

Offentlig utfrågning med f.d. försvarsminister Anders Björck
angående handläggningen av frågan om anskaffande av
Leopardstridsvagnar

Vice ordföranden: Jag ber att få förklara konstitutionsutskottets sammanträde öppnat.

Eftersom Per Unkel, som är ordförande i utskottet, tillhörde samma regering som Anders Björck är det inte möjligt för honom att leda utskottets överläggningar i de här två frågorna som står närmast på vår dagordning.

Jag hälsar Anders Björck välkommen hit till oss i konstitutionsutskottet.

Det som nu är anmält för granskning beträffande Anders Björck är, som det sägs i anmälan, om Björck underlåtit att informera riksdagen och dess försvarsutskott om den verkliga innebörden av ett avtal mellan tyska myndigheten BWB och Försvarets materielverk. Det är alltså den informationsfrågan som är föremål för vår handläggning.

Anders Björck vill göra en inledning till det här. Sedan får först det parti som har gjort anmälan möjlighet att fråga, och därefter får partierna i storleksordning ställa frågor.

Anders Björck: Riksdagen beslutade i 1992 års försvarsbeslut att anskaffa stridsvagnar till Försvarsmakten. I enlighet med gällande bestämmelser och praxis skedde då en utvärdering av tre olika alternativ: tyska Leopard 2, franska Leclerc och amerikanska M1A2. Denna mycket omfattande utvärdering genomfördes bl.a. i form av fälttester under olika förhållanden av FMV, Försvarets materielverk. Frågor rörande motköp och industriellt samarbete, som numera är en integrerad del av den här typen av upphandlingar, utvärderades av NUTEK.

FMV:s slutsats i skrivelse till regeringen 1993-12-22 blev att en anskaffning skulle ske av tyska Leopard 2. Till samma slutsats kom beställaren, Chefen för armén – det är viktigt att komma ihåg att Chefen för armén då var en egen myndighet – och Överbefälhavaren. Det här var alltså före den stora försvarsmaktsreformen, som trädde i kraft den 1 juli 1994.

Vad gäller det industriella samarbetet och motköpen skedde en utvärdering av NUTEK. I en skrivelse 1993-12-08 konstaterade NUTEK att rangordningen mellan offertgivande avseende civil industrisamverkan blir först Krauss-Maffei, Tyskland, sedan GIAT, Frankrike, och på tredje plats General Dynamics Land Systems, USA. De beredande instanserna var alltså eniga, och regeringen fattade den 20 januari 1994 beslut om att anskaffa den tyska stridsvagnen i enlighet med fackmyndigheternas rekommendation.

Förutom de rent tekniska skälen tillkom också prisbilden. Jag kan då nämna – och jag gör det därför att här har cirkulerat de mest förvirrade uppgifter i medierna under ett antal år – att det tyska alternativet låg inom ramen.

Vi talar då om genomförandepriklad 1993–1994, med februari 1994 som närmevärde. Det amerikanska alternativet låg nästan 1 miljard över ramen och det franska mer än 2 miljarder över den ram som riksdagen hade beslutat om. Då den angivna ramen i nämnda prislåge var under 6 miljarder kronor kan var och en förstå att skillnaderna i pris var avsevärda.

Det var alltså så att när det gällde pris, när det gällde industriellt samarbete och när det gällde teknisk kvalitet var det tyska alternativet bäst.

Mot denna bakgrund blev jag ytterst förvånad över att talesmannen i försvarsfrågor för det dåvarande största oppositionspartiet vid denna tidpunkt, tillika vice ordföranden i försvarsutskottet, samma dag som regeringen fattade sitt beslut, dvs. den 20 januari 1994, i Dagens Eko kl. 17.45 på reporterns fråga ordagrant svarade: ”Ja, vad vi har sett av buden är det det franska alternativet som är bäst.”

Regeringen gav den 20 januari 1994 FMV i uppdrag att anskaffa nya och begagnade stridsvagnar. Att man från tysk och amerikansk sida kunde erbjuda begagnade stridsvagnar framgår av det underlag som inkom från fackmyndigheten och som jag förmodar att KU har tagit del av. Det här hade en betydelse såtillvida att man i planerna, förutom inköp av 120 nya stridsvagnar, hade tänkt sig att renovera en del av de gamla centurionstridsvagnarna från 1950-talet och i planerna avsatt medel för detta. Genom att inköpet av begagnade stridsvagnar kom till bortföll renoveringsåtgärden.

Sedan har det sagts att det här innebar en väldig satsning på stridsvagnar. Men genom den inriktning som fanns i FB -92 genomfördes dock en halvering av antalet stridsvagnar i den svenska armén.

Regeringsbeslutet av den 20 januari 1994, som är på en halv A 4-sida, använder uteslutande, både vad avser de nya och de begagnade stridsvagnarna, ordet ”anskaffa”. På den halva A 4-sidan används ordet anskaffa – och bara det ordet – i själva verket åtta gånger. Det råder ingen tvekan om vilken teknisk term som användes. ”Anskaffa” betyder enligt Svensk ordbok ”åstadkomma att man kommer i besittning av varor, utrustning etc.”.

Efter regeringsbeslutet den 20 januari 1994 gick ärendet över till fackmyndigheten, FMV, Försvarets materielverk. Jag var därefter inte ansvarig för anskaffningen, även om jag naturligtvis vid något tillfälle hörde om förhandlingarna.

Det är ur konstitutionell synpunkt viktigt att komma ihåg att det var Materielverket som hade att tolka begreppet anskaffa, inte jag. Hade jag lagt mig i upphandlingen efter det att den hade lämnat Regeringskansliet hade det säkerligen talats om ministerstyre, och jag hade haft äran och nöjet att träffa gamla och nya kolleger i konstitutionsutskottet, fast under en annan rubrik. Det här är naturligtvis elementa för KU:s ledamöter, hur en upphandling går till och vad ministerstyre innebär, så jag skall inte närmare kommentera det.

Av olika skäl var det FMV, Försvarets materielverk, som valde en viss överlåtelseform för de begagnade stridsvagnarna. Hade denna utfrågning skett inför lyckta dörrar, vilket jag har begärt, hade jag kunnat kommentera detta närmare. Det finns skäl för att det blev på det sätt som det blev, men beslutet om överlåtelseform var ett myndighetsbeslut, inte ett regeringsbeslut.

Inom parentes kan sägas att detta är en av de bästa försvarsmateriellaffärer som vi har gjort i modern tid. Vi fick i klartext två stridsvagnar för priset av en. Det var det som var skälet till att man då av vissa skäl på myndighetsnivå i förhandlingarna med den tyska fackmyndigheten valde en viss form. Jag upprepar att detta är en utomordentligt god affär för Sverige. Jag är naturligtvis beredd att införa lyckta dörrar redogöra för detta, också i exakta priser.

Det talas inte om leasing i den tyska versionen, utan om *überlassen*, i den engelska versionen *transmission*. Det är väl journalister som har fått fart på uttrycket leasing. Det handlar alltså om överlåtelse och inte om leasing.

Om vi nu håller oss till leasing, är det inte något unikt när det gäller försvaret, som en del har tyckts tro. I kanslipromemorian talas det om leasing av mätutrustning och leasing av materiel som skall testas. Men Försvarsmakten leasar t.ex. också bilar. Jag kan upplysa om att vi för närvarande har en mycket omfattande leasing av tunga pansarfordon för att säkerställa skydd och rörlighet för våra svenska styrkor på Balkan. Det är också leasing från ett annat land, nämligen från Finland, med månatliga utbetalningar. Det är bra. Det är ekonomiskt riktigt att vi inte binder kapital i den här typen av materiel. Det pågår alltså just nu. Jag skulle kunna nämna andra exempel. Det är alltså inget konstigt.

Det slutgiltiga kontraktet om stridsvagnsaffären undertecknades, enligt vad jag har inhämtat, den 2 september 1994 mellan FMV och Tyskland. Det var drygt två veckor före valet, som ägde rum den 19 september. Att lämna information om ett så komplicerat kontrakt i slutskedet av valrörelsen till riksdagen eller dess försvarsutskott är inte helt enkelt, eller kanske inte ens lämpligt. Jag kan tala om att bara anbudshandlingarna uppgick till 25 000 sidor. Det är alltså inte alldeles enkel materia. Ett nytt försvarsutskott valdes den 11 oktober samma år. Då var jag inte längre försvarsminister. Jag avgick den 3 oktober, några dagar tidigare, för att kunna kandidera till posten som förste vice talman.

Nu föreligger emellertid ingen skyldighet att informera riksdagen om materiellaffärer, såvida det inte föreligger ett formellt beslut i frågan. Det gäller t.ex. JAS-projektet, och där har jag och före- och efterträdare regelbundet i en skrivelse till riksdagen informerat om JAS-projektet. Hade riksdagen begärt en särskild information om stridsvagnsansaffningen hade jag naturligtvis lämnat en sådan. Ansaffningen hade ju skett i enlighet med vad fackmyndigheterna enhälligt hade rekommenderat, och det hade varit enkelt för mig att ge en sådan information om den hade efterfrågats. Jag hade gett den med glädje. Jag hade gärna gett den för försvarsutskottet inom lyckta dörrar, och jag hade gärna berättat om de villkor som hade uppnåtts. Men någon begäran fick jag aldrig. Jag var, som sagt, beredd att ge en sådan information, även om den hade fått ges i valrörelsens sista dagar.

Så vill jag slutligen säga några ord om anmälan. I anmälan förekommer det dessvärre ett antal felaktigheter. Jag tycker att det ankommer på mig att något kommentera detta.

Anmälaren börjar: "1994 beslutade riksdagen om inköp av 160 begagnade leopardstridsvagnar." Det är fel. Beslutet kom 1992. Riksdagen fastställde aldrig något antal. Riksdagen fastställde naturligtvis inte vilken stridsvagn som skulle inköpas. Det är tre fel i den första meningen.

Det sägs vidare: "Det är den tyska staten, inte den svenska, som äger stridsvagnarna. Björck hävdar att han själv deltog i slutförhandlingarna med den tyske försvarsministern Volker Rühe." Det är fel. Det var alltså fackmyndigheten FMV som skötte upphandlingen i enlighet med gällande praxis.

"Riksdagen och riksdagens försvarskommitté har genom en proposition, under tecknad av Björck, informerats om att beslutet gällde ett köp." Det är det femte felet. Termen "anskaffning" används konsekvent i sammanhanget.

"Jag ser det som angeläget att riksdagens konstitutionskommitté prövar om dåvarande försvarsminister underlåtit att informera riksdagen – – –." Det är det sjätte felet. Det föreligger alltså inget sådant krav. Det skulle dessutom vara orimligt om man skulle informera om t.ex. inköp av tåg, bilar, flygplan och annat på den civila sidan.

Jag har försökt få det här tillrättat, och jag har ställt ett antal frågor om detta. Vi hade en lång korrespondens, där jag inte fick några svar. Sju gånger försökte jag få det här utrett så att jag skulle kunna förbereda mig. I det sista brevet till anmälaren, brev nr 7, skriver jag: "Jag väntar fortfarande på svar på den fråga jag nu har ställt ett antal gånger. När beslutade riksdagen att inköpa 160 begagnade leopardstridsvagnar? Med vänliga hälsningar. Anders Björck."

Svaret den sjunde gången lyder: "Tack för din hälsning. Jag önskar också dig en trevlig sommar."

Det är mycket angeläget att detta blir offentlig handling. Jag ber därför att till konstitutionskommittén få lämna över hela korrespondensen.

Slutligen vill jag sammanfatta. Riksdagen har fattat beslut om att anskaffa stridsvagnar. Riksdagen har särskilt pekat på begagnademarknaden. Regeringen uppdrog åt FMV att anskaffa vagnarna. FMV har sedan fullgjort detta uppdrag i enlighet med gällande regler. Någon skyldighet att informera riksdagen föreligger inte. Någon begäran att få information om stridsvagnsansskaffning har inte vare sig min efterträdare eller jag fått. Självfallet hade jag lämnat en sådan om intresse hade funnits. Jag vill också gärna säga att jag är övertygad om att Thage G Peterson också hade lämnat försvarskommittén all information om utskottet så hade begärt. Men varken han eller jag fick någon sådan begäran.

Vice ordföranden: Tack för den uttömmande redogörelsen. Jag lämnar ordet till Tommy Waidelich.

Tommy Waidelich: Som framgår av inledningen bestrider Björck uppgiften om att han inte deltog i slutförhandlingarna om Leopardaffären. Deltog någon annan från Finansdepartementet i slutförhandlingarna?

Anders Björck: Det känner jag inte till. Ärendet lämnade regeringen, Försvarsdepartementet, den 20 januari 1994 i enlighet med den handläggningsordning som finns. Frågan om vilka som deltog skall inte riktas till mig utan till representanter för Försvarets materielverk. Generaldirektören där, en f.d. socialdemokratisk statssekreterare vid den tiden, torde kunna ge all önskvärd information.

Tommy Waidelich: Det förekom ingen skriftväxling mellan statssekreterarna i Sverige och Tyskland efter den här tidpunkten?

Anders Björck: Det kan det säkerligen ha gjort. Vi skall komma ihåg en sak, nämligen att inköpet av de 120 nya stridsvagnarna var ett rent köp. De 160 begagnade stridsvagnar som var grädden på moset och som gjorde att en miljard var avsedd för renovering av de gamla centurionstridsvagnarna bortföll – det är alltså mycket stora pengar vi tjänade – ägdes ju av tyska staten. Det är mycket möjligt att man höll statssekreterare eller andra informerade om detta. Det tycker jag i så fall är bra. Men information är inte detsamma som att delta i en upphandling. Myndighetsansvaret var FMV:s.

Tommy Waidelich: Skulle också frågan om leasing ha kunnat avgöras i en sådan skriftväxling?

Anders Björck: Självfallet skulle frågan om överlåtelseformen kunna komma upp i sådana sammanhang. Nu skall vi komma ihåg att det från början aldrig var tal om någonting annat än ett direkt köp. Från tysk sida – av skäl som jag inte kan gå in på eftersom detta är ett öppet utskottsförhör och berör förhållandena till tredje land och detta omfattas av militär och kommersiell sekretess och utrikessekretess, vilket jag hoppas att utskottet respekterar – försökte man hitta en överlåtelseform som var den lämpligaste. Då skall vi komma ihåg att man från såväl Försvarets materielverk i skrivelse till utskottet som Förvarsdepartementet, som numera dessvärre inte står under mitt kommando, understryker att den överlåtelseform man valde var att likställa med ett köp. Även här, om det här hade varit inför lyckta dörrar, skulle jag i detalj ha kunnat redovisa varför detta är samma sak. Dessutom var anskaffa, som jag sade, det som gällde enligt både regerings- och riksdagsbeslut.

Tommy Waidelich: När blev Anders Björck klar över att det var fråga om att Sverige skulle leasa stridsvagnarna i Tyskland?

Anders Björck: Jag är inte säker på att ordet leasa är det korrekta här. Det talas om *überlassen*. Det talas om att det handlar om *transmission* i den engelska versionen, som sedermera blev den slutgiltiga. Det var redan från början klart att man från tysk sida av kosmetiska skäl skulle vilja ha en överlåtelseform vad avser de begagnade vagnarna som skulle kunna innebära att vi hade full förfoganderätt under vagnarnas hela tekniska livslängd. Jag kan faktiskt inte exakt komma ihåg om jag fick den informationen muntligt eller skriftligt. Men det var naturligtvis någonting som ankom på fackmyndigheten FMV att avgöra.

Tommy Waidelich: Men det var klart redan från början?

Anders Björck: Nej, det var definitivt inte klart från början vilken överlåtelseform som det skulle vara. Vi måste ha klart för oss gången här. Riksdagen fattar ett beslut om bemyndigande om anskaffning. Därefter fattar regeringen ett beslut på underlag från fackmyndigheterna. Därefter går det hela vidare till fackmyndighet. Det är alltså inte som skrivs i en reservation till ett av försvarsutskottets betänkanden ordagrant, att Anders Björck skulle skriva ett kontrakt. Jag har aldrig skrivit under några kontrakt. Det gör inte några statsråd. Det förekommer alltså i en reservation i försvarsutskottet av vissa ledamöter. Uppenbarligen kan de inte upphandlingsgången.

Tommy Waidelich: Kände Anders Björck till att det rörde sig om överlåtelse eller leasing? Kände Anders Björck till det faktumet innan regeringen fattade sitt beslut den 20 januari 1994?

Anders Björck: Nej, därför att då handlade det om att ge uppdrag om anskaffning, och då kände vi inte till vad det slutgiltiga resultatet skulle bli. Det är alldeles självklart att i de förhandlingar som föregick regeringsbeslutet – det var en utvärdering som tog över ett år under ganska hårda test – kan den frågan ha diskuterats. Jag hade före jul ett samtal med den tyske försvarsmministern i ärendet. Då var frågan naturligtvis uppe om de begagnade stridsvagnarna. Det var före regeringsbeslutet. Då diskuterades inte någon form av överlåtelse i den form som sedermera har diskuterats. Jag har faktiskt inte sett kontraktet mellan FMV och den tyska myndigheten.

Tommy Waidelich: När blev frågan om överlåtelse aktuell, om det inte var före regeringsbeslutet?

Anders Björck: Frågan om överlåtelse, som var en av olika alternativ och som då diskuterades, kan säkerligen ha varit aktuell under en ganska lång tid. Däremot skall frågan hur de förhandlingarna gick ställas till Försvarets materielverk. Jag upprepar: Jag hade ingen konstitutionell rätt att lägga mig i den frågan när den väl hade lämnat Regeringskansliet. Det hade varit ett ganska flagrant fall av ministerstyre om jag hade gått in och sagt att ni skall välja den eller den överlåtelseformen. Min inställning var naturligtvis att vi skall välja bästa möjliga överlåtelseform. Ordet anskaffa ankommer det på fackmyndigheten att tolka.

Tommy Waidelich: Av det material som vi har till utskottet framgår det att affären i princip är slutförhandlad under våren 1994 och slutförs av FMV den 2 september, precis som Anders Björck har sagt. Fick Anders Björck vid det här tillfället under 1994 någon information om att det rörde sig om leasing?

Anders Björck: Jag fick information om att man diskuterade olika överlåtelseformer på tysk begäran. Men att det handlade om i vilket fall som helst en överlåtelseform som ur svensk synpunkt var att jämställa med ett köp. Det är också den slutsats som både Försvarets materielverk i skrivelse till KU och Försvarsdepartementet har kommit fram till. Jag beklagar att jag inte kan nämna priset för de begagnade stridsvagnarna. Det var en sjättedel av det pris för motsvarande begagnade stridsvagnar till vilket ett tredje land försökte sälja till oss. Det var alltså en sjättedel av vad vi var erbjudna från ett annat europeiskt land att köpa precis samma stridsvagnar till.

Tommy Waidelich: Då Anders Björck hade fått information om att det rörde sig om leasing...

Anders Björck: Nej, jag protesterar mot detta. Var är det belagt?

Tommy Waidelich: Anders Björck har precis innan här sagt att han fick information om överlåtelsen under våren 1994. Jag hänvisar bara till det svaret.

Anders Björck: Det är i så fall en missuppfattning. Jag fick information om att man diskuterade olika överlåtelseformer. Det är någonting helt annat.

Tommy Waidelich: Av vem fick Anders Björck den informationen?

1998/99:KU25
Bilaga B 1

Anders Björck: Informationen fick jag av min egen statssekreterare. Jag hade alltså ingen direktkontakt med Försvarets materielverk, jag var mycket noga med detta.

Tommy Waidelich: Anser inte Anders Björck att han borde ha informerat riksdagen om att det rörde sig som leasing, inte minst mot den bakgrunden att det var en så pass ny företeelse och det faktum att försvarsutskottet i sitt betänkande nr 9 från våren 1994 uttryckligen nämner att man uppfattade det som ett köp?

Anders Björck: Nej, det är alltså fel att det hela var klart under våren. Man förhandlade i själva verket in i det sista. Man var naturligtvis angelägen om att få det slutfört före valet, skulle jag förmoda. Det var FMV:s sak att sköta den tidtabellen. I själva verket var det så att jag inte fick någon information från FMV. Kontraktet undertecknades den 2 september. Att kalla in försvarsutskottet, vilket jag naturligtvis inte hade någon rätt till, de sista tio tolv dagarna före valet föreställer jag mig hade varit något konstigt. Men hade FMV eller försvarsutskottet sagt att det här skall man informera om hade jag naturligtvis gjort det.

Får jag med anledning av detta säga att i kanslipromemorian står det att det fanns ett tillfälle att informera vid två tidpunkter. Det första var under våren. Men detta var då inte klart, och det fanns ingen anledning för mig att informera om ett icke-slutförhandlat kontrakt som en fackmyndighet håller på med. Det andra var i samband med frågan om anskaffningen av radarjaktrobotar under sommaren. Varför informerade vi om radarjaktroboten till Gripen? Helt enkelt därför att försvarsutskottet den gången i ett betänkande skriftligt och uttryckligen hade begärt att få information om den frågan innan affären skedde. Och det fick det också sommaren 1994 självklart enligt vad man hade begärt. Så här i efterhand kan jag säga att det förvånade mig möjligtvis att vid den briefingen, som ägde rum på Förvarsdepartementet en vacker sommardag, ställdes det från försvarsutskottets ledamöter över huvud taget icke en enda fråga om stridsvagnsanskaffning.

Tommy Waidelich: Men det var Förvarsdepartementet som hade kallat till detta möte, som hölls under juli 1994 under sommaruppehållet när riksdagen inte sammanträder.

Anders Björck: Nej, det var så att försvarsutskottet meddelade Förvarsdepartementet att man innan upphandlingen om radarjaktrobot skulle ske ville ha en information om de alternativ som fanns. Det var två alternativ, det amerikanska Amraam och det franska Mica. Självfallet tillmötesgick vi denna begäran, men det var deras begäran. Jag sade att jag gärna åker upp från Jönköping mitt i sommaren om utskottets ledamöter vill det, och det ville de. De fick all den information de begärde. Därefter fattades beslutet. Hade man haft samma frågor rörande stridsvagnsupphandling och ville ha information innan fackmyndigheten träffade ett bindande kontrakt, skulle man naturligtvis fått det. Det var utskottet som begärde detta, inte Förvarsdepartementet. Det finns dessutom i ett av utskottsbetänkandena närmare

besked om att Försvarsutskottet redan i början av 90-talet begärde särskild information i radarjaktrobotfrågan.

1998/99:KU25
Bilaga B 1

Tommy Waidelich: Men Anders Björck ansåg ändå inte, trots att det fanns tillfälle att informera riksdagen, att det fanns en anledning att informera och underrätta försvarsutskottet om innebörden i Leopardaffären just mot bakgrund av att det var en ny företeelse.

Anders Björck: Det är ingen ny företeelse, som jag försökt redovisa och som jag kanske behöver upprepa. Vi leasar mängder med materiel i försvaret. Redan då föreställer jag mig att det fanns ett antal leasingkontrakt. Det föreligger i dag leasingaktiviteter när det gäller tunga finska pansarfordon. Jag vet inte om försvarsutskottet har fått någon information av mina efterträdare om detta. Men när vi träffades sommaren 1994 var alltså kontraktet icke undertecknat. Det tog en à två månader innan det var undertecknat.

Tommy Waidelich: Såvitt jag förstår är det här avtalet som FMV har undertecknat med den tyska staten civilrättsligt bindande. Det innebär att Sverige och FMV inte ensamt kan bryta det här avtalet. Delar Anders Björck den uppfattningen?

Anders Björck: Ja, det vore fullkomligt fantastiskt om man inte hade träffat ett civilrättsligt bindande avtal. I så fall förmodar jag att Riksrevisionsverket skulle ha ingripit mot Försvarets materielverk. Det går inte att handla eller anskaffa den här typen av materiel utan att det är civilrättsligt bindande avtal. Det handlar ju om stora belopp och långa serier. Den frågan behöver jag kanske inte närmare kommentera här.

Tommy Waidelich: Och eftersom det är civilrättsligt bindande kan inte heller riksdagen häva avtalet?

Anders Björck: Självfallet inte om man inte vill betala skadestånd. Jag övertog från min företrädare Roine Carlsson ett stort antal civilrättsligt bindande kontrakt – ett stort antal. Dessa överstiger beloppsmässigt vida stridsvagnskontraktet. När det gäller de kontrakten hade i några fall, till skillnad från det här, både chefen för armén och chefen för marinen avstyrkt min företrädares upphandlingar beroende på brist på medel. De kontrakten gäller fortfarande. Jag gnällde inte en enda gång som försvarsminister över den ryggsäck som jag fick med mig i boet. Icke en enda gång.

Tommy Waidelich: Det faktum att det undertecknades den 2 september 1994 innebär alltså helt enkelt att om riksdagen skulle ha kunnat påverka avtalet var det före den 2 september 1994, dvs. under Anders Björcks tid som försvarsminister?

Anders Björck: Riksdagen, herr ordförande, kan ju inte påverka ett kontrakt mellan två fackmyndigheter. Det finns faktiskt, som Tommy Waidelich säkerligen känner till, regler både i regeringsform och annorstädes som handlar om riksdagens möjligheter att ägna sig åt, skall vi säga, myndighetsutövning på det här området. Det kan man alltså inte göra. Däremot kan man rikta kritik mot sig själv för att man fattar ett sådant här beslut. Man kan rikta kritik mot regeringen för att den har gjort en av de bästa försvarsmaterielaf-

färerna under 1900-talets slut. Det är ju allmänt omvittnat av internationella bedömare. Men riksdagen kan ju inte gå in och häva ett civilrättsligt bindande kontrakt. Det har aldrig skett.

Tommy Waidelich: Nej, men samtidigt finns det ju också en informationsplikt från myndigheter till riksdagen. Inte minst enligt riksdagsordningen 4 kap. 10 § skall ju myndigheter informera riksdagen om viktigare projekt och viktigare beslut. I det här fallet var leopardstridsvagnarna omnämnda i budgetpropositioner två år innan, dvs. både 1993/94 och 1992/93. Det är ju praxis att man informerar riksdagen om s.k. regeringsprojekt.

Anders Björck: Nej, det är fel. Det finns ingen informationsplikt mot riksdagen. Man går naturligtvis via regeringen. Det är regeringen som i skrivelser informerar riksdagen. Det förekommer inga myndighetsskrivelser till riksdagen. Man kanske informerar ett utskott eller liknande. Riksdagen fattar beslut om bemyndiganderamar och dessas innehåll. Så har skett. Sedan är det regeringen som går vidare och uppdrar åt vederbörande fackmyndighet att anskaffa. Riksdagen har två gånger under den tid som jag har i minnet fattat beslut om information – men det är *riksdagen*. Det gäller JAS-projektet. Där har olika försvarsministrar informerat genom regeringsskrivelser. Det gäller också anskaffningen av radarjaktrobotar. Där har också information givits till försvarsutskottet. Men Försvarets materielverk kommer inte med skrivelser som ligger på riksdagens bord som vi skall yttra oss om.

Tommy Waidelich: Det är riktigt, men Förvarsdepartementet betraktades vid den tidpunkten som en myndighet. I dag betraktas ju Regeringskansliet som en myndighet efter den 1 januari 1998. Såvitt jag förstår har statssekreteraren varit underrättad om den här affären, och det har också skett en statssekreterarskriftväxling som Anders Björck indirekt har bekräftat under utfrågningen. Vad jag anser, om man skulle kunna se något slags konstitutionell aspekt på det hela, är just att mellan det här tillfället då affären i princip var i hamn vid den här statssekreterarskriftväxlingen och det tillfälle då FMV slöt avtalet borde Förvarsdepartementet som myndighet ha informerat försvarsutskottet.

Vad som sedan händer efter den 2 september 1994 är ju att vi har ett avtal som är civilrättsligt bindande. Men det borde ju vara lämpligt att Förvarsdepartementet som en myndighet som varit delaktig i hela affären också är med om att informera riksdagen om det här projektet – inte minst eftersom det också är nämnt som ett regeringsprojekt i budgetpropositionen. Har Anders Björck någon kommentar till det?

Anders Björck: Jag tycker att det är ett totalt felaktigt resonemang. Ingen regering, vare sig den nuvarande, den föregående eller tidigare regeringar har över huvud taget ägnat sig åt detta om inte riksdagen särskilt har begärt det. Då skulle man naturligtvis ha informerat riksdagen om upphandlingar av snabbtåg och vad det nu kan vara. Det vore en totalt orimlig praxis. I så fall skall jag be, den rätten har ju jag som riksdagsledamot och suppleant i detta värderade utskott, att få inkomma med ett stort antal anmälningar mot ett antal tidigare statsråd för att dessa inte har informerat om upphandlingar av ett stort antal grejer på t.ex. försvarssidan eller kommunikationssidan. Det

gjorde inte min företrädare, och det behövde han heller inte göra. Det gjorde inte min efterträdare. Han slöt också en hel del kontrakt. Jag har ingen kritik mot min efterträdare på den punkten.

Tommy Waidelich: Avslutningsvis vill jag säga att Anders Björck både i sin inledning och under frågornas gång hänvisar dels till konstitutionsutskottets kompetens när det gäller upphandlingsfrågor, dels till den upphandlingskungörelse som finns. I en intervju den 20 januari 1994 uttalade sig Anders Björck i TV-aktuellt bl.a. så här: Jag skall följa den upphandlingskungörelse som finns. Vad menar Anders Björck med det?

Anders Björck: Jag menar att jag som statsråd har ett ansvar för att se till att Försvarets materielverk som fackmyndighet upphandlar detta och att man från regeringens sida inte lägger sig i upphandlingsprocessen. Jag menar också med detta att man skall se till att de riksdagsbeslut som finns på det här området verkligen fullföljs. Det har vi gjort helt enligt handboken.

Tommy Waidelich: Men just vid försvarsbeställningar behöver ju inte upphandlingskungörelsen följas alls?

Anders Björck: Nej, det är riktigt att man kan göra undantag om nationella intressen står på spel. Jag hade, kan jag säga så här i efterhand, en och annan påtryckning från svensk försvarsindustri att inte följa upphandlingskungörelsen. Det kunde jag som sagt inte dispensera från. Det kan i så fall bara regeringen göra.

Tommy Waidelich: Inga fler frågor.

Vice ordföranden: Tack. Då går ordet till Nils Fredrik Aurelius. Varsågod!

Nils Fredrik Aurelius: Herr ordförande! Anders Björck, du har ju sagt flera gånger, eftersom frågan har upprepats, att du inte hade någon formell möjlighet att blanda dig i fackmyndighetens, FMV:s, upphandling utan att bli anklagad för det som brukar kallas ministerstyre. Får jag då vända på det och fråga så här: Hörde fackmyndigheten, FMV, av sig till dig efter den 20 januari 1994 för att informera om vad som försiggick?

Anders Björck: Inte såvitt jag kan komma ihåg. Någon information lämnades inte och skall ju inte heller behöva lämnas. Vi får utgå från att myndigheterna följer de regeringsbeslut som finns på det här området. Jag vill gärna passa på att säga att FMV gjorde ett fantastiskt bra jobb i den här upphandlingen. Med tanke på de stora belopp det handlade om förhandlade man fram ett resultat som i princip gjorde att vi fick två stridsvagnar och betalade för en. Det tycker jag att de skall ha en stor eloge för. Med tanke på vilka krav som fanns från annat håll i den här affären har vi som sagt anledning att vara mycket nöjda.

Nils Fredrik Aurelius: Och själv lade du alltså band på din nyfikenhet och hörde inte av dig för att höra hur affären framskred?

Anders Björck: Nyfikenheten är en prydnad för mannen, som jag tror att det står i Koranen – det står annat där också. Det är klart att jag naturligtvis hade ett intresse, och det var att FMV slutförde upphandlingen i enlighet med

riksdagsbeslutet. Det var självfallet också ett intresse att den här stridsvagnsfrågan, som skulle ha lösts av min företrädare efter 1987 års försvarsbeslut, äntligen blev avklarad. Det var ju faktiskt så att när vi skulle sända trupp till Bosnien i den nordiska styrkan, 1992 var det väl, krävde den danske försvarsministern, icke partivän till mig utan till herr vice ordföranden, att stridsvagnar skulle föras ned till Bosnien. Han sade ordagrant vid ett möte med de nordiska försvarsministrarna ute på Rosersberg: Annars går vi inte med i styrkan. Danskarna vägrade att ställa upp om inte stridsvagnar kom med.

Det pinsamma var att vi hade stridsvagnar från 50-talet. Det var ju faktiskt på det sättet att när värnpliktiga ryckte in under min tid som försvarsminister kunde de gå hem till pappa och konstatera att de utbildades på samma stridsvagn som han. Sådant händer. Lite mer pinsamt var att även pappan kunde gå till farfar och konstatera att också han hade utbildats på samma stridsvagn. Det är bra med gemenskap över generationsgränserna, men någon måtta får det ju vara. Vi var tvingade. Det finns också med i skrivelsen från överbefälhavaren. Det har blivit en väldig massa missförstånd här. Vi skulle använda stridsvagnar för att på något sätt åka ut och slåss. Det står uttryckligen, vilket har kommit bort i debatten, att för ÖB:s del är det nödvändigt för fredsbevarande insatser att vi anskaffar moderna stridsvagnar.

Vice ordföranden: Jag får erinra om att vi försöker koncentrera frågor och svar till själva anmälningsgrunden i det här sammanhanget.

Nils Fredrik Aurelius: Det är just det jag frågar om, herr ordförande. Kontraktet var ju synnerligen omfattande och på engelska. Det var nära 25 000 sidor.

Anders Björck: Det var upphandlingsmaterialet, ja.

Nils Fredrik Aurelius: När såg du det första gången?

Anders Björck: Jag har aldrig sett kontraktet. Jag vet inte hur de ser ut. Det är undertecknat den 2 september. Jag avgick strax därefter. Jag vet inte om min efterträdare har sett kontraktet eller inte. Jag har aldrig sett några sådana här kontrakt efter det att de väl har lämnat Regeringskansliet.

Nils Fredrik Aurelius: I uppgifter som har kommit in till utskottet, och som återkommer i ett utkast till recit, står det så här: Det har enligt försvarsutskottets kansli inte tidigare förekommit att Försvarsmakten hyrt materiel för långsiktigt bruk. Såvitt jag förstår menar du att det är ett felaktigt påstående. Du nämnde de finska stridsvagnarna. Jag antar att de är av typen Pasi Sisui. Kan du nämna några andra exempel på att försvaret har hyrt materiel?

Anders Björck: Dels förekommer en omfattande leasing av t.ex. bilar och mätinstrument, dels är det vanligt att man hyr in föremål, fordon eller vad det kan vara, som skall testas. Det förekommer också i samband med FN-styrkor eller fredsbevarande styrkor utomlands. Det är lämpligt – men det är det svenska försvaret som då gör den s.k. leasingen, eller förhyrningen – att man inte köper på sig mer materiel än nödvändigt. Då gör man, vilket i dag är mycket vanligt, någon form av leasingöverenskommelse. Vi har alltså just

nu, vilket jag inte tror att någon har blivit informerad om, något som enligt Tommy Waidelich borde ha skett av några försvarsministrar, en omfattande leasing av Pasi Sisus stridsfordon som ett komplement. Även där visade det sig 1992, 1993 eller när det nu var, att vi inte hade några hjulgående pansarfordon, något som jag ansåg vara en allvarligt brist. Vi fick försöka klara oss med gamla 302:or där nere medan finnarna hade modernare fordon.

Nils Fredrik Aurelius: Anmälan handlar ju om huruvida Anders Björck borde ha informerat försvarskommittén. Då kan man väl säga att det finns tre tillfällen som har lyfts fram. De har delvis berörts, men jag tänkte ta dem systematiskt och be om din kommentar. Det första tillfället skulle ju vara i mitten av april 1994. Då lade försvarskommittén fram ett betänkande med anledning av budgetfrågor. Då kan man väl hävda att förhandlingarna väsentligen var avslutade. Jag tar de andra två på en gång om du kommer ihåg dem. Det tror jag att du gör. Det andra tillfället skulle vara mitten av juli. Det är det som tidigare har berörts här. Då fick ändå försvarskommittén information med anledning av den här AMRAAM-affären, det är alltså en radarjaktrobot för flygplan. Den tredje möjligheten att informera, slutligen, skulle ha varit när avtalet faktiskt var klart mellan FMV och den tyska motsvarigheten BWB. Kan du kommentera dina möjligheter att informera vid dessa tre tillfällen.

Anders Björck: I april var det såvitt jag kan förstå, men frågan skall ju riktas till FMV, över huvud taget inte klart. Det här är ju ett oerhört omfattande kontraktarbete, 25 000 sidor på offersidan som nämndes. Det handlade om en rad komponenter. Vi skall komma ihåg att vi inte bara köper fordonen. Vi köper bärgningsutrustning, simulatorer och mycket annat för att få ut maximal effekt av gjorda investeringar. Så det är fel. I april fanns inget av någon substans att informera om.

Det andra gällde juli. Hade försvarskommittén bett att få en kommentar om förhandlingsläget då hade jag sagt: Ja, jag skall be FMV, den rätten hade jag ju, att ta kontakt med försvarskommittén och ge informationen. Det var FMV som skötte detta. När vi informerade i juli var det ju innan regeringsbeslutet om radarjaktroboten hade fattats. Det var alltså inte någon rapportering om upphandlingen av radarjaktroboten vad avser kontraktsskrivande, utan det var alltså innan. Det fick självfallet försvarskommittén.

Till sist detta med september. Ja, det skrevs under den 2 september. Jag kunde naturligtvis ha kallat in försvarskommittén eller bett dem att komma. Jag tror inte att det hade tagits så där utomordentligt väl upp. Det har i och för sig funnits gott om tid därefter att informera om man så hade velat. Men det intressanta var ju faktiskt, och det framgår av både FMV och Försvarsdepartementet, att det i realiteten handlade om köp i båda fallen men att man på tysk önskan gjorde vissa saker som inte har någon som helst praktisk betydelse. Hade det varit lyckta dörrar hade jag kunnat förklara i detalj varför det inte har den minsta praktiska betydelse. Men i så fall får man antingen ha lyckta dörrar eller så får regeringen lösa mig från den tystnadsplikt som gäller här. Jag har inget emot det. Jag skulle med yttersta glädje berätta en rad detaljer om detta.

Nils Fredrik Aurelius: Slutligen: Du har intygat här att du gärna skulle ha informerat om du hade fått någon begäran från försvarsutskottet. Fick du någon gång en sådan begäran om information om stridsvagnsaffären?

Anders Björck: Svar: nej. Icke under hela resans gång.

Nils Fredrik Aurelius: Tack.

Vice ordföranden: Tack för det. Då går ordet till Mats Einarsson och sedan är det Ingvar Svensson. Varsågod Mats!

Mats Einarsson: Tack, herr ordförande! Anders Björck har hävdat att den upplåtelseform som kom till stånd inte på något sätt var onormal. Men när upplåtelseformen blev känd genom massmedierna väckte det ju en viss uppmärksamhet, om man uttrycker det milt. Det förefaller som att även ganska erfarna försvarspolitikere blev förvånade och att man inte hade förutsett att begreppet ”anskaffa” skulle kunna innebära något annat än köp. Det är möjligen en förklaring till att ingen begäran om information fanns. Min fråga är: När du fick kunskap om att det kunde komma att handla om det som i massmedierna har kallats för leasing, hade du då inte anledning att anta att detta förhållande om det blev känt skulle väcka en viss förvåning i t.ex. försvarsutskottet?

Anders Björck: Nej, jag är förvånad om de är förvånade. De borde självfallet känna till leasingaktiviteter på det här området. Det är alltså ganska mycket mer vanligt och omfattande än vad som står KU:s kanslipromemoria. Finessen var ju här att detta, som både FMV och Försvarsdepartementet – det nuvarande – säger, är helt att likställa med köp.

Mats Einarsson: Det är möjligen så att Anders Björck har större insikt i det här än de allra flesta, vilket kanske förklarar att t.o.m. KU:s kansli har svårt att finna belägg för att detta var ett normalt förfarande. Men återigen: Övervägde du någon gång under denna process att finna former för information till försvarsutskottet trots att du inte hade någon formell skyldighet att ge en sådan information?

Anders Björck: Den frågan är lite svår att svara på eftersom jag ju avgick strax efter. Jag avgick t.o.m. lite i förtid för att kunna kandidera till posten som förste vice talman. Det är väl möjligt att vi hade följt den vanliga rutinen, nämligen att man regelbundet från Försvarsdepartementets sida – jag skall inte säga regelbundet för det var väl en å två gånger per period – åt middag ihop. Då pratade man om aktuella frågor. Det är möjligt att jag hade tagit upp det då, det kan jag inte svara på. Det är alltid svårt att gå långt tillbaka i tiden och fundera på vad man skulle ha gjort. Men kristallklart, herr ordförande, var ju att hade någon begärt detta från försvarsutskottets sida hade de fått information. Jag kan ju tillägga att jag under hela min försvarsministertid noll gånger var kallad till försvarsutskottet för att ge information, med undantag av radarjaktrobotfrågan

Ordföranden: Ingvar Svensson har ordet.

Ingvar Svensson: Tack, herr ordförande! Jag har bara en principiell frågeställning som jag vill ta upp. Anders Björck nämnde tidigare Forsvarsdepartementets syn på de här frågorna. Och jag skall citera från deras skrivelse till utskottet: De nu angivna omständigheterna innebär att nyttjanderätten till stridsvagnarna utifrån det svenska försvarets behov till sin innebörd i praktiken kan likställas med en äganderätt. Delar du den uppfattningen?

Anders Björck: Ja, det gör jag verkligen, och det finns i kontraktet ett antal grejer inbyggda som jag inte kan redogöra för här men som gör att det här är äganderätt så långt man över huvud taget kan tolka begreppet.

Ingvar Svensson: Uttrycket är ju att nyttjanderätt är lika med äganderätt. Är det verkligen principiellt rätt? Antingen äger man väl någonting eller så äger man det inte?

Anders Björck: Nja, det beror på villkoren när den s.k. nyttjandetiden har gått ut och vad som händer då. Då finns det saker i kontraktet som gör att det hela faller ut på ur svensk synpunkt rätt sätt. Vagnarna är ju redan levererade. Vi har dem här.

Ingvar Svensson: Är det inte en konstitutionell innovation att säga att nyttjanderätt är detsamma som äganderätt?

Anders Björck: Nej, det är ingen konstitutionell innovation. Frågan är vad som händer när den här tiden går ut. Det gäller ju 15 år, alltså vagnarnas tekniska livslängd. Vad händer då? Vem har då rätt att ha dem och hur skall det klaras ut? Det är det som är avklarat i FMV:s kontrakt med den tyska motsvarande fackmyndigheten. Vi skall komma ihåg att när förhandlingarna fördes och kontraktet skrevs var det inte mellan den svenska regeringen och den tyska regeringen utan mellan de två respektive fackmyndigheterna.

Ingvar Svensson: Tack, det var ett principiellt viktigt svar.

Vice ordföranden: Jaha. Då vill Åsa Torstensson ha ordet. Varsågod!

Åsa Torstensson: Tack för det. Med viss risk att det blir upprepningar skall jag ställa en fråga. Anders Björck har mycket tydligt sagt att den typ av överlåtelseform som vi i dag diskuterar inte är någon ny företeelse. Och anmälan mot Anders Björck handlar ju om han skulle ha underlåtit att informera om den verkliga innebörden av avtalet till försvarsutskottet. Då är min fråga: Är det faktiskt så att man kan begära att försvarsutskottets ledamöter besitter denna kunskap om olika överlåtelseformer och att de därmed också borde ha det om de olika konstruktionerna?

Anders Björck: Vilka krav man skall ställa på utskottsledamöter kan vi väl lite till mans och "kvinnas" ha synpunkter på. Det har vi säkert också. Men det är ju väljarna som ytterst bestämmer vilka som skall sitta här. För min del, om jag nu ändå får tillåta mig att ha en synpunkt, var det här en stor affär. Det skrevs mycket om den. Det fanns olika uppfattningar mellan olika politiska partier. Det har jag pekat på. Ett parti var utomordentligt kritiskt mot att man valde just detta. Mot den bakgrunden förefaller det mig fullkomligt självklart att man faktiskt, om man hade några tvivel, på eget initiativ

skulle ha begärt en information. Men det har inte skett under de korta dagar efter det att kontraktet var skrivet då *jag* var försvarsminister. Min efterträdare Thage G Petersson får väl svara för sig. Men såvitt jag vet har ingen begäran kommit in. Den frågan bör i så fall riktas till försvarsutskottet; hur de ryktar sitt värv.

Åsa Torstensson: Oftast handlar det trots allt om att man använder sig av vissa vokabulär. Som ledamot i ett fackutskott har man oftast en vana vid vissa vokabulär. Låt mig då ställa en följdfråga: Även om köpet är stort, är inte själva anskaffningen så unik i sin konstruktion att den borde hanteras på ett speciellt sätt just utifrån att det kunde vara svårigheter att förstå vad anskaffningen innebar?

Anders Björck: Nej, jag tycker inte det. Vi var naturligtvis, som jag har sagt flera gånger, väldigt noga med att i detta avseende följa handboken när det gäller riksdag, regering och fackmyndighet. Det här med att man gör en mix av nytt och begagnat är ju numera mycket vanligt. Vi har köpt flera begagnade saker under senare år, och när vi nu ser de här flygplansupphandlingarna i andra delar av världen är det ju en liten pina för Sverige att man erbjuder för oss begagnade stridsflygplan från ett visst land under förutsättning att man köper nytt. Det här är alltså i och för sig ingenting konstigt på något sätt. Jag kan ju säga, herr ordförande, att stridsvagnsaffären har utvärderats av ett par helt oberoende forskare utifrån. De har icke riktat någon kritik utan sagt att det här var bra skött.

Vice ordföranden: Helena Bargholtz har ordet.

Helena Bargholtz: Herr ordförande! Jag tänkte börja med något av en semantisk fråga. Jag vill uppehålla mig vid det som anmälaren menar handlar om ett hemligt hyresavtal. Då har Anders Björck talat om att orden *Überlassung* och *transmission* har använts. Det är väl ändå så föreställer jag mig, utan att vara så väldigt hemma i tyska språket, att ordet leasing också numera används i tyskan. Är det inte ett så pass internationellt ord – när vi nu använder det – att om man hade syftat på en leasing så hade det även på tyska talats om detta?

Anders Björck: Ja, den engelska språkimperialismen sprider sig ju överallt. Hade det varit ett renodlat leasingavtal håller jag naturligtvis helt med Helena Bargholtz.

Helena Bargholtz: Om att det numera även är ett tyskt ord?

Anders Björck: Ja, just det. Då hade man naturligtvis också skrivit detta. Men vad det handlade om var ju att alla var inriktade på köp i båda fallen. Sedan fick tyskarna vissa problem som jag inte kan gå in på här med hänsyn till tredje makt. Då sade man uppenbarligen under förhandlingarna med FMV – inte till mig – att låt oss i sak inte ändra på någonting men se till att vi har ryggen fri – om jag ändå får lätta lite på förlåten – visavi tredje makt. Nu var det inte jag som skötte upphandlingen, men hade jag gjort det hade jag förmodligen också sagt att kan vi få en grej för en sjättedel av priset – alltså de begagnade – så får man väl faktiskt vara lite kreativ här i världen. Vi politi-

ker beskylls ju ofta för att vara idioter när det gäller affärer. Vi kan väl någon gång visa att vi kan göra bra affärer också.

Helena Bargholtz: Och kreativiteten bestod alltså i det här fallet av att man tog in det här med nyttjanderättsmöjligheten. Min följdfråga är kopplad till just detta. Det är väl numera så, utan att kunna det här med avtal så där jättebra, att de villkor som man kan koppla till ett leasingavtal mycket liknar dem som man kopplar till ett nyttjanderättsavtal? Efter det att ett leasingavtal har löpt ur ger man samma förutsättningar som man kan ge i fråga om ett nyttjanderättsavtal?

Anders Björck: Jag är inte affärsjurist, men jag skulle kunna föreställa mig att det kan finnas kopplingar. I klartext var det ju så att tyskarna var angelägna om att sälja nya stridsvagnar till Sverige. De hade alltså i alla avseenden det bästa budet. Vi var naturligtvis inte dummare än att vi då också försökte köpa begagnade. Och då hade man ju från FMV:s sida en utpressningsmöjlighet för att få ett bra pris. Sedan får juristerna ordna upp det här. I praktiken är det ingen skillnad.

Helena Bargholtz: Så detta att det ändå var en annan typ av avtal i praktiken kunde påverka priset på affären?

Anders Björck: Ja, det föreställer jag mig att det gjorde. Tyskarna hade av vissa skäl, som jag alltså inte kan gå in på här, all anledning att göra en specialversion av detta rent juridiskt, och så blev det ju också. Men det var alltså inte jag som gjorde den.

Helena Bargholtz: Men det hade kanske kunnat vara möjligt att göra på samma sätt om man hade haft diskussioner med de andra? Det nämndes bl.a. fransmän.

Anders Björck: Fransmännen hade inga begagnade stridsvagnar att offerera över huvud taget. Det fanns inga, och det var klart redan från inledningen. Det loppet var kört. Det fanns inga.

Vice ordföranden: Låt mig erinra om två saker. Vi granskar faktiskt inte huruvida man skulle köpa det här. Vi granskar inte heller huruvida det var ett bra köp. Vi granskar hur försvarsutskottet och riksdagen möjligen har uppfattat innebörden av köpet. Vi försöker koncentrera frågorna till det. Jag skall säga en sak till om öppenheten. Konstitutionsutskottet har ju gjort den principiella bedömningen att det är riktigt och korrekt att hålla dessa utfrågningar öppna. Det tycker jag har gått väldigt bra hittills också i den här frågan. Jag bedömer inte att det är nödvändigt att ha lyckta dörrar eller hemliga överläggningar för att få klarhet i det som vi nu granskar. Per Lager har ordet!

Per Lager: Herr ordförande! Jag har förstått att vi här har kommit fram till att det hade varit möjligt att informera om vad det egentligen handlade om vid tre tillfällen. I april var affären inte alls klar, men jag kan kanske utgå ifrån att försvarsministern med hjälp av sin nyfikenhet, om inte annat, fått reda på att det handlade om olika upplåtelseformer – att det inte bara var ett rent köp – och att försvarsutskottet samtidigt trodde att det var ett köp.

Min fråga gäller detta. Vad anser Anders Björck är viktigt i denna fråga? Det gäller inte att man är skyldig att informera. Men hade det inte varit väldigt lämpligt att informera försvarsutskottet vid det andra tillfället i juli om att det faktiskt kunde handla om andra former av köp än rent köp? Det kunde även gälla denna form av leasing, som vi säger, som liknar ett köp så mycket. Var det inte lämpligt just då?

Anders Björck: Nej, det var det inte. Jag bestrider mycket bestämt, med den erfarenhet jag ändå har på detta område, att det var tre tillfällen. Det fanns möjligtvis ett tillfälle, och det var mellan den 2 september och valdagen, som ju var den 19 september, även om det då fanns vissa praktiska svårigheter. Det var inte klart under sommaren. Det förelåg, såvitt jag har kunnat förstå – jag har inte sett kontraktet – fortfarande en hel del knäckfrågor att lösa.

Sedan kan man naturligtvis alltid efterfråga information. Min princip var alltid att jag såg till att information lämnades så snabbt som möjligt om det begärdes, men någon begäran kom faktiskt inte. Det är en lite farlig princip för utskottet att fastslå, om man skulle göra det, att regeringsledamöter är skyldiga att informera om affärer som fackmyndigheter har genomfört. Vi kan bara tänka på vad det skulle innebära för kommunikationssektorn, t.ex.

Vice ordföranden: Vad vi skall göra sedan och vilka slutsatser vi skall dra får vi ta en överläggning om i utskottet.

Anders Björck: Jag vill ändå lämna en synpunkt.

Per Lager: Just i detta fall, herr ordförande, var det så att försvarsutskottet inte förstod att det kunde handla om andra former av upplåtelse än rent köp. Det måste ha varit uppenbart också för försvarsministern. För att stämma i bänken, så att säga, hade ni kunnat underrätta försvarsutskottet om att det i denna affär kunde finnas olika former för upplåtelse och kanske ge lite information när ni träffades i juli. Det hade varit ett ypperligt tillfälle. På det sättet hade man förberett dem på att affären kunde komma att se ut på ett annat sätt än vad de då trodde.

Anders Björck: Jag vet nu inte om försvarsutskottets ledamöter var i villfarelse eller inte, men det intressanta var ju att ärendet lämnade mig den 20 januari, om jag får uttrycka det mycket enkelt. Sedan var det fackmyndigheten som förhandlade. Jag kunde inte utan några propåer informera i ärendet under sommaren. Resultatet var inte klart. Jag har i efterhand förstått att det vägde fram och tillbaka. Svenskarna ville då även kalla det köp. Det var ju i realiteten ett köp. Det mötte som sagt motstånd av tyskarna, av skäl som jag inte kan gå in på här. Jag delar inte ordförandens uppfattning. Jag vill gärna säga att detta icke skulle ha betydelse för informationsdelen, men jag hade kunnat berätta en hel del, som jag har tagit reda på i efterhand, om varför det blev som det blev.

Frågan är intressant. Vi kan naturligtvis besluta oss för att affärer av sådant slag skall redovisas till vederbörande riksdagsutskott, men det kan för det första inte gälla retroaktivt, och det kan för det andra inte gärna beslutas om något sådant utan att man tänker en del på vad det skulle innebära rent praktiskt.

Om jag hade fått reda på att det hade blivit en överlåtelseform som konträr gick emot det som var avsikten, nämligen att vi skulle få disponera stridsvagnarna under hela deras livslängd, är det möjligt att vi hade kunnat diskutera olika former av information. Men jag tycker att det är lite mycket begärt att de sista dagarna av en valrörelse ägna all tid åt ett kontrakt som en fackmyndighet hade skrivit under och överväga om det skulle gå till riksdagen.

Vice ordföranden: Då har vi tagit oss igenom en omgång. Det finns kanske behov av ytterligare några frågor, men jag skall be de värderade ledamöterna att också studera den tidsplan som vi har för vårt arbete i dag.

Pär Axel Sahlberg: Du har sagt flera gånger att frågan lämnade dig den 20 januari, Anders Björck. Men i våra handlingar står det att det har förekommit en skriftväxling på minister- och statssekreterarnivå. Är det inte korrekt? Det står om en skriftväxling på minister- och statssekreterarnivå som föregick upprättandet av avtalet.

Anders Björck: Det stämmer säkert. Jag kan erinra mig att jag fick ett brev från den tyske försvarsministern. Det var i samband med ett besök. Han talade om att förhandlingarna pågick och hoppades att det skulle bli ett lyckligt slut.

Pär Axel Sahlberg: Så att säga att frågan lämnade dig den 20 januari är inte riktigt korrekt?

Anders Björck: Jo, det är utomordentligt korrekt. Hade jag lagt mig i ärendet när det låg hos FMV hade jag gjort mig skyldig till ministerstyre. Att en regeringskollega i ett annat land skriver vänliga brev är inte så konstigt, i all synnerhet inte som vi hade ett sammanträffande av officiell natur inplanerat.

Pär Axel Sahlberg: Du har två gånger sagt att FMV skulle tolka vad anskaffningsbegreppet innebar. Det är ganska intressant. De exempel som du har kunnat ge av liknande upplåtelseformer är senare än detta. Innebär det faktum att FMV skulle tolka begreppet att de faktiskt gav sig ut och bröt mark i denna fråga?

Anders Björck: Den frågan skall väl ställas till fackmyndigheten. Regeringsbeslutet var kristallklart. Det står "anskaffa". Det finns också i propositionen. Sedan tycker jag att det får ankomma på vederbörande myndighet att slutföra en affär. Man kan möjligtvis ha synpunkter på hur långt ett verk kan gå. Jag tycker personligen att de väl höll sig inom ramarna och gjorde ett fantastiskt bra jobb. Vi tjänade i Sverige faktiskt stora pengar på detta.

Pär Axel Sahlberg: Det har vi uppfattat. Men du kunde ha talat om att de skulle göra denna affär. Det hade jag förstått, och det är helt korrekt. Men du har två gånger valt att säga att de skulle tolka vad begreppet anskaffning innebar.

Anders Björck: Det är alldeles självklart. Det hela går till så att ett fattat regeringsbeslut expedieras i form av en skrivelse till fackmyndigheten. Sedan gäller, som KU:s ledamöter väl vet, bestämmelserna i regeringsformen mot ministerstyre.

Pär Axel Sahlberg: Så "tolka" betyder inte "tolka" utan "genomföra"?

Anders Björck: Nej, det gör det inte. Det betyder att man först tolkar vad som kan ligga inom regeringsbeslutets ramar och därefter genomför det hela.

Pär Axel Sahlberg: Fanns det inga tidigare exempel på denna typ av upplåtelseform?

Anders Björck: Jo, då. Det finns mängder med exempel.

Pär Axel Sahlberg: Men du har inte kunnat ge något sådant exempel.

Anders Björck: Det står t.ex. i skrivelsen – i kanslipromemorian – om mätutrustning. Vi har leasat in fordon tidigare för olika former av tester. Bilar har vi leasat i försvaret så länge jag minns.

Pär Axel Sahlberg: Har det leasats något krigsmateriel på detta sätt?

Anders Björck: Det skulle jag tro att det föreligger ett antal exempel på, men det har inte varit min uppgift att ägna mig åt krigshistoriska efterforskningar på detta område. Jag skulle föreställa mig att man under t.ex. kriget leasade ganska mycket materiel. Inte minst på transportsidan är detta väldigt vanligt. Det tycker jag faktiskt är bra. Vi har, herr ordförande, också köpt en del utländskt materiel tidigare. Jag föreställer mig att man har leasat vissa komponenter till detta i ganska stor omfattning.

Vice ordföranden: Får jag till slut ställa en fråga av mera klarläggande karaktär? Begreppet leasing, som utskottet har använt, har Anders Björck invänt emot som begrepp och som beskrivning av vad som faktiskt förekom. Han hänvisar, om jag uppfattade det rätt, till *Überlassung* på tyska och *transmission* på engelska. Vilket begrepp anser Anders Björck att vi skall använda i vår text när vi skall beskriva detta på svenska?

Anders Björck: "Överlåtelse". Det var det uttryck som jag har erfärut att man från FMV laborerade med i den svenska versionen. Det var en överlåtelse av de begagnade stridsvagnarna.

Vice ordföranden: En tysk överlåtelse till Sverige av stridsvagnar, alltså?

Anders Björck: Svar ja. Så länge stridsvagnarna hade något värde – stridsvärde eller ekonomiskt värde – skulle vi ha dem. Det var en överlåtelse av materiel från Tyskland till Sverige. Jag tycker att det är en ganska korrekt översättning.

Vice ordföranden: Fast möjligen inte särskilt upplysande i sammanhanget. Man vet ändå inte hur överlåtelsen går till rent faktiskt.

Anders Björck: Herr ordförande! Jag skulle tro att det är ganska många utskott som inte alldeles är medvetna om vad texter i propositioner och annat kommer att innebära i realiteten.

Vice ordföranden: Det leder mig in på min alldeles avslutande fråga. Anders Björck har sagt att begreppet anskaffa användes åtta gånger i regeringsbeslutet, från vilket man sedan skilde sig på regeringsnivå i denna fråga. Försvarsutskottet skriver sedan i sitt betänkande FöU9 om köpet av begagnade strids-

vagnar, osv. Ringde det ingen klocka på Försvarsdepartementet då? Det var alltså på våren 1994. Ringde det ingen klocka hos Anders Björck eller någon annan på Försvarsdepartementet om att försvarsutskottet inte var korrekt informerat, eftersom man skrev om köp?

Anders Björck: Herr ordförande! Eftersom det var på våren 1994 var det inte klart om det juridiskt sett skulle bli ett köp eller en överlåtelse på annat sätt. Det visste vi inte förrän den 2 september.

Dessutom är försvarsutskottet inte riktigt konsekvent. Man använder ganska ofta också ordet anskaffa. Det fanns ett förslag om att utskottet skulle uttala sig om just begagnade materiel från dåvarande riksdagsmannen och försvarsexperten från Folkpartiet Hans Lindblad. Han talar varken om "anskaffa", "köpa" eller "leasa", utan han talar om beställningar av materiel utifrån. Jag kan hålla med dig om att det är lite olika ordval på detta område.

Vice ordföranden: Vi håller oss till de lite mer auktoriserade beskrivningarna. När frågan beskrivs i propositionen används begreppet anskaffa. I utskottets beskrivning vad gäller just detta avsnitt används begreppet köp. Det är det min fråga gäller. Ringde det ingen klocka om att utskottet var inne på fel väg?

Anders Björck: Nej, i alla fall inte hos mig. Det var ju då inte klart om det skulle bli ett köp eller om det skulle bli någon annan överlåtelseform. Det var ju klart först i september. Ärendet hade när försvarsutskottet skrev sin formulering lämnat Regeringskansliet. Det låg hos fackmyndigheten. Ärendet var inte avslutat. Dessutom använder – jag har naturligtvis läst detta inför utfrågningen – även utskottet ordet anskaffning på ett antal ställen.

Vice ordföranden: När man sedan visste i Försvarsdepartementet vad det faktiskt blev för överlåtelseform fanns det alltså inte anledning och kanske inte heller riktigt tid till att klara ut med utskottet vad som hände?

Anders Björck: Herr ordförande! Detta var våren 1994. Då visste vi inte vilken överlåtelseform det skulle bli. Därför kunde man gärna inte informera. Möjligtvis skulle det ha ringt en klocka hos dem som kom efter mig när det hela var klart, men de får naturligtvis svara för sig själva. Om en begäran om information hade riktats till Thage G Peterson är jag övertygad om att han, liksom jag, hade lämnat den i vederbörlig ordning.

Vice ordföranden: Jag vill bara säga att det inte ringde ut för Anders Björck förrän i början på oktober, så det fanns tidsmässigt ett utrymme att klara ut det.

Anders Björck: Herr ordförande! Det innebär att vi skulle ha informerat om frågan i valrörelsens sista dagar. Vi skall komma ihåg att regeringen demissionerade dagen efter valet och var därefter en expeditonsminister. Jag lämnade dessutom extra tidigt av skäl som jag har redogjort för.

Vice ordföranden: Då har vi inga ytterligare frågor. Jag tackar Anders Björck för en utförlig och ingående redovisning. Tack så mycket! Vi tar en kort paus. Jag vill erinra om att vi inte kan överskrida tiden beträffande Thage Peterson. Utfrågningen är utsatt att sluta kl. 11.

Offentlig utfrågning med f.d. försvarsminister Thage G Peterson angående handläggningen av frågan om anskaffande av Leopardstridsvagnar

Vice ordföranden: Då återupptar vi utfrågningarna. Jag hälsar Thage G Peterson välkommen till utskottets utfrågning. Thage Peterson får möjlighet att göra en inledning om han önskar det. Sedan ställs det frågor först från representanten för det parti som står bakom anmälan, och sedan av representanter för de andra partierna i ordning efter partiernas storlek. Thage Peterson är inte alldeles främmande för proceduren sedan tidigare ledamotskap i detta utskott. Varsågod, Thage Peterson!

Thage G Peterson: Tack, herr ordförande. Ärade ledamöter! Jag har blivit kallad – inbjuden, heter det kanske – för att utfrågas om något som jag inte har något konstitutionellt eller annat ansvar för. Enligt regeringsformen har ett statsråd konstitutionellt ansvar enbart för de ärenden som han eller hon har berett och handlagt under sin ämbetsperiod och som den regering statsrådet tillhör har fattat beslut om. Som försvarsminister hade jag aldrig något att göra med stridsvagnsaffären. Den affären var helt avslutad när jag kom till Försvarsdepartementet. Jag vill emellertid när jag ändå har kommit hit passa på att lämna några synpunkter på anmälan mot mig och på själva ärendet i stort.

Jag har två erinringar mot Nils Fredrik Aurelius anmälan. Det är helt fel, och eftersom jag numera är en fri debattör kan jag hävda att det också är konstitutionellt okunnt att hävda att riksdagen inte hade något försvarsutskott som kunde ta emot informationen efter det att riksdagen avslutats i juni 1994. Naturligtvis fanns det ett försvarsutskott under sommaren och hösten 1994. Enligt riksdagsordningen 4:2 gäller val av utskott för hela valperioden, dvs. fram till dess att ett nytt utskott har valts. Ett riksdagsutskott kan, som flertalet ledamöter känner till, ha sammanträden och göra trevliga resor under hela perioden. Det sker ju också.

Jag har av min företrädare Anders Björck fått bekräftat att Försvarsdepartementet lämnade information till försvarsutskottet i ett annat materielärende efter det att riksdagen hade avslutats sommaren 1994. Dessutom fanns det enligt grundlagen år 1994 också möjlighet att kalla ett urtima riksmöte. Det fanns således både riksdag och försvarsutskott att lämna information till om stridsvagnsaffären om man hade önskat så från regeringens sida, och motsatt om riksdagen och sittande försvarsutskott hade önskat det. Jag tror inte att Anders Björck hade nekat att ge information om det hade begärts. Han träffade, som sagt, ändå försvarsutskottet under sommaren.

Den andra erinran mot Aurelius anmälan är att han felaktigt uppger att stridsvagnsaffären var uppe vid mitt besök på Försvarets materielverk, (FMV), hösten 1994. Leopardaffären var inte uppe vid mitt besök på FMV

hösten 1994. Då var avtalet om stridsvagnarna klart. Det skrevs under av FMV före regeringsskiftet i oktober. Stridsvagnsaffären var inte aktuell när jag besökte FMV. Då var affären redan avslutad, och avtalet var klart.

Både dåvarande generaldirektören Per Borg och jag är nyfikna på vem som har lämnat Aurelius den felaktiga uppgiften.

Herr ordförande! Så några synpunkter på själva sakfrågan. Trots att jag inte har med den att göra, eftersom jag inte handlade ärendet med stridsvagnarna, vill jag kommentera ärendet i sak på ett par punkter.

Om man nu anser att regeringen skulle informera riksdagen borde den informationen naturligtvis ha kommit så tidigt som möjligt, så att riksdagen hade fått en rimlig chans att påverka stridsvagnsaffären. Informationen borde i så fall ha lämnats till riksdagen via försvarsutskottet när det stod klart att det skulle bli leasing. Den tidpunkten var alldeles i början av 1994. Sedan var det ju för sent. Att få information först i oktober 1994 skulle ha varit en klen tröst för riksdagen – egentligen helt meningslöst – om man hade velat påverka affären och lägga sig i frågan om leasing. Då var ju loppet kört.

Det förhåller sig faktiskt så att uppläggningsen av affären i realiteten blev klar tidigt vintern 1993/94 och följdes av en skriftväxling mellan statssekreterarna. Samtal om att det kunde bli fråga om leasing ägde rum så tidigt som i december 1993. Att det skulle bli leasing gjordes alltså upp långt före FMV:s avtalsarbete. FMV var i realiteten bundet av regeringens ställningsstagande i statssekreterarnas skriftväxling. Det är just därför som denna skriftväxling återopas i avtalet.

När jag har sagt det, herr ordförande, skulle jag vilja tillägga en sak. När jag läste i tidningarna i maj förra året att det också rörde sig om leasing blev jag inte särskilt upprörd. Jag tror inte ens att jag höjde ögonbrynen, för det finns fler leasingavtal i det svenska försvaret. Sverige har t.ex. lånat bandvagnar av Finland för att använda dem i den fredsbevarande verksamheten i Bosnien. Jag skulle tro att det på många håll finns leasade bilar. Jag tror att leasing är en bra väg för försvaret att spara pengar. Om stridsvagnsaffären var en bra affär eller inte kan jag inte bedöma, för jag prövade inte affären, men stridsvagnarna lär vara omtyckta i armén.

Herr ordförande! Jag vill peka på två faktum som jag ser som viktiga. Jag återopar inte min ordförandetid i KU nu. Man kan möjligen skratta åt det, men jag har läst handlingar och gått igenom detta mycket väl. Det finns två helt avgörande faktum i granskningsärendet vad gäller stridsvagnarna.

Det första faktumet är att det i minnesanteckningarna från den 10 mars 1999 över samtal mellan försvarsutskottets kansli och KU:s kansli står att någon skyldighet inte föreligger för regeringen att informera riksdagen via försvarsutskottet i denna affär. Jag delar den uppfattningen. Jag skulle tro, utan att ha hört utfrågningen, att min företrädare Anders Björck har haft samma uppfattning. Därmed är, enligt min uppfattning, saken egentligen klar.

Den andra synpunkten är att det enligt Försvarsdepartementets expedition- och rättschef förhåller sig så – det är därför jag har bett honom vara med – att nyttjanderätten till stridsvagnarna till sin innebörd i praktiken kan likställas med äganderätt. FMV, som är den myndighet som svarat för upphandlingen, delar denna uppfattning om avtalets innebörd.

Dessutom täcker ordet anskaffning både köp och leasing.

Herr ordförande! Jag vill göra en sammanfattning. För det första: Enligt försvarsutskottet föreligger ingen uppgiftsskyldighet i denna sak.

För det andra: Begreppet anskaffning innefattar både köp och leasing. Försvarsdepartementets expeditions- och rättschef, liksom FMV, anser att nyttjanderätt i detta fall kan likställas med äganderätt.

För det tredje: Jag har inte något med denna affär att göra, vare sig politiskt reellt eller konstitutionellt. Den regering som jag tillhörde fattade inte beslutet om att anskaffa leopardstridsvagnarna.

Nils Fredrik Aurelius: Jag skall inte polemisera för mycket mot Thage Peterson, som har varit vänlig att infinna sig och svara på våra frågor. Men jag kan försäkra att vi alla är medvetna om när ett försvarsutskott byts ut. Vad diskussionen har handlat om är när det var lämpligt tillfälle att informera och vilken tid som stod till buds.

I den föregående utfrågningen menade den som då svarade, Anders Björck, att han i realiteten hade små möjligheter att informera efter det att resultatet väl var klart. Å andra sidan kan man möjligen tycka att Thage Peterson hade gott om tid att informera under sin tid som försvarsminister, om det nu fanns anledning att informera i frågan.

Varför lämnade inte Thage Peterson någon information, exempelvis i samband med en budget eller annat som följde efter det att Thage Peterson hade blivit försvarsminister?

Thage G Peterson: Den första frågan var väntad. Därför har jag också förberett svaret på den.

Jag vill med kraft tillbakavisa det som ligger bakom Aurelius fråga, nämligen avsaknad av aktivitet och underlåtenhet att handla. Jag tillbakavisar det till hundra procent. Det är helt felaktigt.

Dessutom ber jag ändå KU att betänka att KU:s yttranden är oerhört viktiga för regeringsarbetet. Jag vet ju hur statsråden sitter och lusläser KU:s betänkanden. Men KU får inte lamslå ett regeringsarbete, vilken färg regeringen än har.

Ett statsråd kan inte gärna börja sin ämbetsperiod med att fråga departementets chefstjänstemän: Vad har mina företrädare hållit på med här på departementet? Vad har hon eller han beslutat? Var snäll och öppna alla kassaskåp, alla arkiv, alla hemliga handlingar och dra hennes eller hans ärenden för mig, så får jag avgöra om riksdagen skall få veta detta!

Det vore lika orimligt som att fråga riksdagsutskottet om vilken information som kan ha lämnats, öppen eller hemlig, av företrädaren.

Konsekvenserna skulle bli helt orimliga om man som utgångspunkt för ett granskningsärende skulle använda Aurelius fråga. Det nya statsrådet skulle inte få ägna sig åt något annat än att få regera om sin företrädares ämbetsperiod.

Jag har, som ni vet, suttit i regeringar under en period av 30 år, både som departementschef och som konsultativt statsråd. Att ställa krav på att man skulle börja med att gå igenom sin företrädares och hans statssekreterares brevpärmar för att avgöra vad man skall informera riksdagen om är en fullkomlig orimlighet. Det är orimligt att begära att statsrådet skall börja med att

granska sin företrädare och sina företrädares företrädare. Det är precis lika orimligt som att man skulle hävda att Anders Björck skulle ha gått igenom Roine Carlssons alla pärmar. Det vore dessutom att ta över KU:s arbete.

Jag har tänkt igenom den här frågan, för jag har ju tid att tänka nu när jag är färdig med mina memoarer, som kommer ut i september månad, och det är tre frågor som jag ställer till mig själv.

Den första frågan lyder: Menar verkligen riksdagens KU att det är rimligt att begära att ett nytillträtt statsråd skall börja med att snoka i sina företrädares och statssekreterarnas brevpärmar?

Den andra frågan lyder: Vill verkligen KU ålägga ett nytillträdande statsråd att börja sin ämbetsperiod med att granska juridiska förhållanden i redan avslutade affärer? I så fall skulle man bli tvungen att anställa mängder av jurister i departementet för att gå igenom alla affärskontrakt som företrädaren har slutit under tre fyra år för att se efter om det har gjorts några felaktigheter. Det finns ju jurister i KU som kan se denna orimlighet. Det är att slösa bort statsrådets tid, om han skulle studera alla avslutade affärskontrakt.

Den tredje frågan som jag ställt mig är: Vill verkligen KU kräva att ett nytillträdande statsråd skall fråga utskotten hur de uppfattade företrädares affärer? Jag har haft gott om tid – och jag förstår att riksdagens ledamöter inte har den tiden – för att filosofera över konsekvenserna av en sådan frågeställning.

Nils Fredrik Aurelius: Nu tror jag inte att vare sig jag eller någon annan här begär att Thage Peterson skulle ha granskat – eller, som han själv uttryckte det, snokat i – alla kontrakt. Men man måste ändå fråga sig om inte Thage Peterson gick igenom eller fick för sig redovisat det huvudsakliga innehållet i exempelvis detta kontrakt, när han tillträdde som försvarsminister. Det handlar ju inte om att Thage Peterson skulle hitta fel i kontrakten på det sättet, utan frågan gäller om Thage Peterson kände till innehållet i kontraktet och om han ansåg att det fanns anledning att informera riksdagen om detta innehåll.

Thage G Peterson: Dessa frågeställningar är exakt desamma som den första frågan. Det är fullkomligt orimligt.

Anders Björck, som jag alltid haft bra relationer med när det gällt att diskutera sådana här frågor, visste att jag under valrörelsen tyckte att det var onödigt att köpa stridsvagnarna. Men när de väl var inköpta såg jag detta som ett fullbordat faktum. Stridsvagnarna var alltså redan anskaffade av en försvarsminister och en regering som satt på grundlagens mandat att regera, handla och införskaffa. Denna affär var avslutad när jag kom till Försvarsdepartementet.

Jag tror inte Anders Björck om att göra en dålig affär. Han sade flera gånger att det var en bra affär, och jag kan inte avgöra om den var bra eller dålig. Jag sade: ”Stridsvagnarna är populära i armén.”

När jag sedan kom till Försvarsdepartementet skulle jag spara pengar. Då frågade jag mig: Var kan jag spara någonstans?

Då gick mina tjänstemän igenom alla affärer för att se om man kunde spara på någonting. Det noterades att det inte gick att spara ett nickel på stridsvagnsaffären, därför att den var avslutad och den var juridiskt bindande. Det skulle i så fall bli en massa skadeståndskrav och annat.

Inte satte jag mig ned och läste Anders Björcks brev i samband med affären. Han är så betrodd att jag utgick ifrån att han hade gjort hyggliga affärer.

Ett statsråd är ju inte en granskare som har att granska företrädaren.

Nils Fredrik Aurelius: Men frågan är inte om Thage Peterson borde ha informerat om huruvida det var en bra affär eller inte, utan frågan är om det fanns anledning att informera riksdagen, lämpligen genom dess försvarsutskott, om upplåtelseformen leasing.

Det verkar som om den partivän till Thage Peterson som först kom in med en skrivelse till KU i det här ärendet tyckte att det var så uppseendeväckande med leasing att det borde ha informerats om det.

Finns det enligt Thage Petersons mening anledning att rikta kritik mot överlåtelseformen leasing i det här fallet av stridsvagnar?

Thage G Peterson: Gör nu inte en ny innovation i KU:s arbete. Jag har drabbats av sådana tidigare då jag förhöordes av KU, för att jag som ordförande hade lett ett granskningsarbete. Nu vill Aurelius att jag skall svara för den som har gjort anmälan.

Jag vet inte ens vem av mina partikamrater som gjorde denna anmälan. Men förhör honom i så fall på den punkten! Jag kan inte svara för honom. Jag svarar för mig själv, och jag sade att jag inte ens höjde ögonbrynen när jag läste att det rörde sig om leasing. Jag har ingenting principiellt emot leasing. Jag tror att det t.o.m. kan vara bra för det svenska försvaret, och detta var kanske en bra leasingaffär.

Dessutom finns det de som hävdar att den som gjorde anmälan till KU kan ha missförstått vad begreppet anskaffning betyder på tyska. Jag har talat med tyska jurister, och jag har fått en del roliga svar på den här punkten. Men jag skall inte överta KU:s arbetsuppgifter.

Jag förstår inte frågeställningarna. Jag tillbakavisar med full kraft att en tillträdande försvarsminister skulle ha haft informationsskyldighet inför försvarsutskottet och riksdagen. Dessutom var det för sent. Vad skulle riksdagen ha haft för glädje av att få information om man inte kunde påverka affären? Det är väl inte sådan politik som vi skall syssla med.

Nils Fredrik Aurelius: Det kunde möjligen vara intressant för försvarsutskottet, om man levde i någon villfarelse på den här punkten, att få veta vilken upplåtelseform det verkligen var. Jag frågade Thage Peterson just för att jag ville veta om han ansåg att det fanns anledning att informera med tanke på att det handlade om just upplåtelseformen leasing.

Thage G Peterson: Jag utgår ifrån att Aurelius har ställt den frågan till min företrädare. Det första tillfället som jag i så fall skulle ha informerat riksdagen hade varit i maj förra året, när jag läste i tidningarna att det rörde sig om leasing.

Nils Fredrik Aurelius: Rent principiellt anser inte Thage Peterson – såvitt jag har förstått efter det som Thage Peterson har sagt här ett flertal gånger – att det är något speciellt konstigt med att använda sig av upplåtelseformen leasing?

Thage G Peterson: Nej, tvärtom. Dessutom har jag återopat försvarsutskottets kansli där man säger att det inte föreligger någon informationsskyldighet. Som före detta KU-ordförande tycker jag att ärendet därmed har förfallit.

Nils Fredrik Aurelius: Jag kan bidra med en liten upplysning. I upphandlingsreglementet definieras upphandling på följande sätt: köp, leasing, hyra eller hyrköp av varor, byggentreprenader eller tjänster. Detta om detta.

Då har jag bara en sista fråga till Thage Peterson. Om det hade kommit någon begäran om information från försvarsutskottet om stridsvagnsaffären till Thage Peterson, hade Thage Peterson då lämnat denna information?

Thage G Peterson: Självklart. Under hela mitt politiska liv har jag varit oerhört lyhörd för riksdagens konstitutionsutskott. Jag har hela tiden hävdat att regeringen är underställd riksdagen och inte tvärtom. Jag tror att jag har fullföljt den uppgiften med oerhört stor noggrannhet. Så fort riksdagen eller något utskott har velat ha information har man fått det så långt vi över huvud taget har kunnat ha den informationen på de departement som jag har ansvarat för.

Sedan tror jag, vilket Anders Björck berättade för mig, att en del av handlingarna i affären lär vara hemligstämplade, och det har möjligen skett under dessa premisser. Men någon anledning för mig att fundera på den första delen vill jag med oerhörd kraft tillbakavisa.

Tommy Waidelich: Jag har fått svar på de flesta av mina frågor, både i Thage G Petersons inledning och i den frågeväxling som ägde rum här alldeles nyss, men jag har några följdfrågor.

Enligt Thage G Peterson fördes diskussioner om leasing i december 1993. Vet Thage G Peterson vem som deltog från svensk sida?

Thage G Peterson: Jag får be expeditionschefen att svara på den frågan.

Ingvar Åkesson: Det var ett sammanträffande i Tyskland, som ägde rum i december strax före jul, med företrädare för tyska staten och statssekreteraren från Försvarsdepartementet i Sverige och någon av hans medhjälpare. Där diskuterades saken. Det finns anteckningar kring detta, och i slutet av anteckningarna finns det en notering om att man från tysk sida gärna såg att affären lades upp på det här viset.

Tommy Waidelich: Thage G Peterson säger också att affären i princip slutfördes i början av 1994. Åsyftas då den statssekreterarskriftväxling som skedde under våren efter regeringsbeslutet?

Ingvar Åkesson: Anders Björcks tyske kollega tillskrev Anders i saken i januari 1994. I det brevet – jag vet att föredraganden för utskottet har berättat om brevet innehåll för KU – framgick det att det var fråga om den form av

överlåtelse som man hade diskuterat redan i december. Skriftväxlingen mellan statssekreterarna, som är återopad i avtalet, ägde rum senare under våren, i april och juni, vill jag minnas.

Det finns i det sammanhanget två brev som är intressanta, och de är återopade i avtalet. Det är också dessa brev som ger en tydlig anvisning om att det är fråga om ett avtal om en nyttjanderätt.

Tommy Waidelich: En sista följdfråga: Kan man säga att förhandlingarna i princip slutfördes i och med statssekreterarskriftväxlingen? Var innebörden densamma som de tyska representanterna hade gett uttryck för vid tidigare skriftväxling?

Ingvar Åkesson: Man kan säga att det var bara en del av det hela, eftersom avtalet var oerhört omfattande. Det innehöll kolossalt många detaljer. Men dessa huvuddrag gjordes upp på det viset.

Per Lager: Jag vill ställa följande fråga till Thage Peterson. Såvitt jag förstår kände Thage Peterson inte till upplåtelseformen förrän förra året i maj, att det var fråga om ett leasingavtal.

Thage G Peterson: Det är korrekt. Jag kände ju till att stridsvagnarna fanns. Jag åkte inte i dem, men jag tittade på dem.

Per Lager: Jag förstår. Jag förstår också att Thage Peterson hade en annan åsikt om denna affär under valrörelsen, men han kände då inte till vilka upplåtelseformer det kunde handla om. Samtidigt förstår jag att Peterson inte heller tycker att leasingformen är en dålig upplåtelseform i sig. Men han kände alltså inte till detta under hela sin period som försvarsminister.

Thage Peterson sade att man gick igenom bl.a. stridsvagnsaffären för att se om man kunde spara någonstans, men man fann att man här inte kunde spara ett nickel. Men då måste väl upplåtelseformerna ha varit klara och dåvarande försvarsminister Peterson måste väl ha känt till att det rörde sig om en leasingaffär?

Thage G Peterson: Nej, mitt primära intresse var att spara pengar. Det var en hel rad materielprojekt som departementets folk gick igenom för att se var det fanns och var det inte fanns möjligheter att spara. Leopardaffären var då bland de materiel där det inte fanns några möjligheter att göra ändringar. Följden skulle ha blivit att motköp skulle ha fallit, och man kunde inte heller utesluta skadeståndskrav.

Den bedömning som departementets chefsjurist gjorde och som jag delade var att man inte kunde spara pengar om kontrakten var så starkt bindande. Den genomgången hade en annan utgångspunkt, nämligen att spara på försvarets kostnader.

Per Lager: Då måste det väl ha uppdagats för försvarsministern vilken upplåtelseform det var fråga om?

Thage G Peterson: Ja, men då var jag inte försvarsminister.

Per Lager: I oktober?

Thage G Peterson: Nej, i maj 1998 var jag inte försvarsminister.

Per Lager: Men jag menar när man gick igenom vad man kunde spara in på?

Thage G Peterson: Nej, det var ju en genomgång av de materiellaffärer som hade gjorts före regeringsskiftet. Det var för att se om man kunde häva något kontrakt eller inte.

Per Lager: Tycker inte Thage Peterson att det är en värdefull information för försvarsutskottet att få veta vilken upplåtelseform som det handlar om?

Thage G Peterson: Jo, det är möjligt, men det kan jag inte bedöma. På försvarsutskottet har man ju själv sagt att det inte föreligger någon informationsskyldighet i den här frågan. Så jag återoppar bara det som försvarsutskottet har sagt.

Såvitt jag vet har jag lämnat försvarsutskottet all den information som utskottet har önskat och lite till. Jag kommer ihåg genomgångar med försvarsutskottet där man tyckte att vi var för detaljrika.

Per Lager: Jag förstår den kommentaren, eftersom Thage Peterson inte kände till att det var en leasingaffär förrän i maj 1998.

Thage Peterson: Nej, den kopplingen gör jag inte av det skälet att det inte bara var stridsvagnarna som var leasade. Jag nämnde ju två andra slag. De stora SISU-vagnarna som vi använde i Bosnien var leasade. Jag frågade ju inte: "Hur har ni kommit över de där vagnarna? Har ni köpt dem hederligt? Eller har ni möjligen lånat dem?" Ni måste ju se på vad som är praktiskt möjligt att utöva vid ett statsrådskap.

Sedan fick jag reda på att Finland hade varit vänligt nog att låna oss dessa stridsvagnar. När jag åkte runt i bilar på regementena började jag ju inte med att fråga: "Har ni leasat eller köpt bilen? Eller: Vad åker jag i för bil?" Det måste ju finnas en viss sans och måtta också, tycker jag.

Nils Fredrik Aurelius: Jag håller helt med om att det måste finnas sans och måtta. Jag har bara en liten fråga. Jag skulle vilja ha ett förtydligande utifrån Per Lagers frågor.

Man kan möjligen tycka att det är lite egendomligt att försvarsministern ändå inte, i samband med genomgången av vad som gick att spara på, upptäckte att en del av uppgörelsen handlade om *überlassung*, om leasing. Thage Peterson säger ju att han först långt senare fick klarhet i att denna upplåtelseform gällde. Hade det ingen relevans alls för möjligheten att spara vilken upplåtelseform det rörde sig om?

Thage G Peterson: Nej, det går ju inte riktigt till så. Jag är fortfarande inte särskilt upprörd över att den dåvarande försvarsministern valde leasing i samband med ett kontrakt. Våra besparingsmöjligheter gällde ju inköp av nya vagnar, det var där som man kunde spara pengar. Det handlade ju om två affärer, om gamla 121:an och 122:an.

Nils Fredrik Aurelius: Frågan gällde om det möjligen inte hade blivit klart då att det handlade om leasing för en del av stridsvagnarna.

Thage G Peterson: Jag förstår inte den frågan. Huvudsyftet med genomgången var att se efter var vi kunde spara pengar. Man kunde inte spara

pengar på Leopardstridsvagnen. Affären var avslutad. Kontraktet var tecknat. Det fanns bestämmelser om skadestånd och motköp. Man är ju inte pigg på att åsamka skattebetalarna extra kostnader på grund av en besparingsåtgärd. Man får ju lägga ut besparingar där de kan ge några pengar. Det var inte något särskilt funderande kring detta.

1998/99:KU25
Bilaga B 2

Vice ordföranden: Jag tackar Thage G Peterson för att han ville ställa upp och lämna den information som vi har efterfrågat. Tack så mycket för det. Sammanträdet ajourneras till kl. 11.15.

Offentlig utfrågning med Carl Henrik Ehrenkrona, Kurt Junesjö och justitieminister Laila Freivalds angående regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson

Ordföranden: Jag hälsar alla välkomna hit. Innan vi övergår till den del av föredragningslistan som är den mera officiellt publika har vi möjligen någon fråga om anmälningar under punkt 1. Det är fråga om ett eventuellt slutgiltigt beslut när det gäller ytterligare kallelser av statsråd. Då det gäller den utestående fråga som är anmäld för beslut i dag, nämligen huruvida vi skulle kalla Anders Sundström i fråga om Bostadsakut m.m., har vi moderater inga krav. Om ingen annan har något krav på detta finns det därmed inget beslut att fatta. Det finns tydligen inget önskemål om det. Är det någon som har något ytterligare anmälningsärende av samma karaktär som bör tas upp? Om så inte är fallet har vi klarat av anmälningar under punkt 1 och övergår till att diskutera frågorna 2–5, dvs. i realiteten två granskningsärenden där utskottet fullgör sin uppgift enligt regeringsformen 12 kap. 1 och 2 §§ enligt vilken utskottet skall granska hur regeringen har handhaft sina uppgifter och, som det står, att riksdagen skall meddelas vad utskottet har funnit angeläget att uppmärksamma i sin granskning.

I dag är det två ärenden som vi skall ägna oss åt. Det är fråga om Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson mot svenska staten. Det förekommer i tre delar. Kl. 10.00 utfrågas hovrättsrådet Carl Henrik Ehrenkrona. Kl. 11.00 är det en motsvarande utfrågning av förbundsjuristen Kurt Junesjö från LO. Efter ett mellanspel kring ett annat ärende om Samhall med Björn Rosengren återvänder vi till ärende nr 2 kl. 14.15, då vi frågar ut justitieminister Laila Freivalds.

Vi börjar med hovrättsrådet Carl Henrik Ehrenkrona, som jag ber att få hälsa hjärtligt välkommen hit. Han är dock inte här i sin egenskap av hovrättsråd utan i sin egenskap av ombud för regeringen, eller regeringarna för att vara mera exakt, under den tid som detta mål prövades i Europadomstolen. Som brukligt är ger vi först våra gäster möjlighet att lämna information, och därefter är ordet fritt för frågor.

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag skulle vilja berätta lite kort om vad ombudsfunktionen går ut på och vad det är för typ av uppgifter man har när man företräder svenska staten. Det är en sorts advokatroll som man ikläder sig. Utrikesdepartementets rättschef är huvudombud i alla mål som förekommer inför Europakommissionen och Europadomstolen. Sedan har han möjlighet att delegera den uppgiften till andra jurister inom UD. Det har varit i princip tre jurister som har arbetat med dessa frågor under de senaste tio åren. Jag lämnade UD för ett år sedan. Av dessa är det två som på eget ansvar har haft

till uppgift att företräda svenska staten inför kommissionen och domstolen, av vilka jag har varit en.

Handläggningen går till så att när ett mål kommer in, det vill säga när ett klagomål kommunicerat med regeringen, så tittar man på vad det hamnar under för rättsområde, vilket regelsystem som är tillämpligt. Med utgångspunkt från det kontakter man omedelbart det departement som är ansvarigt för det regelsystemet. Från ombudets sida arbetar man med rättssekretariaten inom respektive fackdepartement, företrädesvis genom rättscheferna, men han kan delegera detta ansvar till någon av juristerna inom respektive rättssekretariat. Sedan ankommer det på rättschefen att bedöma om ett nytt mål är av den digniteten att den politiska ledningen omedelbart skall informeras och underrättas om att målet är anhängiggjort.

På det här stadiet för man en underhandsdiskussion om hur en talan skall läggas upp, om en talan skall medges, om en talan skall bestridas eller om man skall försöka träffa en förlikning med klaganden. Om man kommer fram till att en talan skall bestridas ankommer det på ombudet att utarbeta ett förslag till yttrande, med argumentering för hur det hela skall se ut. Det förslaget underställs sedan fackdepartementet för granskning. Återigen är det rättschefen i det ansvariga departementet som avgör om man anser att frågan är av den vikten att man bör underställa det yttrandet statsrådet eller i alla fall göra det till föremål för en föredragning.

När man har fått synpunkter från fackdepartementet expedieras yttrandet. Det är långa processer som kan dra ut på flera år. Den löpande skriftväxlingen sker hela tiden i samråd med det fackdepartement som har ansvaret för lagstiftningen i det ärende som är föremål för granskningen i Strasbourg. Ibland har jag själv föredragit ärendet för respektive statsråd, om det har varit av stor principiell vikt. Ombudet ansvarar för processen och utför även regeringens talan vid de muntliga förhandlingar som hålls i målen inför Europadomstolerna. Det är i stora drag hur uppgiften för ombudet ser ut. Om det är någon som har några frågor om detta är jag beredd att svara på dem.

Ordföranden: Den anmälan som ligger till grund för samtliga de tre utfrågningar som gäller i dag är formulerad som så att efter en inledning uppkommer frågan, nämligen: Efter vad som sedermera har framkommit, dvs. efter det att Europadomstolens dom avkunnats 1996, finns det anledning för konstitutionsutskottet att granska huruvida regeringen inför Europadomstolen agerat med den noggrannhet och respekt för fakta och allmänna intressen som domstolen har anledning att vänta sig av en regering.

Detta är alltså huvudfrågan för granskningen. Jag tänkte fördela frågorna så att vi följer den tradition som utskottet har utvecklat under många år, nämligen att det är det parti som anmält frågan som inleder. Därefter får partierna ordet i storleksordning. Varje parti får ställa de frågor som man anser bör ställas. Därefter kommer de frågor som återstår efter det att första varvet har gått runt, då vi återvänder och börjar om från början igen.

Per-Samuel Nisser: Jag skulle vilja ställa en fråga till Carl Henrik Ehrenkrona om rollen som ombud för regeringen i Europadomstolen. Du gjorde en beskrivning allmänt hur man jobbar som ombud. Som ombud i Europadomstolen för du fram argument skriftligt och muntligt. Som bakgrund skulle det

vara intressant att få en bild av hur man tog fram uppgifter och underlag i det här fallet, fallet Torgny Gustafsson, och hur man kontrollerade riktigheten i dem, vilka argument och synpunkter som man hade med sig i de olika inläggena. Hur arbetade man där?

Carl Henrik Ehrenkrona: Regeringen har ganska tydligt redovisat detta i det skriftliga yttrande som ligger till grund för prövningen i dag. Men jag kan säga att det här målet var lite speciellt på det sättet att det handlade om att staten kunde göras ansvarig för en situation som staten egentligen inte direkt var inblandad i. Staten hade inte haft något att göra med tvisten mellan Torgny Gustafsson och Hotell- och Restauranganställdas Förbund. Då uppkom frågan om man från regeringens sida skulle försvara fackets handlande så som ett försvarligt intrång i Gustafssons rätt till skydd för föreningsfrihet. Det var en av huvudfrågorna i målet.

Regeringens huvudlinje, både den gamla regeringens och den nuvarande regeringens, var att det här över huvud taget inte var en fråga som berörde föreningsfriheten. Det handlade inte om att tvinga Gustafsson att bli medlem i en förening, utan det handlade om huruvida Gustafsson skulle skriva ett kollektivavtal eller ett hängavtal till ett kollektivavtal, vilket är en lite annan fråga. Det var så att säga huvudförsvarslinjen. Där fördes ett rent principiellt resonemang om det svenska kollektivavtalssystemet, om den svenska modellen och hur den fungerar.

Sedan kommissionen funnit att det här var en föreningsfrihetsfråga måste man bedöma om det föreningsfrihetsintrång som ägt rum var försvarligt. Då blev omständigheterna i det enskilda fallet av betydelse. Dessa omständigheter kände regeringen över huvud taget inte till och kunde inte känna till. Det enda material som hade presenterats i den delen från Gustafssons sida var hans egna uppgifter understödda av ett antal tidningsartiklar och utklipp som han bifogade till kommissionen i Strasbourg. Det var ett faktaunderlag som regeringen inte kunde bedöma, men på vilket kommissionen i sin rapport grundade sin bedömning.

Det var i det skedet, efter kommissionens rapport, som man beslöt att inhämta HRF:s version av konflikten och få en redovisning från HRF. Beslutet härom fattades vid en föredragning hos statsrådet Blomberg, där han gav uttryck för denna önskan. Sedan gick det ett brev till HRF där man bad HRF att redovisa vad som hade hänt och vad som var bevekelsegrunderna för att starta konflikten. I materialet finns det svar som HRF lämnade genom LO:s förbundsjurist Kurt Junesjö, som vi kommer att få höra senare. Där fanns vissa uppgifter om löner och andra anställningsvillkor, om semesterersättning, löneutbetalning vid dåligt väder och om Gustafsson hade erforderligt försäkringsskydd för sina anställda. Dessa uppgifter var lämnade av företrädare för HRF, dvs. de personer som hade förhandlat med Gustafsson på platsen innan konflikten startade. Det var relaterat så i LO:s underlag till regeringen att det var uppgifter som byggde på den här typen av information. Regeringen bearbetade den här informationen så att man presenterade uppgifterna som att detta var vad som enligt HRF förekom.

Frågan var också i vilken utsträckning de här uppgifterna kontrollerades. Vi var i tidsnöd då och fick lov att skicka in memorialet inom en viss tid.

Eftersom vi redan på det stadiet kunde förutse att det var kontroversiella uppgifter och att det fanns all anledning att tro att Gustafsson skulle ha en annan version, förbehöll sig regeringen rätten att få höra de fackliga funktionärerna som vittnen. Man kunde inte på det stadiet avgöra vilka personer man skulle höra. Därför tog vi in fyra funktionärer och höll ett litet informellt förhör. Regeringen har egentligen inte någon laglig möjlighet att hålla några förhör under ed eller förhör i någon formell mening. En person är över huvud taget inte skyldig att medverka om regeringen ber honom eller henne att lämna uppgifter i ett ärende av detta slag. Så skedde i alla fall, och de här personerna hördes. De lämnade sina berättelser. Efter att ha hört de berättelserna konstaterade vi att uppgifterna i flera fall sammanföll med varandra. Slutsatsen blev att regeringen begärde att få höra två av dessa funktionärer som vittnen inför domstolen. Det var den typ av kontroll som gjordes av uppgifterna.

Självfallet kan inte regeringen, och inte heller jag själv, gå i god för någon sanningshalt i uppgifter som lämnas på detta vis, utan det gjordes en bedömning av huruvida uppgifterna framstod som rimliga. Framför allt var det fråga om att redovisa fackets bevekelsegrunder för att initiera konflikten.

Per-Samuel Nisser: Jag vill koppla på till det möte som du pratade om. Ni pratade med fyra s.k. vittnen, eller fyra personer som ni förde en diskussion med. Två av dessa begärde regeringen att få ta med i domstolen som vittnen. Två bedömde man inte behöva ha med. Dessa två försvann, även om en av dem var ett huvudvittne, den person som sägs ha fått samtalet från någon anställd i Torgny Gustafssons företag. Varför tog man inte med den personen som nästan är ett huvudvittne i sammanhanget?

Carl Henrik Ehrenkrona: Vi bedömde det inte så att det där samtalet var så kolossalt viktigt, utan det var bara ett sätt som facket fick information på och som gjorde att de fick uppfattningen att det inte stod riktigt rätt till på den arbetsplatsen. Det var mera en indikation. I den bevisbedömning som gjordes från min sida tillmätte inte jag det samtalet någon avgörande betydelse. Men uppgiften om det samtalet kom fram också i en utsaga från ett av de vittnen som begärdes få höras, indirekt alltså.

Per-Samuel Nisser: Inför ditt muntliga framförande i Europadomstolen hade nya uppgifter framkommit i ett brev från LO, nämligen att de uppgifter som den anonyma person som skulle ha kontaktat Hotell- och Restauranganställdas Förbund på Gotland var lite skakiga. LO menade att de uppgifter som fanns mera var "gissningar och hörsägen". Vilka kontroller gjorde du när du fick de här uppgifterna?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det gjordes inga andra kontroller än förhöret med de fyra personerna. Det enda som regeringen har varit noga med att framföra är att det här inte är någonting som regeringen kan gå i god för. Syftet med vittnesförhören var att ge domstolen en chans att formellt utreda hur det egentligen förhöll sig med lönevillkor osv i Torgny Gustafssons rörelse.

Per-Samuel Nisser: Nu visade det sig att LO:s uppgifter som senare blev regeringens uppgifter – det uttalandet fann jag i en kopia från en artikel i

Expressen den 17 juli 1997, där Ehrenkrona uttalar som så att LO:s uppgifter var regeringens uppgifter – inte riktigt stämmer, bl.a. samtalet från eventuella personer. Min fråga till dig blir: Hade du i dag, med de kunskaper och uppgifter som du har i ärendet, agerat på ett annorlunda sätt eller tror du att du skulle agera på samma sätt?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det första påståendet, att det visade sig att uppgifterna inte riktigt stämmer, vet jag inte riktigt om man kan uttala sig om. Jag vet fortfarande inte vad som är korrekt i det här sammanhanget. Jag har inte haft någon anledning att ompröva mitt sätt att föra processen i domstolen.

Per-Samuel Nisser: Tack!

Göran Magnusson: Det här är ett långt mål som vi nu diskuterar bara en liten bit av, nämligen de uppgifter som regeringen så småningom förde in i processen. Det hela startade redan i slutet av 80-talet.

Jag skulle vilja fråga varför domstolen inte ville höra några vittnen. Det var ju en väsentlig sak som LO och regeringen diskuterade. Varför ville domstolen inte höra dessa vittnen? Sedan kan man inte undgå att också fundera över varför regeringen inför kommissionen inte förde in de synpunkter som redan fanns tillgängliga. Vilka överväganden hade regeringen inför kommissionsförhandlingarna omkring uppgifterna? Jag är medveten om att den här frågan borde ställas till något statsråd, men Reidunn Laurén har inte velat medverka i det här. Det är hon, såvitt jag förstår, som hade huvudansvaret för beredningen, och därför vill jag ställa den här frågan till regeringens ombud, som också deltog i beredningen av ärendet.

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag börjar med den första frågan, varför domstolen inte ville höra vittnen. Det har jag lite svårt att uttala mig om, för domstolens skäl är ju för mig förborgade liksom för utskottet. Det har inte givits några skäl officiellt för detta. Jag kan bara spekulera, och det gör jag i ljuset av den senare domen och i ljuset av det slutliga resningsbeslutet, nämligen där domstolen konstaterar att de här uppgifterna inte har någon avgörande betydelse för prövningen. Det kan hända att domstolen redan på det stadium, då man prövade om man skulle höra vittnen, hade bildat sig den preliminära uppfattningen att dessa uppgifter inte var av någon avgörande betydelse i målet.

Beträffande processföringen inför kommissionen är det så att när det här målet kom in insåg alla att det fanns en viss rättspolitisk dynamit i detta. Målet handlade om ett angrepp på den svenska modellen och på den fria konflikträtten. Det innebär att om regeringen förlorade målet i dess helhet kunde det innebära att Sverige skulle bli tvingat att lagstifta in i vart fall någon begränsning av den fria konflikträtten, kanske införa någon sorts proportionalitetsprincip, införa en möjlighet för en enskild part i en arbetskonflikt att i en domstol få prövat om en konflikt står t.ex. i rimlig proportion till det syfte som man vill uppnå med konflikten i förhållande till den skada som en part lider till följd av konflikten.

Det var en ny situation för regeringen, för det var första gången som regeringen hade att tackla en situation där regeringen gjordes ansvarig för en enskild parts agerande mot en annan enskild parts agerande på grund av att det inte fanns någon lagstiftning som skyddade den ena parten. Detta var en

ny situation. Regeringen är väldigt tveksam till att över huvud taget gå in och lägga sig i en tvist mellan två enskilda parter. Det var en bevekelsegrund för att man på det här stadiet inte blandade in HRF och LO. Men man får inte heller bortse från att det fanns en politisk dimension i målet. Jag fick under hand fullt klart för mig att den borgerliga regeringen inte skulle beklaga om målet förlorades.

Göran Magnusson: Det kan konstateras av handlingarna att den regeringen ansåg att konfliktåtgärderna från LO-förbundens sida var obefogade, i varje fall som en andrahandsständpunkt. Det var alltså det som låg bakom den rent politiska bedömningen av effekten av konflikten?

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja. Får jag bara lägga till att samtidigt förde även den borgerliga regeringen det rent principiella försvaret för den svenska modellen och det svenska kollektivavtalssystemet. Vad man inte ville göra var att gå in och försvara facketts åtgärder i det här enskilda fallet.

Göran Magnusson: Domaren i domstolen frågade ombudet Ehrenkrona efter kommissionens utlåtande varför de uppgifter som då fördes in i målet inte fanns med tidigare. Svaret från din sida var att det var av praktiska skäl. Det var en del av de skäl som nu har angetts som ingick i de praktiska skälen?

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja, det var framför allt det första skälet. Det där var en fråga som kom på golvet rätt ut och som jag inte hade förberett. Den kunde jag ha elaborerat betydligt mera och svarat mera utförligt på.

Göran Magnusson: En sista fråga i den här omgången från min sida som jag är medveten om att Ehrenkrona inte direkt kan svara på, men som jag ändå måste ställa: Varför förde Torgny Gustafsson ingen argumentation mot de uppgifter som LO via regeringen hade fört in i målet under hela domstolsprocessen?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det är för mig fullständigt obegripligt. När förhandlingen i domstolen var avslutad kom Torgny Gustafsson själv fram till mig och sade att det jag sagt inte var riktigt. Då frågade jag honom direkt: Varför i herrans namn säger ni inte det i domstolen? Så såg det ut.

Björn von der Esch: Jag skulle vilja få lite upplysning om hur det fungerar i domstolen. Det har vi inte så djupgående insikter i. Jag skulle vilja fråga angående resningsbeslutet. Är det riktigt att det fattades av tre domare och i så fall vilka?

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej, det är inte rätt. Det är en sorts tvåstegsraket det handlar om. Först tar en panel på tre domare ställning till om resningsansökan skall tas upp till behandling som en sådan. Det beslutet fattas som sagt av tre domare. Man talar om att man beslutar om en resningsansökan är *admissible* eller inte. Det beslutet finns tillgängligt för utskottet. Det fattades under viss oenighet. Man var i panelen oense om huruvida det beslutet kunde fattas med enkel majoritet eller om det krävdes enhällighet för att avslå en resningsansökan av panelen. Det framgår bl.a. av den svenska domarens skiljaktiga mening. Beslutet blev alltså att resningsansökan skulle underställas domstolen för prövning i sak. En sådan resningsansökan skall beslutas av

domstolen i samma sammansättning som när målet avgjordes från början. Det är regeln. I det här fallet var målet hänskjutet till *the Grand Chamber*, motsvarande hänskjutande till plenum. Det var regeringen som hade bett om detta på grund av målets principiella vikt. Det innebar också att det var *the Grand Chamber* som beslutade i resningsfrågan. Det beslutet synes inte finnas med bland utskottets handlingar.

Björn von der Esch: Den svenske domaren satt alltså med i avgörandet. Den svenske domaren var initierad av regeringen, som är part i målet. Är det inte sant? Det var tre domare varav en var svensk.

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja, men jag reagerade när du sade att den svenska domaren är utsedd av den svenska regeringen.

Björn von der Esch: Han är föreslagen av den svenska regeringen.

Carl Henrik Ehrenkrona: Just det. När man utser en domare i domstolen föreslår regeringen tre namn. Sedan är det Europarådets parlamentariska församling som med utgångspunkt i listan på tre namn väljer en. Så går det till.

Björn von der Esch: Alldeles bortsett från detta: Det var så att den svenske domaren satt med, var en av de tre. Det är min avgörande fråga.

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja. Det är en regel i konventionssystemet att när ett mål prövas mot en stat skall alltid den domare som representerar den staten sitta med.

Ordföranden: Innan jag lämnar ordet för representanten för Vänsterpartiet ber jag om ursäkt för att kd fick ordet före, även om Vänsterpartiet är större än kd.

Kenneth Kvist: 43 är större än 42. Mängdlära kanske inte fanns på ordförandens tid i skolan, f.d. utbildningsminister.

Hur ser man allmänt som ombud på relationen mellan svensk lagstiftning, svenskt rättssystem – som ibland har principer som i varje fall internationellt är unika och spänner över andra europeiska principer – och europeisk rättsordning? När det har varit mål har det ofta varit just därför att dessa har befunnits vara i ett spänningsfält. Hur ser man som ombud på sin roll och regeringens roll? Är den att hävda de svenska rättsprinciperna, att förklara eller försvara dem? Hur är den principiella hållningen därvidlag från svensk sida i en sådan här situation?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det där är en fråga som kanske skall ställas till ett ansvarigt statsråd. Jag kan säga så här att när man är klar över att ett mål skall försvaras handlar det i väldigt stor utsträckning om att försvara den svenska rättsordningen och förklara den. Rollen som ombud, både i skriftväxling och i muntligt framträdande, är väldigt mycket en pedagogisk uppgift. Det handlar om att förklara, särskilt i de situationer där den svenska rättsordningen innehåller inslag som kanske kan förefalla främmande för en kontinentaleuropeisk eller en anglosaxisk jurist.

Kenneth Kvist: Det var kanske det svaret jag tänkte mig. Du sade tidigare här – kanske lite *en passant* – att den borgerliga regeringen egentligen inte hade någonting emot om målet förlorades. Jag tror att orden föll ungefär så. Kom det på något sätt till uttryck i de instruktioner som regeringen gav dig som ombud för regeringen, eller var det bara en allmän vag känsla som man kan få när det gäller den tyngd man lägger ned i ärendet, eller var det en mer uttrycklig hållning?

Carl Henrik Ehrenkrona: När målet kom in och jag hade gjort ett första utkast till yttrande till kommissionen hade vi en föredragning på Justitiedepartementet. Vid den föredragningen vill jag minnas att både statsrådet Hellsvik och statsrådet Laurén var med. Då diskuterades dessa frågor. Även om det är självklart att ingen sade det stod det klart för alla närvarande att detta var ett mål som så att säga politiskt passade in i det reformarbete som den borgerliga regeringen ville genomdriva på arbetsrättens område. Yttrandet fingeranskades i Justitiedepartementet av den borgerliga regeringen. Genomgående var de justeringar som gjordes i syfte att tona ned bestridandet av konventionsbrott i kommissionen.

Kenneth Kvist: Du sade också att den borgerliga regeringen förde det principiella försvaret av den svenska modellen. Men vad du säger nu är att man egentligen tonade ned försvaret.

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja, det kan jag nog säga. Man förde det principiella försvaret, men man lade det kanske framför allt på den förklarande sidan: Man förklarade den svenska modellen, förklarade varför vi har den ordning som vi har. Där lade man ned en hel del arbete för att göra det begripligt. Att man i en sådan här situation hos en domstol inte kan få prövat om en konflikt är rättsvidrig eller om den kränker enskilds rätt på ett oproportionerligt sätt var någonting som jag uppfattade att man i Strasbourg och över huvud taget bland utländska MR-jurister ansåg som egendomligt, dvs. att rättsordningen inte skyddar den enskilde i en sådan situation. Det tycker jag för övrigt själv också.

Kenneth Kvist: Att förklara den svenska modellen: Kan man tillspetsat uttrycka det så att det egentligen var att be om ursäkt för den svenska modellen?

Carl Henrik Ehrenkrona: De orden får du själv lägga i din mun.

Kenneth Kvist: Slutsatsen av din skildring av hur borgerligheten, när den sitter i regeringsställning, bygger upp försvaret av svenska rättsprinciper som det är regeringens rätt att hävda när Sverige sätts i fråga inför en europeisk domstol är att man vill förklara att detta är någonting som vi är nödda och tvungna att ha och som ännu inte har hunnit ändras. Det är alltså i det tonläget som borgerligheten bedriver ett försvar av svensk rättsordning när svensk rättsordning sätts i fråga.

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag kan bara säga att det inte var något helhjärtat försvar för den svenska modellen.

Åsa Torstensson: Jag skulle vilja gå tillbaka lite till de första frågeställningarna, till det informella förhöret med vittnen, eller hur det nu var Ehrenkrona uttryckte det, och de uppgifter som kunde ligga till grund för de fackliga bedömningarna av stridsåtgärderna. Här säger Ehrenkrona att det telefonsamtal, som trots allt vid ett flertal tillfällen uppmärksammats som ett viktigt samtal, inte är så speciellt viktigt. Då skulle jag vilja att Ehrenkrona fördjupade sig ytterligare i vad i de här samtalen som har varit värdefullt i er bedömning.

Carl Henrik Ehrenkrona: Vad som var värdefullt i vittnesmålen var att de skulle redovisa fackets bevekelsegrunder, hur facket resonerade och varför man initierade konflikten. Det var det som var det värdefulla i vittnesmålen. Sedan var det värdefullt att få utrett hur det egentligen låg till. Jag menade själv att det inte var riktigt utrett vad det var för anställningsvillkor som Gustafsson egentligen tillämpade. Vi visste inte detta objektivt. Det framhölls också i domstolen, både i den skriftliga och i den muntliga processen.

Åsa Torstensson: Genomfördes det efter den här informationen ytterligare kontroll av den information som gavs?

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej, det gjordes ingen sådan kontroll. Det var väldigt svårt att göra det därför att de personer som satt med informationen var Torgny Gustafsson själv och hans anställda. Var hans tidigare anställda fanns hade regeringen ingen som helst kännedom om.

Helena Bargholtz: Den promemoria som upprättades inför förhandlingarna vid domstolen och som också, såvitt jag förstår, lämnades till facket för kontroll fick alltså Torgny Gustafsson och hans ombud inte ta del av. De hade ingen möjlighet att kontrollera de uppgifterna. Är det riktigt?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det är inte brukligt att man till motparten skickar över den rättegångsinlaga som man avser att ge in till domstolen. Motparten får del av rättegångsinlagan från domstolen. Det är inte en normal processföring att man underställer motparten för granskning en inlaga i en rättegång.

Helena Bargholtz: Inte ens i ett speciellt fall som detta?

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej. Vi hade ju all anledning att tro att Gustafsson skulle bestrida de här uppgifterna.

Helena Bargholtz: Är de handlingar hemligstämplade som går över från Sverige till domare?

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej.

Helena Bargholtz: Hade han kunnat, om han hade begärt det, få ut dem i förväg? Han blev enligt uppgifter överrumplad av de uppgifter som fördes fram vid domstolen.

Carl Henrik Ehrenkrona: Han fick uppgifterna drygt två månader före huvudförhandlingen.

Helena Bargholtz: En annan fråga: Är ditt intryck att domstolen begriper den svenska modellen?

Helena Bargholtz: Hade domstolen en uppfattning om den redan innan målet kom upp?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det kan jag inte uttala mig om. Som det är redovisat i domen har domstolen begripit vad det handlar om.

Helena Bargholtz: Tack.

Per Lager: Jag är lite extra intresserad av var dessa två rättssystem krockar. Här är det tydligen ett sådant ställe där de krockar. Då menar du att det här är fråga om att pedagogiskt förklara hur den svenska modellen ser ut. Jag skulle vilja att du utvecklade lite mer just din syn på hur den svenska modellen skall förklaras för européerna i övrigt med tanke på den rättsordning som finns i Europa.

Carl Henrik Ehrenkrona: Det är inte det enda mål där man har anledning att gå tillbaka och förklara varför den svenska rättsordningen ser ut som den gör. Det blir lite av en rättshistorisk exposé. I ett annat mål har vi haft att förklara JK-ämbetet och hur det ser ut. Då får man börja med Karl XII och framåt och förklara varför JK-ämbetet ser ut som det gör i dag. Det är inget ovanligt i och för sig att man måste lämna en rättshistorisk redovisning.

Per Lager: Sedan har vi *lex specialis*, t.ex. att medbestämmandelagen skall kunna vara överordnad. Är detta någonting som kan bli möjligt? Vi har i andra sammanhang diskuterat rättsordningar i Europa och rättsordningen här hemma. Det kanske inte bara är ett pedagogiskt problem. Det kanske är så att vi med kraft måste hävda den rättsordning och den tradition vi har för att över huvud taget få ett genomslag och inte köras över. Vad har du för kommentar till det?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det är en politisk bedömning. Vill regeringen hävda och försvara den rättsordning vi har skall den klart göra det. Då är det ombudets sak att efter bästa förmåga genomföra det försvaret.

Ordföranden: Tack för detta. Jag skulle vilja ställa ett par frågor i anslutning till de svar som är givna.

Jag tyckte mig uppfatta att du sade så här: Regeringens uppgift var att ta fram sådant underlag som kunde redovisa fackets bevekelsegrund. Det var avsikten. Sedan konstaterar du att i den uppgiften inte ingick att genomföra en närmare kontroll av de uppgifter som hade cirkulerat om vad som faktiskt hade inträffat på Ihrebaden. Menar du med detta att det var irrelevant vad som faktiskt inträffade på Ihrebaden, dvs. om de anställda hade bättre eller sämre uppgifter och att fackets bevekelsegrund inte hade någonting att göra med den saken. Är det så jag skall tolka det?

Carl Henrik Ehrenkrona: Man skall väl tolka det som så att det viktiga är vad facket hade för uppfattning, vad de trodde gällde när de satte i gång konflikten. Om man skall bedöma försvarligheten i fackets åtgärder, vilket det kunde bli fråga om, är det viktigt att sätta sig in i hur facket såg på situationen och hur facket upplevde situationen när de satte i gång konflikten.

Bevekelsegrunderna är så att säga viktigare än om de uppgifter på vilka de byggde var objektivt riktiga eller inte.

1998/99:KU25
Bilaga B 3

Ordföranden: Låt oss anta att alla uppgifterna som facket hade till sitt förförande om villkoren på Iherbaden var falska. Låt oss anta det, och att det ity följande fanns ett annat motiv bakom att facket ville sätta företaget i blockad, t.ex. ett principiellt önskemål att oavsett hur villkoren var skulle det tecknas hängavtal. Låt oss anta detta. Hade det då inte varit rimligt att kontrollera om de bevekelsegrunder som regeringen nu ansåg föreligga faktiskt var korrekta?

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag är fullständigt övertygad om att facket hade bägge de här sakerna i åtanke. Jag tror säkert att facket hade uppfattningen att man hade rätt att genomdriva ett kollektivavtal, oavsett de anställningsvillkor som Torgny Gustafsson tillämpade.

Ordföranden: Jo, det är möjligt. Men det finns ju senare fall, som du väl känner till, där facket har avstått från att driva fram detta, t.ex. Ferrita i Köping, som förekom för något år sedan. Där visade det sig att det inte fanns några avvikelser från kollektivavtalsreglerna i det enskilda fallet, och då lade Metall i detta fall ned sin talan.

Då är jag tillbaka till frågan, nämligen: Om detta var ett fackligt beteende vid det tillfället, hade man möjligen kunnat tänka sig att facket hade betett sig på motsvarande sätt i Iherbaden, om det inte hade förekommit några speciella avvikelser? Och då kommer min fråga tillbaka: Var då inte frågeställningen om avvikelser från de avtalsenliga förpliktelserna central för regeringen?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det viktiga var att lägga fram fackets version av det hela, hur de såg på det hela. Får jag bara tillägga när det gäller det här med fackets rätt, oavsett vilka anställningsvillkor som tillämpades eller oavsett om det fanns fackligt anslutna eller inte, att initiera konflikter i det skedet – så ligger den frågan så att säga mera i det principiella försvaret av den fria konflikträtten.

Ordföranden: Du sade senare också att det var Gustafsson och hans anställda som satt på informationen, och ity följande kunde regeringen inte få tillgång till den. Om regeringen uppfattade att det var angeläget att kontrollera, varför kontrollerade inte regeringen uppgiften?

Carl Henrik Ehrenkrona: Vi utgick från att Gustafsson skulle bestrida de här uppgifterna, och då fick domstolen med vittnesförhör utreda hur det låg till.

Ordföranden: Får jag i så fall mot den bakgrunden be dig kommentera följande uttalande av konstitutionsutskottet från förra året i det s.k. Leanderfallet. Där skriver man så här:

Utskottet vill dock understryka vad Hans Corell – som ju inte är riktigt vem som helst, utan FN:s högste rättsvårdande chef – själv framhållit i ett ärende av ett annat sammanhang hos Justitiekanslern 1992, om att regeringen alltid måste sträva efter att se till att konventionsorganen erhåller fullständig

och korrekt information, även när informationen talar emot den ståndpunkt regeringen intagit i processen.

Vad tycker du om det uttalandet?

1998/99:KU25
Bilaga B 3

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag tycker att det är ett utmärkt uttalande, och jag har själv medverkat till det. Det ärende som det gjordes i var jag själv inblandad i. Jag kan väl kort säga vad det handlade om, bara för att få bakgrunden till det uttalandet. Det var ett annat mål i domstolen som rörde omhändertagande av barn. Det var bl.a. fråga om förhållandena i fosterhemmet, där barnet hade placerats. Regeringen hade inte någon anledning att tro att det fanns anledning att rikta någon anmärkning eller att det var några problem med det fosterhemmet. Men sedan kommer det plötsligt fram i processen – nu kommer jag inte ihåg om det var i kommissionen eller i domstolen, men det spelar mindre roll – att fosterfadern i den familjen stod under åtal för för sexualbrott mot en annan fosterdotter. Den uppgiften var väl känd för de sociala myndigheter som hade försett regeringen med information i målet. Men den uppgiften lämnades inte till regeringen. De sociala myndigheterna bedömde att den uppgiften var irrelevant. Det gjorde alltså att regeringen över huvud taget inte fick en chans att bedöma om det var någon uppgift som skulle vidarebefordras till domstolen eller om det var en uppgift som inte behövde föras vidare. Där gjorde alltså regeringen själv en anmälan till Justitiekanslern mot socialnämnden. Det resulterade i ett JK-beslut, och i det sammanhanget skrev man på det sätt som nu citerades från Hans Corell. Det är alldeles uppenbart att regeringen inte får medverka till att medvetet lämna oriktiga uppgifter eller att medvetet förtiga uppgifter. Men det har inte regeringen gjort. Regeringen har i det här fallet förklarat att det är som facket har sett på situationen.

Ordföranden: Men om jag nu får vara lite kinkig när det gäller citatet. Det är inte det som jag just citerade: ”att regeringen alltid” – notera alltid – ”måste sträva efter” – det är alltså en aktiv handling, att sträva efter – ”att se till att ett konventionsorgan erhåller fullständig och korrekt” – fullständig och korrekt – ”information, även när informationen talar emot den ståndpunkt regeringen intagit i processen”. Du själv sade tidigare att du fortfarande inte vet vad som är korrekt eller inte.

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej, men det finns faktiskt situationer då man inte alltid kan finna sanningen. I det här fallet menar jag att regeringen har gjort vad man skäligen kan begära av den, när man har förhört de här fyra fackliga företrädarna.

Ordföranden: Trots att du för en stund sedan själv sade att Gustafsson och hans anställda möjligen satt inne med sanningen och att du medgav att ni inte ens hade försökt att ta reda på den.

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag sade inte att de satt inne med sanningen. Jag sade att de sitter inne med information.

Ordföranden: Information, förlåt. Felcitat. Satt inne med informationen. Men ni försökte inte att få tillgång till den informationen.

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej, den fanns ju i processen. Den var ju åberopad av Gustafsson redan från början. Han gjorde ju själv gällande att han tillämpade förmånligare anställningsvillkor än vad kollektivavtalet medgav.

Göran Magnusson: Några kompletterande frågor eller synpunkter. Det var alltså så att Torgny Gustafsson under processen aldrig verifierade sina från början lämnade uppgifter om bättre anställningsvillkor?

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej.

Göran Magnusson: Han verifierade dem aldrig inför domstolen?

Carl Henrik Ehrenkrona: Inte förrän efter förhandlingen, alltså när han gav in de vittnesintyg m.m. som sedan avvisades av domstolen som för sent inkomna.

Göran Magnusson: I den beredningsprocess som domstolens mycket högt aktade president eller ordförande, Rolv Ryssdal, hade – då fanns de här uppgifterna, men Torgny Gustafsson avstod ändå från att då verifiera eller utmana, vad det nu kan heta, eller ifrågasätta LO:s uppgifter?

Carl Henrik Ehrenkrona: Uppgifterna från facket lämnades första gången i regeringens memorial till domstolen. Det var ju då, som jag sade, jag reserverar mig för exakt tidpunkt, men jag tror att det var ungefär två och en halv månad eller något sådant före huvudförhandlingen i målet. Så han hade möjlighet att skriftligen bestrida. Han hade inte behövt göra något annat än att säga att det här inte var korrekt information. Det skedde inte vare sig i skriftväxlingen eller sedan vid den muntliga förhandlingen i domstolen.

Göran Magnusson: Den beredningsomgång som Rolv Ryssdal hade handlade om beredningen av resningsansökan.

Carl Henrik Ehrenkrona: Nu missuppfattade jag kanske frågan. Nu talar jag om beredningen inför huvudförhandlingen i huvudmålet.

Göran Magnusson: Jag talar om den beredning som domstolens ordförande satte i gång genom att fråga parterna i vissa avseenden. Poängen i mitt resonemang är att allt det material som LO hade producerat och regeringen hade vidarebefordrat fanns vid det tillfället.

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja.

Göran Magnusson: Det var poängen i det här. Får jag också klarlägga att det var så att kommissionen gick in i själva sakfrågan och bedömde skäligheten av konflikten, det motiverade i konflikten. Sedan hänsköt kommissionen frågan till domstolen. Av vilken anledning gjorde man det?

Carl Henrik Ehrenkrona: Då får jag beskriva processen på den här tiden. Numera är ju processordningen ändrad. Men på den här tiden såg processen i korthet ut så här: Ett enskilt klagomål ges in till kommissionen. Kommissionens uppgift är att filtrera bort sådana klagomål som skall inte tas upp till

sakprövning utan avvisas. Flertalet klagomål, närmare 90 %, avvisas direkt. Om kommissionen tar upp ett mål till sakprövning skiljer sig kommissionen från målet genom att avge en s.k. rapport. Den rapporten är skriven ungefär som en dom. Det var i den rapporten som kommissionen gick in på de faktiska omständigheterna i den enskilda konflikten och lade dem till grund för bedömningen. Kommissionens rapport, eller kommissionens beslut om man så vill, är inte bindande. Den har ingen folkrättslig kraft gentemot regeringarna. Det som har folkrättslig kraft mot regeringen är domstolens domar. I alla mål, kan man säga, där det är en kontroversiell fråga eller där det är en fråga av beskaffenhet, hänskjuter kommissionen målet till domstolen, alldeles oavsett om kommissionen har bedömt att det föreligger konventionsbrott eller ej. Det var alltså en helt normal åtgärd från kommissionen att göra det.

Göran Magnusson: Det var lite tal om olika rättsordningar. Det framställs ungefär som om det finns en rättsordning i Sverige och en annan rättsordning i Europa. Riktigt så enkel är väl inte situationen. Det finns en rad andra rättsordningar ute i Europa. Min fråga är: Regeln som är, att domaren från det land som är i fråga i processen deltar i beredningen – det blir en väldigt ledande fråga, men det är väl egentligen till för att man skall få in just det anlag till karaktär som rättsordningen har i respektive land? Eller är det något annat skäl till det?

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej, skälet är att man på det viset säkerställer att domstolen har i sitsen en person som kan det nationella rättssystemet i den berörda staten. Det är det praktiska skälet för detta.

Göran Magnusson: En sista liten fråga: Var det så att den borgerliga regeringen övervägde att lägga upp sitt försvar inför kommissionen på sådant sätt att Europadomstolen helt enkelt skulle ändra rättsordningen i Sverige genom att bifalla Gustafssons klagomål?

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag kan inte säga exakt vad som försiggick i huvudet på ledamöterna i den borgerliga regeringen. Jag kan bara säga att jag hade fullständigt klart för mig att den borgerliga regeringen inte skulle ha några invändningar mot om målet förlorades.

Kenneth Kvist: Det knyter an till den sista diskussionen. Den borgerliga regeringen hade alltså inget emot att förlora målet eftersom en förlust skulle innebära att fackföreningsrörelsen försvagades. Var det så att den borgerliga regeringen icke tog in fackets uppgifter om fackets syn på det, därför att det skulle försvåra en förlust i målet?

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag har inte fått några direktiv åt det hållet.

Kenneth Kvist: För de tog ju inte in fackets uppgifter?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det är riktigt.

Kenneth Kvist: Då är frågan: När det sedan blir ett regeringsskifte och en ny regering skall fortsätta att driva förhållandena, såg den regeringen då som sin uppgift, eller var det dess uppgift, att till kommissionen förmedla en allsidig bild av själva konflikten? Såg den som sin uppgift, eftersom Gustafssons

uppgifter och version redan var inlämnade till domstolen som så att säga kändan – jag använder det språkbruket – att förmedla korrekt information om sakförhållandena som var helt allsidig, eller såg den som sin uppgift att förmedla fackets ståndpunkt i sakfrågan?

Carl Henrik Ehrenkrona: Framför allt handlade det om att eftersom kommissionen hade grundat sin bedömning bara på Gustafssons beskrivning av de faktiska förhållandena så måste man ge fackets version av vad som hade hänt, så att domstolen fick ett objektivt underlag. Det var nog det primära. Men sedan var det alldeles klart också så att den socialdemokratiska regeringen bedömde att det här målet skulle försvaras eftersom det kunde innebära just ett angrepp på den svenska modellen med den fria konflikträtten.

Ingvar Svensson: Du sade tidigare att domstolen var eller blev väl underrättad om den svenska modellen. Men av domskälen framgår ju att man tydligen har missuppfattat det här med hängavtal. Man säger bl.a. i ett domskäl att det var möjligt att inkludera speciellt anpassade klausuler för sökandes verksamhet, och i en annan paragraf använder man t.o.m. orden individuella klausuler. Några sådana hängavtal finns ju inte i Sverige. Har du någon uppfattning om hur domstolen kan ha bibringats denna felaktiga uppfattning?

Carl Henrik Ehrenkrona: Den uppgiften grundar sig på information från HRF. Jag kan inte säga om det inte finns några sådana hängavtal och om det kan vara svårt att genomföra anpassade villkor i dessa. Men det är ingenting som är uteslutet, såvitt jag vet.

Ingvar Svensson: Får jag säga att det verkar väldigt märkligt att regeringen och regeringens ombud inte är underrättade om de faktiska omständigheterna när det gäller den svenska modellen.

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag förstod inte riktigt den kommentaren.

Ingvar Svensson : Man kan inte i praktiken få individuella klausuler på ett hängavtal.

Carl Henrik Ehrenkrona: Det är väl en värdering, kanske.

Kenth Högström: Är det vanligt att regeringar, oavsett vilka de nu är, och du har väl sett en och annan regering komma och gå under dina år som jurist i svenska staten, försöker tona ned den egna ståndpunkten på det sätt som i det här fallet har skett?

Carl Henrik Ehrenkrona: Vi har väl haft mål tidigare som har haft en rättspolitisk dimension. Men det här var nog det mest laddade målet ur den synpunkten. Jag kan inte erinra mig att man från den politiska ledningen har gått in så djupt i ett mål som man ändå gjorde i det här.

Ordföranden: Med endast fyra minuters överdrag klarar vi åtminstone den första tredjedelen av dagens utfrågningar i detta ärende. Vi ber att få säga tack till Carl Henrik Ehrenkrona för de svar du har givit. Jag föreslår att vi sträcker på benen i två minuter medan vi ändrar besättning.

Ordföranden: Då återupptar KU sina överläggningar och hälsar Kurt Junesjö välkommen hit, som vid den tid som det här var aktuellt väl var LO:s chefsjurist.

1998/99:KU25
Bilaga B 3

Kurt Junesjö: Tyvärr har jag inte blivit det. Jag är förbundsjurist och har så varit de senaste 20 åren.

Ordföranden: Där ser man. Du är hjärtligt välkommen hit. Du är den som närmast har varit regeringens kontaktman på LO-sidan i den process som vi nu diskuterar. Välkommen hit. Kutymen bjuder att våra inbjudna gäster får möjlighet att säga någonting själva utan frågor som bakgrund för våra frågor, om du vill använda den möjligheten. Varsågod.

Kurt Junesjö: Jag kan tänka mig att det kanske kan ge viss bakgrund om jag berättar hur jag har kommit in i det här och kort redogör för hur jag har jobbat. Det här målet kom in till LO-Rättsskydd i juni 1994. Då var det Hotell- och Restauranganställdas Förbund som gav oss uppdraget att söka utreda vad som egentligen hände. Då var det den som numera är chefsjurist på LO, Erland Olausson, som tog hand om ärendet. Han vände sig till regeringen och begärde att få ut handlingar i målet. Men de var sekretessbelagda, så vi fick inte ut dem.

Sedan tillträdde en ny regering. I januari 1995 fick vi ut handlingarna i målet. Det visade sig då att alla sakuppgifter i de handlingar som fanns i målet och som var ingivna till kommissionen härstammade från Gustafsson. Det fanns inga sakuppgifter från regeringen. Det har då medfört att det har blivit en snedhet i den här processen. Det här är den ena orsaken till att ärendet gick snett från början. Jag skall inte uttala mig om orsaken till varför det inte fanns några uppgifter från facket.

Den andra orsaken är att det normala förfarandet när ett mål skall gå till Europadomstolen är att man först uttömmar landets egna rättssystem. Det innebär i det här fallet att Gustafsson skulle ha stämt Hotell- och Restauranganställdas Förbund. Då skulle man ha fått två motställda parter i Sverige som inför domstol hade fått redogöra för vad som skulle ha hänt. Sedan skulle domstolen ha gett ett omdöme om det här. Det skulle sedan ha gått till Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter, så att man hade haft ett sakunderlag att stå på. Men det fanns inte. Anledningen till att det inte fanns var att svenska staten till Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter hade sagt att den svenska rättsordningens möjligheter att pröva det här målet var uttömda. Då skall man veta att det 1998 pågick ett mål som var nästan likadant som det här – AD1998, nr 17 – som prövades av Arbetsdomstolen. Det finns i utskottets handlingar. Jag såg att det var utdelat. Dessutom ligger det för närvarande ett mål i Högsta domstolen om samma fråga. Man kan säga att den instruktion som ombudet hade fått att man inte skulle göra några formella invändningar medförde att Europadomstolen ställdes inför en svår uppgift. Man skulle själv göra bevisvärderingen. Det var anledningen till att vi kom in snett.

I det beslut som Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter har fattat, kan man se att det finns en mängd, som jag menar, rent sakliga felak-

tigheter som hade uppkommit på grund av den här handläggningen. Det var alltså bakgrunden till att vi var intresserade av målet.

Ordföranden: Ordningen när frågorna ställs är den att det parti som har anmält frågan till granskning börjar, därefter kommer övriga partier i storleksordning. Sedan kör vi ett par varv på detta sätt tills vi har tömt ut de frågor som partierna kan tänkas vilja ställa.

Per-Samuel Nisser: Jag vill börja med en fråga till dig, Kurt Junesjö, efter den inledning du hade. Det gäller de uppgifter som ni från LO har lämnat till regeringen i det här ärendet. Bakgrunden var som du beskrev att Hotell- och Restauranganställdas Förbund på Gotland sade sig ha fått ett samtal från en anställd på Torgny Gustafssons företag. I detta samtal skulle synpunkter ha förts fram om anställningsvillkor m.m. för de anställda. Ingen av dessa anställda var medlem i facket. 1987 begärdes av förbundet att kollektivavtal skulle tecknas, vilket Torgny Gustafsson motsatte sig. Därefter lades blockadvarsel, och blockad inleddes. Efter detta fortsätter det här ärendet med många och omfattande turer, som vi har följt och kunnat läsa om.

LO:s roll blev senare att till regeringen, som du förut nämnde, lämna uppgifter och synpunkter på vad som hade skett. Dessa synpunkter från LO, som sedan blev regeringens, kom sedan att ha en stor betydelse i det här ärendet och dess fortsatta hantering. Anser du att de uppgifter som ni har lämnat till regeringen var väl underbyggda och kontrollerade från er sida?

Kurt Junesjö: Vi fick en förfrågan från Utrikesdepartementet, jag tror det var den 16 juni 1995, om vi ville lämna kompletterande uppgifter i det här ärendet. De skulle helst lämnas före semesteruppehållet. Det var en ganska kort tid som jag hade på mig att bereda det här ärendet. Normalt sett när jag handlägger ärenden – jag är arbetsrättsjurist och är oftast ombud i Arbetsdomstolen i vanliga fall – brukar vi regelmässigt åka ut och utreda ärendet, ställa frågor till dem som det gäller. I det här fallet var det inte tid till det. Jag utredde ärendet på sommaren genom att fråga dem som var inblandade per telefon.

De uppgifter jag fick fram då var att i augusti 1986 hade Stina Tomtlund, som var ansvarig ombudsman på Hotell- och Restauranganställdas Förbund på Gotland, fått en förfrågan från en medlem om det var riktigt att arbetsgivaren hade rätt att inräkna semesterersättning i lönen. Dessutom hade Stina Tomtlund fått uppgift om att arbetsgivaren skickade hem de anställda när det var dåligt väder. Då frågade Stina Tomtlund om det fanns kollektivavtal. Det fanns det inte på arbetsplatsen. Stina Tomtlund tog då kontakt med Anders Forsberg, central ombudsman på förbundet, som jag också kontrollerade med, och berättade det som hade hänt och undrade vad hon skulle göra. Då sade Anders Forsberg: Det här är i slutet på säsongen, vi väntar till nästa säsong innan vi gör någonting.

De här uppgifterna som lämnades kan vi självfallet inte kontrollera. Det finns ingen möjlighet för oss att gå in i arbetsgivarens bokföring och kontrollera om han har betalt semesterersättning eller inte. Däremot kunde vi kontrollera om det var så att han skickade hem de anställda när det regnade. Det har nämligen Gustafsson själv uppgivit i en radiointervju som finns ingiven

som material till utskottet. Jag kanske skall läsa upp vad som sägs där. Det ligger under resningshandlingarna i utskottets material. Där finns en radiointervju som är utskriven. Jag skall se om jag hittar den i det här omfattande materialet. Det är en intervju som är utskriven från Dagens Eko, sannolikt den 31 juli 1987.

Reporten säger till Mats Bendelin, som var där: Men de anställda kanske borde ta försäkringarna. Mats, som är ombudsman: Dem har jag tecknat på egen hand. Den 20 juli tar de emot min försäkran. Sedan betalar du den när du får inbetalningskortet. Det kan jag inte stå för. Sedan kommer reportern in: Men faktum är ju att du tecknade först försäkring efter påtryckningar från facket. Gustafsson: Ja, det är ett faktum. Det är helt och hållet fackets för-tjänst, och jag trodde ju att de skulle nöja sig med det också. Reporten: Och du har ju också erkänt att regniga dagar har du inte användning av dem som jobbar i kiosken, och då får de ledigt utan lön. Gustafsson: Ja, givetvis. Har vi inget folk i kiosken, vad skall vi då ha anställt folk där för? Det går inte att driva ett sådant här ställe på det viset.

Det innebär alltså att den uppgift som Stina Tomtlund fick om Gustafsson är bekräftad av Gustafsson själv. Det gör att jag håller för sannolikt att det här samtalet verkligen har hållits.

Per-Samuel Nisser: Du sade att 1995 gjorde ni lite undersökningar och ställde frågor till folk för att kontrollera olika fakta. Ställde ni frågor och kontaktade även de anställda på Torgny Gustafssons företag och tog deras synpunkter på det här?

Kurt Junesjö: Nej. Man kan väl säga så här att skall man inhämta vittnesbevisning i en rättegång gör man normalt det. Men det fanns inga som helst möjligheter att göra det med den tidsmarginal som fanns i det här fallet. Det var ju heller knappast fackets uppgift. Facket skulle uppge sina bevekelsegrunder, varför man gick in i det här fallet. Och det här var alltså en av bevekelsegrunderna, att man hade fått en anmälan, att det var en arbetsgivare som inte betalade semester, som skickade hem folk när det regnade, som inte hade kollektivavtal och som inte hade arbetsmarknadsförsäkringar.

Per-Samuel Nisser: Men den kontrollen har ni inte gjort senare heller under skedet, att prata med dem och se fakta från dem som har varit anställda, hur de upplevde sina anställningsvillkor.

Kurt Junesjö: Inför konflikten – den påbörjades 1987 – var en av de anställda medlem i Hotell- och Restauranganställdas Förbund. Två stycken var medlemmar i andra förbund. Den som var medlem i Hotell- och Restauranganställdas Förbund hade frågat om det fanns kollektivavtal på arbetsplatsen, enligt de uppgifter jag har fått. En av anledningarna till att man gick in och begärde kollektivavtal var att man hade en medlem på arbetsplatsen och att det inte fanns kollektivavtal.

Det fanns också andra anledningar. På Gotland, under sommarhalvåret, är det ungefär 2 500 anställda inom hotell- och restaurangnäringen. Under vinterhalvåret är det mellan 200 och 300. I alla dessa företag som dyker upp jobbar Hotell- och Restauranganställdas Förbunds människor. 80 % av dem som jobbar inom branschen är anslutna till facket. Det går inte att förutsäga

vilka som kommer att jobba eller inte på en sådan arbetsplats. Hotell- och Restauranganställdas Förbund har den politiken att om det finns ett säsongsföretag som kommer att anställa folk så utgår man från att det skall finnas kollektivavtal på den arbetsplatsen för att skydda de anställda. Om man går in på en arbetsplats där det t.ex. inte finns arbetsmarknadsförsäkringar och man då skadas, så är man utan försäkringsskydd. Och Gustafsson hade inte arbetsmarknadsförsäkring.

Per-Samuel Nisser: Om vi går tillbaka till det här ärendet står det i ett brev från Kurt Junesjö, från dig, som citeras i Dagens Nyheter, och jag citerar här:

”Vi har ingen säker kännedom om vilka ersättningar Gustafsson erlade sina anställda. I mycket får det därför bli gissningar och uppgifter som lämnats till förbundet av medlemmar, och som alltså är hörsägen.”

Stämmer det här som jag citerar från Dagens Nyheter?

Kurt Junesjö: Ja, det är riktigt att det är hörsägen. Det har jag ju informerat om. Vi har ju ingen som helst möjlighet att gå in och göra kontroll i bokföringen hos Gustafsson. Det har man sedan man har fått kollektivavtal. Då har man möjlighet att enligt 19 § medbestämmandelagen kontrollera olika saker hos arbetsgivaren. Men innan man har kollektivavtal finns det inga sådana möjligheter.

Per-Samuel Nisser: Skulle du med de kunskaper och den information som finns i dag agera på ett annorlunda sätt, med detta i backspegeln?

Kurt Junesjö: Hur menar du då?

Per-Samuel Nisser: Ja, hela den här processen. Skulle du ha velat göra på något annat sätt, eller blev det bra, tycker du?

Kurt Junesjö: Jag skulle inte ha gjort de uttalanden jag har gjort i tidningar. De finner jag kanske mindre lämpliga. Men när det gäller själva beredningen av ärendet skulle jag inte ha agerat på något annorlunda sätt, nej. Det är sedvanlig arbetsmetod som jag använder när jag arbetar i domstol, inget annat.

Göran Magnusson: Jag tänkte fråga om en alldeles speciell sak, nämligen hängavtalens roll och vilka möjligheter som hängavtalen ger. Det har ju nämligen en viss betydelse för hur man möjligen skall förstå ett visst resonemang i resningsansökan. Det vore bra för min del att få utrett vad hängavtal faktiskt innebär.

Kurt Junesjö: Det finns två möjligheter att teckna kollektivavtal i Sverige. Den ena möjligheten är att man går in i en arbetsgivarorganisation. Då blir man automatiskt bunden av kollektivavtalet, och det blir man enligt medbestämmandelagen. Den andra möjligheten är att teckna ett direktavtal med arbetsgivaren. Det direktavtalet är då upphängt på ett centralt slutet avtal. I det här fallet fanns det två stycken olika centrala kollektivavtal att välja på, ett som var mer anpassat till större företag, och ett som var anpassat till mindre företag. Det som väl var aktuellt i det här fallet var ett avtal som var

anpassat till mindre företag, där det skulle finnas möjlighet för Gustafsson att driva sin verksamhet på exakt samma sätt som han gjort tidigare.

Det var en av de uppgifter som var felaktiga i det kommissionsutlåtande som fanns. Där sades nämligen att Gustafsson skulle bli skyldig enligt kollektivavtalet att ändra sin verksamhet sedan han hade tecknat kollektivavtal och dela in i yrkesgrupper, somvar praktiskt för verksamheten. Det var alltså fel. Det avtal som var möjligt att teckna för den mindre branschen ger möjlighet att anpassa verksamheten utan några överenskommelser med facket. Sedan finns det också möjligheter att ändra bestämmelser i kollektivavtalen. Det är rätt, det som sades här, att det är ganska sällan det sker. Men det förekommer. Det förekommer att man gör den typen av anpassningar. Jag skulle kunna tänka mig att man kunde ha gjort det i det här fallet. Men det var alltså så att Gustafsson över huvud taget inte var villig att teckna kollektivavtal. Han var mot kollektivavtal, inte mot bundenheten som sådan eller kollektivavtalets innehåll som sådant. Det diskuterades aldrig med Gustafsson.

Göran Magnusson: Om det nu var så att Gustafsson betalade bättre löner än vad ett sådant här hängavtal skulle ha medfört, innebar det då att man skulle sänka lönenivån i företaget?

Kurt Junesjö: Det här är en uppgift som finns i kommissionens beslut. Det var en av anledningarna till att vi tyckte att det var angeläget att berätta om hur kollektivavtalet fungerar. Det sägs i punkt 79 i Europakommissionens applikation, det är bilaga fyra i ert material:

”It should also be observed that the conditions of employment of the applicant’s employees were more favourable than those following from the collective agreement in force.”

Det här är fel. Det är sakligt fel, för det här är ett minimilöneavtal. Det innebär att arbetsgivaren inte kan ge ut bättre lön än den som följer av avtalet. Han gav, vad jag vet, ut någon krona mer än vad som följde av lönetabellen. Det är oerhört vanligt att man ger ut en bättre lön än den som följer av minimilöneavtal. Dessutom fanns det andra bestämmelser som enligt hörsägen inte iaktto, bl.a. när det gäller OB-ersättning. Men det vet vi ingenting säkert om. Men det är just den typen av saker som ett kollektivavtal är till för att bevaka.

Kenneth Kvist: Du sade att när ni kom in i hanteringen av ärendet och skulle försöka utreda vad som hade hänt begärde ni handlingar av den borgerliga regeringen. De var sekretessbelagda. Angavs det på vilken grund?

Kurt Junesjö: Nej, vi fick bara ett muntligt beslut i den delen. Vi fick inget skriftligt beslut. Ett skriftligt beslut fick vi först sedan jag hade kommit in i ärendet. Men det normala är att handlingar som kommer från kommissionen är sekretessbelagda. Det är huvudregeln. Det kan man väl ha synpunkter på. Men något skäl angavs inte.

Kenneth Kvist: Men ni fick handlingarna sedan, när det hade skett ett regeringsskifte?

Kurt Junesjö: Ja. Det var ju då som vår verksamhet startade. Vi såg ju att det fanns en oerhörd snedbelastning i det material som var insänt. Det var mängder av uttalanden från tidningar och annat material som normalt sett inte är processmaterial. Normalt sett har man inte den typen av processmaterial i en process. Men i och med att man inte hade haft någon huvudförhandling i Sverige fanns det en mängd sådant material ingivet. Och det var på det som kommissionen hade fotat sitt beslut.

Kenneth Kvist: Men var det material som var insänt av den borgerliga regeringen?

Kurt Junesjö: Nej, nej.

Kenneth Kvist: Det är viktigt vem som har skickat materialet.

Kurt Junesjö: Nej, nej. Ibland är jag otydlig. Det här är ju ett tvåpartsförfarande, där staten är anklagad inför domstolen för att inte ha uppfyllt de rättigheter som en medborgare har, enligt Europeiska konventionen för mänskliga rättigheter. Här var det alltså så att Gustafsson hade skickat in en mängd material av den här karaktären, och svenska staten hade inte skickat in någonting. Man hade så att säga lämnat *walk over* i den delen. Det var väl det som gjorde att man sedan, när den socialdemokratiska regeringen kom, ville komplettera eftersom kommissionens beslut i mycket grundades på att facket inte hade något rimligt skäl för att teckna kollektivavtal. En oerhört naturlig åtgärd var ju då att berätta vad det var för skäl facket hade, eftersom kommissionen avsåg att fälla svenska staten då facket inte hade några godtagbara skäl att teckna kollektivavtal.

Kenneth Kvist: Vid den förra utfrågningen kom vi fram till att den borgerliga regeringen gärna ville förlora målet. Tycker du att det framgick av det som den borgerliga regeringen hade lämnat in när det väl kom under dina ögon?

Kurt Junesjö: Det går inte att blunda för att politiska värderingar naturligtvis styr handläggningen i denna typ av mål. Som Ehrenkrona sade var detta kanske ett av de mål där båda regeringarna var oerhört angelägna om att gå in och påverka.

Min oerhört klara uppfattning är att den borgerliga regeringen självklart var intresserad av att förlora detta mål. Det finns t.o.m. en analys som är gjord på Justitiedepartementet där man ställer upp tre olika alternativ. Det första alternativet är att man går in för att vinna målet. Det andra alternativet är att man går in för att förlora målet. Och det tredje alternativet är att man försöker försvara målet men att man förbereder sig för att man skall förlora målet och tillsätter en utredning för att förlora målet.

Enligt underhandspapper som jag har skall Reidunn Laurén ha sagt att man skall pröva målet i sak. Och att pröva målet i sak innebär att man inte skall göra några formella invändningar. Den formella invändningen som den svenska regeringen skulle ha kunnat göra och som sannolikt hade stoppat målet helt och hållet skulle ha varit att målet inte är uttömt i svenska rättsmedel enligt artikel 26 i konventionen. Då hade målet bara ramlat ned. Kellermanaffären, nr 17 1998, som jag berättade om, är just ett sådant mål där man uttömt svenska rättsmedel genom att först gå till arbetsdomstolen. Jag

förstår inte att man kan säga att det inte skulle ha gått att pröva målet i svenska domstolar. Jag känner, men jag kan självfallet inte bevisa det, att detta är en instruktion till ombudet som är fotad på politiska värderingar.

Kenneth Kvist: Denna PM i Justitiedepartementet tror jag inte ingår i vårt underlag. Du sade att du har den. Är du beredd att ställa den till utskottets förfogande?

Kurt Junesjö: Ja, jag har den här och kan överlämna den nu. Så får väl utskottet se om man kan läsa ut något av den.

Ingvar Svensson: Du sade tidigare något som kanske är en bisak, men jag vill gärna kommentera att regeringen i ett tidigare skede hade hävdat att den svenska rättsordningens möjligheter var uttömda. Sedan tog du ett par fall från 1998 och senare som exempel på att det mycket väl kunde prövas inom landet. Men faktum är ju att rättsordningen ändrades den 1 januari 1995 när Europakonventionen blev svensk lag, och detta går nu att pröva av svenska domstolar. Det kan möjligtvis vara en förklaring, men jag är inte så helt säker på att det är det.

Min egentliga fråga gäller det som även Göran Magnusson var inne på tidigare, nämligen hängavtalen. Domstolen talar ju om att man kan göra speciellt anpassade klausuler eller individuella klausuler vid hängavtalet. Du säger att den möjligheten finns. Då skulle jag gärna vilja ha några exempel på detta och om det finns exempel inom HTF:s område. Jag kan bara referera vad en svensk professor i arbetsrätt som har kollektivavtal som specialitet säger. Han säger just om domskälen att något sådant inte finns i verkligheten i Sverige.

Kurt Junesjö: Jag vet att den typen av överenskommelser har förekommit. Just i denna typ av ärenden, där det blir sådana här besvärliga förhållanden, förekommer det att man gör denna typ av överenskommelser. Jag kan inte ge några exempel på det.

Såvitt jag vet var det ingenting i det material som den svenska staten framförde som innebar att man sade att man skulle kunna träffa individuella överenskommelser. Däremot säger man att det är möjligt att anpassa hängavtalen efter det individuella avtalet.

Som jag berättade finns det två kollektivavtal på detta område, ett som är anpassat till stora företag och ett som är anpassat till små företag. Beroende på vilket man väljer får man ett anpassat avtal. Om det är det som har legat bakom domstolens skrivning vågar jag inte säga. Jag vet alltså inte vilken uppgift som svenska staten skulle ha lämnat och som har föranlett denna skrivning i domen, eftersom jag inte har något minne av att något sådant finns intaget någonstans i processmaterialet.

Ingvar Svensson: Nej, jag har inte heller hittat det så där spontant. Men jag är inte expert på varje detalj i denna frågeställning. Men Ehrenkrona tyckte jag gav intrycket av att det var en uppgift som hade kommit från facket. Är den inte korrekt?

Kurt Junesjö: När man träffar hängavtal så gör man i 99 % av fallen inte några som helst ändringar i hängavtalsförbindelsen. Och man gör definitivt

inga förändringar som innebär att en enskild arbetsgivare får ett billigare avtal än det som de arbetsgivare som är med arbetsgivarorganisationen tecknat, eftersom det skulle innebära att man favoriserade en viss arbetsgivare. Men däremot vet jag att man kan göra modifieringar i avtalet. Det har förekommit.

Ingvar Svensson: Du kan alltså inte ge något exempel.

Kurt Junesjö: Nej.

Åsa Torstensson: Jag skulle vilja få ett litet förtydligande när det gäller själva anmälningarna om situationen hos företaget, eftersom det ligger till grund för själva konfliktåtgärden och den information som regeringen sedan fick. Min fråga är om facket har fått anmälan eller anmälningar från anställda eller anställd hos Torgny Gustafsson om brister i anställningsförhållandena. Och i vilken form har då dessa anmälningar eller denna anmälan skett till facket?

Kurt Junesjö: Normalt sett behöver det inte ha gjorts några anmälningar om brister eller felaktigheter hos arbetsgivaren för att man skall gå in och begära att få teckna kollektivavtal. Kollektivavtalet är den ram i Sverige som i princip utgör minimilönenormen. Vi har ingen minimilönelagstiftning, utan det är kollektivavtalet som utgör minimilöneramen i Sverige. Detta eftersom att 80–90 % av alla företag i Sverige är bundna av kollektivavtal. Och normalt sett behöver man inte motivera det med felaktigheter eller att arbetsgivaren inte betalar korrekta löner eller något annat. Det är normalt. Man går in och ser till att det tecknas kollektivavtal.

I detta fall hade förbundet fått en uppgift som innebar att arbetsgivaren ville räkna in semesterlön i den utgående lönen, vilket är förbjudet enligt kollektivavtalet, och att han skickade hem folk när det var regnigt, vilket också är förbjudet enligt kollektivavtalet och enligt anställningsskyddslagen. Det är klart att det påverkade Hotell- och Restauranganställdas Förbund när man tog ställning till om man skulle begära kollektivavtal eller inte. Det fanns anställda där, det var en säsongsverksamhet, och sannolikt skulle det bli på det sättet att man skulle få medlemmar som skulle jobba där. Det är ju naturligt eftersom 80 % av dem som jobbar inom branschen är medlemmar i förbundet. Och har man en säsongsverksamhet där man anställer människor under två och en halv månad eller tre månader på sommaren så måste man ha kollektivavtal när de kommer dit. Det är alltså anledningen till att 95–96 % av alla företag på Gotland är bundna av kollektivavtal, oavsett om det är missförhållanden där eller inte.

Jag vet inte om du fick svar på din fråga.

Åsa Torstensson: Jag har en följdfråga. Eftersom det anges i materialet att det har förekommit ett telefonsamtal som grund för det fackliga agerandet, då undrar jag beträffande den uppgift som ni hänvisar till: Är det detta telefonsamtal som är den uppgift som är lika med anmälan?

Kurt Junesjö: Ja, om man nu vill kalla det för anmälan. Vad man fick reda på genom detta telefonsamtal var ett antal omständigheter om företaget som gjorde att man började röra på sig. Man fick reda på att det fanns en arbetsgivare som saknade kollektivavtal. Man fick reda på, genom senare kontroll,

att det fanns en arbetsgivare som inte hade tecknat avtalsförsäkringar – det är ca 6 % av lönesumman. Och det är ju en sak som gör att man går in och begär kollektivavtal. Detta telefonsamtal var en klart utlösande orsak.

Åsa Torstensson: Men om jag tolkar det rätt så fanns det inte någon anmälan som var riktad mot företaget som innebar att det var klagomål på anställningsförhållandena.

Kurt Junesjö: Det vågar jag inte uttala mig om. Det har jag ingen uppfattning om. Det har jag inte undersökt, men inte såvitt jag känner till.

Helena Bargholtz: Jag är ju sommargotlänning och följde detta mål och dessa frågor mycket intensivt. Mitt intryck var också att de anställda inte var intresserade av ett kollektivavtal. Om varken arbetsgivaren eller de anställda är intresserade, kan man då från facket inte anse att man vill respektera den negativa föreningsfriheten så att man slipper detta, även om det i så fall råkar vara någon som arbetar där och som tillhör en facklig organisation? Är det alltså nödvändigt att ha kollektivavtal om man har någon facklig medlem, trots att man är helt enig om att man inte är intresserad av kollektivavtal utan tycker att detta, med de rådande omständigheterna, ändå fungerar bra?

Kurt Junesjö: I praktiken är det ju så att det aldrig är någon anställd som inte vill ha kollektivavtal. Ett kollektivavtal för en anställd innebär ju ett ökat skydd. Ett kollektivavtal innebär inga restriktioner för den anställda. Det innebär restriktioner för arbetsgivaren. I det fall man drar i gång denna typ av konflikter är det inte särskilt ovanligt, i synnerhet på små arbetsplatser, att man får denna typ av reaktion. Det är ju en jättejobbig situation för de anställda att ha någon som man har daglig kontakt med som anser att den anställda försöker hindra verksamheten. Det är inte alls konstigt, och det är inte alls särskilt ovanligt.

Dessutom är det på det sättet att när man har dragit i gång en konfliktåtgärd av detta slag, då kommer det inga medlemmar dit, eftersom medlemmar inte får jobba där. Arbetet är i blockad. Det innebär att om man skulle dra i gång en konfliktåtgärd och skulle konstatera att det inte finns några medlemmar på arbetsplatsen, eftersom arbetet är i blockad, och då skulle avsluta den, då skulle man överhuvud taget inte få några kollektivavtal till stånd. Det är ingen möjlig strategi för en facklig organisation att göra på det sättet.

Helena Bargholtz: Om det då är så att en arbetsgivare kanske rent av av ideologiska skäl känner att man inte vill ha ett kollektivavtal utan vill lösa dessa frågor på andra sätt än genom kollektivavtal, är den arbetsgivaren då tvungen att se till att de personer som man anställer inte är medlemmar av något fack?

Kurt Junesjö: Det var kanske på det sättet som det gick till i det här fallet, eftersom det var så pass få fackanslutna där. Det är möjligt. Men det har inte med saken att göra om man är medlem i facket eller inte. Man är fortfarande skyddad av kollektivavtalet och framför allt av AMF-försäkringarna. De gäller oberoende av om man är med i en facklig organisation eller inte. Och i det här fallet fanns det inga AMF-försäkringar tecknade. De anställda var

alltså oskyddade. Om någon hade råkat ut för en arbetsskada, t.ex. fått handen avklippt, hade den personen varit oskyddad.

1998/99:KU25
Bilaga B 3

Helena Bargholtz: Men det bör väl finnas andra möjligheter att teckna den typen av försäkringar än att göra det genom kollektivavtal.

Kurt Junesjö: Nej, det finns det inte. Man kan säga att det är kollektivavtalets styrka. Ett kollektivavtal medger inte att man tecknar sämre villkor än de villkor som står i kollektivavtalet. Om arbetsgivaren tecknar en försäkring kan han alltid ensidigt säga upp den. Om det finns ett kollektivavtal kan arbetsgivaren aldrig ensidigt säga upp det. Det innebär att man alltid är skyddad av försäkringar när det finns kollektivavtal tecknade. Det är man aldrig annars.

Per Lager: Jag skulle vilja att du lite grann utreder detta med positiv och negativ föreningsrätt. Enligt medbestämmandelagen skyddas den positiva föreningsrätten. Och enligt den införlivade europeiska konventionen 1995 finns det en inkorporering och ett erkännande av den negativa föreningsrätten. Då är frågan hur långt denna negativa föreningsrätt kan sträcka sig. Enligt vad vi har fått lära oss är det Europadomstolens *case law* som avgör denna praxis. Professor Sigeman säger i fråga om det andra målet, nr 17 om Kellerman, att denna negativa rätt för den ena parten inte får ges så starkt skydd att den positiva rätten för motparten undergrävs. Är detta så att säga ett nytt moment i den svenska rättsordningen, och hur förhåller sig LO till detta?

Kurt Junesjö: Nu är vi nästan inne på rättshistoria, skulle jag vilja säga. Den negativa föreningsrätten har de fackliga organisationerna alltid uppfattat som ett sätt att skydda det som man med ett tidigare slanguttryck kallade för gulingar, alltså sådana som var strejkbrytare och som ville ställa sig utanför den fackliga verksamheten. I Sverige har det funnits en ganska stark kraft på den borgerliga sidan som har velat ha skyddet för den negativa föreningsrätten. Och det har funnits ett motsvarande motstånd på den fackliga sidan och från den socialdemokratiska sidan. Det är den historiska inriktningen. Nu har, precis som du säger, Europadomstolen för mänskliga rättigheter genom *case law* infört negativ föreningsfrihet, och det innebär att den finns i Sverige. Däremot har den såvitt jag kan förstå mycket begränsad betydelse, och den har väl ingen som helst betydelse när det gäller möjlighet att teckna kollektivavtal. Det skulle möjligen vara om en facklig organisation vill tvinga in en arbetsgivare i en arbetsgivarorganisation, då skulle jag kunna tänka mig att det skulle strida mot Europakonventionen för mänskliga rättigheter.

Per Lager: Men i detta fall menade ju Gustafsson att han var utsatt för en kränkning när det gäller den negativa föreningsrätten.

Kurt Junesjö: Ja, och det underkände ju Europadomsolen på den grunden att detta att inte teckna ett kollektivavtal inte är skyddat av den negativa föreningsfriheten.

Ordföranden: Efter denna första omgång skulle jag vilja ställa ett par frågor och börja med en önskan som egentligen föranleds av vad Ingvar Svensson tidigare påpekade, nämligen befintligheten av individuellt anpassade hängavtal. Jag tror att utskottet skulle uppskatta mycket om det kunde förebringas sådana exempel, eftersom det skulle underlätta behandlingen. Då menar jag inte val mellan storföretags- och småföretagsvarianten. Det tror jag inte är det som har varit efterfrågat, utan jag tror att det skulle klarlägga läget mycket om det kunde förebringas några individuellt anpassade exempel, eftersom det uppenbarligen inte har kunna förebringas hittills. Om du kunde hjälpa oss med detta skulle det uppskattas mycket.

Kurt Junesjö: Jag skall gå ut med en förfrågan till förbunden. Eftersom jag själv inte tecknar avtal måste jag gå ut med en förfrågan, men det skall jag göra.

Per Unckel: Om det kunde hanteras med viss fart skulle det uppskattas ännu mer med tanke på de alltid knappa beredningstiderna.

Själva huvudfrågeställningen är hur förhållandena egentligen var på Iherbaden och ligger som något slags underliggande matta på alla frågeställningar. Ett antal uppgifter står mot varandra, och Hotell- och Restauranganställdas Förbund har redovisat en bild till regeringen. Jag skulle därför vilja fråga dig om en mycket konkret person, nämligen Anna Björkegren som har figurerat mycket i dessa diskussioner, och som, om jag inte har blivit felinformerad, senast i ett TV-program i dag på morgonen anförts som den person som har kontaktats om uppgifter om företaget. Bl.a. skriver du själv i en artikel för inte så lång sedan, den 24 oktober 1996, att man har fått klagomål från en anställd, Anna Björkegren, som inte fick korrekt ersättning enligt semesterlagen. Hon figurerar sedan i en större artikel i Dagens Nyheter som har getts rubriken LO ljuger om ersättning. Har Anna Björkegren fel i den beskrivning som hon ger i Dagens Nyheter? Du får gärna låna artikeln om du vill.

Kurt Junesjö: Du utgår från att jag skulle ha sagt att Anna Björkegren var den person som kontaktade Hotell- och Restauranganställdas Förbund.

Ordföranden: Jag utgår från att det som du har skrivit är det som du säger.

Kurt Junesjö: Det tror jag inte står där.

Ordföranden: Jag kan läsa vad som står i artikeln om du vill.

Kurt Junesjö: Ja, gör det.

Per Unckel: I DN:s källor påstås – i din artikel hänvisar du tillbaka till den då pågående artikelserien i Dagens Nyheter – att samtliga anställda 1986 hade kollektivavtalsenlig lön och laglig semester och att ingen skulle ha klagat till facket. Detta är fel. Förutom klagomål till Hotell- och Restauranganställdas Förbund, där källorna och formerna för klagomålen redovisas till staten, handlade HTF:s ombudsman på Gotland, Nils Hafelin, ett klagomål från en anställd, Anna Björkegren, som inte fick korrekt ersättning enligt semesterlagen. Torgny Gustafsson betalade först efter påstötning från Hafelin.

Kurt Junesjö: Det är alltså HTF som har fått detta klagomål, inte Hotell- och Restauranganställdas Förbund.

1998/99:KU25
Bilaga B 3

Ordföranden: Okej.

Kurt Junesjö: Vad jag ville säga med denna artikel var att det inte bara var den person som har ringt till Hotell- och Restauranganställdas förbund som har klagat, utan det fanns även andra klagomål.

Om jag har förstått detta rätt enligt de uppgifter som jag fick av HTF-ombudsmannen var det så att denna person hade tagit kontakt med honom och bett att få hjälp att få ut semesterersättningen.

Ordföranden: Jag skall återgå till min huvudfråga. Artikelns låter antyda att den bild som du ger inte är alldeles den bild som Anna Björkegren själv ger av händelseförloppet. Det var därför som jag var nyfiken på att höra vad din bild var av Anna Björkegrens bild av ert handlande, eftersom så mycket hänger på detta uppgiftslämnande. Hon säger att det sätt som ni hanterat uppgifterna på är felaktigt. Då frågar jag om din kommentar.

Kurt Junesjö: Jag har fått uppgiften från HTF som har sagt att Anna Björkegren har tagit kontakt med HTF-ombudsmannen. Och såvitt jag vet bestrider inte Anna Björkegren det i denna artikel.

Ordföranden: Jag kan läsa upp hela artikeln om hur hon bestrider hur hennes uppgifter används. Hon påpekar i artikeln att hon och Torgny Gustafsson mycket kort därefter kom överens i god sämja om vad som egentligen hände.

Min poäng är egentligen att fråga dig: Är detta uppgiftslämnaren?

Kurt Junesjö: Nej.

Ordföranden: Detta är inte uppgiftslämnaren.

Kurt Junesjö: Nej.

Ordföranden: Det finns alltså flera uppgiftslämnare som kommer inifrån företaget.

Kurt Junesjö: Jag kan inte säga vem som är uppgiftslämnaren, eftersom jag inte hade detta samtal och eftersom vi inte vet vem som har varit uppgiftslämnare.

Jag kan berätta om bakgrunden till uppgiftslämnandet.

På Gotland ökar antalet anställda inom branschen från ca 300 till ca 2 000 under sommarhalvåret. Man får mängder av samtal. Man fick vid detta tillfälle in ett samtal, gjorde en anteckning, men det hände inget mer med det. Vem den här personen är som har ringt har man ingen som helst aning om. Men att samtalet har förevarit är jag övertygad om. Jag kan inte inse vad det skulle finnas för anledning för Stina Tomtlund att hitta på en sådan uppgift för mig. Den fyller ju ingen funktion. För henne är det bara en berättelse om vad som har hänt. Att den har fått denna innebörd och att den har blivit en massmediefråga kunde man inte ha någon som helst aning om. Det var alltså en berättelse om vad som hade hänt vid detta tillfälle. Hon ringde dessutom till förbundet och berättade vad som hade hänt. Jag har alltså två oberoende

källor som säger att en person har ringt till Hotell- och Restauranganställdas Förbund. Jag har ingen som helst anledning att betvivla den uppgiften.

Ordföranden: Inte ens när du läser artikeln i Dagens Nyheter har du anledning att betvivla detta, och trots att personen själv säger att LO ljuger om ersättningen så finns det ingen anledning att betvivla uppgiften.

Kurt Junesjö: Nej.

Ordföranden: Min fråga är: Finns det trots allt ingen anledning att betvivla uppgiften när personen själv säger att LO ljuger?

Kurt Junesjö: Du säger att detta är den person som har ringt. Jag har aldrig påstått det.

Ordföranden: Det står i din artikel.

Kurt Junesjö: Nej.

Ordföranden: Jag läste just upp den. Från en anställd, Anna Björkegren, står det.

Kurt Junesjö: Det är alltså ett exempel på ytterligare en anställd som inte har fått semesterersättning. Hon har fått semesterersättning först efter påstötningar.

Ordföranden: Då skall jag be att få fråga dig: Finns det andra personer anställda på Torgny Gustafssons företag som du anser har hört av sig?

Kurt Junesjö: Ja.

Ordföranden: Och hur kommenterar du det faktum att samtliga anställda på Torgny Gustafssons företag förnekar den uppgiften?

Kurt Junesjö: Jag kan ha olika typer av förklaringar och spekulationer om det. Det kan vara på det sättet att det har varit en icke-medlem som har ringt och uppgivit att han eller hon är medlem för att få hjälp av facket, därför att facket normalt sett inte ger hjälp till icke-medlemmar.

Jag har ingen som helst anledning att betvivla att Stina Tomtlund har blivit uppringd av en person som har uppgivit sig vara medlem i Hotell- och Restauranganställdas Förbund och framfört dessa uppgifter, i all synnerhet som detaljer i de uppgifter som hon lämnat stämmer med vad Gustafsson senare har bekräftat, nämligen att han skickar hem folk när det regnar.

Ordföranden: Om vi återgår till vad som är sagt och inte sagt är det väl ostridigt att samtliga Torgny Gustafssons anställda har skrivit på en uppgift om att de inte har lämnat dessa uppgifter, eller hur?

Kurt Junesjö: Det har stått så i Dagens Nyheter.

Ordföranden: Det har stått så i Dagens Nyheter, och det finns dessutom som en inlaga till Europadomstolen, så det går att kontrollera. Så förhåller det sig väl?

Det är väl också ostridigt att det som jag har visat upp i artikeln är vad den här personen säger har förekommit?

Då ber jag dig att precisera följande: Hur baserar ni anklagelserna i övrigt, och på vilken kontroll baserar ni dem när det vid granskning visar sig att samtliga de fall som ni har åberopat uppenbarligen inte har stått för uppgiften?

Nästa fråga är: Om det är så att det inte finns någon konkret grund som går att precisera, hur går ni normalt till väga för att kontrollera sanningshalten i dessa uppgifter? Den frågan är den som står precis mitt i utskottets granskning, nämligen om regeringen, som har använt era uppgifter, har haft god kontroll på det som har lämnats vidare till Strasbourg.

Kurt Junesjö: Sanningshalten i denna uppgift är kontrollerad på det sättet att jag har talat med Stina Tomtlund, och jag har talat med Anders Forsberg, och de har berättat detta för mig. Dessa personer har varit uppe på UD och berättat samma sak. Hur detta samtal sedan har gått till och vem det är som har ringt, finns det ingen som helst möjlighet att i efterhand kontrollera när man har 2 500 medlemmar på en ö där man ständigt får telefonsamtal, och man skriver upp dem på lappar. Inte finns det någon möjlighet att i efterhand kontrollera det. Om man då skall säga vad sanningshalten är i dessa uppgifter, skall jag säga att sanningshalten är oerhört stor, eftersom det som vi har uppgivit är att Stina Tomtlund har fått ett sådant telefonsamtal, och det betvivlar jag inte ett ögonblick.

Ordföranden: Men är det inte lite egendomligt att säga att sanningshalten inte går att kontrollera när Torgny Gustafsson lyckades kontrollera den?

Kurt Junesjö: Det som förbundet har påstått är att Stina Tomtlund har fått ett samtal med detta innehåll.

Ordföranden: Just det. Det betvivlar ingen, att förbundet säger att Stina Tomtlund har fått det samtalet. Vad utskottet försöker granska är: Var det sant?

Kurt Junesjö: Uppgifter som lämnades vid det samtalet har bekräftats på annat sätt, nämligen på det sättet att Gustafsson själv har medgivit detta i en radiointervju. Och det är ganska specifika uppgifter, att man skickar hem folk när det regnar.

Ordföranden: Du missuppfattade möjligen min fråga, eftersom en nyckelfråga i detta är: Har någon av Torgny Gustafssons anställda varit i kontakt med er för att klaga?

Kurt Junesjö: Ja.

Ordföranden: Det är mycket intressant, eftersom uppgift då står mot uppgift. Vad du då säger – bara för att få detta noggsamt nagelfaret – är att någon av dem som har skrivit under uppgiften till Strasbourg alltså falskeligen har skrivit under.

Kurt Junesjö: Jag skall säga så här: Någon som har uppgivit sig vara anställd i Gustafssons rörelse och som har haft ingående kunskaper om verksamheten har ringt till Hotell- och Restauranganställdas Förbund. Om denna person har varit anställd där eller inte har vi inte kontrollerat.

Ordföranden: Har personen ett namn?

Kurt Junesjö: Nej. Personen hade ett namn när den ringde, men det finns inte kvar längre.

Ordföranden: Det har förkommit.

Göran Magnusson: Är det inte på det sättet att om en facklig ombudsman som har rätt utbildning och rätt inställning till sitt arbete hör en uppgift på radion om att en arbetsgivare skickar hem folk när det regnar och inte heller ersätter tiden, eftersom det väl egentligen är poängen, är det inte tillräckligt skäl för en facklig ombudsman att försöka åstadkomma ett kollektivavtal på den arbetsplatsen?

Kurt Junesjö: Jo, det är det självklart. Det är tillräckligt skäl för en ombudsman att det inte finns kollektivavtal på en arbetsplats där man har en medlem att gå ut och teckna kollektivavtal. Om man dessutom känner till att arbetsgivaren inte tecknar arbetsmarknadsförsäkringar blir det än större anledning.

Göran Magnusson: Jag vill ställa en fråga till dig mer i din egenskap av jurist än som företrädare för LO. Har domstolen aldrig fört in det material som Torgny Gustafsson ingav till domstolen, där hans tidigare uppgifter verifierades och bestyrktes, bl.a. de sex namnunderskrifterna, i sitt aktmaterial därför att det kom in för sent?

Kurt Junesjö: Det var så i första omgången. Däremot finns det med i den del som var resningsomgång. Fortfarande finns inte, vad jag vet, några bokföringsuppgifter som visar vilka utbetalningar som har skett. De uppgifter som lämnas är omöjliga för en utomstående att verifiera. Det finns inga siffror eller andra uppgifter som man skulle kunna kontrollera mot ett kollektivavtal.

Göran Magnusson: Jag vill också ställa en annan fråga till dig mer som jurist. Det har här anförts att 1995, då Europakonventionen fördes in direkt i svensk lagstiftning, inträdde nya processförhållanden. Men redan före 1995 var det väl så att Sverige var bundet av konventionsinnehållet och att man redan då skulle tömma ut de svenska rättsmedlen innan man kunde få en sak anhängiggjord i kommissionen eller i domstolen?

Kurt Junesjö: Ja, det är korrekt. Vad som inträffade 1995 var att möjligheten att vinna ett mål blev större, eftersom konventionen om mänskliga rättigheter blev lag. Men det fanns inga som helst hinder att få en skadeståndsrättslig prövning så att man dels skulle uttömma den inhemska rättsordningen, dels ge domstolen ett material som skulle kunna granskas på sedvanligt sätt, eftersom processordningen inte är ändrad i Sverige. Skadeståndsrätten och kollektivavtalsrätten var likadana då som nu. Det gör att jag ser ställningstagandet av Reidunn Laurén i ett av de papper jag lämnade till utskottet som ett politiskt ställningstagande. Om det sedan är det eller inte vill jag lämna därhän.

Göran Magnusson: Var det alltså den lag som hette lagen om särskild rättsprövning som gällde före 1995 och som ingick i sättet att uttömma de svenska rättsmedlen?

Kurt Junesjö: Det fanns olika möjligheter att göra detta. Om man ville klaga på svenska statens agerande var det den lagen som tillämpades. Om det gällde att få ersättning från Hotell- och Restauranganställdas Förbund skulle man kunna tänka sig att Gustafsson skulle ha sagt: Enligt den rättsordning som nu gäller är den negativa föreningsrätten en del av den svenska rätten. Hotell- och Restauranganställdas Förbund har vidtagit en långvarig åtgärd som hotar denna rätt. Jag begär för det första att domstolen skall stoppa denna åtgärd, och för det andra vill jag ha skadestånd för de skador jag fått.

Göran Magnusson: I svensk domstol?

Kurt Junesjö: Javisst.

Kenneth Kvist: Jag har två frågor. När ni ingav material till den socialdemokratiska regeringen, eftersom facket såg det som intressant för den tidigare regeringen, hade regeringen då anledning att gå in och analysera hur facket på lokal nivå diarieförde inkommande telefonsamtal?

Kurt Junesjö: Nej, det var inte så. Den prövning som kommissionen gjorde var vad man kallar för en proportionalitetsprövning. Det innebär att man ställde Gustafssons intresse mot fackets intresse. Det som var väsentligt här är vad facket hade för bevekelsegrunder när man gick in i denna tvist, och fackets bevekelsegrunder redovisades. Om det sedan mot förmodan skulle vara så att facket hade blivit felinformerat, saknade det rättsligt sett betydelse eftersom det var fackets bevekelsegrunder som skulle redovisas. Så jag har förståelse för den rättsliga bedömning som staten har gjort, att inte kontrollera detta.

Kenneth Kvist: Jag vill också ställa min andra fråga. Förekommer det att anställda i olika företag inte vill framträda med namn av rädsla för att mista jobbet eller av rädsla för konflikter på en arbetsplats, utan vill vända sig till er anonymt? Har det någon gång i svenskt arbetsliv förekommit att personer som har vänt sig till er inte riktigt vågat stå för det därför att de känt en otrygghet för att de skulle kunna bli dragna inför offentligheten?

Kurt Junesjö: Det är oerhört vanligt att det är på det sättet. Tyvärr har det blivit vanligare på senare år att man får den typen av samtal och reaktioner. Också när det gäller att teckna ett kollektivavtal har förbunden olika policy. En del förbund berättar inte vem som är medlem på arbetsplatsen, eftersom de vet att medlemmen kommer att bli utsatt för påtryckningar. Jag har full förståelse för detta. Det måste vara oerhört svårt att arbeta på en liten arbetsplats och bli utsatt för en så mäktig påtryckning som det blir i den här typen av situation.

Inger René: Jag har två korta frågor. Den ena härrör från en artikel i DN sommaren 1996. Där talar de anställda om att de har haft lön över avtal, bra arbetsförhållanden och sådant. Bl.a. säger de att detta att de har skickats hem när det regnat inte stämmer. Hur kommenterar du dessa utsagor?

Kurt Junesjö: Jag kan egentligen inte kommentera vad som sägs i en tidning. Den information som jag har om att de anställda har skickats hem när det har regnat kommer från Stina Tomtlund och det andra är Gustafssons eget uttalande. Det är den enda information som jag har. Jag har inte talat med några medlemmar som har framfört detta. Om informationen är rätt eller fel vet jag inte. I en domstolsprövning skulle man kunna bevisa det, men att efter en tidningsartikel säga vad som är rätt eller fel åtar jag mig inte att göra.

Inger René: Då kommer min andra fråga. Du sade för ungefär en timme sedan att i normalfallet hade du åkt till den här arbetsplatsen och talat med dem som var inblandade i verksamheten, men att i det här fallet råkade det vara alldeles innan semestern. I och för sig tycker jag att det låter bra, för dessa personer arbetade just under semestern och det var ju just då det gick att få tag i dem på ett enkelt sätt. Därför är min fråga: Om vi nu bortser från detta med att det var strax innan semestern, som jag inte riktigt begriper, hade du, om du tyckt att du haft mer tid på dig, åkt och talat med dem som faktiskt på något sätt är huvudpersoner i detta drama?

Kurt Junesjö: Jag sade nog inte att jag skulle ha åkt och talat med de anställda, utan jag sade att jag skulle ha åkt till Gotland och utrett det hela. Det var i alla fall det jag menade. Dem som jag framför allt skulle ha talat med är de som varit inblandade. Det är vår normala utredningsmetod. Om jag sedan skulle ha talat med de anställda eller inte vet jag inte. Detta förlopp inleddes 1986, 1987, 1988 och 1989, och jag gjorde utredningen 1995. Jag vet inte om det ens fanns några anställda kvar på arbetsplatsen när jag började arbeta med detta. Jag skulle sannolikt inte ha talat med några andra personer än dem som jag talade med per telefon.

Inger René: Men den som hade ringt till Tomtlund var ju en anonym telefonröst.

Kurt Junesjö: Nej, hon var inte anonym. Det är en missuppfattning.

Inger René: Men gick det inte att få tag i henne?

Kurt Junesjö: Nej, hon uppgav sitt namn som skrevs ned. Men sedan hände det inte något.

Inger René: Har namnet förkommit?

Kurt Junesjö: Ja.

Inger René: Hade det inte varit lätt att leta reda på det?

Kurt Junesjö: Nej, verkligen inte. Jag har sökt med ljus och lykta efter denna person.

Inger René: Har det inte föresvävats att man hade kunnat vända sig till dem som var anställda eller hade varit anställda?

Kurt Junesjö: Nej.

Kenth Högström: Med anledning av de frågor som ordföranden själv och Kenneth Kvist har ställt om uppgiftslämnandets eventuella trovärdighet eller

bevekelsegrunderna för uppgiftslämnandet vill jag ställa en fråga till Kurt Junesjö. Händer det ibland att även konkurrerande företagare, speciellt i den ryktesflorerande restaurangbranschen, vänder sig till facket för att få vissa uppgifter kontrollerade? Händer det att man misstänker att någon lägger sig på för låga nivåer i kostnadshänseende etc.?

Kurt Junesjö: Jag skulle vilja säga att det är en ledande fråga. Man kan ju spekulera hur mycket som helst om detta. Man kan mycket väl tänka sig att det var någon som kände till detta, alltså en konkurrent, och som tyckte: Nu pröjsar jag permitteringslön till mina anställda, medan Gustafsson slipper. Därefter ringde han det här samtalet. Vad vet jag? Men jag tror inte riktigt på den förklaringsmodellen. Jag tror nog mer att det är någon av dem som har varit anställda som har ringt.

Ordföranden: Jag vill ställa en fråga med brytande av vad jag själv rekommenderade med hänsyn till tiden. Det är någonting i dina svar som förbryllar mig. Som svar till Kenneth Kvist, tror jag att det var, påpekade du att regeringen inte behövde kontrollera uppgifterna eftersom det ändå var fråga om att utröna fackets bevekelsegrunder. Man frågade då vilka fackets bevekelsegrunder var. Sedan fick man ett svar som man skickade till Strasbourg. Detta var en kort sammanfattning.

Såvitt jag förstår kan man se två bevekelsegrunder liggande invälda i detta. Den ena är att fackliga organisationer tycker illa om företag som inte har kollektivavtal. Oavsett om de sköter sig mästerligt, gillar inte facket detta. Ferrita i Köping är ett gott exempel på detta.

Den andra bevekelsegrunden är, som du själv anför, att folk vänder sig till er och säger att på Ihrebaden går inte allting riktigt väl till, dvs. att det finns något slags hänsyn till de enskilda människor som bokstavligen finns där för stunden. Du säger att när ni utredde detta var ni till slut faktiskt inte alls intresserade av vad de anställda på företaget sade. Upprepade gånger har du sagt att ni inte har gjort några som helst försök att få tag i folk. Du bekräftade i svar till Inger René att även om du hade åkt till Gotland, var du inte säker på att du skulle ha talat med de anställda som, enligt din egen utsago, ändå var en av bevekelsegrunderna till att detta ärende aktualiserades. Kan du förklara denna lite förbryllande motsättning?

Kurt Junesjö: Ja, det kan jag göra. Detta är ingen särskilt ovanlig situation när man jobbar som arbetsrättsjurist. När det gäller uppsägningsmål är det väldigt ofta på det sättet att de som jobbar på arbetsplatsen inte är användbara som vittnen eftersom de inte vill stöta sig med arbetsgivaren. Skall man få några vittnen på en liten arbetsplats till ett uppsägningsmål, måste det i regel vara någon som har slutat. Det är väldigt vanligt. Det kan finnas lojaliteter som gör att det är svårt att få fram uppgifter. Jag skulle självfallet inte haft något emot att tala med de anställda och få uppgifter av dem. Det skulle vara en praktisk väg att anskaffa uppgifter, men jag såg ingen anledning till det eftersom det inte var min uppgift. Min uppgift var att redovisa vad facket hade haft för bevekelsegrunder när man gick in i denna process. Om det hade varit en uppsägningsprocess där jag skulle ha bevisat vad som hade förekommit på arbetsplatsen, skulle jag ha haft en annorlunda uppgift. Men detta

var inte min uppgift. Min uppgift var, enligt Europakommissionens uttalande, att utreda om facket hade haft rimliga bevekelsegrunder för att gå in här, och detta utredde jag.

Ordföranden: Du får förlåta mig att jag fortfarande inte riktigt förstår detta med bevekelsegrunderna. Du säger att man kunde väl ha talat med de närmast berörda, men att det nog inte var speciellt viktigt eftersom de inte kunde förväntas tala sanning. Detta är min tolkning av vad du säger, så jag lägger inte dessa ord i munnen på dig. Men ditt intresse för de närmast berörda vid Torgny Gustafssons företag verkar, med förlov sagt, inte överväldigande. Likväl anför ni brister i Torgny Gustafssons relationer till sina anställda som en av de bevekelsegrunder som motiverade att ni gick in. Förstår du varför några av oss möjligen misstänker att det var den andra bevekelsegrunden, nämligen att tvinga Torgny Gustafsson till ett kollektivavtal oavsett förhållandena på arbetsplatsen, som var den drivande?

Kurt Junesjö: Nu var det inte så att vi kunde tvinga Torgny Gustafsson att teckna kollektivavtal 1995, eftersom det inte var fråga om det utan om en process i Europadomstolen. Vad jag hade att utreda var, utifrån det material som kommissionen hade redovisat, om det fanns fackliga bevekelsegrunder. Det tyckte jag att jag gjorde. Att de uppgifter som jag fick fram stämde med sakförhållandena hade jag ingen anledning att betvivla. Jag tror inte heller att det skulle ha påverkat den rättsliga bedömningen. Om det hade varit en arbetsgivare som skulle ha ringt till Stina Tomtlund för att diskreditera Gustafsson, hade i alla fall facket haft ett fackligt skäl att gå in på arbetsplatsen. Man hade den fackliga bevekelsegrunden att här stod det inte rätt till.

Ordföranden: Menar du att de uppgifter som ni hade fått fram, okontrollerade och via telefonsamtal från en person vars namn har försvunnit, var nog för att pressa Torgny Gustafsson i hela den process som han har genomgått?

Kurt Junesjö: Nej. Det finns vissa ostridiga fakta i detta mål. Vi kan börja med det ostridiga faktum att Torgny Gustafsson inte hade avtalsförsäkring. Torgny Gustafsson påstår i Europadomstolen att han betalar kollektivavtalsenliga förmåner, men det är inte sant. Detta är ett skäl till att teckna kollektivavtal. Men det finns också andra skäl som vi inte alls har varit inne på här. När man tecknar ett kollektivavtal innebär det att man får in andra typer av regler – medbestämmandelagen förändras, det blir en annan förhandlingskyldighet, en annan informationsskyldighet, andra regler för facklig förtroendeman och andra regler för studieledighet. Det är alltså en mängd fördelar för de anställda som uppkommer när man tecknar ett kollektivavtal. Detta är också en bevekelsegrund. Den tredje bevekelsegrunden är att ett kollektivavtal innebär att arbetsgivaren inte ensidigt kan förändra anställningsförmåner, vilket han kan göra om det inte finns kollektivavtal. Det är ett fackligt skydd. Här bedömer man inte om det är ett bra eller ett dåligt företag.

Ordföranden: Jag är medveten om att det kan förhålla sig så. Då blir min sista fråga: Har de anställda på Torgny Gustafssons företag begärt kollektivavtal?

Kurt Junesjö: Det vågar jag inte svara på. Jag vet att en av de anställda var i kontakt med förbundet på Gotland för att bli medlem. Om man då diskuterade kollektivavtal eller inte har jag ingen uppfattning om.

Göran Magnusson: Den borgerliga regeringen ingav ju inte några fakta i målet utifrån de motiv som fackföreningen hade anfört för det hela. I en inläga till domstolen, inte till kommissionen, protesterade Torgny Gustafsson mot att man sedan förde in uppgifterna i målet. Det som är intressant i den skrivelse som ombudet Ramsborg har skrivit sedan man hade protesterat mot att uppgifterna fördes in i målet är: Dessutom finner vi nya fakta och vittnesmål irrelevanta i detta fall. Vad har du för kommentarer till detta?

Kurt Junesjö: Det är en egendomlig värdering, eftersom man själv förde in exakt dessa uppgifter men gav dem en annan innebörd. Enligt vår uppfattning har man beskrivit verkligheten felaktigt. Vad man egentligen anser är att de uppgifter som man själv för in om en sak är relevanta, men när staten för in samma uppgifter blir de irrelevanta. Jag tycker inte att detta hänger ihop riktigt.

Ordföranden: Om ingen har någon ytterligare fråga att ställa ber jag att få säga tack för att du ville komma hit och lämna några uppgifter.

Laila Freivalds

14.15–14.50

Ordföranden: Utskottet återupptar sina överläggningar och hälsar justitieminister Laila Freivalds välkommen hit.

För att för nytillkomna lyssnare och tittare rekapitulera ärendet granskar utskottet i dag frågan om regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av fallet Torgny Gustafsson. Vi har tidigare under dagen hört Carl Henrik Ehrenkrona respektive Kurt Junesjö och har nu kommit till justitieministern.

Den granskning som utskottet har att utföra är formulerad sålunda av anmälaren: Europadomstolens bedömning baserar sig bl.a. på svenska statens talan i fallet. Efter vad som sedermera har framkommit finns det anledning för KU att granska huruvida regeringen inför Europadomstolen agerat med den noggrannhet och respekt för fakta och allmänna intressen som domstolen har anledning att förvänta sig av regeringen.

Det är alltså detta som vi skall försöka att belysa under eftermiddagen. Som traditionen bjuder lämnar jag ordet till justitieministern, om hon vill göra en inledning eller om hon vill att vi skall gå direkt på frågorna.

Laila Freivalds: Jag vill gå direkt på frågorna.

Ordföranden: Den partigrupp som har anmält frågan får ordet först. Därefter tilldelas ordet i fallande ordning och sedan börjar vi om från början igen, om det återstår några frågor.

Per-Samuel Nisser: Jag vill ta upp frågan om s.k. hängavtal. Hotell- och Restauranganställdas Förbund begärde 1987 Torgny Gustafssons företag i blockad. Grunden till detta var att han ville teckna ett kollektivavtal. Efter det har det varit många och omfattande turer i ärendet, som vi alla har kunnat följa.

Från regeringen har det framförts i Europadomstolen – vilket också står i domstolsbeslutet – att det är möjligt att träffa hängavtal med individuella klausuler. Det skulle alltså ha varit möjligt för Torgny Gustafsson och hans företag att teckna ett sådant avtal.

I och med att regeringen hänvisar till möjligheten att träffa hängavtal med individuella klausuler måste det vara möjligt att avtala om ett sådant. Min fråga till statsrådet är då:

Känner statsrådet till om det har förekommit någonstans? Är det möjligt att teckna sådana här speciella hängavtal med individuella klausuler?

Laila Freivalds: Jag vill bara svara med att fråga: Varför ställs den frågan till mig?

Per-Samuel Nisser: Det är en viktig fråga i underlaget för det beslut som fattades i Europadomstolen. I och för sig är det en detaljfråga, men det är en av flera saker som regeringen hänvisade till. Möjligheten för Torgny Gustafsson att teckna ett sådant hängavtal med individuella klausuler skulle enligt regeringen ha kunnat påverka ärendet.

Laila Freivalds: Det är helt utanför mitt kompetensområde att säga någonting om arbetsrätten över huvud taget. Jag har ingen kompetens att uttala mig om den, vare sig från min tidigare verksamhet eller som justitieminister. Tyvärr har jag ingenting att tillföra i den diskussionen.

Per-Samuel Nisser: Frågan var uppe på förmiddagen, och det var därför som jag tog upp den igen. Det finns lite olika synpunkter på hur detta hänger ihop.

Laila Freivalds: Det finns säkert arbetsrättsliga experter som kan svara på den frågan.

Per-Samuel Nisser: Då går jag över till en annan fråga. I detta ärende har det gjorts ett antal inlägg, både muntliga från ombud i Europadomstolen och skriftliga från regeringen. Såvitt vi kan bedöma har de innehållit tvivelaktiga och kanske ibland även felaktiga argument och uppgifter. Det har helt och hållet påverkat besluten och ärendets hantering.

Min fråga till statsrådet är om regeringens agerande i Europadomstolen vid prövningen av målet Torgny Gustafsson mot svenska staten har skötts med den noggrannhet och den respekt som en domstol har att förvänta sig av en regering. Kan man tycka det?

Laila Freivalds: Den frågan kan jag bara svara rent allmänt på. Jag kan inte svara för detta ärende. Justitiedepartementet hade ju inte beredningsansvaret.

Den här typen av ärenden bereds ju precis som alla andra ärenden med största noggrannhet, med anlitande av den bästa expertis som finns att tillgå och med säkerställande av att de olika departementen med sina olika experter

alltid är involverade i beredningen av ett ärende. Detta skall säkerställa att ärendena blir noggrant och sakkunnigt beredda. Jag har ingen anledning att tro att detta ärende på något vis skulle avvika från våra övriga ärenden, varken i EG-domstolen och i Europadomstolen.

Per-Samuel Nisser: Så statsrådets uppfattning är att det i det här fallet sköttes på ett så noggrant sätt som man kan förvänta sig?

Laila Freivalds: Jag har ingen anledning att betvivla att det har skötts med den absolut största noggrannhet och sakkunskap som Regeringskansliet kan prestera. Det finns ingenting som tyder på något annat.

Per-Samuel Nisser: Det är ju det som vi skall titta på.

En annan fråga gäller statens objektivitetsplikt. LO var ju part i målet. Ändå förde regeringen vid ett flertal tillfällen fram den ena partens åsikter, inte båda parternas synpunkter. Är detta riktigt hanterat, enligt statsrådet?

Laila Freivalds: Återigen kan jag bra ge ett allmänt svar utifrån de förhållanden som den här typen av mål har.

Problemet med dessa mål är att det inte är de båda parter som har den ursprungliga tvisten som är parter vid domstolen. I domstolen är Sverige som stat en part och sedan finns det en enskild part. Det skapar den speciella situationen att de två parter som är enskilda och som har en tvist uppträder inte som parter i domstolen, utan det är svenska staten som är part.

Mot den bakgrunden är det viktigt att, om man vill säkerställa att domstolen får tillgång till alla fakta i målet, även synpunkter från den som inte kan och inte får vara part i domstolen kommer domstolen till del för att man skall kunna bedöma de bakomliggande förhållandena.

Kenneth Kvist: Jag hade en fråga till Carl Henrik Ehrenkrona, men han tyckte att den frågan borde ställas till ett statsråd. Det är en lite mera allmän fråga.

Om en regering blir instämd inför Europadomstolen på grund av den rättsordning som gäller i Sverige, är det då den nuvarande regeringens uppfattning och uppgift att man försvarar den svenska rättsordningen och Sveriges rätt att ha den rättsordning som Sverige har?

Det här fallet handlar egentligen om ett ifrågasättande av t.ex. förhandlingsrätten, kollektivavtalsrätten, konflikträtten osv.

Laila Freivalds: Det beror ju på. Varje regering skall vid varje tidpunkt när ett mål aktualiseras vid Europadomstolen överväga om man anser att den egna rättsordningen överensstämmer med t.ex. Europakonventionen eller om det av andra skäl finns anledning för regeringen att se över det regelverk som vi har i Sverige.

När vi har mål i Europadomstolen händer det faktiskt att vi kommer fram till att en viss situation föranleder ett initiativ från regeringens sida att förändra vår egen rättsordning på ett eller annat sätt. Men om regeringen anser att det rättssystem som vi har på ett visst område är riktigt och rätt utifrån våra utgångspunkter, då måste regeringen naturligtvis försvara det systemet och det regelverket.

Kenneth Kvist: Jag ställer frågan så här då: Om regeringen kommer fram till att den inte är nöjd med rättsordningen i Sverige och ett sådant här fall aktualiseras, anser regeringen då att förändringen av den svenska rättsordningen skall ske genom ett svagt försvar i Europadomstolen eller genom att man bereder frågan och lägger fram en proposition?

Laila Freivalds: Jag utgår från min erfarenhet av de mål som vi har i Europadomstolen och där Justitiedepartementet har beredningsansvaret vid sidan av Utrikesdepartementet. Det vanliga är att vi anser att det regelverk som finns på ett område är bra och att det skall försvaras.

Men det händer faktiskt ibland att vi agerar i rättegången utifrån att vi anser att vi skall ändra på lagstiftningen. Sådana exempel finns. Men i det ärende som granskas här var det total enighet i regeringen om att vi skulle försvara det regelverk som vi har.

Kenneth Kvist: Det gjordes nämligen gällande tidigare här att den borgerliga regeringen egentligen ville ha ett nederlag i den här frågan. Så skulle alltså den socialdemokratiska regeringen kunna tänka sig att agera i en annan fråga?

Laila Freivalds: För mig som ansvarig för att ta initiativ till förändringar av lagstiftningen är det självklart att om jag genom enskilda händelser uppmärksammas på att vi behöver ändra vår lagstiftning i något avseende drar jag mig ju inte för att göra det. Hur detta skall påverka vårt agerande vid en eventuell process i Europadomstolen får bedömas i det enskilda fallet.

Men om vi kommer fram till att den lagstiftning som vi har är riktig och rätt, då skall vi naturligtvis försvara den, även om en tidigare regering har haft en annan uppfattning. Men det är vid varje tidpunkt en regerings ansvar att agera utifrån det som den anser vara sakligt motiverat och riktigt.

Helena Bargholtz: Jag skulle gärna vilja höra justitieministern utveckla lite grann detta med den negativa föreningsfriheten. Det är ju somliga som tycker att man kan diskutera hur pass stark ställning som den har när det gäller denna specifika fråga.

Anser justitieministern att vi har en väl fungerande negativ föreningsfrihet i Sverige, kopplat till problemen med kollektivavtalen?

Laila Freivalds: Då vill jag som justitieminister avstå från att uttala mig, eftersom vi har en ansvarsfördelning inom regeringen. Jag är ofta mycket angelägen om att det är jag som får uttala mig om mina områden och den lagstiftning som jag ansvarar för, och jag föredrar att andra statsråd håller sig till sina ämnesområden. Därför vill jag inte uttala mig om arbetsrätten. Det finns ett särskilt statsråd som ansvarar för den och som företräder regeringen i den frågan.

Helena Bargholtz: Kanske har vi kallat fel statsråd?

Laila Freivalds: Jag inser ju konstitutionsutskottets dilemma i det här ärendet. Det är därför som jag inte ens har försökt att argumentera emot att jag blir kallad. Men ni har onekligen ett problem, eftersom ni inte kan föra en

diskussion med det statsråd som hade beredningsansvaret vid sidan av utrikesministern.

1998/99:KU25
Bilaga B 3

Per Lager: Det föranleder mig att fråga: Var kommer justitieministerns ansvar in i bilden över huvud taget? Finns det någon beröringspunkt? Justitieministern valde att inte inleda med att berätta om det här fallet, utan vi fick ställa frågor direkt och nu har vi flera gånger skjutit förbi målet här. Men någonstans finns det väl en beröringspunkt, justitieministern?

Laila Freivalds: Ja, i huvudsak genom att jag är en del av regeringen, och som bekant har vi kollektivt ansvar för regeringens beslut. Alla i regeringen står bakom de beslut som regeringen fattar.

När det gäller beredningen av ärenden – jag antar att det var det som du syftade på – är ordningen sådan, om jag får säga det som är en självklarhet för konstitutionsutskottet, att det finns ett föredragande statsråd. Det departementet har ansvaret i beredningen för att involvera alla andra departement som kan vara berörda. I det här ärendet fanns också ett visst samarbete med Justitiedepartementet, närmast med dess rättschef som kan konstitutionella frågor. På det viset var Justitiedepartementet hela tiden något involverat i beredningen av detta ärende.

Eftersom det inte rādde några politiskt skiljaktiga meningar i den här frågan sköttes den av de ansvariga statsråden.

Ordföranden: Jag vill i min andra runda ställa ytterligare frågor, även om jag inte är säker på att jag får några svar.

Jag vill anknyta till det som justitieministern sade om att utskottet befann sig i ett dilemma. Det är det riksdagen som gör, inte KU. Konstitutionsutskottet har en skyldighet att granska regeringens handläggning av sina ärenden, och det kommer konstitutionsutskottet att göra, om vi så skall kalla hela regeringen. Det är vår skyldighet att utröna hur det faktiskt har förhållit sig. Den tragiska omständighet som detta ärende är förknippad med kan inte få stå i vägen för att vi skall kunna få reda på vad som faktiskt har förevarit och vilka bedömningar som regeringen har gjort.

Jag vill koppla ihop några uttalanden som gjordes tidigare i dag. Jag antar att justitieministern är medveten om att frågeställningen rör huruvida regeringen i den inläga och den muntliga framställning som man gjorde vid Europadomstolen hade iakttagit den noggrannhet och om den har gjort den sanningsprövning som man kunde begära.

Genom förmiddagens diskussioner och genom den skriftliga dokumentationen har ett par saker klarlagts som ändå är otvetydiga. Det bestrids inte från någon – såvitt vi har kunnat bedöma – att det inte förekom någon kontroll av LO:s eller av Hotell och Restaurangs uppgifter om vad som förevarit, dvs. en motkontroll.

Ingen har kunnat vittna om att man har kontrollerat med Torgny Gustafsson. Ingen har kunnat verifiera att man har kontrollerat med Torgny Gustafssons anställda om hur det förhöll sig. Den historia som regeringen för vidare till Strasbourg är – såvitt är bekant i dag – entydigt LO:s och Hotell och Restaurangs bild.

När vi frågade det tidigare ombudet Ehrenkrona om hur han bedömde sanningläget sade han att han fortfarande inte vet vad som är korrekt. Efter alla dessa år vet han som regeringens ombud fortfarande inte hur det faktiskt förhöll sig.

Vi vet också att Torgny Gustafssons anställda har skrivit på en handling där de bestriider att det som de har ansetts ha sagt över huvud taget har sagts. Detta är uttalanden som vi känner till.

Jag skulle vilja be justitieministern kommentera hur den bild som träder fram ur dessa utsagor står sig i förhållande till ett uttalande som det här utskottet och sedermera riksdagen gjorde för ett år sedan. Man skrev så här: Utskottet vill dock understryka vad Hans Corell själv framhållit i ett ärende i ett annat sammanhang hos Justitiekanslern 1992 om att regeringen alltid måste sträva efter att se till att konventionsorganen erhåller fullständig och korrekt information, även när informationen talar emot den ståndpunkt regeringen intagit i processen.

Min allmänna fråga till justitieministern är: Förefaller den redovisning som jag gav inledningsvis att stämma med konstitutionsutskottets och riksdagens uttalanden om kraven på en regering?

Laila Freivalds: Jag förstår frågan fullkomligt. Den är i allra högsta grad intressant att fundera över. Den har att göra med hur de mål ser ut som kommer upp i Europadomstolen.

JK:s uttalande fölls med anledning av ett ärende där det var svenska myndigheters agerande som var ifrågasatt av en enskild part. Då uppträder staten som företrädare för myndigheterna, eftersom myndigheterna *är* staten. I det sammanhanget är det underliggande problemet som har föranlett målet och processen ett mål mellan staten och en enskild. I det läget måste staten naturligtvis när den agerar i egen sak verkligen vinnlägga sig om att det som man för fram och som ursprungligen kommer från t.ex. enskilda myndigheter är så korrekt och riktigt som det över huvud taget kan tänkas att vara.

Jag anser, i likhet med vad JK anser, att staten i det läget är skyldig att också föra fram fakta och omständigheter som talar emot staten. Jag går t.o.m. så långt att jag anser att staten också i ett sådant här sammanhang har anledning att överväga huruvida de regler som vi har på ett visst område i vårt land är försvarbara eller om de borde ändras. Även den frågan bör finnas med i regeringens hantering när det gäller ett mål i Europadomstolen.

Men här har vi inte den situationen, utan här har vi en typ av situation som inte är helt ovanlig, nämligen den att staten ställs till ansvar för hur den skyddar människor – enskilda parter – i deras agerande mot varandra. Det är inte staten som är den part mot vilken kraven eller kritiken egentligen riktar sig, utan det rör sig om två enskilda parter. Som ansvarig för att inte ge tillräckligt skydd för en part i en viss situation är det staten som stäms. Det är ett helt annat läge.

Då är vi tillbaka till den ursprungliga frågan: Vad skall staten göra i det fallet? Vad är statens uppgift vid domstolen?

Enligt min uppfattning – och det var uppenbarligen också regeringens uppfattning 1994 – skall staten givetvis säkerställa att domstolen får tillgång till

båda enskilda parternas uppgifter, så att domstolen kan ta ställning till dem, och det var vad som skedde i det här ärendet.

Vad som är sant när det gäller tvisten mellan de enskilda parterna vet ju ingen – såvitt jag vet i dag. Domstolen tog nämligen aldrig reda på det, om jag har förstått saken rätt, utan domstolen t.o.m. konstaterade att detta inte hade någon avgörande betydelse för målets utgång.

Jag tror att Ehrenkrona sade här – för det har han sagt tidigare, och det förväntar jag mig att en tjänsteman i Regeringskansliet säger – att han som ombud för regeringen som uppdragsgivare aldrig skulle acceptera att man medvetet vilseledde domstolen i något avseende.

Jag måste dock invända emot den ursprungliga frågeställningen när det gäller sanningsprövning. Regeringen har inga rättsmedel till sitt förfogande för att kunna göra någon sanningsprövning. Men självfallet måste man använda sitt omdöme.

Ordföranden: Just det, och det är väl där som frågeställningen egentligen landar. Använde regeringen sitt omdöme på ett korrekt sätt?

Enligt justitieministerns utläggning om förhållandet mellan olika typer av mål är det acceptabelt att en regering – och nu spetsar jag till det – för fram uppgifter som är totalt okontrollerade, bara man inte är medveten om att de är felaktiga så att man därmed medvetet vilseleder. Om jag tolkar justitieministern rätt – och i detta ligger det en fråga – ställer regeringen uppenbarligen inga krav på att sanningshalten i den information som lämnats skall prövas. Man reducerar sig själv till en postlåda – i det här fallet åt LO.

Laila Freivalds: Jag har svårt att föreställa mig hur det skulle gå till. Därvidlag finns det en överensstämmelse mellan den tidigare regeringen före hösten 1994 och den regering som efterträdde i oktober 1994, nämligen den uppfattningen att det inte är möjligt för regeringen att göra någon prövning av sanningshalten.

Sedan drog de två regeringarna olika slutsatser. Den första regeringen förredrog att inte inhämta den andra enskilda partens fakta i målet, vilket ledde till att kommissionen kom fram till en viss slutsats. Man kan inte annat än att ställa sig frågan: Om den regeringen hade beslutat sig för att föra fram den andra enskilda partens uppfattningar i målet, hade vi då över huvud taget haft ett mål i domstolen? Det hade kanske besparat många enskilda människor och institutioner en mycket stor omgång i det hela med tanke på hur utfallet senare blev.

Men båda regeringarna gjorde alltså den bedömningen att man saknade möjlighet att göra det som ordföranden kallade för en sanningsprövning.

Ordföranden: Om jag tolkar några uttalanden rätt här under förmiddagen var detta inte så svårt. För att upplysa justitieministern kan jag tala om att vi har diskuterat mycket vad som faktiskt inträffade vid Ihrebaden. Vi fick då bekräftat att ingen av dem som har lämnat uppgifter till regeringen har brytt sig om att ens på det enklaste sätt kontrollera om uppgiften var sann, t.ex. genom att ringa Torgny Gustafsson eller genom det något mera komplicerade sättet, nämligen att ringa Torgny Gustafssons anställda som ändå var upphovet till det hela.

Anser justitieministern att det är orimligt att regeringen tar på sig uppgiften att pröva gentemot de närmast berörda om det som facket hävdar är sant, innan ärendet går vidare till Europadomstolen?

Laila Freivalds: Som jurist med viss domstolserfarenhet känns situationen lite egendomlig för mig, om man, när man står inför en rättegång, skulle vända sig till motparten för att fråga om de egna argumenten håller eller inte. Det är ju det som är domstolens uppgift, att man där lägger fram de båda parternas uppgifter.

Jag anser att detta är väldigt viktigt, och om jag är rätt informerad var ombuden också angelägna att markera att de uppgifter som man lämnade till rättegången från den enskilda part som inte var part i rättegången var denna parts uppgifter och icke av staten kontrollerade uppgifter. Vad som normalt sker i en rättegång är ju att den andra parten har möjlighet att bemöta detta och tala om att man inte anser att det är i överensstämmelse med de verkliga förhållandena. Det är ju det som skall ske i själva rättegången.

Ordföranden: Då blir min fråga: Men det kan väl inte tolkas på något annat sätt än att regeringen kände sig som ett med – i detta fall – Hotell och Restaurang?

Laila Freivalds: Nej, regeringen företrädde staten. Staten var instämd för sitt ansvar i ett visst avseende. För att det ansvaret skall kunna prövas av domstolen behöver domstolen få tillgång till den bakomliggande tvisten som finns mellan enskilda parter. Regeringens ansvar är att se till att domstolen får tillgång till dessa uppgifter för att den sedan skall kunna hantera dem utifrån sin bedömning. Och det var ju precis vad domstolen gjorde.

Ordföranden: Just det. Men justitieministern säger att regeringens skyldighet var att leverera in LO:s ståndpunkter, eftersom uppgifterna inte kontrollerades. Det är den slutsats som man inte kommer undan, om man inte frågade någon annan än LO och sedan levererade in dessa synpunkter. Såg regeringen som sin uppgift att leverera in LO:s ståndpunkter?

Laila Freivalds: Regeringen ansåg att den skulle försvara den lagstiftning som gäller för det rättsområde som var aktuellt i det här sammanhanget. Uppgiften för domstolen var då att ge en fullständig bild av den bakomliggande tvisten. Då var det naturligtvis en viktig uppgift för regeringen att säkerställa att domstolen fick tillgång till båda de privata parternas uppfattningar i frågan. Därvidlag ansåg den regering som jag tillhörde att det var oundgängligen nödvändigt för att försvara det arbetsrättsliga systemet, till skillnad från den regering som tidigare inte ansåg det.

Men vi delade den uppfattning som den regering hade, att vi saknade möjligheter att göra något slags sanningsprövning av uppgifterna. Vi markerade därför i stället tydligt i domstolen att det rörde sig om uppgifter från en av de privaträttsliga parterna i den bakomliggande tvisten.

Göran Magnusson: Regeringen levererade det material som här har diskuterats och konstaterade då att det kom från Hotell och Restaurang. Samtidigt begärde regeringen att man skulle hålla vittnesförhör i domstolen för att försöka klarlägga de faktiska omständigheterna, både beträffande det materi-

al som Hotell och Restaurang hade lämnat och när det gäller det material som klaganden Torgny Gustafsson hade lämnat.

Har justitieministern någon uppfattning om varför domstolen sade nej till dessa vittnesförhör?

Laila Freivalds: Nej, det kan jag givetvis inte ha någon egentlig uppfattning om. Det är ju domstolen som gör sin bedömning.

Men jag kan inte annat än notera det faktum att den andra parten inte gick i svaromål. Å andra sidan drog inte domstolen – efter vad jag kan se i de skrivna texterna – någon annan slutsats än att den inte fann dessa uppgifter otvistiga. Man insåg alltså att man inte visste var sanningen låg i just de frågorna, men man var uppenbarligen inte intresserad av att ta reda på vilken betydelse det hade att parterna hanterade sin del av processen på det sätt som man gjorde. Det vill inte jag ha några synpunkter på.

Göran Magnusson: Bara ett klarläggande: Domstolens uppfattning om materialet, både det som klaganden hade lämnat in och det som regeringen hade lämnat in, var att detta inte var ostridigt i något avseende. Var det så?

Laila Freivalds: Jag tror att det är bättre att gå till texterna än att fråga mig vad som står i dem, så blir det exakt.

Ordföranden: Jag har ytterligare några frågor på samma tema som jag tidigare var inne på. Det gäller hur regeringen uppfattar sin skyldighet.

Jag vill komma tillbaka till det Corellska uttalandet. Detta uttalande begränsar sig inte till det som justitieministern hänför som bakgrund till uttalandet, i synnerhet när riksdagen ställer sig lite i bakgrunden finns det alltid med. Uttalandet gör ingen distinktion mellan om detta rör den ena typen av mål eller den andra typen av mål, utan man understryker att detta alltid gäller.

Vad justitieministern nu uppenbarligen säger är att i en viss typ av mål som det här är ett exempel på gäller detta inte alltid. Då skall man uppenbarligen inte – för att gå ett steg vidare – kunna ställa några andra krav på en regering än att den levererar in en okontrollerad partsuppgift.

Är detta en korrekt uppfattning av hur regeringen tolkar sin roll vid internationella organ?

Laila Freivalds: Men all respekt för ordföranden vill jag ändå påpeka att man aldrig kan tolka ett uttalande vare sig av JK eller en domstol på annat sätt än mot bakgrund av det ärende i vilket det uttalas. Därför är det naturligtvis av avgörande betydelse att det ärende i vilket JK uttalade sig handlade om en enskild parts tvist med en myndighet. Jag anser att staten i det här sammanhanget är odelbar. Myndigheten och regeringen är ett. Det är regeringens skyldighet att kontrollera vad myndigheten de facto har gjort eller sagt. Det är en helt annan situation än där staten ställs till ansvar mot bakgrund av två enskilda rättssubjekts tvist med varandra.

Ordföranden: Men vad är då svaret på frågan om vilket ansvar staten har i den typ av ärenden som vi nu talar om? Enligt justitieministern finns det inget motsvarande krav som riksdagen uttalade borde gälla.

Laila Freivalds: Det finns ingen möjlighet för regeringen att pröva sanningshalten i vad en enskild part säger. Däremot skall man givetvis använda sitt allmänna omdöme. Om man t.ex. av andra skäl vet att en viss uppgift är helt felaktig och strider mot allmän kunskap, tror jag inte att det skulle uppfattas som särskilt seriöst om staten använde det argumentet i en process i Europadomstolen.

Men att gå längre och kräva att man vidtar särskilda åtgärder för vilka vi över huvud taget inte har något rättsmedel att använda oss av är att gå för långt, anser jag. Jag tror att det skulle förstöra väldigt mycket av den process som skall äga rum i Europadomstolen. Jag anser att det är viktigt att domstolen får tillgång till båda de stridande parternas bakomliggande argumentering och att man i domstolen avgör i vilken utsträckning man skall pröva sanningshalten i dessa. Ibland blir det, som i det här fallet, att domstolen avstår från att göra det, eftersom det saknar betydelse för målets utgång.

Ordföranden: Den aspekten saknar också betydelse för konstitutionsutskottets granskning i och med att den uteslutande handlar om vilka krav på noggrannhet man kan ställa gentemot regeringen i allmänhet i denna typ av ärenden.

Justitieministern hävdar nu att det enligt hennes uppfattning inte finns något krav på regeringen att granska eller ta bort mer än det uppenbart felaktiga. I det här fallet visar det sig att LO ett par dagar före den muntliga förhandlingen meddelar regeringen att de uppgifter som regeringen har baserat sin skriftliga inlägga på utgörs av ren hörsägen. Känns detta som en uppgift av så solid karaktär att den i så fall bör föras vidare till den muntliga förhandlingen?

Laila Freivalds: Nu tror jag att jag måste avstå från att svara på frågan. Nu går ordföranden in på frågor som har att göra med beredningen av det här ärendet, och i den beredningen har jag inte deltagit.

Ordföranden: Jag försökte att formulera frågan allmänt, eftersom jag har gett upp hoppet om att få svar på specifika frågor.

Laila Freivalds: Den var inte alls allmän. Det var en mycket specifik fråga.

Ordföranden: Om man meddelar att någonting är hörsägen, har det då den solida karaktär som justitieministern anser att det bör ha?

Laila Freivalds: Antingen är frågan för specifik eftersom den går in på ett ärende där jag inte har deltagit i beredningen av frågan, eller också är den så hypotetisk att den inte går att svara på.

Ordföranden: Den är inte hypotetisk, eftersom det var exakt detta som inträffade i det ärende som vi nu diskuterar.

Laila Freivalds: Då kan jag inte svara på den eftersom den har att göra med beredningen av det enskilda ärendet.

Ordföranden: Men justitieministern satt i den regering som förde talan tre dagar senare.

Laila Freivalds: Ja, men jag har inte deltagit i beredningen av ärendet.

Ordföranden: Har justitieministern någon idé om hur utskottet skulle kunna få klarhet i denna fråga?

Laila Freivalds: Som jag sade har utskottet ett dilemma genom att ett av de två statsråd som var ansvariga för beredningen och antagligen det statsråd som närmast var involverad i beredningen inte längre finns att tillgå. Jag inser att det är ett dilemma, men jag kan inte fylla det tomrummet.

Ordföranden: Låt mig ställa en avslutande fråga som är mycket allmän och som man kan ta ställning till med utgångspunkt i ett allmänt medborgarperspektiv. Anser justitieministern, med facit i hand, att det som har förevarit i fallet Ihrebaden/Gustafsson och regeringen i Europadomstolen medförde ett rimligt utslag? Var det ett rimligt pris som en svensk medborgare och småföretagare fick betala?

Laila Freivalds: Svaret på den frågan måste utgå ifrån vad regeringens uppfattning har varit i själva sakfrågan som var uppe i det här målet. Där är regeringens uppfattning att vi skulle försvara den lagstiftning och det system som vi har på arbetsrättens område. Mot den bakgrunden är regeringen naturligtvis nöjd med utslaget i domstolen.

Men som jag tidigare sade är detta i många avseenden ett tragiskt fall. Om hanteringen av det ärendet hade gjorts på ett annat sätt av den regeringen som satt före oktober 1994 hade kanske enskilda människor och institutioner besparats denna tragedi.

Ordföranden: Jag skall avstå från att gå i polemik i den senare frågan. Jag återvänder till huvudfrågan. Känns priset rimligt?

Laila Freivalds: Jag förstår faktiskt inte frågan.

Ordföranden: Det finns ett pris i form av en småföretagare som har blivit trakasserad under 15 år. Är det priset rimligt?

Laila Freivalds: Jag förstår fortfarande inte frågan. Regeringens uppgift i ett mål i Europadomstolen är att ta ställning till, och om man finner det nödvändigt försvara, den rättsordning som vi har i vårt land.

Ordföranden: Svaret är alltså ja. Eller?

Laila Freivalds: Jag har givit mitt svar. Ordföranden får gärna formulera mitt svar på sitt eget sätt.

Ordföranden: Det sägs att regeringen till hösten kommer att föreslå en ordning där det som har inträffat vid Ihrebaden kommer att förbjudas. Är det sant?

Laila Freivalds: Det är ett rättsområde som jag inte har någon kunskap om.

Göran Magnusson: Ordföranden har tidigare varit väldigt noga med att exakt hålla sig till formuleringen i granskningsanmälan i den här frågan. Den fråga som nu ställdes om vad regeringen kommer att göra i höst är knappast föremål för utskottets granskning.

I det här sammanhanget vill jag också säga att dagens utfrågningar och resonemang för min del ger anledning att fundera på om vi måste utvidga

granskningen helt i enlighet med de regler som ger konstitutionsutskottet möjligheter att göra detta. För min del ser jag det så att vi har anledning att be ytterligare personer att komma hit. Då får vi se vad vi kan klarlägga av hela processen inför kommissionen och Europadomstolen.

1998/99:KU25
Bilaga B 3

Ordföranden: Jag ber att få tacka justitieministern för att hon kommit hit.

Offentlig utfrågning med riksdagsledamoten Gun Hellsvik, statssekreterare Mikael Sjöberg, landshövding Börje Hörnlund och f.d. statsminister Ingvar Carlsson angående regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson

Vice ordföranden: Vi återupptar utfrågningen med anledning av anmälningar kring regeringens handläggning av det mål som lite förkortat kallas Torgny Gustafsson-målet. Anledningen till att det varit lite organisatoriska problem är att utskottets ordförande Per Unckel tillhörde den regering som också handlade den här frågan. Vid förra utfrågningen bestämdes att vi även skulle ägna uppmärksamhet åt den frågan. Därför kan ordföranden inte delta. Av den anledningen skall jag försöka leda förhandlingarna i dag.

Jag hälsar er välkomna. Utfrågningen är öppnad, och jag ber Gun Hellsvik vara välkommen till oss och att ta plats i stolen framför oss.

Proceduren för utfrågningarna är sådan att den som utfrågas får tillfälle att först uttala sig i saken om det finns behov av det. I annat fall kan vi gå direkt på frågorna.

Gun Hellsvik: Tack, herr ordförande! Jag tar gärna tillfället som erbjuds mig att inledningsvis komma med några korta kommentarer.

Först och främst vill jag nämna att den aktuella frågan som ärende inom Regeringskansliet inte föll inom mitt ansvarsområde. Det föll inte heller inom Justitiedepartementets ansvarsområde. Justitiedepartementet får närmast jämföras med en sakkunnig, i första hand för grundlagsfrågor. Trots detta har jag på den korta tid som har stått till mitt förfogande försökt att friska upp mitt minne efter bästa förmåga för att förhoppningsvis kunna ge i vart fall en del svar på de frågor som utskottets ledamöter ställer.

Min medverkan i detta ärende bestod av att jag deltog i ett berednings-sammanträde på Justitiedepartementet. Från departementets sida – nu är det alltså min minnesbild – deltog det för grundlagsfrågor ansvariga statsrådet Reidunn Laurén och från UD deltog Hans Corell. Jag har noterat i det i och för sig ojusterade protokollet från tidigare utfrågning att Carl-Henrik Ehrenkrona beskriver detta sammanträde. Jag har ingen minnesbild av att Carl-Henrik Ehrenkrona var med. Det är mycket möjligt att han var med som medföljare. Men det var Hans Corell som var den aktive samtalsparten.

Från vår sida såg vi det här ärendet som en ren möjlighet att få rättsfrågan belyst, frågan om Sveriges lag innebar möjligheter för kränkning av Europarådets konvention om mänskliga rättigheter. Det är egentligen onödigt att säga, för det är ju en självklarhet, att en konventionsstat måste se som en mycket viktig uppgift att leva upp till konventionens krav.

Det går också att notera att vi från den dåvarande regeringens sida i fallet Gustafsson inte utnyttjade den möjlighet som finns att efter förhandlingar ingå ett förlikningsavtal. Detta sammanhänger med att vi tyckte att det var viktigt att få rättsfrågan prövad.

Jag tycker också att det är värt att påpeka, som en följd av det jag nu sagt, att vi inte såg det här ärendet som en fråga där vi som regering företrädde någondera parten. Vi företrädde varken Gustafsson eller den fackliga organisationen. Det framgår också tydligt av vårt yttrande, där vi koncentrerar oss på att bemöta Gustafssons påståenden av betydelse för rättsfrågan.

Vi såg det också som en självklarhet att ge fullständig och korrekt information av betydelse för rättsfrågan. Det framgår att vi beskriver den svenska modellen, och det är också en självklarhet att varje annat agerande rimligen måste stå i strid med den allmänna rättskänslan.

Av det yttrande som avgavs under den borgerliga regeringens tid framgår att vi på de flesta punkter kommer till slutsatsen att Sverige levde upp till konventionens krav. På en punkt överlämnas till kommissionen att i rättslig prövning bedöma om det finns en överensstämmelse mellan svenska regler och konventionen.

Slutligen ser jag också skäl att ta upp insinuationer som jag har kunnat utläsa av det ojusterade protokollet från den förra utfrågningen, nämligen att den borgerliga regeringen agerade för att förlora målet. Det framgår av yttrandet att vi informerat om att det pågick en utredning. Det var flera utredningar, men kort tid efter regeringstillträdet tillsattes en utredning om fri- och rättigheter. Av direktiven till denna utredning framgår bl.a. att regeringen önskade en översyn av regleringen av den negativa föreningsrätten. Samtidigt framgår det också klart av yttrandet att vi ansåg att den dåvarande regleringen stod i överensstämmelse med konventionen. Några mål som icke framkommer av yttrandet är inga för mig kända mål.

Vice ordföranden: Frågeställningarna brukar i första hand resas av det parti som har tagit upp ärendet från början och därefter i partiernas storleksordning. I det här fallet vet jag att Moderata samlingspartiet i vart fall just nu inte har någon fråga. Därför vill jag gärna som representant för Socialdemokraterna ställa några frågor till Gun Hellsvik.

Det är som Gun Hellsvik säger ett ur flera synpunkter komplicerat mål. Men jag vill återvända till frågeställningen om vilka överväganden ni egentligen gjorde under beredningsprocessen, alltså frågan om vilken position som Sverige skulle inta i förhållande till de klagomål som Gustafsson hade rest vid Europadomstolen. Av vilken anledning tog regeringen aldrig kontakt med det berörda facket för att skaffa kunskaper om bakgrunden till konflikten? Det är en fråga.

Ansåg regeringen att det svenska systemet på kollektivavtalsområdet och arbetsrättsområdet borde försvaras? Jag ställer den frågan också mot bakgrund av att regeringen i sin inlaga till kommissionen säger att om kommissionen finner att detta är en kränkning av artikel 11 – det handlar om den negativa föreningsrätten – anser regeringen att konfliktåtgärderna som fackföreningen har vidtagit är obefogade. Hur hänger det resonemanget ihop?

Gun Hellsvik: Först och främst vill jag svara på ordförandens fråga om varför vi inte tog kontakt med den fackliga organisationen. Skälet till detta är att vi inte ansåg att vi företrädde vare sig Gustafsson eller den fackliga organisationen och att frågan var en ren rättsfråga. Den gällde överensstämelsen mellan svensk lagstiftning och Europakonventionen. Med den utgångspunkten, som enligt min uppfattning är den rimliga utgångspunkten, fanns det inte skäl att ha kontakt vare sig med Gustafsson eller med den fackliga organisationen.

Vice ordförandens andra fråga gäller om vi ansåg att den svenska modellen skulle försvaras. När man läser yttrandet ser man att omfattande beskrivningar av vad den svenska modellen innebär där är kopplade till de olika konventionsartiklar som är aktuella i det här fallet. Regeringen markerar också att man ansåg att den svenska modellen inte stod i strid med konventionens artiklar.

Om däremot resultatet skulle bli att kommissionen, senare domstolen, konstaterade att Sverige inte levde upp till de krav som konventionen ställer är det rimligen följdriktigt att man tillstår att det i Sverige har skett ett felaktigt agerande och att man tillstår, som också sker i yttrandet, att man är ersättningsskyldig. Det här är precis samma sak som vid en traditionell inhemsk process, där det är fråga om exempelvis ett avtalsbrott. Man bestrider avtalsbrottet och samtidigt konstaterar man normalt, om man sköter processen på korrekt sätt, att för den händelse man skulle förlora i den delen och domstolen skulle komma fram till att man har gjort sig skyldig till avtalsbrott, ja, då måste man gå vidare och diskutera de eventuella sanktioner som kan komma i fråga. Då är det normala att man, om det finns en skada, också tillstår att man är skyldig att betala för denna skada. Det är en klar parallell. Det är samma form av processföring.

Vice ordföranden: Gun Hellsvik säger att regeringen förhöll sig neutral i själva konflikthanteringen, alltså i tvisten mellan fackföreningen och Torgny Gustafsson. Det kan i och för sig vara en klok och riktig ståndpunkt, för det var inte den tvisten som egentligen var föremål för hantering i kommissionen. Men det som förundrar mig är att den neutraliteten leder fram till att regeringen sedan meddelar kommissionen att regeringens ståndpunkt i händelse av att det är ett brott mot artikel 11 är att blockadåtgärderna är klart obefogade. Jag har mycket svårt att få det att gå ihop. Jag kan inte värja mig för tanken att det var ett uttryck för det som Ehrenkrona formulerade när han stod inför utskottet, att regeringen inte hade någonting emot att förlora det här målet.

Gun Hellsvik: Herr ordförande! Jag har lite svårt att se att det skulle finnas någon egendomlighet i detta. För mig är det helt enkelt så att man visar respekt för konventionen om de mänskliga rättigheterna. Om kommissionen, senare domstolen, konstaterar att de svenska reglerna står i strid med konventionen innebär det att man inte accepterar den typ av beteende som den svenska regleringen skapade förutsättningar för. För mig är det en självklarhet att man då också visar respekt för den konvention som Sverige hade anslutit sig till. Det är väl mycket av detta som vi brukar påpeka i förhållande till en del andra stater, att de kanske skulle fundera över om de inte skulle

visa större respekt för Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna. För mig är det inte konstigare än så.

1998/99:KU25
Bilaga B 4

Vice ordföranden: Är inte detta en lite egendomlig situation? Regeringen säger helt riktigt att detta inte är något konventionsbrott, men att man ändå anser att om kommissionen skulle komma fram till att regeringens ståndpunkt är felaktig är det inte bara det förhållandet som är uppenbart, utan man anser dessutom i det läget att de blockadåtgärder som ligger bakom är obefogade. Är inte det att ta ställning till konfliktåtgärden utan att ha tillgång till fackföreningens handlingar, som regeringen ansåg att man av neutralitetsskäl inte ville ta in, om jag förstår det rätt? Ändå har man sedan en uppfattning om konfliktens sakinnehåll.

Gun Hellsvik: Att något är obefogat innebär ju att det är något som man inte har rätt till. Om slutsatsen skulle bli att de svenska reglerna stod i strid med konventionen har ju konventionen innehållsmässigt också markerat att det svenska agerandet var orätt eller obefogat, alltså utan någon grund. Det är den rättsliga grunden vi diskuterar, inte den moraliska frågan eller något sådant.

Vice ordföranden: Jag skulle vilja ställa en sista fråga. Det är ju så att innan någon egentligen får upp ett ärende eller ett mål i kommissionen skall de inhemska, i det här fallet de svenska, rättsmedlen vara uttömda. Det är ganska vanligt att regeringar gör invändningar mot målet just på den grunden. Varför gjorde den svenska regeringen ingen sådan invändning, eftersom det här målet inte på något sätt hade tömts ut i Sverige?

Gun Hellsvik: Jag beklagar, men jag kan nog inte ge något djupare svar på den frågan. Som jag nämnde tidigare, herr ordförande, var jag inte djupare involverad. Jag kan bara spekulera i bakgrunden. Det konstateras också i yttrandet att det finns frågetecken för Gustafssons möjlighet att få sin sak prövad i svensk domstol. Det framkommer också av Ehrenkronas resonemang inför konstitutionsutskottet vid den senaste utfrågningen. Jag tror att det var i det protokollet. Det har varit så mycket papper att jag inte är riktigt säker på i vilket papper jag har läst vad. Men i något sammanhang påpekar just Ehrenkrona att det troligen inte skulle vara möjligt för Gustafsson att få sin sak prövad vid svensk domstol.

Vice ordföranden: Tack så länge, för min del.

Jerry Martinger: Herr ordförande! Jag vill bara ha ett förtydligande på en punkt. Gun Hellsvik säger att den svenska regeringen varken företrädde Gustafsson eller den fackliga rörelsen. Är det rätt uppfattat av mig att den svenska regeringen varken hade kontakt med fackföreningsrörelsen eller med Gustafsson i ärendet?

Gun Hellsvik: Ja, mig veterligt fanns ingen sådan kontakt.

Jerry Martinger: Tack!

Kenneth Kvist: Gun Hellsvik säger att det är viktigt att visa respekt för konventionen om mänskliga rättigheter. Den uppfattningen delar jag. I en vanlig

process inför domstol är det förhoppningsvis också så att alla parter visar respekt inför lagen. Liknar inte den passivitet som jag tycker att regeringen visar när det gäller att driva Sveriges ståndpunkt, dvs. Sveriges rätt att ha en lag och driva att den är i överensstämmelse med de mänskliga rättigheterna, en attityd som säger: Det skall bli intressant att se hur de dömer. Jag menar att den som, i det här fallet Sverige, i en vanlig domstol hade en företrädare som drev en sak med den attityden egentligen skulle fundera över om han inte borde byta försvarare. Kan inte Gun Hellsvik se att det uttrycks en passivitet i dåvarande regeringens förhållningssätt till hur man försvarade den svenska modellen?

Gun Hellsvik: Jag kan inte hålla med Kenneth Kvist om att regeringen visade passivitet. Jag tycker också att yttrandet till kommissionen är ett tillräckligt bevis för att så icke var fallet. Yttrandet innehåller ingående beskrivningar av den svenska modellen. I yttrandet förs också en argumentation med hänvisning till den svenska modellen. Man plockar fram den svenska särarten, visar vad detta innebär i förhållande till konventionen och konstaterar, med undantag för en punkt där osäkerhet fanns, att Sveriges uppfattning är att Sverige har regler i enlighet med konventionen. Passiviteten kan jag inte se.

Sedan kan jag hålla med Kenneth Kvist om att det naturligtvis kan finnas en inbyggd konflikt mellan försvaret av inhemsk lagstiftning och försvaret av Europakonventionen. Men för den som är angelägen om att vi skall leva upp till konventionens krav är det också rimligt att man på ett öppet, hederligt och fullständigt sätt beskriver den svenska modellen för att få provat om den står i överensstämmelse med konventionen. För den som har stor respekt för konventionen borde det enligt min uppfattning vara en självklarhet. Men ingen kan peka på något i regeringens yttrande som innebär att man undertrycker fakta eller drar slutledningar av fakta för att undergräva den svenska modellen.

Kenneth Kvist: Men vi har ändå en konfliktsituation där svenska staten egentligen dras in, inte som part, utan bakom det här ligger en konflikt mellan en arbetsgivare och den fackliga rörelsen. När arbetsgivaren inte får rätt i Sverige anmäls staten. Arbetsgivaren företer då sina argument för kommissionen. Men den fackliga rörelsen har här inte någon talan, utan det är staten som har talan. Den ena partens argument i den bakomliggande konflikten kommer över huvud taget inte fram genom att regeringen alltså inte talar med den parten eller tar upp materialet.

Enligt ett PM från den 24 juni 1993, som vi fick tillgång till, har dåvarande regeringen t.o.m. som en taktisk möjlighet att man i hägn av en förväntad eller befarad fällande dom i Strasbourg skall förmås att ändra förhållandena i Sverige, vilket är till nackdel för den ena av de två inblandade parterna. Är inte det ändå fakta som tyder på att regeringen egentligen inte på ett fullständigt opartiskt och inte heller på ett helt aktivt sätt har försvarat den svenska modell som ger fackföreningsrörelsen de här möjligheterna till konflikt.

Gun Hellsvik: Den promemoria som Kenneth Kvist nämner har jag också fått del av nu. Jag har ingen som helst minnesbild av denna promemoria som jag ser är utarbetad av en sakkunnig. Var och en som läser yttrandet kan klart se

att regeringen inte har följt ett av de alternativ som jag ser finns i promemorian, nämligen att lägga sig platt. I varje ärende cirkulerar naturligtvis mängder av olika underlag, och det är också så att den som är politisk tjänsteman på ett departement har skyldighet att visa på olika handlingsvägar. Nu valde Kenneth Kvist att plocka fram en av de utpekade handlingsvägarna. Men där finns också andra alternativ. Jag har som sagt ingen minnesbild av denna promemoria från 1993, men helt uppenbart är att det inte var den av Kenneth Kvist nämnda handlingsvägen som regeringen följde.

Sedan är vi tillbaka i den andra delen, nämligen frågan om försvaret för den svenska modellen. Där kan jag egentligen bara gå tillbaka till tidigare kommentar. Rollen vid en prövning i kommissionen eller inför domstolen är för nationens del att klarlägga om nationens regler ger det skydd för den lilla människan som konventionen kräver. Det är den roll som man som nation och part har i denna typ av processer. Den rollen levde regeringen upp till. Regeringen levde upp till att försvara den svenska modellen och pekade på att den gav ett tillräckligt skydd i förhållande till konventionen.

Ingvar Svensson: Ordförande! En väldigt viktig punkt i den här frågeställningen, i vad avser den förra regeringens ställningstagande, är ju synen på artikel 6 i Europakonventionen om möjligheterna att få den här saken prövad inom landet. Nu säger du att du inte var med i beredningen av det här och inte kan säga det. Ehrenkrona pekar på den här problematiken. Jag är inte helt klar över om han menar att det är omöjligt eller inte, men han säger att det i varje fall inte borde vara omöjligt. Junesjö säger att det enligt hans bedömning är möjligt att få det här prövat i det svenska rättssystemet. I PM:et från 1993, som tydligen inte heller du känner till, säger Fredrik von Baumgarten att hans bedömning var att Gustafsson inte skulle ha någon möjlighet att få sin sak prövad i det svenska rättsväsendet.

Du var inte med i beredningen, men har du någon allmän bedömning av Gustafssons möjligheter att få sin sak prövad inom Sverige?

Gun Hellsvik: Det finns ju ett rätt omfattande resonemang i det yttrande som avgavs från Sverige vid detta tillfälle, där frågetecken reses. Jag har ingen annan uppfattning än vad som framgår av det yttrandet.

Sedan håller jag med Ingvar Svensson om att det inte är så helt lätt att uttolka innehållet i Ehrenkronas uttalande. Jag uppfattade personligen hans uttalande så att han konstaterar i stort sett samma sak som den borgerliga regeringen gjorde i sitt yttrande och att han då egentligen beklagar att det troligen inte är möjlighet till en prövning.

Helena Bargholtz: Jag vill fråga Gun Hellsvik: På vilken punkt rådde det osäkerhet om den svenska modellens överensstämmelse med Europakonventionen? Du nämnde vid ett par tillfällen en punkt som man var osäker på, men vilken punkt handlade det om?

Gun Hellsvik: Det var den punkt som gäller kravet enligt Europakonventionen att kunna få en rättslig prövning av en tvist enligt artikel 6, eller hur? Jag är inte specialist på de här artiklarna.

Helena Bargholtz: Ja, just det.

Ordföranden: Gun Hellsvik säger nu att hon inte har varit delaktig i beredningsprocessen, och enligt de papper som vi har var Reidunn Laurén det statsråd som handlade den här frågan. Gun Hellsvik sade tidigare att Reidunn Laurén närmast var ett slags konsult ur grundlagssynpunkt i den här frågan. Då måste man osökt fråga sig ett par saker. Den ena är: Vilket statsråd var enligt Gun Hellsvik ansvarig i den borgerliga regeringen för den inläga som gjordes? Var det regeringen i dess helhet?

Den andra frågan är följande. Gun Hellsvik var departementschef, och Reidunn Laurén var konsultativt statsråd eller åtminstone statsråd i Justitiedepartementet. Betyder det att Gun Hellsvik var chef över Reidunn Laurén, sett ur den här synpunkten?

Gun Hellsvik: Nej, herr ordförande, det betyder det inte. Mycket kort tid efter regeringstillträdet gjordes en arbetsfördelning mellan Reidunn Laurén och mig, en arbetsfördelning som beslutades av regeringen. Vi hade alltså våra respektive ansvarsområden.

Herr ordförande! Jag var uppenbarligen otydlig i mitt inledande inlägg. Jag avsåg inte att säga att Reidunn Laurén fungerade som konsult, utan att Justitiedepartementet inte hade huvudansvaret. Mig veterligen är det UD som har huvudansvaret för denna typ av ärenden. Självklart bidrog Justitiedepartementet, med den omfattande kunskap som fanns där bl.a. när det gäller grundlagsfrågor, till det arbete som utfördes på UD. Det var också från UD som en tjänsteman kom för diskussioner med Justitiedepartementet.

Ordföranden: Skall man förstå det så att när den svenska regeringen företärs i Europadomstolen eller i det här fallet kommissionen, är utrikesministern det ansvariga statsrådet?

Gun Hellsvik: Ordförande! Jag vågar inte ge mig in på den delen av formalia, om det är regeringen som sådan eller ... I vart fall är processföringen delegerad till högre tjänstemän på Utrikesdepartementet, men jag beklagar, ordförande, om jag inte kan reda ut den formella situationen i den delen.

Ordföranden: Mitt inlägg nu resulterar möjligen inte i någon fråga utan mera i ett konstaterande av att den numera avlidne Leif Blomberg är det anmälda statsrådet här men att det resonemang som vi nu har fört möjligen leder till att inte heller Blomberg utan utrikesministern är det ansvariga statsrådet. Man kan fundera över detta. Vi har ju svårigheter att i den borgerliga regeringen identifiera ett ordentligt ansvarigt statsråd i den här frågan. Vi kan inte fråga Reidunn Laurén, som vägrar att komma hit. Uppenbarligen har inte heller hon haft ansvarighetspositionen i den här frågan, om jag förstår Gun Hellsvik rätt.

Gun Hellsvik: Det är helt klart att det inte var Reidunn Laurén som fattade några beslut. Men jag hoppas att ordföranden inte drar sina slutsatser med utgångspunkt i det som jag nyss sade. Jag sade då att jag inte har möjlighet att redovisa vilket statsråd som har det yttersta ansvaret. Jag nämnde bara att tjänstemän från UD, vilket är det normala i utrikessituationer, har delegerat till sig att föra talan inför kommissionen och domstolen. Det har ingenting med frågan om ansvarigt statsråd att göra.

Ordföranden: Är det inte ganska remarkabelt, Gun Hellsvik, att du nu inte vet vilken som var ansvarigt statsråd i en fråga där enligt promemorian från juli 1993 regeringen faktiskt överväger att låta saken ha sin gång? En förlust i kommissionen, sedermera i Europadomstolen, är ju det politiska instrument som skulle göra det möjligt att genomföra en del av de vallöften som den borgerliga regeringen hade avgivit 1991. Frågan var ju inte vilken rättsfråga som helst i regeringen, utan den hade faktiskt stora politiska vinklar. Av promemorian framgår också att regeringen sätter rätt stort hopp till att den här frågan, som är grunden till diskussionerna, skall lösas av Fri- och rättighetskommittén. Det fanns ytterligare någon kommitté som handlade sådant här, och man förlitade sig väl delvis på att de skulle lösa problemet. Men jag menar att det inte var vilken rättstvist som helst, utan det var en rättstvist med stora politiska förtecken. Då är det lite egenartat att chefen för Justitiedepartementet inte vet vilket statsråd som har ansvar.

Gun Hellsvik: För det första, herr ordförande, vill jag ta fasta på att ordföranden med hänvisning till en promemoria utarbetad av en ung anställd på departementet talar om att ”regeringen överväger”. Jag kan föreställa mig att en ung anställd som arbetar fram en promemoria och som sedan får höra att detta innebär att regeringen överväger något kan känna en viss stolthet, men det är knappast så att regeringen överväger något bara därför att det finns ett papper på departementet.

Nog om det. När det sedan gäller frågan om ansvarigt statsråd anser jag för min del att det var viktigt att jag höll reda på mitt ansvarsområde, men jag skäms inte över att säga att jag faktiskt inte i detalj kunde alla andras ansvarsområden.

Ordföranden: Det går naturligtvis bra att säga att det var en ung och oerfaren person som sysslade med det här, men på det memo som finns i anslutning till det står det Peter Egardt, Olof Ehrencrona och Krister Thelin, som var Gun Hellsviks statssekreterare, L. Palm och S. Alexandersson, jag känner inte till förnamnen på de två sista. Det var alltså inte bara en ung notarie som skrev någonting, utan det fanns, såvitt jag kan bedöma den här promemorian, en större substans i den i regeringsarbetet.

Gun Hellsvik: Såvitt jag har förstått, efter att ha tagit del av det nu, är den utarbetad av Fredrik von Baumgarten och ingen annan. Oberoende av detta tycker jag att det är rätt intressant att ordföranden hakar upp sig på en framgångsväg som beskrivs i en framtagna promemoria, när det klart framgår av Sveriges yttrande att Sverige valde att försvara den svenska modellen. Då borde man i stället fråga sig: Varför i all världen valde man att försvara den svenska modellen när någon hade pekat på en annan möjlighet? Svaret på den frågan är att det är självklart för en regering att försvara sitt eget regelsystem, samtidigt som vi visade ödmjukhet inför konventionens krav och konstaterade att om vi skulle ha fel, fick vi naturligtvis böja oss.

Ordföranden: Jag skall inte polemisera med Gun Hellsvik utan bara konstatera att jag mycket väl förstår uppläggningsen med ett försvar av den svenska modellen och att säga att det inte var fråga om något konventionsbrott, i varje fall inte mot artikel 11, där regeringen hade en klar ståndpunkt. Vad jag

inte förstår, vilket framgick av mina tidigare frågor, är varför man närmast bjöd in till att ha en annan uppfattning i kommissionen genom att säga att de här konfliktåtgärderna var klart obefogade. Det är det som jag har svårt att få att gå ihop.

Gun Hellsvik: Ja, men så sägs inte i regeringens yttrande. Regeringen konstaterar att man finner att ingenting har skett i strid med konventionen. Men man säger också att för den händelse att det skulle konstateras att Sverige handlat i strid med konventionen, får vi böja oss för detta. För att uttrycka det i klartext: Vi ansåg oss och anser oss bundna av konventionen och skyldiga att leva upp till konventionens krav och rätta vår lagstiftning efter detta, inte, som det har hörts antydningar om i vissa sammanhang, att vi över huvud taget inte kunde tänka oss att vi skulle avträda från konventionen.

Kenneth Kvist: Jag noterar med viss tillfredsställelse svaret att det är en självklarhet att försvara den svenska lagstiftningen och de svenska principerna. Det är lite av bakgrunden till att man ställer frågor. Vid det förra utfrågningstillfället i ärendet, när vi hade Carl-Henrik Ehrenkrona här, uttalade denne, inte bara vid ett utan vid några tillfällen och på några olika sätt, att den svenska regeringen faktiskt inte hade haft något emot att förlora i Europadomstolen.

Jag frågar: Är den förra justitieministerns uttalade ödmjukhet mot konventionen så att säga en eufemism av samma sak, eller hade den svenska regeringen vid det tillfället väldigt mycket emot att förlora?

Gun Hellsvik: Nej. Först vill jag återgå till det som jag nämnde inledningsvis, att jag inte har något minne av Carl-Henrik Ehrenkronas deltagande i beredningen. Det är mycket möjligt att han var med Hans Corell, men jag är rätt övertygad om att han inte deltog i diskussionen. Jag har också noterat att han vid utfrågningen här talar om att han drar sina slutsatser om att det här var ett mål som så att säga politiskt passade in i det reformarbete som den borgerliga regeringen ville genomdriva. Men vi försökte genomdriva vårt reformarbete på ett öppet och hederligt sätt. Vi hade på ett tidigt stadium tillsatt en utredning om förändringar av fri- och rättigheter, bl.a. den negativa föreningsrätten.

Jag vet inte om det har föresvävat Kenneth Kvist att om vi nu var rädda för att förlora i kommissionen och domstolen, kunde vi ha varit passiva på ett annat sätt. Vi kunde ha ingått en förlikning med Gustafsson. Den möjligheten finns ju. Då hade vi sluppit att riskera att man konstaterat att Sverige gjorde rätt, och så hade vi bara kunnat fortsätta med vårt eget reformarbete. Men så gjorde vi inte. Vi tyckte att det var viktigt att få ett klarläggande.

Jag vill på nytt påpeka att var och en kan gå till det yttrande som avgavs och konstatera att det är ett tydligt försvar av den svenska modellen, sakligt och fullständigt.

Kenneth Kvist: Vi skall ju göra våra egna värderingar, och jag skall inte polemisera med Gun Hellsvik, men jag skulle bara för klarhetens skull vilja ha reda på: Var det inte Ehrenkrona som företrädde också den borgerliga regeringen när det här målet anhängiggjordes nere i Europa? Är det i så fall

inte lite märkligt att han inte deltog i några samtal eller förberedelser med regeringen, utan att det var Hans Corell som ...

Gun Hellsvik: Det som jag talar om är den rättsliga sakkunskapen i grundlagsfrågor, där Justitiedepartementet är involverat. Agerandet i kommissionen och senare i domstolen har jag inte funderat över, så jag har inte friskat upp minnesbilden, men det var nog så att Corell senare fick annan tjänst, som gjorde att han lämnade UD. Men det har jag ingen exakt minnesbild av. I vart fall var Corell föredragande vid det beredningssammanträde på Justitiedepartementet där jag var närvarande. Det är min absoluta minnesbild. Det är jag övertygad om.

Per Lager: Herr ordförande! Jag skulle bara vilja få lite mer klarhet när det gäller synpunkten att det var en ren rättsfråga och att man därför inte tog kontakt med facket. Jag kan tänka mig att arbetsgivaren har lämnat in sina synpunkter och att Sveriges regering då lämnar ett försvar eller en beskrivning av den svenska modellen. Men de fackliga synpunkterna var väl ganska viktiga för att beskriva vad som hade hänt just i detta specifika fall. I annat fall var ju kommissionen tvingad att inte ta in de här synpunkterna och döma utifrån ett sämre underlag.

Gun Hellsvik: Nej, vi måste hålla isär en rent individuell tvist och en tvist mellan medborgaren och staten. När det gäller en rättsfråga gäller det att förklara vad de svenska reglerna innebär och vad den svenska modellen innebär för att få klarlagt om det är i överensstämmelse med konventionen. Det är alltså inte tvisten mellan den fackliga organisationen och Gustafsson som prövas utan eventuell konflikt mellan svensk lagstiftning och konventionen.

Per Lager: Herr ordförande! Jag har ändå lite svårt att förstå detta. Jag kan se den principiella inställningen och de regler som vi har, den svenska modellen som regeringen förde fram, men för att man skulle se hur den hade fungerat i detta speciella fall var väl ändå fackets synpunkter rätt viktiga. Jag kan inte se att de inte skulle kunna vara det. Här har arbetsgivaren lämnat in sina synpunkter, men de fackliga företrädarna fanns inte med.

Gun Hellsvik: Men kom ihåg att arbetsgivaren har lämnat in sina synpunkter som part, och Sverige som nation var motpart. Hela argumentationen går ju ut på att peka på att i det här fallet Gustafsson, arbetsgivaren, inte kunde ange att det fanns någon kränkning av konventionen. Sedan kan det säkert finnas situationer där det finns behov av att plocka fram ytterligare information, men i detta fall anser jag att yttrandet ger en mycket tydlig bild av den svenska modellen, och det är den svenska modellen som Gustafssons argumentation skall ställas emot.

Vi ser ju också senare vilka problem det kan vara, om man går utöver det som frågan egentligen gäller och börjar åberopa information. Det framgår ju av det yttrande som Sverige sedan avgav till Europadomstolen att man först refererar information från annan och sedan argumenterar med utgångspunkt i denna information, som man inte har kontrollerat riktigheten av.

Ordföranden: Det sistnämnda var väl ett uttalande som gick utöver vad Gun Hellsvik egentligen skulle utfrågas om här. Det är ju en värdering av nästa regering.

Gun Hellsvik: Ja, det är det, men med tanke på frågeställningen varför vi inte tog kontakt med den fackliga organisationen är det i högsta grad relevant att peka på skillnaden, för här ser vi ju en skillnad, och den behöver belysas från båda sidor.

Ordföranden: Jo, förvisso ser man en skillnad, men man ser också en skillnad i resultat.

Då tackar jag Gun Hellsvik för att hon ställde upp vid detta tillfälle. Vi ajournerar oss några minuter till kl. 10.00.

Statssekreterare Mikael Sjöberg

Vice ordföranden: Då fortsätter vi utfrågningarna. Vi hälsar Mikael Sjöberg, numera statssekreterare i regeringen, välkommen hit. Han har ställt sig till förfogande mellan kl. 10 och kl. 11. Om du vill får du först lämna en redogörelse eller en introduktion, och sedan följer frågor. Vi kan också om så föredras starta direkt med frågor. Varsågod!

Mikael Sjöberg: Jag kan börja med att säga att jag under den tid som jag var inblandad i beredningen av ärendet var politiskt sakkunnig, vilket har en viss betydelse. Men jag vill ändå kort beskriva hur vi såg på denna fråga när vi arbetade med den på Arbetsmarknadsdepartementet under den här tiden.

Vi gjorde bedömningen att den här tvisten rörde något av det innersta och mest principiella i den svenska modellen på arbetsmarknaden. Det var för oss uppenbart att den borgerliga regeringen hade sett en chans att via denna rättsprocess kunna förändra den svenska modellen. Man skulle, om man förlorade rättsprocessen, kunna hänvisa till Europadomstolen i stället för sina egna ambitioner. Metoden man hade valt, i alla fall som vi upplevde det, var att avstå från att föra fram fackföreningens bevekelsegrund för sitt agerande, vilken enligt oss var väldigt central för domstolens möjlighet att fatta ett korrekt beslut.

Vi beslutade oss för att göra det rakt motsatta. Vi såg det som fullkomligt självklart att visa fackföreningsrörelsens grunder för sitt agerande, i och med att rättsprocessen faktiskt handlade om två parter och staten inte var inblandad i den direkta konflikten. Vi upplevde att om vi inte agerade på det sättet skulle Sverige faktiskt kunna drabbas av att tvingas ändra sina lagar, stiftade av riksdagen – enbart av den orsaken att regeringen underlåtit att tydligt redovisa hur arbetsmarknadens funktionssätt ser ut i Sverige och vilka bevekelsegrunder fackföreningsrörelsen hade haft för sitt agerande. Vår uppfattning var att om man skall ändra grundläggande principer skall det beredas i sedvanlig ordning och föreläggas riksdagen.

Detta låg till grund för vårt agerande, och det löper sedan som en röd tråd genom vårt agerande på Arbetsmarknadsdepartementet under den här tiden. Vi hade en tydlig ambition att för domstolen visa upp de grunder som fack-

föreningsrörelsen hade haft för sitt agerande, och det anser jag också att vi lyckades ganska bra med.

Det tycker jag räcker som inledning från min sida.

Per-Samuel Nisser: Jag vill börja med frågan om de uppgifter som regeringen fick av LO. Du talade en del i stort om hur ni hade agerat och tänkt. Bakgrunden var att facket på Gotland, Handels- och restaurang, sade sig ha fått ett samtal från en anställd vid Torgny Gustafssons företag. I detta samtal skulle synpunkter ha förts fram om anställningsvillkor osv. för de anställda. Här är det viktigt att veta att ingen av de anställda var medlem i facket. 1987 begärdes så företaget i blockad, då Torgny Gustafsson motsatte sig att teckna kollektivavtal. Efter detta fortsatte ärendet med många turer, som vi alla känner till och kunnat läsa in. Regeringen skulle i ett senare skede samla in uppgifter och synpunkter från LO i det här ärendet. Dessa synpunkter från LO blev sedan regeringens synpunkter och kom att ha väldigt stor betydelse i ärendet.

Jag vill börja med att fråga Mikael Sjöberg om hanteringen av dessa uppgifter från LO. Hur samlades uppgifterna in, och hur kontrollerade ni att de var riktiga, dvs. sanningen i de uppgifter som sedan skickades vidare från regeringen?

Mikael Sjöberg: Nu är inte jag någon jurist, så jag kan inte bedöma uttalandet om att detta var regeringens synpunkter. Jag uppfattade det hela som att vi visade för domstolen hur fackföreningsrörelsen hade agerat och vilka bevekelsegrunder man hade för sitt agerande. Regeringen hävdade heller aldrig att uppgifterna inte skulle kunna vara obestridliga, dvs. att de skulle kunna ifrågasättas av Gustafsson. Jag upplevde aldrig att vi förde ett resonemang om huruvida uppgifterna skulle vara den absoluta sanningen. Vi förde heller inte något resonemang åt andra hållet, dvs. att uppgifterna skulle kunna vara falskari eller missförstånd. Det som var intressant för oss var att lyfta fram de grunder fackföreningsrörelsen hade haft för sitt agerande.

Per-Samuel Nisser: Vi kan då gå tillbaka och se vad som hände i Europadomstolen när Ehrenkrona var ombud, både muntligt och skriftligt. Strax före förhandlingarna kom det ett brev från LO där det stod att de uppgifter som hade lämnats var "gissningar och hörsägen". Dessa uppgifter kom alltså strax innan man skulle agera i domstolen. Fick du information om dessa nya uppgifter, dvs. att det man hade framfört och skulle framföra inte stämde?

Mikael Sjöberg: Som politiskt sakkunnig vill jag inte påstå att jag fick formell information, men jag kände ju till det. Jag kommer faktiskt inte ihåg om det var en skrivelse eller muntlig information, men jag vet att de här uppgifterna förekom. Till saken hör att vi inte bedömde att just de exakta händelserna, detalj för detalj, var det allra mest avgörande. Vår uppfattning var att det var viktigt att beskriva vilka bevekelsegrunder facket hade för sitt agerande. Om det sedan, nästan tio år senare, framkommer att en del av detta kanske inte stämde exakt gjorde det i alla fall då inte att vi ändrade instruktionen till regeringens ombud.

Per-Samuel Nisser: Även om det var detaljer var det detaljer som påverkade hanteringen rätt mycket. Du tycker inte att det är märkligt att man inte gjorde riktiga kontroller när man ändå fick information om att det man skulle framföra inte riktigt stämde?

Mikael Sjöberg: Jag som nu har en annan position i Regeringskansliet måste ändå säga att Regeringskansliet inte är en myndighet som är lämpad att bedriva verksamheten att utvärdera vilken sanning som finns. Till det har vi normalt domstolar även i Sverige. Regeringen är egentligen i det fallet ganska oförmögen att exakt utreda vad som är sanningen. Här får regeringen i stället använda sitt omdöme, vilket jag tycker att vi gjorde på ett gott sätt. När dessa uppgifter kom in gällde bedömningen huruvida de var av avgörande betydelse för målet. Vår uppfattning var att de inte föranledde förändringar av instruktionen till ombudet.

Per-Samuel Nisser: Jag tycker ändå att det är lite märkligt att man inte gör en kontroll när den som lämnat uppgifterna talar om att de inte riktigt stämmer. Men du anser ändå att det här var till fyllest? Du tycker att man skötte det här på ett riktigt sätt?

Mikael Sjöberg: Ja. Jag är av den uppfattningen att vi gjorde det som kan krävas av en regering, i alla fall under den tid jag fanns på Arbetsmarknadsdepartementet.

Per-Samuel Nisser: Jag har en fråga till, som rör ett lite annat område. Det gäller frågan om hängavtal, som också finns med i det här resonemanget och som sedan blir rätt avgörande för domstolsbeslutet. Det nämns från LO:s sida – i det som sedan blev regeringens material, såsom vi har kommit fram till här – att Torigny Gustafsson skulle ha kunnat teckna ett hängavtal med, som det heter, individuell klausul, dvs. ett mer individanpassat hängavtal. Känner du till, eftersom detta är ett argument som fördes fram, om det finns möjlighet att förhandla fram sådana här hängavtal med individuella klausuler?

Mikael Sjöberg: Låt mig först säga att jag vet att utskottet här kommer att få en mycket god redogörelse via Kurt Junesjös arbete, där han har bett LO – vilket har framkommit i en tjänsteanteckning av utskottets tjänstemän – att höra förbunden. Min uppfattning är att det skulle gå. Detta grundar jag på min aktiva tid i fackföreningsrörelsen innan jag började i Regeringskansliet. Jag skulle aldrig ha hoppat till eller reagerat på den här uppgiften som vissa av utskottets ledamöter tydligen har gjort.

Per-Samuel Nisser: Vet du om regeringen kontrollerade, eftersom det fanns med som ett betydelsefullt argument, om det var möjligt att teckna sådana här avtal? Din bedömning är alltså att det går att göra det?

Mikael Sjöberg: Vi gjorde ingen särskild kontroll av den uppgiften. Jag kom precis från en fackligt aktiv period i en lokal Metallavdelning och reagerade inte alls på det sätt som vissa av utskottets ledamöter har gjort. Jag påstår därmed inte att det är på det sättet, eftersom jag inte vet om det faktiskt har tecknats något sådant avtal. Men min uppfattning som styrelseledamot i en lokal facklig avdelning är att vi inte skulle ha reagerat om en ombudsman

hade lagt fram ett förslag till avtal som innehöll vissa individuella förändringar – särskilt inte om vi visste att det gällde en arbetsgivare som i princip var emot kollektivavtal och kanske inte heller var den enklaste att ha att göra med.

Per-Samuel Nisser: Det finns lite extra frågetecken kring just den här frågan, som ju är mycket viktig i och med att den fanns med som ett argument. Jag har läst kommentarer av en professor i arbetsrätt som heter Reinhold Fahlbäck och är mycket känd i de här sammanhangen. Han skriver så här i en artikel: Domstolen, dvs. Europadomstolen, bygger i domens 42 § på att arbetsgivaren kunde förhandla sig till ett hängavtal med innehåll som var anpassat till den särskilda karaktär som sökande Gustafssons affärsverksamhet har. Så är även fallet i 52 §. Jag citerar vidare: Å andra sidan erbjöd ett hängavtal den fördelen att det skulle vara möjligt att avtala och ta in bestämmelser som var avpassade till den särskilda karaktär som sökande Gustafssons affärsverksamhet har. Inget sådant finns i verkligheten i Sverige, skriver Fahlbäck. Arbetsgivaren skall skriva på ett formulär med, som han säger, pistolen för pannan – detta och inget annat. Om förhandlingar och avtalsfrihet är det inte tal. Enligt denna professor finns alltså inte den här möjligheten.

Mikael Sjöberg: Får jag bara fråga: Är det professorn som sagt ”pistolen för pannan”?

Per-Samuel Nisser: Ja, det är ett citat av honom. Du kan få det av mig här. Reinhold Fahlbäck hette han.

Jag kommer då till min avslutande fråga i den här delen. Det här var alltså ett avgörande argument i regeringens material i domstolen, men det verkar inte ha funnits i verkligheten. Anser du att regeringen förde fram argument med respekt för fakta och noggrannhet inför domstolen? Har man verkligen gjort det?

Mikael Sjöberg: Nu var det mycket på en gång. Först vill jag säga att en professor givetvis har att iaktta en viss vetenskaplig noggrannhet. Jag är inte säker på att det empiriskt skulle gå att visa att pistolen för pannan är ett vanligt arbetssätt för svensk fackföreningsrörelse. Sedan vill jag givetvis inte jämföra det vetenskapliga arbete som professorn bedriver med min lokala verksamhet i en Metallavdelning, men där skulle det inte ha föranlett några höjda ögonbryn om någon hade kommit och föreslagit ett sådant här avtal.

På frågan om huruvida regeringen iakttog all den noggrannhet och skicklighet som man kan kräva är mitt svar ett mycket bestämt ja. I det här fallet hade vi tillgång till några av Regeringskansliets allra skickligaste tjänstemän, och jag tycker också att vi politiskt från ledningens sida var mycket noga med att detta skulle skötas på ett mycket korrekt sätt. Det här var mycket viktigt för den nuvarande regeringen, och därför skulle det aldrig ha föresvävat oss att försöka gina i den här frågan. Det här var alldeles för viktigt för att vi skulle försöka med några chansningar.

Vice ordföranden: Låt mig ställa en fråga om hängavtalet, eftersom det här handlade om den negativa föreningsrätten: Förutsätter hängavtalet medlem-

skap i någon arbetsgivarorganisation eller annan organisation från arbetsgivarens sida?

1998/99:KU25
Bilaga B 4

Mikael Sjöberg: Nej, tvärtom. Hängavtal används ofta på arbetsmarknaden just med arbetsgivare som inte vill vara medlemmar i en arbetsgivarorganisation.

Kenneth Kvist: Jag vill också ställa en fråga om hängavtalet. Hängavtal kan ju vara av den naturen att de gäller arbetsgivare som inte har fackligt organiserad personal, men sedan kan väl arbetsgivare ha hängavtal just därför att de vill ha undantag från vissa paragrafer i det generella avtalet. Man hänger alltså på paragraferna i övrigt men vill ha något undantag. Är inte det en vanlig form? Jag kan inom parentes säga att jag i alla fall har erfarenhet av en sådan form för vårt parti, som hade hängavtal till det s.k. ABF-avtalet på Handels område. Vi hade inte råd att betala våra ombudsmän de löner som ABF-ombudsmännen fick, och därför kunde vi ha undantag när det gällde lönenivån medan vi i övrigt ställde upp på villkoren. Detta är *en* form av hängavtal. Det är väl de båda typerna av hängavtal som finns: antingen med oorganiserade arbetsgivare eller med arbetsgivare där man lokalt kommer överens om undantag men avtalet i övrigt uppfylls. Är det en riktig beskrivning?

Mikael Sjöberg: Jag är ju ingen juridisk expert i det här fallet, men jag har exakt samma bild: De här avtalsmodellerna finns. Svensk arbetsmarknad präglas faktiskt också av en ganska stor flexibilitet. Man försöker att finna modeller som passar både arbetstagaren och arbetsgivaren. Om det tecknas avtal som ger lägre lön skulle det t.o.m. kunna tyda på en väldigt stor flexibilitet.

Ingvar Svensson: Först vill jag återvända till hängavtalen. Vi behöver inte gå in på om det finns sådana eller inte, för det har vi redan diskuterat här. Där emot vill jag gärna ha ett tydligt besked om huruvida regeringen har vidarebefordrat en uppgift om att det finns sådana avtal i Sverige. Har du uppfattningen att det är regeringen som har medverkat till att denna information har spritts vidare till Europadomstolen?

Mikael Sjöberg: Jag har i dag ingen bestämd minnesbild av det, men det måste framgå av utskottets handlingar kring den kommunikation regeringen hade med domstolen. Jag får be ledamoten att gå till dem.

Ingvar Svensson: Du har alltså inget svar på den frågan.

Mikael Sjöberg: Nej.

Ingvar Svensson: Sedan gällde det sanningshalten i de uppgifter man överlämnar osv. Detta har vi också diskuterat, och jag skall inte ta upp någon längre debatt. Men i en inlaga i samband med omprövningsansökan säger svenska staten att man vill inkalla facket som vittne i en muntlig förhandling. Här finns det en formulering som jag har fastnat för: speciellt som det påstås att domstolen har blivit serverad falsk information. Så står det i inlagan. Det ger mig intrycket att man underliggande faktiskt har haft åsikten att den information man lämnat är korrekt. Har du någon kommentar till detta?

Mikael Sjöberg: Vi såg det här med vittnen som ytterligare ett sätt att öka kvaliteten i det material som lämnades från regeringens sida. Sedan avstod ju domstolen från att utnyttja denna möjlighet, men hela resonemanget kring detta med vittnen gick ut på att öka kvaliteten i processen.

Jag vill understryka att det aldrig förekom någon diskussion från vår sida om att lägga upp processen som ett slalomlopp där vi skulle kryssa mellan vad som var rätt och vad som var fel. Vi var mycket noggranna med att bedriva det här på det sättet att vi visade vad fackföreningsrörelsen hade haft för bevekelsegrunder. Vi var inte heller – det förekom i alla fall aldrig några sådana diskussioner – rädda för att det i vår ambition att visa upp detta skulle komma fram något ofördelaktigt. Det var aldrig någon sådan diskussion, utan det var hela tiden inriktat på att visa upp bevekelsegrunderna. Jag vill säga detta eftersom det ju blev mycket diskussion om hängavtal osv., men som vi uppfattade det var det inte alls *det* principen handlade om. Det var en mycket mer grundläggande fråga som domstolen hade att ta ställning till, dvs. egentligen hur konflikträtten i Sverige skall tillämpas.

Åsa Torstensson: Jag skulle vilja återkoppla till Mikael Sjöbergs inledning. Han sade att det var helt uppenbart att den borgerliga regeringen hade i syfte att förlora i ärendet. Jag skulle vilja att Mikael Sjöberg fördjupade det påståendet genom att förklara om det fanns något i det material som den borgerliga regeringen hade lämnat som var uppenbart felaktigt eller om det fanns brister i materialet som visade att man inte förde ett försvar av den svenska modellen.

Mikael Sjöberg: Jag uttryckte mig ganska exakt så här: Det var uppenbart att den borgerliga regeringen såg en chans att via denna rättsprocess kunna förändra den svenska modellen. Det var den uppfattning jag själv mycket bestämt hade. Om jag börjar i den enkla delen kan jag kanske snarare säga så här: Bristen på underlag, dvs. den förra regeringens brister då det gällde att visa upp fackföreningsrörelsens bevekelsegrunder var, i alla fall för mig, det som tydligast visade hur den borgerliga regeringen agerade. Sedan finns det en promemoria – nu skall man visserligen vara lite försiktig med promemoriers upprättande och vilken juridisk status de har – som upprättades på Justitiedepartementet under den borgerliga regeringen där man mycket tydligt åtminstone för ett resonemang kring att man skulle kunna förlora målet. Jag tror att man beskrev detta i tre olika alternativ. Det här var väl på intet sätt avgörande för vår uppfattning, men det stärkte åtminstone mig i min bild av hur man hade resonerat.

Detta papper tycker jag också har ett annat värde i sig. Vi var nämligen några stycken som fick kännedom om det, men vi valde att aldrig bry oss om det. Vi ville inte dra in för mycket partipolitik i detta och slå varandra i huvudet med sådana delar. För oss var det viktigt att sköta den här processen på ett så korrekt sätt som möjligt, och då tyckte vi inte att det fanns någon anledning att dra in den här promemorian. Men om jag har förstått det hela rätt har promemorian nu överlämnats till utskottet.

Åsa Torstensson: Jag skulle ändå vilja att Sjöberg fördjupade sig i det material som trots allt överlämnades till domstolen. Finns det i detta material

sådana brister att man kan uttrycka sig som Mikael Sjöberg gör, nämligen att regeringen uppenbarligen inte har lämnat över material och därmed argumenterat för den svenska modellen.

Mikael Sjöberg: I det material som lämnades över finns det inga brister. Det var bristen på material som var problemet.

Helena Bargholtz: När vi träffade Carl-Henrik Ehrenkrona fick vi den klara uppfattningen att regeringen bara agerade postbud åt facket. Man skickade över fackets ståndpunkter rakt av för att klargöra fackets bevekelsegrunder. Med tanke på att det ändå handlade om en konflikt mellan en enskild person och den svenska staten, företrädd av regeringen, hade det inte varit på sin plats om man gjort något slags egen komplettering från regeringens sida när man nu skickade över det som åberopades av motparten?

Mikael Sjöberg: Den bedömning vi gjorde var att själva rättsprocessen i grunden handlade om fackföreningsrörelsens rätt att vidta stridsåtgärder, och det var den vi försökte visa upp för domstolen. Vi förde aldrig något resonemang om att gå in i enskildheter, utan vad vi försökte göra var att visa upp fackföreningsrörelsens bevekelsegrunder – hur fackföreningsrörelsen hade uppfattat den här situationen och vad som låg bakom dess agerande. Det var det som vägledde oss i arbetet med den här processen. Detta var den viktigaste orsaken till att vi bedömde att det här var ett korrekt sätt att hantera frågan. En annan gäller detta med att belägga vad som är sanning. I en rättsstat är det ju, åtminstone enligt mig, i princip enbart en domstol som till slut får döma vad som är rimligast.

Helena Bargholtz: Förstod domstolen denna inställning fullt ut, eller kan domstolen eventuellt ha uppfattat det som att ni inte bara skickade över fackets bevekelsegrunder utan också aktivt stod bakom det som motpart till den kärende?

Mikael Sjöberg: Min uppfattning är att domstolen hade detta helt klart för sig. Det framkommer också i kommunikationen från domstolen, i domar osv., att detta var fullständigt klart. Domstolen har formulerat detta på ett sådant sätt att man tydligt ser att man är medveten om att detta inte skulle kunna bestridas av motparten. Jag ber om ursäkt för att jag inte kommer ihåg den exakta formuleringen, men den tror jag säkert att utskottet kan hitta i handlingarna. Enligt mig var det mycket klart att man förstod detta.

Jerry Martinger: Jag vill fortsätta lite grann med det ämne som Helena Bargholtz var inne på. Mikael Sjöberg sade tidigare här att regeringen inte är en myndighet som skall utreda sanningen och att regeringen rentav är oförmögen till det. Då skulle jag vilja ställa en mer övergripande och principiell fråga till Mikael Sjöberg: Anser inte Mikael Sjöberg att det bland regeringens uppgifter i sådana här sammanhang ändå ingår att se till att ett konventionsorgan får en fullständig och korrekt information i ett ärende?

Mikael Sjöberg: Jag anser att det absolut är regeringens uppgift att se till att lämna fullständig och korrekt information. Det var därför vi var väldigt noggranna med att hela tiden i kommunikationen med domstolen tala om att

detta inte var regeringens uppfattning utan de bevekelsegrunder som hade legat till grund för fackföreningsrörelsens agerande.

Jerry Martinger: Gjorde regeringen, under den tid som det handlar om för Mikael Sjöbergs del, någon form av kontroll av de uppgifter som lämnades till Europadomstolen?

Mikael Sjöberg: Vi kontrollerade inte de uppgifterna utan översände dem med den skrivna kommentaren att de var fackföreningsrörelsens uppfattning.

Jerry Martinger: Hade regeringen under den här tiden någon kontakt med Gustafsson?

Mikael Sjöberg: Jag skall först korrigera en sak: Det vi gjorde för att ändå höja kvaliteten var att hålla någon typ av förhör eller diskussion med fyra s.k. vittnen på Utrikesdepartementet för att belägga en del av de här uppgifterna. På det sättet försökte vi ändå att gå djupare än att bara använda det material som kom från LO eller LO-Rättsskydd.

På den sista frågan är svaret att vi inte hade någon kontakt med Gustafsson.

Jerry Martinger: Varför inte det?

Mikael Sjöberg: Detta var en rättsprocess där det inte kändes alldeles naturligt att ha kontakt med motparten. Dessutom var uppfattningen att hans uppgifter var ganska klarlagda. Han hade ju ingivit sin uppfattning till domstolen. Det var ju möjligt för Gustafsson och hans ombud att i ganska god tid gå igenom och lämna synpunkter på de uppgifter som regeringen överlämnade.

Jerry Martinger: Men regeringen hade ju kontakter med fackföreningsrörelsen. Vari ligger skillnaden här?

Mikael Sjöberg: I den första delen av den här processen, under kommissionsbehandlingen, var det just fackföreningsrörelsens del som inte alls hade beskrivits. För att få en helhet i detta var det betydelsefullt att få in fackföreningsrörelsens bevekelsegrund. Därför tog vi kontakt med LO och LO-Rättsskydd.

Jerry Martinger: Kan man säga att regeringen i det här läget såg det som sin uppgift att föra fram fackföreningsrörelsens inställning?

Mikael Sjöberg: Vi såg det som vår uppgift att ge domstolen ett samlat material och en samlad helhet kring det här fallet.

Jerry Martinger: Och då menade ni att det var fackföreningsrörelsens inställning som fattades?

Mikael Sjöberg: Ja.

Inger René: Jag har praktiskt taget fått svar på mina frågor. De vittnesförhör som Mikael Sjöberg kallade dem för – det står vittnesberättelse i de papper som vi har – är från 1995. De är undertecknade av Ehrencrona. I dessa vittnesberättelser står det fortfarande talat om det som sedan har belagts vara fel, nämligen påståenden om att det inte har betalats ut semesterersättning och att

man har fått gå hem när det har regnat utan att få någon lön. Det var det som låg som första grund till det här ärendet.

Anser Mikael Sjöberg att det är att hantera frågorna med vederbörlig omsorg när det fortfarande 1995 får beskrivas utan några som helst invändningar i dessa vittnesberättelser?

Mikael Sjöberg: Jag tycker att just själva händelsen kring vad anställningsvillkoren egentligen innehöll visar på hur svårt det är att vederlägga hur det exakt såg ut. Mig veterligen har ju Gustafsson själv både stått för uppfattningen att han betalade ut löner när det regnade och att han inte betalade ut löner när det regnade. Om arbetsgivaren har den uppfattningen att han gör både–och är det klart att det finns möjlighet för missförstånd i den här processen om vilka arbetsvillkor som har gällt på den här arbetsplatsen.

Jag är inte säker på att det någonsin skulle ha gått att klarlägga detta. Det skulle inte förvåna mig – nu utgår jag bara från min personliga erfarenhet – om arbetsvillkoren skilde från säsong till säsong och från individ till individ, vilket inte är ovanligt i sådana här sammanhang. Jag anser att vi vidtog alla de åtgärder som vi ansåg var rimliga och som också tjänstemännen i Regeringskansliet rekommenderade att vi skulle vidta. Det fanns aldrig i något fall en situation där regeringen valde att avstå från en aktivitet som föreslagits av tjänstemän för att undvika att stöta på någonting som skulle kunna göra det här besvärligare för regeringen.

Inger René: På vilket sätt arbetade ni då för att få klarhet i de här frågorna? Mikael Sjöberg menar att det kunde ha varit olika förhållanden vid olika tillfällen. Hur gjorde ni för att klargöra vilka förhållanden som i realiteten gällde?

Mikael Sjöberg: Vi tyckte ju inte att det var det viktigaste i det här fallet. Det viktigaste var ju att försöka beskriva för domstolen varför fackföreningsrörelsen hade vidtagit de här åtgärderna. Då vidarebefordrade vi efter denna vittnesberättelse – det är ett korrekt påpekande att det skall heta så – de här uppgifterna. Vi ansåg att det var en viktig arbetsuppgift för regeringen att försöka beskriva de grundläggande bevekelsegrunder som fackföreningsrörelsen hade haft.

Om vi tittar i domslut osv. tror jag nog att man kan säga att det var det som domstolen var intresserad av. Man avstod från att ta in de här vittnena. Jag tror att domstolen hade kommit till det läget att man mer övervägde de principiella frågorna än de mer detaljerade anställningsvillkoren.

Helena Bargholtz: Ett mycket viktigt inslag i den svenska modellen är den negativa föreningsrätten. Det är en sak som facket av förklarliga skäl kanske inte känner så väldigt starkt för. När regeringen ändå ville redovisa fackets bevekelsegrunder kunde man då tänka sig att samtidigt ordentligt föra fram till domstolen den möjlighet som man har genom den negativa föreningsrätten? Vi har ju talat om att man ville klargöra för domstolen vad den svenska modellen består av. Vad jag förstår var den negativa föreningsrätten inte någonting som man från fackets sida var så väldigt intresserad av att aktivt lyfta fram. Tänkte sig regeringen att komplettera fackets bevekelsegrunder med detta? Man ville ju tala om den svenska modellen.

Mikael Sjöberg: Jag är inte helt säker på att jag förstår frågan. Min uppfattning var att detta inte alls rörde den här arbetsgivarens vilja att gå med i en arbetsgivarorganisation eller inte. Det var just av den orsaken som fackföreningsrörelsen hade velat teckna ett hängavtal. Min bild av arbete i fackföreningsrörelsen på lokal nivå är att man inte försöker att påverka de arbetsgivare som inte vill gå in i en arbetsgivarorganisation. De är ofta väldigt bestämda i sin uppfattning. Då har man ett annat medel på arbetsmarknaden i form av hängavtal. Den frågan var inte uppe för något djupare agerande, i alla fall inte hos mig, av den orsaken att fackföreningsrörelsen aldrig, som jag uppfattade det, hade försökt att föra ett resonemang med Gustafsson om att han borde eller skulle tvingas in i en organisation mot sin vilja.

Helena Bargholtz: Mycket av diskussionen har ju just handlat om den negativa föreningsrätten och att få stå utanför. Men det var alltså ingenting som regeringen lyfte fram?

Mikael Sjöberg: Det här är min uppfattning. Det får kanske ursäktas att jag inte på den här korta stunden har hunnit läsa in hela materialet igen. Det är min uppfattning att båda regeringarna hade samma uppfattning, nämligen att konflikten inte handlade om föreningstillhörighet.

Per-Samuel Nisser: Jag vill gå tillbaka till den här vittnesträffen som var i oktober 1995 och vad som egentligen hände där. Det var ju fyra personer som var med. Dagen efter begärde regeringen vilka som skulle vara med som vittnen i domstolen. Då plockade man bort två personer. Den ena av de två som försvann var den som sade sig ha fått det här samtalet. Det var ju liksom kärnan, grunden eller upprinnelsen till hela den här affären att någon hade fått ett samtal. Varför försvann den personen? Det var ju ändå ett huvudvittne. Vet du om det hände något under det här mötet som gjorde att man bedömde att den personen inte skulle vara med?

Mikael Sjöberg: Jag deltog inte i den vittnesträffen. Jag deltog inte heller i någon diskussion om det skulle vara två eller fyra personer med. Som jag uppfattar det gjordes det en ren tjänstemannabedömning av vad som krävdes för att fortsätta den processen. Jag vet inte vad Ehrencrona och ett antal andra tjänstemän hade för bevekelsegrunder. Det var ingenting som lyftes upp till ledningen på Arbetsmarknadsdepartementet och fördes resonemang kring.

Jerry Martinger: Jag måste erkänna att jag fortfarande inte har riktigt klart för mig vilken form av kontroll som gjordes av sanningshalten eller riktigheten i de uppgifter som lämnades. Jag måste faktiskt ställa den frågan en gång till. Vilken form av kontroll gjordes beträffande de uppgifter som lämnades av fackföreningsrörelsen?

Mikael Sjöberg: Det gjordes egentligen två, om jag skall försöka vara väldigt konkret. Dels använde vi vårt omdöme, dels hölls den här vittnesträffen.

Jerry Martinger: Det handlar egentligen bara om den här vittnesträffen i rent konkreta åtgärder? Och dessutom använde man sitt omdöme.

Mikael Sjöberg: Det är min minnesbild så här ett antal år efteråt. Med den korta tid från det jag blev kallad till i dag har jag inte hunnit läsa in alla texter. Men det som åtminstone är klart från den här tiden är ju att det som vi såg som en viktig del och som vi tyckte var betydelsefullt för rättsprocessen var att visa hur fackföreningsrörelsen hade upplevt det och vilka bevekelsegrunder de hade haft. Vi tog aldrig de här uppgifterna till regeringen och sade att det var vår uppfattning. Vi gjorde en mycket klar distinktion emellan vad som hade varit fackföreningsrörelsens orsaker och vad som möjligtvis skulle ha varit regeringens. Det tyckte jag var, åtminstone upplevde jag det så på den tiden, ett oerhört betydelsefullt ställningstagande som vi gjorde.

Jerry Martinger: Gjorde ni någon form av kontroll beträffande de uppgifter som lämnats av Gustafsson?

Mikael Sjöberg: Det beror på hur du menar. Det som var väl diskuterat både i medierna och i andra delar var ju de här anställningsförhållandena. Personligen tyckte jag att det faktiskt var omöjligt att reda ut vad som hade gällt. Jag är helt övertygad om att det var en mycket speciell situation med villkor som säkert har ändrats och varit lite olika i olika situationer. Vi vidtog inga särskilda åtgärder i form av kontakter med Gustafsson eller hans ombud. De hade ju sin inlaga till domstolen, och regeringen hade sin.

Jerry Martinger: Det är ju en sak om det har lämnats en del uppgifter i medierna. Det är ju ingenting som man kanske kan sammanfatta med att konventionsorganen har fått det till sig. Ni hade ju ändå, även om det bara var det lilla, en träff när det gällde en kontroll av fackföreningsrörelsens synpunkter. Men det gjordes ingen kontroll när det gällde Gustafssons synpunkter, eller hur?

Mikael Sjöberg: Nej, och en viktig del däri var ju att uppfattningen var att regeringen måste använda sitt omdöme. Det går inte att gå in med vilket material som helst, även om man skulle försöka vara hur tydlig som helst om att det är fackföreningsrörelsens uppfattning. Därför fanns det anledning att hålla en vittnesträff som ett led i att höja kvaliteten på det material som regeringen lämnade in. Jag upplevde att ansvaret för motparten och hur hans material såg ut var hans och hans ombuds.

Jerry Martinger: Men Sjöberg anser inte att det fanns någon som helst skyldighet eller något intresse från den svenska regeringen att på något sätt syna eller kommentera Gustafssons uppgifter eller inställning?

Mikael Sjöberg: Regeringen var ju ingen part i den här konflikten om dessa avtalsvillkor och anställningsvillkor. Regeringen blev stämd inför domstol om eventuellt skyddande av den här individen utifrån de här konventionerna. Regeringen bedömde det som viktigt att påvisa fackföreningsrörelsens bevekelsegrunder. Regeringen var ingen del i denna grundkonflikt. Det var egentligen en civilrättslig konflikt mellan två juridiska objekt. Regeringen gick aldrig in i den delen och har aldrig varit inne i någon typ av processande. Jag tycker inte att det fanns någon anledning att gå in och titta på detta.

Jerry Martinger: Men det handlar ju ändå om en tvist om den svenska modellen och hur den förhåller sig till konventionen. Det är ju ytterst detta det egentligen handlar om. I presentationen av den svenska modellen och granskandet av den situation som gäller i Sverige borde det kanske också ha ingått att titta lite närmare på det Gustafsson hade sagt.

Mikael Sjöberg: Europadomstolens uppgift är ju just att döma i om den här eventuella konflikten stod i enlighet med de konventioner som Sverige har tecknat. Regeringen var ju instämd till domstolen i den här rättsprocessen. Då tyckte vi att det var viktigt att vederlägga hur fackföreningsrörelsen hade agerat. Det var ju det som själva den här konflikten handlade om. Jag tycker att man måste ha klart för sig att när man hamnar i Europadomstolen har man lämnat konflikten om huruvida arbetsvillkoren var x eller y. Då handlar det om huruvida konflikten stod i överensstämmelse med de olika konventionerna, och det hävdade man att den kanske inte gjorde. För att påvisa hur fackföreningsrörelsen hade agerat agerade regeringen på det sätt som jag har beskrivit.

Ingvar Svensson: Jag vill bara notera en sak för protokollets skull. Professor Fahlbäck citerades tidigare här: Med pistolen för pannan. Det bör klart framgå att det var med citattecken i artikeln. Du sade kanske det. Av argumenteringen kunde man uppfatta att det inte var den typen av citat.

Du säger att regeringen använde sitt omdöme och det här förhöret för att fastställa sanningshalten. Det var det enda sättet som man prövade sanningshalten i detta. Om man då går till den här inlagan när det gäller omprövningsansökan som jag återopade tidigare här, argumenterar ju regeringen eller staten utifrån perspektivet att en intervju i Dagens Eko verifierar en viss information. Det var uppenbarligen åtminstone en tredje punkt där regeringen använde ett sätt att pröva sanningshalten genom att hänvisa till Sveriges Radio. Hur kommenterar du det?

Mikael Sjöberg: Jag jobbade inte på Arbetsmarknadsdepartementet vid det tillfället. Jag är fel person att kommentera detta.

Ingvar Svensson: Det var inte så jag menade. Denna uppgift vidarebefordrades till domstolen. Regeringen gick in och argumenterade i sanningsfrågan helt enkelt.

Mikael Sjöberg: Jag är inte insatt i hur beredningen gick till vid det tillfället. Jag avstår från att kommentera detta.

Ingvar Svensson: Du sade att det var omdömet och det här förhöret, men det finns kanske ytterligare punkter där regeringen rent faktiskt har prövat något slags sanningshalt enligt din bedömning.

Mikael Sjöberg: Det har jag mig veterligen inte sagt.

Ingvar Svensson: Nej, men du säger att du inte känner till det. Du kan inte veta om det fanns ytterligare punkter där man hade verifierat sanningshalten.

Mikael Sjöberg: Hur ärendet har beretts efter det att jag lämnade Arbetsmarknadsdepartementet och departement med ansvar för beredningen av den

här frågan bedömer jag inte på något sätt omfattas av mina svar. Jag svarar för det som hände under den tid jag fanns nära det statsråd som hade ett beredningsansvar för frågan.

Vice ordföranden: Låt mig ställa en fråga som handlar om hur Blomberg, som ju har avlidit, uppfattade sitt ansvar i den här frågan. Är det så att statsrådet Blomberg ansåg sig vara ansvarig i regeringen för de här frågorna?

Mikael Sjöberg: Absolut. Det var ju en mycket ovanlig fördelning av frågorna i Regeringskansliet. Han hade ansvar för flykting-, invandrar- och arbetsrättsfrågor, som det hette på den tiden. Enligt § 5-förordnandet inom Arbetsmarknadsdepartementet låg arbetsrättsfrågor, och följaktligen den här, på Leif Blomberg.

Vice ordföranden: Eftersom det inte finns någon ytterligare som vill ställa frågor tackar vi Mikael Sjöberg för att han ville ta sig tid och komma hit och svara på våra frågor.

Vi ajournerar sammanträdet till kl. 11.30, då Börje Hörnlund ställer sig till förfogande för utfrågning.

Landshövding Börje Hörnlund

Vice ordföranden: Vi fortsätter utfrågningarna i anledning av den granskning som vi utför beträffande Torgny Gustafsson-fallet. Vi hälsar Börje Hörnlund välkommen hit. Han har ställt sig till förfogande trots andra sammanträden, vilket vi sätter stort värde på.

Vi brukar lägga upp det så att den som är beredd att svara på frågor får inleda om han önskar det, och i annat fall går vi direkt på frågorna.

Börje Hörnlund: Efter att ha läst igenom ett antal papper kan jag bara kort säga att jag mötte det här genom min chefsjurist och övriga jurister på Arbetsmarknadsdepartementet. Chefsjurist var Per Virdesten, som nu är i Statsrådsberedningen. När jag kom till departementet var de väldigt noga med att statsrådet skulle vara mycket försiktig i pågående processer, och om han hade några uppfattningar borde han däremot ta initiativ därefter för att ändra lagen. Jag har försökt leva efter det. I det här fallet var det min juristenhet som hela tiden arbetade, men de föredrog ärendet för mig. Det är i korthet det hela.

Vice ordföranden: Eftersom Moderata samlingspartiet just nu inte har några frågor skall jag be att få ställa en fråga först. Jag har inte föreställt mig att Börje Hörnlund var ansvarigt statsråd i regeringen för den här frågan. Vi har uppfattat det så att det egentligen var Reidunn Laurén, men hon vill inte komma hit och svara på frågor. Därför har vi försökt arbeta på ett annat sätt.

Den första frågan är: Vem var ansvarigt statsråd i regeringen enligt Börje Hörnlund?

Börje Hörnlund: Jag upplevde att Reidunn Laurén höll i denna fråga.

Vice ordföranden: Enligt det material vi har fick du den här frågan föredragen för dig vid något tillfälle, och frågan är då: Vilka överväganden gjorde

du som statsråd i själva huvudfrågan? Ansåg du att den svenska modellen skulle försvaras? Eller var det den borgerliga regeringens inriktning beträffande arbetsrättsfrågorna och konflikträtten att en förlust i Europadomstolen skulle vara i linje med vad regeringen önskade?

Börje Hörnlund: Jag upplevde ingen diskussion vare sig med mina regeringskolleger eller med mina jurister om att man skulle vinna eller förlora, utan vi släppte juristerna fria för att i sak gå igenom de här frågeställningarna.

Vice ordföranden: Du sade att du inte hade någon minnesbild av att det hade förts något resonemang mellan kollegerna. Förde inte regeringen som kollektiv något resonemang i den här frågan?

Börje Hörnlund: Inte vad jag kommer ihåg. Det var ju vissa underhandssamtal, men jag kommer inte ihåg en samlad regeringsdiskussion.

Vice ordföranden: Den regering du tillhörde hade ju ambitionen att ändra på arbetsrätten. Du var själv ganska aktiv på några olika områden i fråga om det, och även i fråga om konflikträtten, framför allt mot enmansföretag eller familjeföretag. Diskuterades det någon gång att det kunde vara till nackdel för den fortsatta politiska processen om Sverige skulle vinna i Europadomstolen? Om Europadomstolen skulle säga att detta var okej ur konventions-synpunkt skulle det uppfattas av er som att man vred detta argument ur händerna?

Börje Hörnlund: I min närvaro fördes inte någon sådan diskussion. Arbetsrättsfrågorna bereddes på ett möte på Harpsund, och där fanns det naturligtvis olika utgångspunkter inom regeringen. Men det stannade vid, som vi tyckte, en småföretagsanpassning.

Vice ordföranden: Det var det som så småningom blev en proposition och beslut i riksdagen?

Börje Hörnlund: Ja.

Vice ordföranden: Det hade inget egentligt samband med den här frågan?

Börje Hörnlund: Nej.

Ingvar Svensson: Jag undrar bara om du har någon minnesbild av att ni över huvud taget diskuterade vilket statsråd som skulle vara ansvarigt för beredningen av detta ärende. Eller var det med automatik så, eftersom det var en rättslig prövning i Europadomstolen, att Justitiedepartementet skulle vara ansvarigt för den här frågeställningen? Har du ingen minnesbild av detta? Tydligt gjorde den efterföljande regeringen en annan bedömning, så att man lät ett annat statsråd än det som var på Justitiedepartementet vara beredningsansvarigt på det här området.

Börje Hörnlund: Jag fann det rätt naturligt att Reidunn Laurén med sin erfarenhet hade ansvaret. Det hade troligtvis diskuterats i Statsrådsberedningen eller på annan nivå att huvudmannskapet skulle vara där. Jag kände inte

anledning att kämpa om den frågan, utan mina experter fick vara experter. Jag hade väldigt stort förtroende för Per Virdesten och övriga jurister.

1998/99:KU25
Bilaga B 4

Vice ordföranden: Det tycks inte finnas ytterligare frågor. Vi ber att få tacka Börje Hörnlund för att han kom hit.

F.d. statsminister Ingvar Carlsson

Vice ordföranden: Då fortsätter utskottet sin utfrågning med anledning av Torgny Gustafsson-fallet. Jag ber att få hälsa Ingvar Carlsson välkommen. Han har förklarat sig beredd att svara på frågor i anslutning till detta ärende. Vi brukar göra så att den utfrågade kan börja med något inledande resonemang eller gå direkt in på frågorna. Ingvar Carlsson får bestämma hur det skall vara.

Ingvar Carlsson: Jag har inte något att inleda med.

Per-Samuel Nisser: Bakgrunden är väl känd. Hotell- och restauranganställdas förbund begärde Torgny Gustafssons företag Ihrebadan i blockad 1987 när han inte ville teckna ett kollektivavtal. Efter det har följt många turer i ärendet. Jag skall inte gå in på alla detaljer.

I ett senare skede skulle regeringen, både skriftligt och muntligt, framföra synpunkter till Europadomstolen. De uppgifterna fick regeringen från LO. Deras uppgifter blev även regeringens inlägga till domstolen.

Ärendet heter formellt staten mot Torgny Gustafsson. Hur ser Ingvar Carlsson på hur regeringen uppfattade sin roll i detta ärende?

Ingvar Carlsson: Det är en vanlig situation där det kommer in en anmälan. Det kan vara två saker, att staten är direkt part eller att där är två parter som strider mot varandra och där regeringen har att lämna in det material som kan vara lämpligt i sammanhanget. Frågan bereddes i sedvanlig ordning av Arbetsmarknadsdepartementet. Vad jag har förstått skedde den beredningen på ett helt rimligt och riktigt sätt.

Per-Samuel Nisser: Det har visat sig att flera av de uppgifter som fördes fram av regeringen och dess ombud, som ursprungligen kom från LO, inte var riktiga på alla punkter. Bland annat skickade LO ett brev till regeringen strax innan ärendet kom upp i Europadomstolen. Där stod det att en del av de uppgifter som LO hade lämnat byggde på "gissningar och hörsägen". Det visade sig bl.a. att det som skulle ha startat fackets agerande, ett samtal från en anställd på företaget, inte skulle ha skett. Det finns olika synpunkter på vad som egentligen hände, dvs. det är vissa tveksamheter.

Det material som regeringen sedan använde innehåller alltså en hel del felaktigheter som kom att påverka hela ärendets gång. Anser Ingvar Carlsson att regeringen borde ha reagerat när brevet kom och gjort fler kontroller? Det har visat sig när olika har utfrågats här att några kontroller aldrig gjordes, trots att LO meddelat att de uppgifter som fanns inte riktigt stämde.

Ingvar Carlsson: Får jag lov att klara ut att en statsminister aldrig går in i departementens beredning. Vi har departement för att de skall bereda ärenden. Om ett departement anser att en fråga är av en alldeles speciell karaktär

– och det hör till undantagen att en statsminister går in – sker det en särskild beredning för statsministern. Jag har inget minne av att en sådan beredning ägde rum för mig. När jag har sett över materialet är det ganska givet, därför att den inkommande socialdemokratiska regeringen fick 1995 klart för sig att den tidigare regeringen bara hade vidarebefordrat den ena partens åsikter. Då betraktade arbetsmarknadsminister Leif Blomberg det som självklart att vidarebefordra också den andra partens uppgifter.

Jag har tagit del av att justitieminister Laila Freivalds utförligt har motiverat hur långt en regering kan gå när det gäller riktigheten i materialet. Om man vet eller inser att materialet är felaktigt skall det inte gå vidare. Hade jag blivit tillfrågad i ett fall av det slaget och hade fått veta att materialet är felaktigt och med en undran om huruvida det skall skickas vidare hade jag sagt nej. Nu diskuterar jag hypotetiskt.

I det här fallet fanns båda parter där nere. Det var i domstolen som frågan om vem som hade rätt skulle avgöras. Regeringen skulle inte gå in och förpröva fallet. När jag i efterhand har läst in materialet har jag förstått att det fanns material från den ena parten som domstolen inte hade fått ta del av. Regeringen vidarebefordrade materialet. Jag har aldrig hört talas om att man misstänkte att materialet inte var riktigt. Det fanns sedan en möjlighet till prövning i en domstol.

Per-Samuel Nisser: Det visade sig att materialet uppenbarligen var felaktigt. LO skickade självt ett brev till regeringen och talade om detta. Ingvar Carlsson sade, mer hypotetiskt, att om man vet att materialet inte är riktigt bör det ej skickas vidare. Men så skedde i det fallet.

Ingvar Carlsson: Jag har ingen sådan uppgift. Det får andra som har de uppgifterna svara på. Jag har ingen sådan uppgift. Jag har aldrig varit informerad om att något material skulle vara felaktigt.

Jag understryker att det inte är en sanningsprövning som skall ske från regeringens sida. Det gjorde inte den borgerliga regeringen. Det gjorde inte den socialdemokratiska regeringen. När två parter står mot varandra skall de kunna korrigera varandra. Den möjligheten fanns för Torgny Gustafsson i samband med prövningen. Han hade alla möjligheter att korrigera eventuella felaktigheter.

Per-Samuel Nisser: Då kommer vi in på frågan om statens objektivitetsplikt. Ingvar Carlsson tangerar frågan. LO var ju part i målet. Ändå förde regeringen fram den ena partens åsikter, inte båda parter synpunkter, i ärendet. Var det riktigt hanterat, Ingvar Carlsson?

Ingvar Carlsson: Den frågan förstår jag faktiskt inte alls. När den socialdemokratiska regeringen kom in i frågan hade den ena partens uppfattningar lämnats in. När den socialdemokratiska regeringen kom in såg man till att den andra partens uppfattningar fick komma fram.

Per-Samuel Nisser: Utan att kontrollera dem?

Ingvar Carlsson: Detta har Laila Freivalds redan svarat på. Det är inte regeringens uppgift att göra en sanningsprövning i ett sådant fall där två parter står mot varandra.

Vice ordföranden: Jag känner ett behov av att klarlägga att tvisten i Europadomstolen var mellan Sverige och Torgny Gustafsson. Den bakomliggande konflikten var mellan Torgny Gustafsson och ett fackförbund i Sverige. Det är hanteringen av konflikten mellan Sverige och Torgny Gustafsson som vi granskar.

Ingvar Svensson: Jag har två frågor. Vi har fått klarlagt att beredningsansvaret i den tidigare regeringen låg på Justitiedepartementet, men flyttades sedan under den socialdemokratiska regeringens tid. Fanns det några överväganden över varför frågan flyttades från Justitiedepartementet?

Ingvar Carlsson: Nej, det har jag inget minne av. Detta var en arbetsrättsfråga. I och med att det fanns en arbetsmarknadsminister och ett arbetsmarknadsdepartement, tyckte vi nog att det var rimligt att ärendet låg där. Jag har inget precist minne av motiven bakom. Det fanns inga speciella utredningar eller annat bakom.

Ingvar Svensson: Jag har förståelse för att statsministern inte kan vara informerad i alla beredningsfrågorna. Är det inte ganska rimligt att när en regering lämnar över ett material att man har en viss kontroll över sanningsenligheten i det material som överlämnas, annars kan parter fabulera fritt i olika sammanhang och sedan få regeringens stöd för att vidarebefordra denna uppfattning? Är det inte rimligt att ha en sträng syn på vilka fakta som överlämnas?

Ingvar Carlsson: Det är inte rimligt att en regering skall gå in och detaljgranska de uppgifter en part har lämnat in. När det är uppenbart felaktiga uppgifter skall de inte vidarebefordras. Annars vidarebefordras uppgifterna som den partens inlägga. Sedan sker prövningen av vilken part som har rätt eller fel i samband med utfrågningen.

I efterhand har jag förstått av handlingarna – jag betonar att jag har läst in dem nu, ärendet har gått vidare sedan jag slutade som statsminister – att detta inte har ansetts vara av vikt för den ståndpunkt som domstolen kom fram till.

Ingvar Svensson: Det är inte det vi granskar. Vi överprövar inte Europadomstolens ställningstagande. Vi diskuterar om regeringen lämnade korrekt information eller inte. Det är det som utskottet skall granska.

Ingvar Carlsson: Det är helt orimligt att en regering skall gå in och försöka genom utfrågningar och prövningar av sanningen avgöra om den parten har rätt eller inte. Om man inte ser ett uppenbart fel skall materialet vidarebefordras. Sedan får de instanserna pröva vilken part som har rätt eller fel.

I det här fallet visste man dessutom att motparten kan inlägga sina synpunkter och därmed korrigera vad man anser vara rätt eller fel. Jag tycker inte att regeringen har slarvat i handläggningen.

Ingvar Svensson: Menar du att regeringen i sådana fall inte har något saklighetskrav på sig i agerandet t.ex. vid ...

Ingvar Carlsson: Jag har redan svarat på frågan. Man kan inte begära att regeringen skall gå in och sanningspröva detta. Om man gör en skälighetsbedömning att det hela inte stämmer, då skall det inte vidarebefordras.

Åsa Torstensson: Jag skulle vilja att Ingvar Carlsson fördjupade sig lite grann ytterligare i behovet av sanningshalten. Parterna är trots allt Torgny Gustafsson och svenska staten. Svenska staten använder sig av information direkt från LO.

Just med anledning av att staten använder sig av en fördjupad argumentering med hjälp av information från den ena sidan, går det inte att kräva att staten – i det här sammanhanget regeringen – faktiskt också tar ansvar för sanningshalten i materialet?

Ingvar Carlsson: Nej, jag tror inte att det är rimligt. Jag upprepar att Laila Freivalds har utförligt svarat på dessa frågor.

När Leif Blomberg tog hand om ärendet fanns uppgifter överlämnade från den ena parten men inte den andra. Leif Blomberg såg till att det korrigerades, så att uppgifter från båda parter skickades ned. Jag tror inte att Leif Blomberg uppfattade att det materialet inte höll. Dessutom visste han att det skulle ske en prövning, så att motparten där nere skulle ha möjlighet att korrigera eventuella synpunkter. Det finns inte i den svenska rättsordningen att sätta i gång någon sådan process här.

Helena Bargholtz: Herr ordförande! Jag har delvis redan fått svar på mina frågor.

Regeringen, genom Ehrenkrona, agerade som postbud. Det fanns inget intresse för regeringen att komplettera fackets bevekelsegrunder. Det var bara att skicka iväg materialet. Staten är ändå part i målet. Vi har konstaterat att det i grunden är fråga om en facklig tvist. Men i det här fallet är det Torgny Gustafsson mot staten. Det är just rollen att företräda staten som är frågan. Jag vet att regeringen inte är en myndighet...

Ingvar Carlsson: Jag har fått den frågan i tre olika omgångar. Jag kan inte riktigt föreställa mig vad dessa ledamöter i KU har tänkt sig att det är för en process regeringen skall sätta i gång?

Hur menar man att man skall pröva sanningshalten? Då måste båda processa hemma i Sverige innan materialet skickas vidare. Båda parter måste utfrågas och konfronteras. Detta har aldrig förekommit. Däremot har jag sagt att om man från regeringens sida konstaterar att det inkomna materialet är felaktigt, då skall det inte skickas vidare. Om det inte är så, är det rimligt att båda parter, inte bara en part, lämnar in sitt material. Därför var det bra att Leif Blomberg tog initiativet.

Helena Bargholtz: Jag håller med om att det bästa hade varit om man hade kunnat börja den här processen i Sverige, men enligt de uppgifter som tydligt har kommit fram var det inte möjligt. Det finns tydligen någon skrivning om detta som har gett motparten intryck av att man inte kunde ta en process om detta i Sverige. Såvitt jag förstår är det oklart.

Ingvar Carlsson: Man hade ju från den borgerliga regeringen från början kunnat ta in LO:s och fackförbundets synpunkt. Då hade vi kanske sluppit rätt mycket av den process som vi sedan har upplevt.

Helena Bargholtz: Och då hade man kunnat starta en process i Sverige?

Ingvar Carlsson: Nej, då hade man från början där nere kunnat ha ett fullödigt material att ta ställning till, och då hade kanske beslutet från kommissionen blivit ett annat – det vet vi inte.

Per-Samuel Nisser: Jag tänkte komma in på frågan om negativ föreningsfrihet, som är en viktig del i det här. Det gäller den enskildes rätt att ej vara med i eller vara ansluten till en förening. I det här fallet med Torgny Gustafsson hade han uppenbarligen inte möjlighet att avstå från att teckna ett avtal. Det blev så stora konsekvenser att han till slut fick sluta att driva sitt företag. Fanns det i ett skede en åsikt att det här fallet var så principiellt vad gäller de effekter som skulle ske på det svenska arbetsrättsområdet, för den svenska modellen, om staten skulle förlora att kontrollen och noggrannheten fick ge vika?

Ingvar Carlsson: Absolut inte.

Ingvar Svensson: Ingvar Carlsson säger här att regeringen inte kan gå in och pröva sanningshalten. Det gjorde man faktiskt i ett av de påståenden som facket lämnade. Det var dock sedan Ingvar Carlsson hade slutat som statsminister. Jag vill bara peka på att man försökte verifiera ett av dessa påståenden genom att hänvisa till ett inslag i Dagens Eko. En regering som kom efter din regering har åtminstone på en punkt försökt verifiera en viss information.

Ingvar Carlsson: Det är klart att man kan ställa kompletterande frågor om man är misstänksam på någon punkt. Men inte heller den borgerliga regeringen åstadkom någon sanningsprövning när man gick in. Den socialdemokratiska gjorde det inte, och jag har försökt motivera varför. Det var den rimliga slutsatsen från båda regeringarna. Det var inte bara den socialdemokratiska utan även den borgerliga regeringen, som handlade det här från början, som inte ansåg en sanningsprövning vara rimlig i det fallet.

Jerry Martinger: Ingvar Carlsson säger att det inte kan vara fråga om att en regering skall göra någon sanningsprövning, men om man konstaterar att direkta felaktigheter förekommer skall man agera. Det är väl riktigt uppfattat av mig att det är Ingvar Carlssons uppfattning?

Ingvar Carlsson: Om man inser att en uppgift är helt felaktig anser jag inte att man skall vidarebefordra den.

Jerry Martinger: Gjordes det några försök att kontrollera de uppgifter som fackföreningsrörelsen hade lämnat?

Ingvar Carlsson: Jag var statsminister. Jag var inte arbetsmarknadsminister eller tjänsteman i Arbetsmarknadsdepartementet. Det kan jag inte svara på.

Jerry Martinger: Ingvar Carlsson säger att Leif Blomberg såg till att båda parternas uppgifter blev nedskickade till Europadomstolen.

Ingvar Carlsson: Jag har läst detta material och konstaterat att han gjorde det.

Jerry Martinger: Vi har tidigare i dag hört Mikael Sjöberg, som var den närmast ansvarige hos Leif Blomberg. Han har berättat att det i den avsikten

hölls ett vittnesförhör på UD:s rättsavdelning. Det vittnesförhöret hölls den 23 oktober 1995, och avsikten var att utröna fackets inställning. Hur vill Ingvar Carlsson förklara att det här vittnesförhöret med fackföreningsrörelsen hölls den 23 oktober, medan den inläga som regeringen skickade skickades den 12 september, dvs. över en månad tidigare, innan man hade hört fackföreningsrörelsen?

Ingvar Carlsson: Det är en orimlig fråga till mig. Jag har inte deltagit i beredningen.

Jerry Martinger: Vad anser Ingvar Carlsson om det förfarandet att man först skickar ned synpunkterna från fackföreningsrörelsen den 12 september och sedan hör fackföreningsrörelsen den 23 oktober?

Ingvar Carlsson: Jag tycker att man skall ställa den frågan till dem som handlade ärendet och inte till någon som inte har handlagt ärendet.

Jerry Martinger: Men jag måste kunna fråga Ingvar Carlsson vad Ingvar Carlsson anser om det förfarandet.

Ingvar Carlsson: Jag skulle vilja gå igenom det mycket mera noggrant och inte bara svara på en utkastad fråga. Jag handlägger inte frågor så vårdslöst.

Jerry Martinger: Menar då Ingvar Carlsson att det inte kan ha handlagts på det här sättet?

Ingvar Carlsson: Det vet jag inte. Jag svarar inte på frågor på så dåligt underlag. Om jag skulle svara på den frågan skulle jag först behöva fråga ut dem som har handlagt detta, om deras motiv, vad som var orsaken. Därefter skulle jag kunna svara på frågan. Jag tycker att den frågan skall ställas till dem som handlade frågan.

Jerry Martinger: För mig är det naturligtvis en egendomlighet att det är på det sättet. Det förstår säkert Ingvar Carlsson.

Ingvar Carlsson: Det får gärna utfrågaren tycka, men jag som svarande svarar inte på frågor på så dåligt underlag.

Jerry Martinger: Min fråga är föranledd av att Ingvar Carlsson säger att Leif Blomberg såg till att båda parternas uppgifter blev nedskickade. Då gör jag den reflexionen att fackföreningsrörelsens uppgifter blir nedskickade över en månad innan de hörs.

Ingvar Carlsson: Jag har sagt att jag har läst mig till i handlingarna att Leif Blomberg agerade på det här sättet. Jag förutsätter att de handlingar som konstitutionsutskottet har fått ta del av är korrekta i det avseendet.

Vice ordföranden: Jag känner mig föranlåten att säga att det framgår av det material vi har fått i vilken tidsordning detta skedde. Europadomstolens president Ryssdal hade en kommunikationsomgång med parterna för att klarlägga det. Det är väl det som är skillnaden i tid mellan de två dokument som Martinger tar upp. Jag tycker att det är angeläget för mig som ordförande att säga detta, så att det inte blir en missinformation på denna punkt.

Kenneth Kvist: Det här var ett principiellt ganska omtalat och betydelsefullt fall, eftersom den borgerliga regeringen ville ändra svensk arbetsmarknads-lagstiftning. Det torde ha framkommit, och har också sagts under de utfrågningar vi har haft – och som du har kunnat ta del av – att den borgerliga regeringens företrädare inför Europadomstolen hade den uppfattningen att den borgerliga regeringen inte hade något emot om Sverige förlorade målet. Det är ett något uppseendeväckande konstaterande av en regeringsföreträdare men också ett något märkligt förhållande.

Då undrar jag: När nu den socialdemokratiska regeringen tillträder och får ta över det här fallet, görs det då någon föredragning för dig som statsminister om just bristerna i hur den borgerliga regeringen har drivit ärendet gentemot Europadomstolen? Är det någonting som Arbetsmarknadsdepartementet bara konstaterar för sig, eller är det någonting som förs upp på kollektiv nivå i regeringen?

Ingvar Carlsson: Att den borgerliga regeringen medvetet eventuellt skulle vilja förlora det här ärendet har jag inte haft någon kännedom om. Det visste jag inte om som statsminister, utan det har tydligen framkommit i samband med utfrågningarna här. Om jag fick någon föredragning av Leif Blomberg eller någon medarbetare inför allmän beredning kan jag omöjligt erinra mig nu. Jag kan bara säga att som jag har sett materialet nu, där det konstateras att fackföreningsrörelsens uppgifter inte fanns nedskickade, skulle jag ha sagt att det materialet självfallet också skall sändas in. Det hade varit min reaktion. Jag tror inte att jag fick någon särskild beredning i den frågan.

Kenneth Kvist: Det är klart att utöver det formellt juridiska, där man har pekat på vilka lagparagrafer som gäller, som finns i den borgerliga regeringens inläga, har det väl ändå varit så att Arbetsmarknadsdepartementet har velat ge bakgrunden till hur bevekelsegrunderna ser ut i en sådan här konflikt och också velat delge domstolen fackets bevekelsegrunder och då har gjort det för att få den här allsidigheten.

Det var alltså inte så att man föredrog det här ärendet eller informerade dig som statsminister? Det fanns också en PM som den borgerliga regeringen, av misstag möjligen, lämnade efter sig där det framgår att man har spekulationer i den riktningen att om man förlorar målet har man därmed en möjlighet, i hägnet av denna förlust, att ändra principerna för arbetsmarknaden. Det är ganska uppseendeväckande fakta.

Ingvar Carlsson: Jag borde ha kommit ihåg det i så fall. Den här uppgiften har jag sett i samband med utfrågningen här. Däremot var det naturligtvis så att den socialdemokratiska regeringen kände ett behov av att försvara den rättsordning som fanns. Vi ville vinna målet.

Per-Samuel Nisser: Det vi kan titta på är regeringens agerande i det här ärendet inför Europadomstolen. Enligt uttalande från Justitiekanslern gällande ett annat fall, Leanderfallet, och regeringens handläggning där vill jag citera en rad från konstitutionsutskottets bedömning: ”Utskottet vill dock understryka vad Hans Cornell själv framhållit i ett ärende i ett annat sammanhang hos JK om att regeringen alltid måste sträva efter att se till att kon-

ventionsorganen erhåller fullständig och korrekt information även när informationen talar emot den ståndpunkt regeringen intagit i processen.”

Förra veckan utfrågade vi bl.a. Carl-Henrik Ehrenkrona, och han sade: LO:s uppgifter var regeringens uppgifter.

Hur ser Ingvar Carlsson på det här? Agerade regeringen med den noggrannhet och respekt för fakta som man kan förvänta sig?

Ingvar Carlsson: Jag har läst justitieministerns svar, och för tids vinnande kan jag säga att jag helt och hållet ställer mig bakom Laila Freivalds svar på den frågan.

Per-Samuel Nisser: Innebär det att Ingvar Carlsson anser att regeringen agerade noggrant?

Ingvar Carlsson: Laila Freivalds har på ett föredömligt sätt delat upp det här i de fall där staten försvarar t.ex. en myndighet och där det är två tvister från början mellan två parter. Jag ställer mig helt bakom det svar som Laila Freivalds har gett där.

Kenth Högström: Du har erfarenhet av regeringsarbete under fyra decennier och har beträtt många ministerposter, bl.a. vice statsminister och statsminister. Det kan inte finnas någon politiker i det här landet i dag som har större regeringserfarenhet än du. Kan du erinra dig något liknande fall? Då menar jag alltså en Europadomstolsprövning där en enskild sätter i fråga det svenska rättssystemet.

Ingvar Carlsson: Det har säkert förekommit. Det har förekommit fall där regeringen under prövningen har sagt att vår lagstiftning och våra rättsregler inte är rimliga. Då finns det två vägar att gå. Man kan redovisa detta för domstolen, eller man kan lägga en proposition, vilket kanske är det allra bästa, och rätta till detta. Det har säkerligen förekommit sådana fall.

Kenth Högström: Kan du erinra dig något ärende där svenska staten på liknande sätt har lagt in en tvistande parts inlaga?

Ingvar Carlsson: Det kan jag däremot inte på rak arm erinra mig. Men jag vågar inte hundraprocentigt säga att det inte har förekommit. Det som har förvånat mig är i så fall uppgiften som har framkommit i samband med utfrågningen, nämligen att regeringen inte ansträngde sig för att vinna. Om det är riktigt är det klart att jag tycker att det är märkligt. Då skall man öppet säga: ”Vi tycker att vi har fel och är beredda att ändra på detta” eller lägga en proposition. Att i smyg ”lägga sig” är en lite märklig handläggning. Men det är en annan regerings agerande, och jag avstår från att ytterligare kommentera det.

Vice ordföranden: Ingen mer har anmält behov av att ställa frågor. Därmed anser vi att ämnet är uttömt för närvarande.

Vi tackar Ingvar Carlsson för att han ville komma hit.

Offentlig utfrågning med statsrådet Thomas Östros angående propositioner om röd diesel m.m.

Ordföranden: Utskottet återupptar sina förhandlingar och ber att få hälsa Thomas Östros välkommen hit, dock icke i sin nuvarande egenskap utan i sin förra, nämligen som den som vid den tid det begav sig var ansvarig för den s.k. röda dieseln. I korthet handlar ärendet om de ställningstaganden som Sverige gjorde om denna diesel och dessa ställningstagandens förhållande till vad EU hade att anföra i saken.

Hjärtligt välkommen hit! Kutymen bjuder att om statsrådet inledningsvis vill säga något är det fritt fram att göra det utan frågor. Därefter övergår vi till frågorna.

Thomas Östros: Tack så mycket, herr ordförande! Jag vill gärna säga några ord innan jag svarar på frågorna.

Innan jag går närmare in på beredningen av ärendet skulle jag vilja säga några ord om utvecklingen under 90-talet när det gäller den röda dieseln och händelseutvecklingen, som naturligtvis har påverkat en del av besluten i riksdagen. Redan under Bo Lundgrens tid som skatteminister var det då och då kraftiga protester mot regelverket när det gällde möjligheten att föra röd diesel över gränsen, framför allt i Tornedalen. Det hade då satts i system att skattefritt föra in eldningsolja genom att utnyttja regler för tull- och skattefri resandeförsel på ett sätt som inte var tänkt. Bo Lundgren agerade som skatteminister för att sätta stopp för detta, och det är väl en del av verkligheten som har påverkat flera skatteansvariga i regeringen under 90-talet.

Problemet med införsel av röd olja är alltså ingenting som primärt uppstår i och med EU-inträdet. Det har funnits innan. Men i och med EU-inträdet kan man säga att problemet fick en mycket mer allvarlig karaktär.

Den 1 januari 1995 går Sverige med i EU. Svensk energiskattelagstiftning anpassas till gemenskapsrätten. Enligt EU:s skattedirektiv gäller miniminivåer för skatt på drivmedel respektive uppvärmning – olika miniminivåer för de olika användningsområdena. Nivån för drivmedel är betydligt högre än nivån för uppvärmning. Nästan alla medlemsstater hanterar detta på så sätt att man märker någon av oljorna genom att färga den, så att man kan skilja de olika oljorna åt när man skall kontrollera hur de används. I Sverige har vi märkt den lågbeskattade oljan grön och i Finland har man märkt den lågbeskattade oljan röd.

År 1995 var det i Sverige förbjudet att använda den svenska gröna oljan för fordonsdrift. Men det fanns inget förbud mot att använda den motsvarande finska oljan, den röda, för fordonsdrift. Den finska skatten på röd olja var naturligtvis väldigt mycket lägre än den svenska skatten på den omärkta oljan, den som skall gå till fordonsdrift. Det ledde till en mycket omfattande gränshandel med röd olja. Den började genast efter EU-inträdet. Nästan

aldrig betalades svensk skatt för inköpen enligt de svenska skattereglerna. Nu handlade det inte enbart om fordon som tankades upp i Finland och kördes över gränsen, Sverige har aldrig tagit ut skatt i de fallen, utan det handlade om mycket stora kvantiteter olja som med tankbilar fördes in i Sverige och som obeskattat användes såväl som drivmedel som för uppvärmning av bostäder. Det var på så sätt inte endast en fråga om tornedalingarnas lokala gränshandel. Den är naturligtvis en faktor i det hela, men det här handlade framför allt om mycket stora skatteundandraganden.

Genom att det inte fanns något förbud mot att använda röd olja som drivmedel i Sverige blev det mycket svåra kontrollproblem. Hade man väl smugglat in den röda oljan gick det inte att genom kontroll stoppa användningen av den, för det var inte förbjudet. Det fanns alltså en uppenbar risk för mycket stora skatteundandraganden.

Olaglig yrkesmässigt bedriven handel med röd olja från Finland till Sverige växte mycket kraftigt. Det var organiserat skatteundandragande i stor skala. Ingen svensk skatt betalades. För de tre första kvartalen 1995 beräknade oljebolagens egen branschorganisation det svenska skattebortfallet till mellan 200 miljoner kronor och 300 miljoner kronor. Den svenska skattebasen riskerade alltså att urholkas på ett ganska rejält sätt.

Oljan kom in i Sverige via tankbilar. Det förekom även tankbåtstransporter till hamnar i Mellansverige. Åkerier och anläggningsföretag, särskilt längs Norrlandskusten, köpte stora mängder röd olja. De bolagen fick ju en betydande konkurrensfördel gentemot seriösa bolag. Oljebolagens branschorganisation uppvaktade vid flera tillfällen Finansdepartementet. De framförde naturligtvis sin åsikt att här var det mycket viktigt att det agerades snabbt för att stoppa denna utveckling. Det är den bakgrunden man måste ha klar för sig när man ser till de förslag som regeringen lade fram 1995, dvs. att införa ett förbud mot användning av röd olja i fordon.

När det gäller den konkreta beredningen av propositionen 1995 har jag egentligen inte mer kunskap än vad ni har. Jag var riksdagsledamot vid det tillfället och satt inte i regeringen. Jag har ingen personlig inblick i vad som föregick propositionen. Men jag kan givetvis lämna en allmän bakgrund i frågan baserad på det jag fått kännedom om från mina tjänstemän efter det att jag kommit in i Finansdepartementet i mars 1996.

Ni behandlar ju även de två följande propositionerna i frågan i dag. Jag tänker försöka att kort belysa beredningen av hela rödöljefrågan, så att ni ser den klart.

Den ökade införseln av röd olja och det skatteproblem som den förde med sig uppmärksammades naturligtvis mycket tidigt på Finansdepartementet. Redan i februari 1995 togs de första kontakterna mellan Finansdepartementet och tull- och skattemyndigheterna. Under våren 1995 uppvaktades Finansdepartementet vid flera tillfällen av oljebranschens branschorganisation Svenska Petroleum Institutet. De påtalade naturligtvis hur viktigt det var att någonting gjordes åt saken. Frågan fick också mycket stor uppmärksamhet i massmedierna, såväl i riksmedier som i lokalmedier. Det blev snart uppenbart att något måste göras för att komma till rätta med problemet.

Ett användningsförbud mot röd olja kom tidigt upp i diskussionen. Då togs kontakter under hand mellan Finansdepartementet och företrädare för EU:s

skattedirektorat, GD XXI. De var positiva till möjligheten att utvidga det svenska användningsförbudet till att inte bara omfatta svensk grön diesel utan också finsk röd olja. Bland annat mot den bakgrunden gjordes bedömningen att användningsförbudet var förenligt med gemenskapsrätten.

Det som komplicerar bilden är att användningsområdet för den lågbeskattade märkta oljan inte är detsamma i Sverige som i Finland. I Sverige fick vi använda grön olja bara för uppvärmning. Högbeskattad olja, omärkt olja, skall användas som drivmedel i alla fordon. I Finland däremot kunde röd olja användas inte bara för uppvärmning utan också i motorredskap och jordbrukstraktorer. Och det är tillåtet enligt gemenskapsrätten. Finland bryter däremot mot gemenskapsrätten genom att man inte förbjuder användning av röd olja för andra användningsområden, dvs. personbilar, bussar och lastbilar. Det har kommissionen flera gånger påtalat i brev till Finland. Kommissionen har inlett ett förfarande för att dra Finland inför EG-domstolen av den anledningen.

Ytterligare en aspekt i sammanhanget var att Sverige nyligen, fr.o.m. den 1 juli 1995, beslutat att utvidga området för den högbeskattade oljan. Det var ett led i den svenska finansieringen av EU-medlemskapet. Då beslutades det att alla motordrivna fordon, även motorredskap, skulle använda den högbeskattade oljan. Skulle man mot den bakgrunden göra ett undantag för användning av finsk röd olja i motordrivna redskap skulle vi få en konkurrenssituation i Sverige som skulle bli mycket svår att hantera. Generellt förbud mot att använda grön olja ens i motorredskap i Sverige, för att det var ett sätt att finansiera EU-medlemskapet, men icke ett förbud mot att använda finsk röd olja skulle göra det omöjligt att upprätthålla den svenska finansieringen i den delen. Då skulle man få öppna för svensk grön olja även i motorredskap.

Sverige hamnade alltså i kläm med anledning av att Finland bröt mot gemenskapsrätten. Sverige strävade efter att uppfylla skattedirektivens regler om att endast den högbeskattade oljan skulle kunna användas i motorfordon. Det blev genom Finlands agerande omöjligt för oss att kontrollera att inte lågbeskattad färgad olja användes i stället.

Tjänstemännen vid Finansdepartementet hade under ärendets gång mycket intensiv kontakt med kolleger på övriga departement, inom Regeringskansliet, berörda myndigheter, andra medlemsstater och inte minst med EU:s skattedirektorat. Branschorganisationer och övriga intressenter gavs tillfälle att komma med synpunkter. Inte från något håll gjordes invändningar mot att ett användningsförbud inte skulle vara förenligt med EG-rätten. Inte heller under riksdagsbehandlingen gjordes några sådana invändningar. Inga reservationer fanns vid utskottsbehandlingen, och förslaget röstades igenom 1995 utan votering.

Frågan om kollisionen mellan EG-fördragets regler om fri rörlighet och skattedirektivet har många infallsvinklar. Den närmare tolkningen av gemenskapsrättens grundläggande rättigheter rymmer flera juridiska tolkningsfrågor, vars lösningar på intet sätt kan anses vara uppenbara.

Vi bör också notera att det ännu inte har klarlagts hur Sverige har brutit mot gemenskapsrätten i det här ärendet. Kommissionen tog i sitt brev till Sverige i mars 1997 inte någon uttrycklig ställning i den frågan. Rättsfrågan var alltså då inte heller klar för kommissionen.

Sammantaget kan jag inte se att det finns några brister i beredningen av de aktuella lagförslagen. Regeringsformens krav på inhämtande av behövliga upplysningar får anses vara tillgodosett.

Sedan vill jag också säga några ord om Olle Lindströms påstående att jag genom passivitet underlåtit att snabbt lägga fram förslag till förändringar av regelverket. Den delen i anmälan rör naturligtvis min tid som skatteminister. Jag tillträdde som skatteminister i mars 1996. Vi fick givetvis också reda på att kommissionen fått ta emot flera klagomål om de svenska reglerna från Tornedalen. Enskilda riksdagsledamöter uppmärksammade vid flera tillfällen frågan i riksdagen. Det var dock inte förrän i mars 1997, ungefär ett år efter det att kommissionen hade uppmärksammats på frågan, som man skrev till Sverige och ifrågasatte den svenska regleringen.

Den svenska lagstiftningen avsåg ju att vi skulle nå upp till att tillämpa EG-rätten i Sverige, trots att man inte gjorde det fullt ut i Finland. Kommissionens invändning var formell. Man menade att även om Finland bröt mot reglerna fick inte Sverige ensidigt vidta åtgärder för att skydda sig mot effekterna av detta. Det ankom på kommissionen att i sådana lägen vidta åtgärder. Den svenska regeringen var inte beredd att ifrågasätta denna uppfattning i en domstolsprövning och anpassade därför den svenska lagstiftningen. Förslaget till lagändring lämnades i en proposition endast några veckor efter det att Sverige hade fått kommissionens brev. Någon passivitet menar jag inte kan läggas mig till last i det fallet.

En kort sammanfattning. Obeskattad röd olja fördes in i mycket stora mängder från Finland. Enbart under den första delen av 1995 beräknades det att det var risk för skatteundandraganden på ett par hundra miljoner kronor. Huvudproblemet var att Finland bröt mot gemenskapsrätten. Regeringen fattade då beslut om att föreslå ett användningsförbud för att komma till rätta med problemet. En enhällig riksdag godtog förslaget. Jag var själv en av de riksdagsledamöterna. Kommissionen fick ta emot klagomål och skrev till Sverige ett år efter det att man fått vetskap om frågan. Sverige agerade omedelbart och ändrade sin lagstiftning.

Det bör till slut poängteras att det inte är juridiskt klart vilken EG-rättslig regel som överskreds när Sverige förbjöd användning av röd olja, dvs. i den del förbudet rörde olja som fördes in i fordonstankar. Så skulle jag vilja inleda.

Ordföranden: Tack för det! Traditionen i utskottet bjuder att det parti som anmälaren tillhör inleder. När den frågeställaren är nöjd eller åtminstone för stunden avstår från fler frågor går frågandet vidare mellan partierna i storleksordning. Om det fortfarande återstår frågor efter den första rundan börjar vi om från början.

Inger René: Jag måste börja med en liten utveckling och kommentera ett påstående som statsrådet gjorde alldeles i början av sitt föredrag. Det gällde skattebasen som urholkades på ett rejält sätt. Hur stor är den svenska skattebasen?

Thomas Östros: Det är en väldigt intressant fråga. Den syftar på vad man ser som möjligt att beskatta eller att inte beskatta. Vi har samlade skatteintäkter i

Sverige, om vi räknar kommunal- och landstingsskatt samt statlig skatt, på mellan 900 och 1 000 miljarder kronor. Det är klart att det är stora skatteintäkter. Men strikt räknat är basen allt som kan beskattas.

Inger René: Det vill säga det är oerhört mycket mer än de 1 000 miljarder kronor som skatteintäkterna är på. Då kan man undra om det är på ett "rejält sätt" när skattebasen urholkas med 200–300 miljoner kronor. Det var bara en utvikning. Jag hajade till lite grann och tyckte att det var lite mystiskt.

Vi fick reda på hur ärendet bereddes innan beslutet fattades 1995. Jag är medveten om att statsrådet inte var med på den tiden. Men jag skulle ändå vilja fråga: Man tillfrågade alltså EG-rättsligt sakkunniga och Finansdepartementets experter. Tog man också kontakt med näringslivet uppe i Tornedalen och i Norrbotten?

Thomas Östros: Jag kan inte svara på frågor om den exakta beredningen, eftersom jag inte själv deltog i den. Men vi kan vända oss till tjänstemannen, Susanne Åkerfeldt, som är kansliråd, om ni tycker att det är lämpligt.

Susanne Åkerfeldt: Detta var en fråga som var mycket aktuell för alla på departementet. Jag arbetade med frågan under den tiden. Vi hade kontakter med näringslivet. Deras synpunkter gjorde sig ju gällande. För en formell beredning fanns det knappast någon organisation som fungerade som remissinstans eller på det sättet, men vi var medvetna om deras synpunkter, ja.

Inger René: Men det finns ju företagarföreningar, handelskammare och sådant, hade man inte direkta kontakter med dem eller hade dem som pratinstans i det här sammanhanget?

Susanne Åkerfeldt: Det förekom samtal mellan Frihandelsföreningen och företrädare för departementet. Javisst. Vi hade kanske inte någon öppenhetlig diskussion med dem. Det var väl mer så att vi kände till vilken uppfattning de hade i frågan.

Inger René: Vilken uppfattning hade de?

Susanne Åkerfeldt: De ville ju åka till Finland och köpa oljan. Det förekom inte i något fall att man ville betala skatt för den i Sverige.

Inger René: Av vilket skäl ville de åka till Finland och köpa oljan? Jag tänker inte enbart på att den var billigare där utan på näringslivets verksamhet.

Susanne Åkerfeldt: Det tror jag nog är mer en politisk fråga, som jag vill överlåta till Thomas Östros att svara på.

Thomas Östros: Får jag först bara säga, som en liten kommentar till frågan om huruvida 200 miljoner kronor är ett allvarligt inslag, att det handlade om en utveckling som gick mycket snabbt, med annonser och allt livligare handel. Det hade naturligtvis inte stoppat vid 200 miljoner kronor. Det har också att göra med det som ni tar upp, dvs. att om det finns stora skattefördelar att vinna så vet vi av erfarenhet att det får mycket stora effekter. Det kan gälla många olika typer av varor där det finns möjlighet att få ett lägre pris. Det tycker jag inte är konstigt. Det kommer vi att se framöver också.

Inger René: Kan man säga att det gäller lika möjligheter för företagsamheten att konkurrera på den finska och den svenska sidan i Tornedalen?

Thomas Östros: Man kan mycket väl hävda att man inom EG och inom EU bör sträva efter att harmonisera den här typen av lagstiftning och regelverk så mycket som möjligt därför att det har effekter på konkurrensen. Samtidigt kan man också hävda att vi måste värna konkurrensen inom landet. I och med att vi hade ett förbud, på grund av EU-finansieringen, mot att använda den röda oljan i vissa typer av motorredskap borde det gälla över hela landet.

Inger René: Om man tittar på konkurrenssituationen i Norrbotten ser man att en del företag har farit mycket illa under den tid som det här förbudet har varit i kraft. Det är också det som har gjort att 1 100 företag har överklagat situationen, och de har också genom JK fått rätt. I går betalades det till Ahti Joki ut 1 121 188 kr just som skadestånd därför att hans företag inte längre kunde klara konkurrensen från den finska sidan. Kan statsrådet ge någon kommentar till det?

Thomas Östros: Det är inte särskilt lämpligt att jag som statsråd kommenterar JK:s bedömning. Den gör naturligtvis JK självständigt och efter god förmåga.

Inger René: Jag menade naturligtvis inte JK:s bedömning utan de problem för företagsamheten i Tornedalen som det här beslutet ställde till med när det trädde i kraft, även om man nu har ändrat beslutet retroaktivt, 1 ½ år i efter-skott.

Thomas Östros: Det är inget tvivel om att det finns företagare som har upplevt att de har haft problem under den här perioden. Det känner jag väl till. Det är också så att JK har gjort en bedömning, inte framför allt på grund av detta, utan utifrån om regelverket verkligen stämde överens med EG-regelverket eller inte.

Inger René: Statsrådet sade tidigare att departementet tog kontakt med kommissionen och GD XXI. Tog man kontakt med andra generaldirektorat som skulle kunna vara inblandade när det gäller den här frågan?

Thomas Östros: Som ni väl känner till var jag inte statsråd vid den tidpunkten. Även i detta fall måste jag lämna över ordet till ...

Inger René: Men denna fråga är fortfarande aktuell och de här kontakterna upprätthålls fortfarande, om jag förstår det rätt.

Thomas Östros: Även om de gäller fortfarande är det också så att jag inte är statsråd i Finansdepartementet nu. Jag kan uttala mig om en viss begränsad tidsperiod.

Inger René: Men under den tid som statsrådet var statsråd i departementet i fråga.

Thomas Östros: Då hade vi, inte på statsrådsnivå, men på tjänstemannanivå, ett flertal kontakter. Det sker under ganska normala förhållanden i de grupper där man tar upp den här typen av frågor.

Inger René: Alltså inte bara med GD XXI, utan också med GD XV och XVI?

1998/99:KU25
Bilaga B 5

Thomas Östros: Jag lämnar över ordet till Susanne Åkerfeldt.

Susanne Åkerfeldt: Nej, under den första delen av det här ärendet var det med GD XXI, skattedirektoratet, vi hade kontakter. Vi hade inte kontakter med GD XV, konkurrensdirektoratet, förrän vi fick brev från dem i december 1996.

Inger René: Blev ni överraskade över det brevet? Jag vet inte vem jag skall rikta mig till.

Thomas Östros: Här handlar det om bedömningsfrågor och en bedömning av lagstiftning. Det uppstår situationer där länder gör sina bedömningar och där kommissionen sedan gör sin bedömning. När vi fick kommissionens bedömning menade vi att vi borde agera och agera snabbt. Samtidigt tror jag inte att det kommer att vara en ovanlig situation framöver. Vi är nu medlemmar i Europeiska unionen. Vi kommer vid många tillfällen, liksom många andra länder ofta gör, att hamna i lägen där tolkningar står mot varandra och det till slut kommer ett avgörande på något sätt.

Inger René: Om man tittar i backspeglarna, borde departementet i det här läget ha tagit kontakt med fler av generaldirektoraten för att få en fullständig bild när det gäller beläggningen av denna fråga?

Thomas Östros: Jag har ingen anledning att säga att beredningen av den första propositionen var bristfällig. Det jag har noterat och det jag har hämtat in gör att jag tycker att det är en fullödlig behandling.

Inger René: I det brev som man så småningom fick från kommissionen, och som gjorde att man lade fram förslag om ändring av lagstiftningen, förekom också en synpunkt som inte hade enbart med röd olja i tankar att göra, utan som också hade med röd olja för andra typer av motorfordon att göra. Men regeringen valde att bara gå halva vägen. Varför gjorde man det?

Thomas Östros: Nu förstår jag inte inledningen till frågan.

Inger René: För att förtydliga mig kan jag säga att i det brev som man fick från kommissionen, jag tror att det var från GD XV, fick man synpunkter på Sveriges sätt att hantera den här lagstiftningen. Det var tre olika punkter. Regeringen valde att lägga fram förslag till förändring av lagstiftningen när det gällde en av de här punkterna, som vi fattade beslut om och som trädde i kraft retroaktivt den 1 juni 1996. Varför gick man inte hela vägen och tog upp också de andra punkter som kommissionen hade synpunkter på?

Thomas Östros: Jag har inte punkterna i huvudet. Men jag antar att Inger René menar bussar och lastbilar.

Inger René: Ja, det menar jag.

Thomas Östros: Då förstår jag. Den bedömning som gjordes på departementet var att den finska lagstiftningen i den delen överensstämde med EG-regelverket. Vid senare påtalande från EG-kommissionen visade det sig att så

inte var fallet; därför agerade vi i ett senare skede när det gällde lastbilar och bussar. Det kan man säga var rent formellt, för i praktiken har det inte varit något problem.

Inger René: Nej, men man fick då, om jag minns rätt, fatta ett nytt beslut som också det blev retroaktivt från den 1 juni 1996.

Thomas Östros: Ja, just det. Det var för att EG-kommissionen påtalade att Finland inte heller på denna punkt hade uppfyllt EG-rätten. Då utvidgade vi lagstiftningen på den punkten. Det var inget praktiskt problem.

Inger René: Men statsrådet påpekade ju själv att om ett land inte följer EG-rätten skall det inte drabba grannarna vid gränshandel, om jag får uttrycka mig på det sättet.

Thomas Östros: Nej, just det. Det är kommissionens bedömning. Det var det som gjorde att vi agerade. Men i det här skedet uppfattade vi det som att finsk lagstiftning på den punkten överensstämde med EG-rätten. Vid ett senare skede påtalade kommissionen att deras mening var att man inte uppfyllde EG-rätten på den punkten heller. Då var vi naturligtvis tvungna att agera också där.

Inger René: Hade inte regeringen haft de kontakterna så att säga innan man fattade detta beslut? Hade man inte undersökt dessa förhållanden innan man fattade beslutet?

Thomas Östros: Min uppfattning är att det på den punkten inte heller i kommissionen var självklart att man skulle agera. Det fanns en diskussion kring detta, för man upplevde inte heller detta som ett stort problem. Men man valde att formellt ge Sverige en signal också på den punkten, att Finland inte heller i det fallet uppfyllde EG-rätten.

Inger René: Min valkrets är Bohuslän, eller Västra Götalands läns västra som det heter nuförtiden. Under de år som jag har bott där har gränshandeln mellan norra Bohuslän och Norge varit mycket intensiv. Den har växlat riktning ett antal gånger och den har växlat innehåll ett antal gånger, men den har varit oerhört intensiv. Jag vet att man kan titta på skattebasen som undanhålls det svenska skattesystemet när det gäller också den delen av Sverige. Jag har aldrig hört talas om att man någonsin har haft den här typen av kontroll i norra Bohuslän. Det har varit stickprovskontroller, men inte av den omfattning som man har i Tornedalen. Hur kan det komma sig?

Jag kan också säga att Norge dessutom inte är ett EG-land. Det borde i så fall vara än angelägnare.

Thomas Östros: Jag menar att gränshandel är någonting mycket positivt. Det är väldigt bra med den ökade konkurrens som det innebär. För Sverige kommer mer gränshandel och en ökad handel med omvärlden att innebära en bättre och effektivare ekonomi. Det är min utgångspunkt.

Här har vi ett fall som skiljer sig på det sättet att vi har en gemensam lagstiftning som Sverige och Finland skall följa, dvs. gemenskapsrätten på området, som säger att vi skall ha en miniminivå på uppvärmningsolja och en annan miniminivå när det gäller olja som används till fordon. Då väljer Fin-

land, i strid med EG-rätten, som vi kan se så här långt, att inte ha ett förbud mot användning av sin röda olja i fordon. Det leder till mycket stora konsekvenser för oss. Det har vi sett i praktiken. Då är det inte bara en bra och normal gränshandel, då är det ett sätt att tillämpa lagstiftningen som blir ett hot mot våra möjligheter att upprätthålla lagstiftningen. Det tycker jag är stor skillnad.

Inger René: Men detta är ju, som vi har konstaterat flera gånger, egentligen inte vårt bord. Det är inte en fråga som vi har rätt att lägga oss i. Gränshandeln skall fungera på ett normalt sätt oavsett vad Finland hittar på för någonting, och det kan i och för sig strida mot EG-rätten.

Jag skulle vilja ställa en sista fråga: Har departementet efter det som har förevarit i fråga om röd diesel en ny strategi för att undersöka effekterna av EG-rätten när det gäller olika frågor som har den här omfattningen och det här innehållet?

Thomas Östros: Om Inger René menar hur departementet arbetar i dag är naturligtvis inte jag den rätta att tala om det. Men det är klart att det för svensk del är viktigt att vi, som alla nya medlemmar, har en mycket god kommunikation med kommissionens olika delar. Det råder inget tvivel om det.

Sedan är det också så att vi nu är medlemmar i en gemensam union, där det finns ett gemensamt regelverk. Det kommer att bli olika tolkningstvister från tid till annan. Finland har en sådan nu. Man går till domstol med sin tolkningstvist. Det kommer säkert Sverige att göra vid ett antal tillfällen. Det är inte alltid självklart hur det kommer att utfalla i slutändan. Det är på det sättet en lite ny verklighet som alla nya medlemsländer lever i.

Kerstin Kristiansson: Jag har i och för sig fått svar på de frågor jag hade i och med att Thomas Östros inledde. Då kom det mesta fram, så jag står över tills vidare.

Inger René: Det är ju svårt att fråga utbildningsministern om de här frågorna, jag vet inte riktigt hur jag skall bära mig åt. Jag är fortfarande ändå lite överraskad. Jag vet inte när breven landade på departementets bord och vem som egentligen är ansvarig. Men vi har ju EG-rättsligt ansvariga och sakkunniga i Sverige inte bara på departementet utan också på universiteten. Jag är lite överraskad över att man inte har använt deras sakkunskap i större utsträckning. Kan jag få en kommentar till det?

Thomas Östros: Om ni menar enskilda kan det naturligtvis vara så att någon expert som särskilt gillas av någon kanske inte alltid tillfrågas från departementet. Men det är klart att det är väldigt viktigt att vi som departement, alla departement i Regeringskansliet, har en god kommunikation med människor som kan frågorna utifrån sina olika professioner och att det dessutom finns en god kunskap inom Regeringskansliet om EG-rättsliga direktiv och om hur de skall tillämpas. Sedan kommer vi ett flertal gånger också i framtiden att komma till olika tolkningar. Ibland kommer vi att hamna i lägen där det måste lösas i domstol. Det tror jag vi får vänja oss vid också framöver.

Inger René: Jag tänker inte på någon särskild person. När det har talats om beredning har det över huvud taget inte talats om den gruppen av människor. Jag vågar påstå att det kanske var inom utbildningen som man först uppmärksammade EG-rätten och att man därför har samlat ett stort kunskapskapital om den frågan. Men jag har inte sett att de har varit med i beredningsomgångar, så det var därför jag ställde frågan.

Helena Bargholtz: Apropå samtal: Anser man från finsk sida att man inte gör någonting som bryter mot EG-rätten? Vi har ju uppfattningen att det är fel från Finlands sida att göra så här. Då vill jag höra lite grann: Vad har det förekommit för diskussioner med finska företrädare för regeringen om de här frågorna? Hur har man sett på det där? De är väl lika angelägna som vi från Sverige att uppfylla de villkor som ställs. Hur pass intensivt har statsrådet under den aktuella perioden diskuterat de här frågorna med sin finska kollega för att få henne eller honom att inse att de gör fel?

Thomas Östros: Jag kan börja med att berätta om min roll som statsråd, och sedan kan jag lämna över till Susanne Åkerfeldt om de kontakter som har varit på tjänstemannanivå. Jag har haft uppe frågan med den dåvarande finska skatteministern, Arja Alho. Jag har informellt beskrivit vårt problem och bett henne titta närmare på och i diskussion reda ut hur vi kan lösa ett, som jag uppfattar det, gemensamt problem. Jag har uppfattat att Finland efterhand också har förstått att det orsakar oss problem, framför allt en del i det hela som innebär att användning av röd olja i t.ex. personbilar inte är förbjudet i Finland, men man tar ut en särskild avgift, en mycket hög avgift, som i praktiken gör att finska ägare till personbilar inte vill tanka med röd olja därför att det blir alldeles för dyrt. Men man hade ett undantag när det gällde utländska personbilar – för oss svårbegripligt, för deras del en praktisk fråga, naturligtvis, men för oss med mycket stora konsekvenser. Det var den typen av frågor som jag tog upp med den dåvarande skatteministern i Finland, Arja Alho.

Helena Bargholtz: Får jag då fråga: Ansåg Arja Alho att man betedde sig så att säga helt regelmässigt enligt EU-rätten?

Thomas Östros: Jag upplevde det som att man från finsk sida förstod vårt problem när det gällde den delen. Men sedan när det gäller deras tolkning av EG-rätten är det svårare för mig. Jag vill be Susanne Åkerfeldt att berätta lite grann om läget när det gäller den delen.

Susanne Åkerfeldt: Vad gäller kontakterna med tjänstemän på finska finansministeriet har vi alltid haft väldigt goda kontakter med våra kolleger. Så var det givetvis redan före EU-medlemskapet eftersom vi är nära grannländer och har mycket gemensam historia. Men även efter EU-medlemskapet har vi haft mycket täta kontakter. I den här frågan var det ju väldigt naturligt att så fort problemet dök upp lyfta på telefonluren och ringa till finska kolleger och dryfta den här frågan. Vi diskuterade den mycket ingående, och vi fick också kunskap om hur det finska regelverket fungerade. Nu var den finska lagstiftningen väldigt komplicerad och svårförståelig i det här sammanhanget. Men de finska tjänstemännen var på ett mycket tidigt stadium klara med att vi

hade problem i Sverige med det här. De var också, naturligtvis, inte nöjda med att det var ett problem, för de vill ju inte heller att vi skall ha problem mellan oss.

Men till syvende och sist är ju det här en politisk fråga, hur den finska politiska ledningen bedömer det här. Finland har valt att ha en annan ordning. De vill också hindra att man använder lågbeskattad röd olja i personbilar, lastbilar och bussar. Men den finska grundlagen är uppbyggd på ett sådant sätt att de inte kan tillåta en användning av administrativa avgifter på sätt som vi har i Sverige. Vi har ju en väldigt hög administrativ avgift på ungefär 1 000 kr varje gång man anträffas med grön olja i tanken på ett fordon. Det kunde man inte tillgripa i Finland. Skulle man ha ett användningsförbud i Finland var man hänvisad till straffrättsliga påföljder. Finland har där samma tradition som Sverige. Det skulle bli väldigt låga straffrättsliga påföljder. Det skulle bli någon tusenlapp kanske i dagsböter. Det ansåg man inte vara avskräckande, för det rör sig om väldigt mycket pengar. Skulle man ändra på det här området, rödöljeområdet, skulle det föra med sig motsvarande på andra områden inom den finska lagstiftningen, vilken är den grundläggande invändningen till att Finland anser att man har rätt att göra på det här sättet.

Helena Bargholz: En kort följdfråga bara: Om det nu visar sig – för det här skall ju gå till domstol så småningom – att det här inte fungerar för Finland, att det här inte är tillåtet, då blir de i stort sett tvungna att göra om sin grundlag?

Susanne Åkerfeldt: Ja, just det.

Inger René: En kort fråga till: Nu har vi alltså anpassat oss efter EG:s lagstiftning när det gäller den röda oljan i tankar och i motorfordon. Då gäller den sista återstående frågan: i dunkar för personligt bruk. Hur kommer den frågan att hanteras?

Thomas Östros: Ja, det är ju en fråga som verkligen rör den som nu arbetar med skattefrågor i regeringen. Den skulle jag vilja att ni i så fall ställer till Bo Ringholm, som är ansvarig för de frågorna.

Inger René: Det är inte så att statsrådet Östros på något sätt har förberett den frågan? Den var ju också med i kommissionens brev till departementet.

Thomas Östros: Får jag be Susanne Åkerfeldt berätta lite grann om själva juridiken omkring detta.

Susanne Åkerfeldt: Jag förstår att du syftar på reservdunkar som man för med i en personbil för transport in i Sverige. I Sverige har vi en gräns som säger att en reservdunk får innehålla 10 liter. Det här är en praktisk regel vi har i svensk lagstiftning för att helt enkelt ha en praktisk möjlighet att kunna kontrollera att reservdunkarna inte blir orimligt stora. Den frågan har kommissionen inte drivit vidare med oss.

Ordföranden: Får jag bara ställa en avslutande fråga. Den fråga som utskottet har framfört sig är ju, enkelt men också allvarligt uttryckt, om regeringen har följt de beredningsregler eller uppfyllt de beredningskrav som regeringsformen uppställer. De är ju i grund och botten fastlagda för att säkerställa att

olyckor inte inträffar, att människor inte råkar illa ut till följd av att man inte har tänkt sig för eller att man har förbisett ting. Jag noterade att statsrådet Östros – möjligen kommenterade statsrådet den tid då han bara var riksdagsman – menade att beredningen inför den första propositionen likväl enligt hans mening var fullödig. En stund senare konstaterar Susanne Åkerfeldt att ingen kontroll gjordes vid den aktuella tidpunkten gentemot något annat generaldirektorat än det som sysslade med skattefrågor. Det ger onekligen intrycket att det var den fiskala delen av frågan som var viktigare än de konkurrensfrågor som senare har kommit att bli aktuella, eller hur?

Thomas Östros: Ordföranden implicerar att det är klarlagt i vilken mån det är ett brott mot den delen av EG-rätten. Det är inte klarlagt. Vi fick ett brev från kommissionen där de påtalade att de hade bekymmer med detta. Vår bedömning var att det här inte var ett ärende som vi ville föra vidare till domstol, utan vi vidtog de åtgärderna och mycket snabbt, som ni vet att vi gjorde, under 1997. Jag ser inte att det finns anledning att rikta kritik mot den beredning som föregick den proposition som lades i oktober 1995.

Ordföranden: Men de flesta av oss kan ju ändå med blotta ögat se eller i vår fantasi föreställa oss vilka bekymmer ur konkurrenssynpunkt, om jag bortser från skattesynpunkten, som den proposition som presenterades 1995 skulle ge upphov till. Likväl kontrollerade inte eller reflekterade inte Finansdepartementet vid denna tidpunkt särskilt över detta spörsmål, utan uppenbarligen uteslutande på frågan hur man snabbt skulle kunna täppa till vad man menade vara ett bekymmersamt håll för skatteintäkterna.

Thomas Östros: Jag har beskrivit beredningen. Frågan var inte uppe som någon stor fråga. Det är klart att det finns en beredning kring flera aspekter kring en skattefråga. Det är självklart. Inte heller i skatteutskottet, eller i riksdagen senare, menar man att det här uppenbart, som ordföranden formulerar det, skulle bryta mot detta. Jag ser inte att det finns anledning att rikta kritik mot beredningen i det ärende som lades fram 1995.

Ordföranden: Tack för det. Vi tackar statsrådet Östros för hans medverkan.

Offentlig utfrågning med kulturminister Marita Ulvskog
angående handläggningen av vissa ärenden om sändnings-
tillstånd för digital-TV samt om försäljningen av Svenska
Dagbladet till Marieberg

Digital-TV

Ordföranden: Konstitutionsutskottet hälsar kulturminister Marita Ulvskog välkommen, först och främst för att stå till förfogande för frågor kring det ärende som kallas *Marita Ulvskogs handläggning av vissa ärenden om sändningstillstånd för digital-TV* men också för att ha beredskap att svara på några korta frågor om det andra ärendet som utskottet granskar, nämligen frågan om försäljningen av Svenska Dagbladet till Marieberg.

Jag tror att det har gått fram också till kulturministern att det första ärendet är huvudärendet. Av praktiska skäl tar vi ärendena i tur och ordning. Kanske vill kulturministern själv inledningsvis säga något om digital-TV-ärendet.

Marita Ulvskog: Nej, tack! Jag är beredd att svara på frågorna.

Ordföranden: Då gör vi som vi brukar göra. Frågan går alltså först till det parti som har anmält ärendet, i detta fall Moderaterna genom Ola Karlsson. Efter det att han har ställt sina frågor får övriga partier i storleksordning ställa frågor. Om det efter detta finns ytterligare frågor att ställa börjar vi om från början igen. Varsågod, Ola Karlsson!

Ola Karlsson: Tack! Jag skulle vilja börja med att fråga vad skälet är till att i villkoren för TV 3 föreskriva att faktaprogram, sportprogram och barnprogram i betydande omfattning skall ingå i sändningarna.

Marita Ulvskog: Denna uppräkningslista är hämtad ur den programförklaring, som TV 3 själv har lämnat. Det är alltså inte så att Digital-TV-kommittén, som berett de här frågorna, själv har varit kreativ, utan det är hämtat ur den programförklaring som TV 3 själv har lämnat.

Detta bygger på att det i digital-TV-propositionen sägs att det skall finnas villkor om mångsidigt programutbud. Det är egentligen hämtat redan från den proposition i början av 90-talet som föregick TV 4:s möjligheter att börja sända i marknätet. I den propositionen fördes en diskussion som senare återkommit i andra sammanhang – i propositioner och i lagar – om mångsidigt programutbud. ”Mångsidigt programutbud” har på en del ställen i dessa texter definierats som att det t.o.m. kan handla om bara nyhetsprogram, så mångsidigheten har en definition som inte är särskilt vidsträckt. Men TV 3 har valt att själv i sin programförklaring ange det som vi får utgå från är dess önskemål, att kanalen själv skulle vilja ha med i den här typen av programverksamhet. Därför återfinns det också i tillståndet.

Ola Karlsson: Det innebär alltså att skälet till att regeringen reglerar detta i ett tillstånd är att TV 3 vill sända den här typen av program. Utan den regleringen i tillståndet skulle de inte kunna göra det, eller hur är det?

Marita Ulvskog: Det är ett försök från Digital-TV-kommittén att se till att de krav som finns i propositionen tidigare om digital-TV och mångsidigt programutbud uppfylls. Senare har regeringen med sitt beslut fastställt detta men allt beredningsarbete har alltså skett i Digital-TV-kommittén.

Ola Karlsson: Att det är hämtat från programförklaringen för TV 3 förstår jag. Men vad är skälet till att det ligger i tillståndet för TV 3:s verksamhet?

Lars Marén: Det går väl att säga det du nyss sade på ett lite annat sätt. I digital-TV-propositionen står det att urvalssättet skall vara sådant att programutbudet som helhet tilltalar olika intressen och smakriktningar. Mot den bakgrunden har man begärt av de sökande företagen att de skall avge en programförklaring, och så har urvalet, får man anta, skett utifrån de lämnade programförklaringarna som visar ungefär vilken inriktning som de har tänkt sig. Då kan man säga att ett kvitto på det är ett sådant här tillståndsvillkor.

Ola Karlsson: Det innebär alltså att skälet till att det finns i TV 3:s tillstånd är att regeringen vill att hela utbudet av kanaler totalt skall vara mångsidigt?

Marita Ulvskog: Ja, det framgår av tidigare propositioner att mångsidigt programutbud är något som är önskvärt. Det formulerades första gången och gavs också ett slags definition i propositionen 1990/91, som föregick introduktionen av TV 4 i marknätet. Den har sedan återkommit i en rad olika sammanhang och propositioner, även i digital-TV-propositionen.

Det hela bygger sedan på programförklaringar som de olika företagen har lämnat. När sedan Digital-TV-kommittén har valt ut programföretag i introduktionsfasen, när det inte finns tillräckligt många frekvenser för att ge alla möjlighet att omedelbart sända, är det, antar jag, en önskan från Digital-TV-kommitténs sida att få en spridning som gör att man kan säga att önskemålet om det mångsidiga programutbudet, som alltså regeringen har föreslagit och riksdagen positivt har tagit ställning till och beslutat om, uppfylls.

Sedan har den programförklaring som, i det här fallet, TV 3 har avgett, också tagits med i tillståndsvillkoret för TV 3. Likadant är det för de andra. T.ex. Kunskaps-TV vill syssla med utbildning och kunskapsförmedling. Det finns också med i tillståndsvillkoren. Det betyder naturligtvis *inte* att de under dessa allmänna rubriker måste följa det till punkt och pricka. Det finns också angett i digital-TV-propositionen, tror jag.

Ola Karlsson: I 3 kap. 2 § radio- och TV-lagen regleras vilka villkor som ett sändningstillstånd får innefatta. Där finns punkten 13 om att det även får avse skyldigheten att "sända ett mångsidigt programutbud".

Anser statsrådet att faktaprogram, sportprogram och barnprogram i betydande omfattning skall ingå i sändningarna – att man därmed reglerar ett mångsidigt programutbud för TV 3?

Marita Ulvskog: Det mångsidiga programutbudet handlar om samtliga de programföretag som i ett inledningsskede kommer att sända i det digitala

marknätet, så det är väl helheten man skall se. Om det hade varit så att samtliga programföretag hade haft precis samma programförklaring som TV 3, är det väl inte sannolikt att Digital-TV-kommittén, där ju samtliga riksdagspartier har varit representerade och fört den här diskussionen, hade tyckt att det hade varit ett sätt att leva upp till mångsidigheten i programutbudet.

Ola Karlsson: Vad Digital-TV-kommittén å ena sidan föreslog kan vi väl delvis lämna därhän. Vad vi diskuterar är ju vad som faktiskt står i de tillstånd som regeringen har meddelat. Det är trots allt en annan sak. Men hur självständigt avgör TV 3 vad som skall förekomma i programmen när man har ett sådant här tillstånd?

Marita Ulvskog: Man kan väl säga att det som också framgår av tidigare propositioner är att bestämmelsen betyder att man inte behöver ta i anspråk *hela* det utrymme som omfattas av bemyndigandet. Som jag sade: Det behöver inte vara så att allt som sänds av exempelvis TV 3 i en digital marksänd kanal faller under de här rubrikerna. Det framgår också rätt tydligt av tidigare propositionstexter.

Ola Karlsson: Hur mycket av programmet måste omfattas av faktagram, sportprogram och barnprogram? Alltså: Hur mycket av programinnehållet är det då som man får avgöra självständigt?

Marita Ulvskog: Självständigt har man ju valt att avge en programförklaring som innehåller de här tre rubrikerna, så där har ingen talat om för TV 3 vad det skall vara. Man har självständigt formulerat en programförklaring som ser ut på det viset. Jag tror att man använder orden *i betydande omfattning*, men det är naturligtvis en tolkningsfråga. Det är alltså Granskningsnämnden som tolkar detta.

Ola Karlsson: Svaren tyder på att skälet till att det här finns med i tillstånden för sändningarna är att TV 3 vill sända de här programmen. Alltså är regeringen snäll och tar in det i ett tillstånd. Men vad är då skälet för att tillståndsreglera något som ett programbolag ändå vill sända om det inte är så att regeringen säger att detta skall man hålla sig efter?

Marita Ulvskog: Det har att göra med att det finns en önskan om att försöka leva upp till kraven på det mångsidiga programutbud som, som sagt, formulerats i ett antal propositioner från 90-talets början i olika sammanhang.

Det finns olika vägar att gå. Man kan ha den uppfattning som jag tror att Ola Karlsson företräder, att man har ett auktionsförfarande och sedan hoppas att det av detta skall komma ut ett mångsidigt programutbud. Det finns ju en del erfarenheter på det kommersiella lokalradioområdet som har jävat detta. Sedan kan man göra som vi från Centern, från Folkpartiet ursprungligen och från Socialdemokraterna enats om när det gäller introduktionen av digital marksänd TV som gått ifrån auktionsförfarandet och menat att allmänna, enkelt utformade programförklaringar från dem som ansöker om att få sända i marknätet är en bättre väg att gå. Då bestämmer programföretagen själva vad de skulle vilja ägna sändningsutrymmet åt. De är nog inte låsta bara vid detta, utan det finns utrymme för att naturligtvis sända även annat. Men det gör det lättare för dem som har att försöka göra något slags urval i ett skede

när frekvensutrymmet inte är så oändligt stort att man med automatik kan säga ja till alla som vill sända.

Uppdraget att göra urvalet har den parlamentariskt sammansatta Digital-TV-kommittén, där Ola Karlsson själv har suttit med och Radio och TV-verket haft. Sedan har regeringen sagt ja i helhet till det förslag som kommittén och verket har kommit med. Regeringen har alltså inte haft några egna förslag eller ändringar att anföra. Allt detta handlar alltså om att på ett annat sätt än via ett osäkert auktionsförfarande försöka leva upp till det krav som regeringar och riksdagar genom åren har formulerat som en strävan efter ett mångsidigt programutbud.

Ola Karlsson: Hur förenas då den här paragrafen om att ett visst programutbud i betydande omfattning skall ingå i sändningarna med 3 kap. 4 § yttrandefrihetsgrundlagen? Där sägs: ”Den som sänder radioprogram avgör självständigt vad som skall förekomma i programmen.”

Marita Ulvskog: Som sagt: Det är inte så att regeringen tar över programföretagets beslut om vilka program som skall sändas, vad som faktiskt skall sändas. Det gör inte heller Digital-TV-kommittén och Radio- och TV-verket, utan det är i enlighet med denna självständighet. Man har gjort självständiga programförklaringar, och man avgör sedan självständigt vad man de facto sänder.

Skulle det vara så att man helt enkelt ändrar inriktningen på vad man sedan väljer att sända – att det inte överensstämmer med de här mycket allmänna rubrikerna som man har satt på det man vill sända – förutsätter jag, utgår jag från, att det blir ett ärende för Granskningsnämnden, vilket kan innebära att man kanske vill omformulera tillståndet och tillståndsvillkoren t.ex. Det behöver ju inte bidra till minskad mångfald om man funnit att man vill ha en annan inriktning. Och dessutom som sagt: Utrymmet för att sända helt andra saker än det som man räknat upp i den egna självständigt formulerade programförklaringen är också något som man självständigt bestämmer.

Kenth Högström: Jag har några frågor till Marita och börjar med en uppföljning av Ola Karlssons långa frågerunda kring den preciserade TV 3-frågan.

Är det något av de övriga sökande programföretagen som har fått sina programförklaringar preciserade i sändningsvillkoren på ett likartat sätt som TV 3?

Marita Ulvskog: Man kan säga att de gamla programföretagen, alltså de som redan sänder i marknätet – SVT, TV 4 och Utbildningsradion – redan har sina gamla formuleringar. Däremot har alla nya som inte har några sändningstillstånd av något slag fått den här typen av mycket allmänt formulerade tillståndsvillkor, dvs. deras programförklaringar som de självständigt har formulerat finns också med i tillståndsvillkoren. Men det behöver ju inte betyda att de inte har bedrivit verksamhet. Ta TV 8-kanalen t.ex. Den har helt enkelt satt ned på papper det den gör redan i dag. Det har varit dess programförklaring och den vill fortsätta med den verksamheten. Det finns också med i dess tillståndsvillkor.

Kenth Högström: Är det riktigt tolkat av föregående frågerunda att regeringen i stor utsträckning, ja, t.o.m. helt och hållet, har följt Digital-TV-kommitténs förslag?

Marita Ulvskog: Regeringen har icke ändrat ett kommatecken.

Kenth Högström: Inte ett kommatecken?

Marita Ulvskog: Nej.

Kenth Högström: Då vill jag ställa en avslutande fråga: Är det något av de programföretag som har beviljats tillstånd som uttalat missnöje med de beviljade och preciserade tillståndsvillkoren?

Marita Ulvskog: Jag har inte nåtts av någon sådan information, utan de har självständigt formulerat programförklaringarna. De har sedan, som jag upplever det, varit tillfredsställda med att det står i tillståndsvillkoren också och undertecknat dem, godtagit dem.

Kenth Högström: En kontrollfråga för mig som inte varit med i Digital-TV-kommittén och som inte heller sett protokollet därifrån: Finns det någon oenighet uttrydd i tillståndsgivningsförslaget från kommittén?

Marita Ulvskog: Jag måste fråga min medarbetare här. Jag har ju inte heller suttit med i Digital-TV-kommittén.

Lars Marén: Jag försöker förgäves erinra mig precis hur de här reservationerna såg ut. Jo, det finns någon form av avvikande mening som är uttryckt av Folkpartiet och Moderaterna men jag kan inte komma ihåg om det avsåg proceduren i princip eller om det avsåg det speciella förslag som kommittén lade fram.

Kenth Högström: Det är bra; jag skall kontrollera det. Jag ställer ingen mer fråga till er, utan jag vill bara tänka högt.

Kan det möjligen vara så att en ledamot i Digital-TV-kommittén på detta sätt följer upp sitt missnöje med en politisk hållning i form av motioner och sedan debatt i kammaren och sedan en anmälan i konstitutionsutskottet? Då måste jag få ta upp frågan med konstitutionsutskottets kansli om det är det sätt som man skall arbeta politiskt på i konstitutionsutskottet.

Ordföranden: Då får väl Kenth Högström ägna sig åt överläggningar med utskottets kansli om detta. Det låg ingen fråga i det?

Kenth Högström: Nej.

Ordföranden: Vi överlägger också med kansliet.

Helena Bargholtz: Jag är också mycket ny i det här sammanhanget. När anmälaren tar upp det här med åtkomstkontrollen, som handlar om kryptering, programkod och kodning, och det skall skötas av Senda AB, undrar jag vad det här i praktiken innebär. Innebär det att det alltså kommer att samlas kanske en mängd uppgifter hos Senda, som liksom då får en uppgifts- eller informationsbas som sedan på något sätt kanske kan användas ofördelaktigt i något sammanhang? Man är ju alltid lite rädd när det gäller att ha ett organ

som sitter inne med väldigt mycket uppgifter, t.ex. om vad folk tittar på och så.

1998/99:KU25
Bilaga B 6

Marita Ulvskog: Jag inleder med några allmänna ord. Sedan överlåter jag detta på kanslirådet Lars Marén som är väldigt duktig på det tekniska.

När det gäller den digitala tekniken handlar det om att man kan utnyttja ett befintligt frekvensutrymme oerhört effektivt. Man får in väldigt många fler kanaler, som du känner till, än i den analoga tekniken. Det innebär att man delar på utrymmen. Skall det digitala marknätet fungera krävs det att man försöker slå sig samman. Det är därför som frågan om en vilja till samverkan finns med också i de villkor som satts upp. Jag är nog inte tekniskt tillräckligt säker på den exakta frågan, så jag lämnar ordet till Lars Marén.

Lars Marén: Jag kan först peka på några rader i proposition 1996/97:67 om digitala TV-sändningar, där det alltså finns uppdraget vilka systemkrav som bör gälla och som är det som föranleder att ett sådant här tekniskt samarbete behövs. Man pekar bl.a. på att avkodarna skall vara sådana att alla har möjlighet att ta emot alla program med en och samma tekniska utrustning, och det ställer krav på ett samarbete som bl.a. kan handla om just krypterings- och tillgångskontrollsaker.

Samtidigt pekar man i samma text på att det kan uppstå problem om olika konkurrerande företag måste samarbeta i ett och samma tekniska system. Det kan, som det står, t.ex. gälla tillgång till känslig information t.ex. om kunder och kundbeteende – alltså, med vanligt språkbruk, kundregister, abonnentregister. Man uttalar i propositionen en förmodan att det bör gå att hitta sådana samverkansformer att det ändå går att klara det här.

För att hoppa till ett annat dokument så gäller det det avtal som samtliga parter träffade om den här samverkan och som i vissa delar ingår som tillståndsvillkor i de här tillståndsbesluten. Där talar man en hel del om korthantering, val av olika tekniska system och sådant. Men sedan säger man också där att Senda och respektive programbolag kan träffa individuella avtal om de närmare villkoren för åtkomst till visst program eller tjänst.

Det där, har jag förstått, betyder att man kan bestämma sig för att Senda skall hantera kundregistren. Men man kan också bestämma sig för att man skall göra det på annat sätt, så i denna överenskommelse som är sluten finns båda möjligheterna. Det ligger i parternas hand att avgöra hur det här skall göras.

Helena Bargholtz: Tack! Jag tycker kanske inte att det var helt glasklart för mig. Kan jag som tittare vara säker på att Senda inte vet vilket program jag sitter och tittar på?

Lars Marén: Ja. Senda vet kanske vilket program du abonnerar på. Det måste de ju veta ifall det är ett abonnemang. Men det finns ingen ”storebror” som ser hur du har fjärrkontrollen just då. Den enda som ser det är publikmätningföretaget MMS, men det förutsätter att du har accepterat att ta in deras maskineri i ditt hem.

Helena Bargholtz: Jag kanske får ställa en fråga till, herr ordförande: Vilka företag har sökt men inte beviljats tillstånd, och vad finns det i så fall för skäl till att de inte har gjort det?

Marita Ulvskog: Om jag minns rätt var det 56 eller 57 företag som ansökte om att få delta redan i den första introduktionsfasen av marksänd digital TV.

Hela detta material har Digital-TV-kommittén haft att hantera – den parlamentariskt sammansatta kommittén. Samtliga partier i riksdagen har ingått i detta arbete. Jag kan alltså inte i detalj redogöra för kommitténs arbete. Om jag förenklar det något så gjordes det väl en första rangordning som innebar att ansökande företag, som inte hade en egen möjlighet att finansiera det hela, fick ställas åt sidan. De kanske kan hitta möjligheter och komma tillbaka, men just i det läget var det väl svårt.

För tydlighetens skull skall jag kanske säga att det var Radio- och TV-verket som lämnade förslag, i samråd med kommittén, när det gäller de 57 sökandena. Redan i denna första etapp var det alltså väldigt många företag som inte kunde bedömas vara i ett sådant läge att de skulle kunna börja sända. Det handlade om de ekonomiska förutsättningarna.

För att lösa situationen med den lista över det antal företag som blev kvar försökte Digital-TV-kommittén, och möjligen var också Radio- och TV-verket inblandat, att efter kontakter dela på frekvenser för att få in så många som möjligt och inte behöva säga nej till dem som hade en praktisk, reell möjlighet att finnas med redan i introduktionen. Det var naturligtvis ett slags nödlösning. Ganska snart kunde vi senare från regeringens sida öka frekvensutrymmet så att de som tidigare hade sett ut att behöva dela på tillstånd fick egna frekvenser och mer utrymme.

Det kommer in nya förfrågningar hela tiden om det kan bli ytterligare kanaler och ytterligare frekvenser och när det kan ske, eftersom det finns ett fortsatt tryck från nya sökande som inte har sökt tidigare, eller sådana som har sökt och nu kommer igen. Det är naturligtvis enklare för dem som suttit i Digital-TV-kommittén och hanterat alla dessa ansökningar att ge en mer detaljerad bild. Det handlade i första hand om programföretag som inte var tillräckligt stabila ekonomiskt för att kunna stå för de kostnader som det innebär.

Per Lager: Jag skulle vilja fråga statsrådet om helheten när det gäller mångsidigheten i programutbudet. Är det så som vi här hört att varje programbolag har lagt fram ett programförslag som på något sätt oftast består av någon form av mångfald, dvs. att man har flera olika idéer om det man skall sända? Här var det för TV 3 fråga om faktaprogram, barnprogram och idrott.

Kan man när det gäller helheten för kommande tillstånd tänka sig att de bolag som söker kanske är mer nischinriktade? Ett speciellt bolag kanske vill sända naturprogram, ett annat kanske är mer inriktat på rena kulturprogram och andra mer inriktade på utbildningsprogram. Tittar man på helheten som man har gett tillstånd till och avgör att man faktiskt behöver mer av en viss sorts program, eller går man då för långt?

Marita Ulvskog: Det finns redan nischade kanaler bland dem som nu finns med i introduktionsfasen. Kunskaps-TV skall syssla med just utbildning och

kunskapsförmedlande program. Sveriges Television har valt att satsa på en nischad 24-timmars nyhetskanal. Det handlar om helheten i utbudet när man skall försöka eftersträva en viss mångfald så att inte alla kanaler sänder t.ex. modern amerikansk dramatik, om jag uttrycker mig på en så hög abstraktionsnivå som möjligt.

Per Lager: Det vill jag följa upp med en fråga. Det kommer en fas där man börjar tala om vad som skall sändas och inte sändas när man ger tillstånd. Har man för många underhållningsprogrambolag som har huvudvikten lagd vid underhållning, ser man att det behövs lite mer modern amerikansk dramatik. Då är det något bolag som inser detta och snabbt nischer in sig där för att få tillstånd. Det kan bli lite farligt framöver om man på något sätt skall ha dessa avgöranden. Jag vet inte om det är så att regeringen låter kommittén ta hand om detta framöver.

Marita Ulvskog: Det är ingenting som regeringen kommer att ägna sig åt. Det handlar om självständiga programförklaringar som TV-företag gör. Om de finner att det finns någon outnyttjad nisch som de dessutom kanske kan finansiera via reklaminkomster står det dem fritt att formulera en programförklaring. Det kommer att ingå i det urval som andra än regeringen gör. Jag tror att jag stannar där.

Ola Karlsson: Herr ordförande! I tillståndet regleras att ett antal tjänster och teknisk samverkan skall skötas samt att det är AB Senda som skall sköta de sakerna. På vilket lagrum vilar man när man reglerar att det är ett visst bolag som skall sköta de tjänsterna?

Marita Ulvskog: Jag tycker att det framgår ganska tydligt av det skriftliga svar som gått från Kulturdepartementet till utskottet att det i Digital-TV-propositionen som antagits av riksdagen sätts upp som ett villkor att det måste ske teknisk samverkan med andra tillståndshavare. Det sker naturligtvis för att det skall fungera med digital marksänd television och också för att TV-tittaren inte skall behöva ha olika uppsättningar av dekodrar och annat beroende på vilket programföretag som står för utbudet.

Det stöttade konstitutionsutskottet. Konstitutionsutskottet delade regeringens bedömning att 3 kap. 2 § i radio- och TV-lagen kan innefatta en skyldighet att delta i en teknisk samverkan. Detta beslutades också av riksdagen. Sedan tyckte regeringen, stöttat av konstitutionsutskottet, att man för tydlighets skull skulle formulera detta mer konkret i radio- och TV-lagen, men det fanns inga tvivel om att radio- och TV-lagen gav lagstöd för att ha ett sådant krav.

Sedan har programföretagen självfallet självständigt tolkat detta villkor om samverkan. Den modell de har valt är bolaget Senda som de sedan har skrivit ett avtal med. Detta har regeringen ingen del i.

Ola Karlsson: Men regeringen har fört in i tillståndet för de olika programbolagen att det är Sända som skall sköta dessa åtgärder. Jag får då upprepa min fråga: På vilket lagrum vilar regeringen när man reglerar att det är ett visst bolag som skall sköta dessa tjänster?

Marita Ulvskog: Det innebär naturligtvis inte att programföretagen inte kan komma fram till: Nej, vi väljer nu självständigt att finna en annan lösning. Det fanns inget i det beslut som regering och riksdag fattat om villkoret om teknisk samverkan som ledde fram till det val programföretagen gjorde. Det var en alldeles självständig idé som jag antar växte fram bland programföretagen som de kunde enas om och som de skrev ett avtal om, och som i enlighet med tidigare framlagda propositioner också skulle finnas med bland tillståndsvillkoren.

Det var ett villkor för sändningstillstånd att man samverkade när det gällde tekniken, och den tekniska samverkan som man valt är via Senda. Därför finns det med i tillståndsvillkoren. Det finns ingenting som hindrar att programföretagen självständigt kommer fram till någon annan samverkanslösning. Då kommer självfallet tillstånden att justeras på den punkten. Det viktiga är att det tydligt framgår att de har valt att leva upp till regeringens och riksdagens krav på teknisk samverkan. Det konkretiseras med avtalet.

Ola Karlsson: Radio- och TV-lagen 3 kap. 2 § innehåller en rad villkor som ett tillstånd får innehålla. I den proposition som lämnades för att driva igenom radio- och TV-lagen 1995/96 skriver föredragande statsråd: Några andra villkor för rätten att sända skall regeringen inte få ställa. Det finns villkor 7 att få använda en viss sändningsteknik. Jag har inte i listan hittat möjligheten att sätta som villkor i tillstånd att ett visst bolag skall klara dessa tjänster. Kan möjligen statsrådet guida mig och peka på var det regleras?

Marita Ulvskog: Som jag sade i mitt tidigare svar handlar det om hur man kan göra troligt att ett villkor om att använda en viss sändningsteknik är uppfyllt. Att då nämna ett bolags namn skulle enligt regeringens mening inte vara någonting som går utöver radio- och TV-lagen.

Det är självständiga beslut som programföretagen fattar för att nå upp till samverkan när det gäller tekniken. Om det föranleder förändringar och att man skapar andra samverkansformer, andra bolagsformer och vänder sig till andra företag kommer det att ändras i tillståndsvillkoren. Det handlar helt enkelt om vilken konkretionsgrad man skall ha för att göra troligt att man faktiskt har levt upp till det som står i radio- och TV-lagen och i villkoren.

Ola Karlsson: Det är väl möjligt att vi inte kommer längre med just den frågeställningen. I svaret till konstitutionsutskottet skriver man också: Regeringen konstaterade i beslutet den 5 juni 1998 om tillstånd att sända television med digital sändningsteknik att Radio- och TV-verket redovisat att samtliga föreslagna sökande uppfyllt förutsättningen för att erhålla tillstånd, nämligen ingått avtal om samverkan om vissa tekniska frågor.

Var det ett krav i de diskussionerna att samverkan skulle ske med Sända och Teracom, eller fanns det några möjligheter för andra bolag att agera?

Marita Ulvskog: Det fanns inga som helst krav i den riktningen. Det förekom inga diskussioner mellan regeringen och programföretagen. Detta är något som programföretagen självständigt har kommit fram till, lanserat och sedan skrivit avtal om. Det är ingenting som regeringen har haft någon del i.

Ola Karlsson: Vad är då skälet till att i tillstånden för programbolagens verksamhet föra in att ett statligt monopolföretag skall ha hand om de tjänsterna? De tjänsterna innebär att bolaget kommer att disponera ett kundregister där man i sin förlängning kan se tittarvanorna för hela svenska folket, vilka kanaler hela svenska folket väljer att titta på, vilka kanaler Putte Svensson och Sara Karlsson och andra väljer att abonnera på.

I sin förlängning kommer man när vi får betal-TV att i det registret kunna se vilka filmer dessa människor väljer att köpa och se. Vad är skälet till att bygga upp ett sådant statligt monopolbolag med detta enorma tittarregister?

Marita Ulvskog: Som svar på din andra fråga kan jag säga att det besvarades på ett bra sätt av kanslirådet Marén när han svarade på Helena Bargholtzs fråga. Några sådana möjligheter gives inte. Detta företagsnamn, denna företagsbildning som kommit till stånd genom att programföretagen har slutit sig samman, har förts in i tillståndet eftersom man vill hänvisa till det avtal som är slutet mellan programföretagen. Det nämns bara, precis som jag tidigare sagt i frågesvar, därför att avtalet finns där. Det är ett konkret understrykande av att programföretagen har levt upp till villkoret om viss teknisk samverkan.

Ola Karlsson: Det innebär alltså att tillståndsvillkoren i praktiken inte betyder någonting för bolagen. Skulle de vilja bryta upp samarbetet med Sända och Teracom, skulle de kunna välja någon annan. Skulle man vilja ha en annan programverksamhet, skulle man kunna välja det, eftersom de villkor som regeringen har fört in bara innebär programbolagens önskningar. Förändras de är det fritt fram för programbolagen att också ändra sin verksamhet. Är det en korrekt tolkning?

Marita Ulvskog: Jag utgår från att Ola Karlsson har fört långa diskussioner med de andra i Digital-TV-kommittén under de många månader och de många möten som förekommit. Det spelar naturligtvis roll att programföretagen skall uppfylla villkoren om viss teknisk samverkan och om att försöka nå upp till ett mångsidigt programutbud. Det betyder inte att sändningstillstånden för evigt är statiska. Vi har redan ändrat programtillstånden vid ett tillfälle när det gällde tidpunkten för när sändningarna kan komma i gång.

Det är självklart att det finns en beredskap för att underlätta för dessa programföretag att leva upp till de grundläggande villkoren om viss teknisk samverkan som är till för att den digitala tekniken över huvud taget skall fungera och för att vi som TV-tittare inte skall tvingas köpa särskilda apparater och särskilda boxar beroende på vilket programföretag som sänder. Man skall inte behöva investera i tre, fyra olika varianter. I stället skall det finnas en samverkan som är till konsumentens, TV-tittarens, nytta.

De kraven är i varje fall ingenting som man ändrar på i en hast. Men handlar det om att programföretagen självständigt väljer ett annat företag eller en annan konstruktion för att leva upp till villkoret föranleder det ändringar.

Kenth Högström: Har det framförts någon kritik eller uttryckts någon farhåga från de beviljade programföretagen mot den samverkansform som nu tagit sig uttryck i Sända?

Marita Ulvskog: Det är ingenting som jag har nått av. Jag har förstått av medieuppgifter att det har funnits en diskussion inom Senda, dvs. den företagskonstruktion som programföretagen själva har skapat. Vad det har lett till kan jag inte redogöra för. Jag utgår från att problemen är lösta eftersom de fortsätter att arbeta med Sända.

Kenth Högström: Finns det enligt er mening någon risk – politisk, ekonomisk eller kulturell risk – att Senda får denna särställning som samordnare av programföretagen?

Marita Ulvskog: Det är en rent politisk bedömning. Jag vill inte ge mig in på det i det här sammanhanget. Det viktiga är om de programföretag som har skapat detta företag och skrivit under avtalet gemensamt beslutar sig för: Nej, vi vill ändra på detta, eftersom det inte fungerar väl. Risken kan vara att det inte fungerar väl och att de inte tycker att företaget gör ett bra jobb. Då finner de väl någon ny samverkansform, och då ändras tillståndsvillkoren på denna punkt. Det finns t.o.m. förutsett i tillståndet. Där finns ett särskilt avsnitt där detta tydligt utsägs.

Kenth Högström: Hur kan då ett programföretag gå till väga för att uttrycka sitt missnöje över en viss rådande situation?

Marita Ulvskog: Det är en intern fråga för de självständiga programföretagen som vi från regeringens sida inte lägger oss i och inte skall lägga oss i.

Kenth Högström: Sända tycks i en mening likna Pressens Samdistribution, dvs. gemensamt kommer man överens om att ha en distributionscentral. Det har uppenbarligen vissa risker. Vissa tidningar är endagarstidningar, och andra får inte plats. Jag tänker i en förlängning.

Marita Ulvskog: Det går nog inte att direkt överföra detta till Pressens Samdistribution. Det är lite annorlunda.

Kenth Högström: Jag har inga fler frågor.

Ingvar Svensson: Herr ordförande! Jag har bara en liten undran. Kulturministern sade att tidpunkten för när sändningar skulle kunna börja har flyttats fram. När de *kan* börja, var ett uttryck som kulturministern använde. Står det i tillståndet när de kan börja, eller finns det krav på när de skall börja?

Marita Ulvskog: Det står fortfarande i tillstånden: *skall* börja.

Ordföranden: Får jag bara ställa ett par avslutande frågor. Jag hoppas att vi dessutom kan få ställa ett par frågor om det andra ärendet. Jag skall få be att vända tillbaka till där diskussionen inleddes, nämligen rätten för eller den lagliga grunden för regeringen att reglera innehållet i programbolagens sändningar.

Som har påpekats tidigare finns det grundläggande stadgandet om detta i yttrandefrihetsgrundlagen där det anges att det är bolagen självständigt som avgör vad som skall förekomma i programmen. Detta är basen för det.

En annan bas är vad som framhålls i radio- och TV-lagen. Där sägs, nota bene, ingenting om att det är det totala utbudet som skall uppfylla kravet på mångsidighet. Regeringens rätt att reglera utgår från att man reglerar krav på

mångsidighet på det enskilda programbolaget. Det är de två lagrum vi står på.

Då blir min fråga: När nu regeringen i tillstånden har skrivit in vad det är bolagen förväntas göra, är detta någonting som bolagen skall följa, eller är det någonting som saknar varje rättslig betydelse?

Marita Ulvskog: Jag börjar från slutet. Jag tror inte att jag uppfattade alla frågor som låg i frågan.

Ordföranden: Det var bara en.

Marita Ulvskog: Eftersom det rymmer formuleringar som ”betydande omfattning” är det väldigt svårt att säga när någonting inte är uppfyllt. Det blir i så fall en fråga för Granskningsnämnden att göra en bedömning av om detta är något som avviker starkt. Man skall ju följa tillståndsvillkoren, men tillståndsvillkoren är ju samtidigt allmänt hållna.

Formuleringen ”mångsidigt programutbud” som finns diskuterat och också definierat i ett antal tidigare propositioner rymmer också tolkningar. Det framgår dessutom av motivuttalandet när det dök upp första gången 1990/91 i en proposition att bestämmelsen inte behöver ta i anspråk hela det utrymme som omfattas av bemyndigandet. Jag har svårt att se framför mig någon bila som skulle falla, om jag formulerar det så. Jag stannar där.

Ordföranden: Vad utskottet granskar är vilken möjlighet och vilken rätt regeringen har att införa den här typen av krav. Skälet till att jag angav lagrummen till att börja med var just för att ge en bakgrund till min fråga. Såvitt jag kan bedöma finns det inte i lag, vare sig i grundlag eller i vanlig lag, någon öppning för regeringen att reglera innehållet i programbolagens sändningar. Grundlagen säger tvärtom att det är bolagen själva som avgör detta.

Regeringen har sedan enligt radio- och TV-lagen en rätt att säkerställa genom reglering att utbudet för det enskilda bolaget blir mångsidigt, dvs. såvitt jag kan bedöma raka motsatsen till den typ av regleringar som regeringen har infört, som ju snarast tar sikte på en tilltänkt profil, dvs. motsatsen till mångsidighet.

Då återvänder jag till min fråga. Skulle nu ett bolag som fått ett tillstånd enligt sin programförklaring välja att i stället följa yttrandefrihetsgrundlagen och själv bestämma om utbudet i sitt företag, föranleder detta i praktiken eller i teorin att regeringen har rätten att göra någonting?

Marita Ulvskog: Den sanktionsmöjlighet som jag kan se framför mig är som jag nämnde tidigare en prickning, ett fällande omdöme, från Granskningsnämnden. Att regeringen skulle kunna göra någonting bedömer jag som helt uteslutet.

Ordföranden: Då är min fråga för det första: Enligt vilken lag eller reglering skulle Granskningsnämnden komma fram till ett sådant ställningstagande? För det andra: Vad spelar i så fall Granskningsnämndens utslag för roll? Om vi är överens om att Granskningsnämndens utslag inte spelar någon roll är frågan löst. Men om det är tänkt att spela någon roll måste jag komma tillbaka till min fråga: Enligt vilken lag skall detta ske?

Marita Ulvskog: Jag vill återkomma till radio- och TV-lagen och de möjligheter som den medger.

I proposition 1995/96:160 om radio- och TV-lagen står i en motivtext: En viss restriktivitet bör iaktas vid utformningen av specificerade villkor mot bakgrund av bestämmelsen i 3 kap. 4 § yttrandefrihetsgrundlagen om det redaktionella oberoendet. Specificerade bestämmelser har emellertid i jämförelse med bestämmelser av generell målsättningskaraktär sina fördelar eftersom programföretaget får en bättre uppfattning om vad det har att rätta sig efter, och de övervakande myndigheternas kontroll av att villkoret följs underlättas.

Sedan kommer regeringen in på ett resonemang som handlar om bl.a. TV 4.

Ordföranden: Men detta återfinns inte i någon lagtext.

Marita Ulvskog: Nej, det är en motivtext.

Ordföranden: Just det, men lagen säger att den som sänder radioprogram självständigt avgöra vad som skall förekomma i programmet.

Marita Ulvskog: Självfallet.

Ordföranden: Innebär då detta att den som väljer att gå emot ett specificerat tillstånd av regeringen fortfarande har grundlagens och regeringens skydd för att göra det?

Marita Ulvskog: Ja.

Ordföranden: Det innebär i så fall, om jag får tolka detta, att ingen behöver fästa något avseende vid de specificerade villkor som nu är givna.

Marita Ulvskog: Om man inte lever upp till det som stadgas i digital-TV-propositionen om det mångsidiga programutbudet, kommer det sannolikt att bedömas av Granskningsnämnden och kan leda till ett fällande uttalande. Om man teoretiserar kan det leda till att programföretaget väljer att självständigt föreslå en annan formulering, därför att man har upptäckt att man kan leva upp till det mångsidiga programutbudet med andra formuleringar på den punkten. Jag har svårt att se hur det skulle kunna uppstå en konfliktsituation där någon över huvud taget skulle behöva åberopa yttrandefrihetsgrundlagen.

Ordföranden: Min sista fråga blir då: Den som till äventyrs hyser oro om att man genom att själv välja en egen programinriktning riskerar att förlora sitt sändningstillstånd behöver alltså inte bekymra sig över detta?

Marita Ulvskog: Företagen har själva valt sin egen programinriktning. Det står dessutom uttryckligen "betydande grad". Det finns särskilda formuleringar om att bemyndigandet inte gäller hela programutrymmet. Det finns en stor frihet att göra annat, att göra mer av samma typ eller att hitta på helt nya saker inom det sändningstillstånd i vilket de mycket grova kategorierna finns uppräknade. Anledningen till att de ändå finns har varit att Radio- och TV-verket och senare Digital-TV-kommittén skall kunna göra ett visst urval av vilka företag som i ett inledande skede kan få utnyttja de frekvenser som ännu inte är oändligt många. Det är klart att situationen blir helt annorlunda

när det finns ett frekvensutrymme som är så stort att etableringsfriheten fullt ut kan råda även på radio- och TV-området.

1998/99:KU25
Bilaga B 6

Ordföranden: Jag måste tyvärr vara mycket precis i önskan om ett svar på frågan: Kan ett företag som väljer att självständigt fatta beslut, enligt yttrandefrihetsgrundlagen om utbudet i den egna kanalen, riskera att få sitt sändningstillstånd indraget eller att inte få det förnyat?

Marita Ulvskog: Jag bedömer det som helt omöjligt. Svaret är nej.

Försäljningen av Svenska Dagbladet till Marieberg

Ordföranden: Tack för detta. Jag har ingen ytterligare fråga på denna del. Vill statsrådet säga något när det gäller nästa del, eller kan jag lämna över ordet till frågeställaren direkt?

Marita Ulvskog: Jag kan svara på frågorna direkt.

Inger René: Jag vill ställa några korta frågor. I tidningsartiklar i detta ärende sägs det att i diskussionen om köp och försäljning av Svenska Dagbladet fanns också tidningen Arbetet med i bilden. Jag skulle vilja höra statsrådets kommentarer till denna propå.

Marita Ulvskog: Som också framgår av de skriftliga svaren på de frågor som ställts i detta ärende förekom det i något sammanhang teoretiska resonemang om Arbetet och Sydsvenska Dagbladet i en allmän diskussion om situationen på storstadsmorgontidningarnas marknader. Detta är också det som redovisats i det skriftliga svaret till konstitutionsutskottet.

Inger René: I svaret från departementet står inte något om att också Svenska Dagbladet diskuterades i detta sammanhang. Gjorde ni det?

Marita Ulvskog: Det går inte att skilja ut. Det var en ganska allmän diskussion som jag upplevde fördes snarare mellan ordföranden i Tidningsutgivareföreningen, Mats Svegfors, och f.d. styrelseledamoten av Tidningsutgivareföreningen, nämligen Marita Ulvskog. Det var en mediediskussion som handlade om morgontidningens ställning, om vad som skulle kunna hända i en framtid på tidningsmarknaden i Stockholm och vad som i en framtid eventuellt skulle kunna hända på den skånska morgontidningsmarknaden. Det är ingenting som går att dela upp på det vis som frågeställaren utgår från. Det var en allmän mediepolitisk diskussion, eftersom de som besökte Kulturdepartementet vid det här tillfället ganska snabbt kom in på att diskutera en mediepolitisk modell som praktiseras i USA. Det var i detta sammanhang som kopplingen fanns.

Inger René: Kopplades också Svenska Dagbladet in i diskussionen om situationen i Skåne? Jag talar då om den diskussion som var aktuell för dagen och inte om de tentativa funderingarna.

Marita Ulvskog: Det som Claes Dahlbäck och Mats Svegfors uppsökte mig för att tala om var en förhandsredovisning av en affär som skulle presenteras fyra dagar senare. Det som jag upplevde att de ville ha, som också formule-

rades i det utkast till pressmeddelande som de hade med sig, var en uttalad förståelse för den här affären från regeringens sida. Det som därutöver talades om var allmänna mediefrågor, inte något som var kopplat till en affär som skulle presenteras tre fyra dagar senare.

Inger René: Så förståelsen för affären hade inte varit större om också tidningen Arbetet hade diskuterats i detta sammanhang?

Marita Ulvskog: Regeringen, och inte minst jag själv, hade under lång tid i olika sammanhang redovisat en mediepolitisk uppfattning och en mediepolitisk linje som befann sig långt från den som den tilltänkta affären rymde. Sedan ett antal månader tillbaka arbetade en parlamentarisk utredning efter direktiv som också angav en helt annan mediepolitisk inriktning. Det gjorde att det var mycket enkelt att hänvisa till detta. Det var också grunden för att den önskan om offentligt uttalad förståelse eller sanktionering av affären inte var möjlig att tillgodose för regeringen.

Inger René: Gjorde statsrådet vid något tillfälle, skriftligen eller muntligen, en koppling mellan Svenska Dagbladet-affären och tidningen Arbetet?

Marita Ulvskog: Vid de möjligen två tillfällen där jag hela tiden apostroferades – jag tog inga initiativ eller kontakter i den här saken – fördes diskussioner som handlade om mångfaldsbegreppet. Det var fortfarande på det allmänna mediepolitiska diskussionsplanet. Svenska Dagbladet betyder oerhört mycket för mångfalden på mediemarknaden i Stockholm. Samtidigt ville jag inte stanna vid detta som en heltäckande definition på mångfald och hänvisade därför till hur det såg ut på den skånska tidningsmarknaden, dvs. att om man bara har borgerliga morgontidningar så är det också en brist i mångfalden. Som bekant finns det fortfarande bara en morgontidning i Skåne som inte är borgerlig. Det var den typen av kopplingar som förekom i den allmänna diskussionen.

Inger René: Jag vill be om ett förtydligande. Statsrådet talar om två tillfällen.

Marita Ulvskog: Det var ett eller två tillfällen. Jag kan inte komma ihåg exakt, för jag blev apostroferad vid många tillfällen.

Inger René: Vi har fått redovisat att det var två tillfällen i PM:en från departementet. Förekom den typen av diskussion i någon annan situation där statsrådet medverkade, alltså kopplingen mellan Svenska Dagbladet-affären och tidningen Arbetet?

Marita Ulvskog: Vad skulle det vara för diskussion? Avses det som jag har sammanfattat som ett antal telefonkontakter?

Inger René: Jag menar i något annat sammanhang.

Marita Ulvskog: Jag kan endast påminna mig att frågan kom upp vid de kontakter som Mats Svegfors och Claes Dahlbäck hade med mig eller Bengt Braun senare tog med mig per telefon. Det fanns en diskussion som levde vidare om samverkan, eftersom det i ett förslag från Mångfaldsrådet för något år sedan fanns tankar om att skapa nya samverkansmodeller på den svenska tidningsmarknaden men som vi från regeringens sida hittills har

ställt oss avvaktande till. Vi har i inte ännu avfärdat dem, men vi har ställt oss mycket avvaktande till dem och inte tagit fasta på Mångfaldsrådets förslag på den här punkten. Detta fanns också med i den allmänna mediepolitiska diskussionen. Det handlade om framtida utvecklingstendenser på den svenska morgontidningsmarknaden. Men det som var ärendet för dem som tog initiativet till kontakten med mig var den affär som skulle offentliggöras på tisdagen.

Inger René: Var inte tidningen Arbetet inblandad i den diskussionen?

Marita Ulvskog: Nej.

Inger René: Gav statsrådet någon annan i uppgift att föra den typen av resonemang, alltså om kopplingen mellan Svenska Dagbladet-affären och situationen i Malmö, som statsministern sägs ha uttalat sig om?

Marita Ulvskog: Jag har icke gett någon något uppdrag i denna sak.

Kenth Högström: Vi har från konstitutionsutskottets sida ställt två likalydande frågor till de uppvaktande herrarna, dvs. Bengt Braun och Claes Dahlbäck, om vilket syftet var att vända sig till dig för att informera dig. De har emellertid inte velat svara. Därför ställer jag frågan till kulturministern i stället: Vilket var det proklamerade syftet med att uppvakta dig?

Marita Ulvskog: Jag kan inte ge röst åt dem, utan jag får gå på medieuppgifter och det pressmeddelande som de hade med sig vid det tillfälle då vi träffades efter det att Claes Dahlbäck hade sökt kontakt och bett att få komma till Kulturdepartementet för att tala om saken. De hade gått händelserna i förväg och skrivit ett pressmeddelande, vilket ni också har fått er tillsänt, som man hade velat presentera i samband med att affären skulle vara klar, några dagar efter det att vi träffades. Där finns en mening längst ned på s. 1 som lyder: "Företrädare för Svenska Dagbladet och Investor har vid kontakter med representanter för regeringen fått förståelse för nödvändigheten av en strukturförändring av det slag som nu är i fråga." Jag vill inte redogöra för vad de har sagt, för de skulle kunna vara osäkra på att jag redovisade deras uttalanden korrekt. Men om vi går till det som finns i svart på vitt i pressmeddelandet var det uppenbarligen detta de ville ha. En strukturförändring av det slag som var i fråga gick på tvärs med den mediepolitik som är regeringens och som tydligt hade redovisats i en rad sammanhang. Den låg även till grund för de direktiv som Mediekoncentrationsutredningen arbetade efter. Därför var det helt enkelt inte en fråga för oss.

Jag noterar också att det i slutet av pressmeddelandet finns ett uttalande. Jag vet inte om det är fiktivt, eftersom pressmeddelandet var ett utkast som skrevs några dagar innan affären skulle offentliggöras. Där står: "Det som förutsätts är en politisk acceptans av samarbetet mellan Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet, och vi måste kunna utgå ifrån att det inte kommer att hindra den fortsatta utvecklingen av Bonniers verksamheter på den svenska marknaden." Så det fanns kanske också någon underliggande, mer långtgående önskan som inte stod i överensstämmelse med de direktiv som Mediekoncentrationsutredningen har haft att arbeta efter. Men jag kan inte bedöma det, utan jag får gå på det som står i utkastet till pressmeddelandet.

Kenth Högström: Jag har viss förståelse för att kulturministern avstår från att svara på min fråga och hänvisar till den skrivna texten. Men då får jag väl ställa en ny fråga på samma tema. Klargjordes det för dig i det samtal som herrarna Claes Dahlbäck och uppenbarligen Mats Svegfors från början men även Bengt Braun förde med dig att denna affär inte skulle genomföras där-
est regeringen inte gav den välsignelse?

Marita Ulvskog: Det var väldigt svårt att avgöra vilka planer och avsikter som fanns. Det här var ju en affär som var deras och som jag hade att utgå från skulle presenteras några dagar senare, eftersom den var klar, som jag uppfattade det.

Om det förekom någonting som man kunde tolka som något slags utpressningssituation, att affären inte skulle bli av om vi inte ställde upp med den här förståelsen, att det i sin tur skulle få långtgående konsekvenser för Svenska Dagbladet, att tidningen inte skulle överleva eller liknande, var det självfallet ingenting som kunde spela någon roll. Det här var inte en affär som regeringen hade någonting med att göra. När sedan dessa personer vände sig till oss för att söka någon form av förståelse var det svårt att slänga igen dörren framför näsan. Jag kunde lyssna till deras beskrivningar. Vi förde en allmän mediepolitisk debatt, men regeringens linje var ju väl bekant.

Kenth Högström: Fann du dig vid något tillfälle under den korta perioden föranledd att informera statsministern eller fler än statsministern i regeringen?

Marita Ulvskog: Ja, jag ansåg att detta var en viktig information. Jag talade med flera statsråd och även med statsministern.

Kenth Högström: Gjorde ni samma bedömning, att detta inte var en fråga för er?

Marita Ulvskog: Vår bedömning var hela tiden att detta var en affär som man kunde tycka lite olika om, men att det icke var någon angelägenhet för regeringen. Därvid blev det så att säga.

Ingvar Svensson: Jag undrade också hur kulturministern uppfattade bevekelsegrunderna, men det har vi ju fått svar på nu.

Man kan ju tycka att det var ett ganska märkligt förhållande att man begärde förståelse och politisk acceptans för affären. Vi får förmoda att det berodde på något slags allmän oro inför framtiden. I så fall förstår jag att mediekoncentrationsfrågorna och en eventuell lagstiftning på området fanns med i bilden. Min fråga är: Diskuterades också det framtida presstödet i detta sammanhang?

Marita Ulvskog: Jag kan inte erinra mig att det förekom i den allmänna mediediskussion som vi förde. Jag har inget minne av det.

Ordföranden: Jag vill bara ställa ett par avslutande frågor. Såvitt jag kan påminna mig av det dokumenterade materialet förekom det flera kontakter under den aktuella perioden mellan regeringen och tilltänkta köpare och säljare. Min fråga är: Om diskussionen gällde allmänna mediepolitiska frågor, varför behövde ni då tala med varandra så många gånger?

Marita Ulvskog: Det undrade jag också över. Vid mötet på Kulturdepartementet gav jag genast bilden att det här inte var någonting för regeringen och att det var väldigt svårt för regeringen att ställa upp och deklarerat något slags förståelse för det hela, eftersom det gick på tvärs med vår mediepolitiska uppfattning. Ändock ville Claes Dahlbäck ha ytterligare en kontakt på söndagen. Mötet jag talar om ägde alltså rum en fredag. Eftersom han bad om detta, hade vi ytterligare en mycket kort telefonkontakt där mitt budskap och min reflexion upprepades. Därmed var saken utagerad för min del.

Senare blev jag kontaktad av Bengt Braun och Mats Svegfors gemensamt vid ett tillfälle. Det var natt i Sverige och kväll i Kanada, där jag befann mig. Samtalet följdes sedan upp av ett antal telefonsamtal från Bengt Braun när jag senare under veckan hade återvänt till Sverige. För mig var saken avslutad, men det är klart att man svarar ju i telefonen när man blir uppringd.

Ordföranden: Om jag rätt kommer ihåg statsrådets kommentar kring denna fråga inför offentligheten, andades den väl inte bara brist på förståelse utan snarare en kritisk grundhållning till den typ av affär som denna skulle ha representerat.

Vad anser statsrådet från mediepolitiska utgångspunkter om en motsvarande situation i Malmö? Skulle den vara negativ också för Arbetet?

Marita Ulvskog: Om vi återgår till det som är frågan i dag, nämligen den diskussion som fördes i slutet av juni och i början av juli, hade jag självfallet ingen anledning att göra någon närmare analys av den affär som jag då hade anledning tro skulle presenteras några dagar senare. Vad jag sade redan på fredagen, vid det första sammanträffandet, var att jag kunde se att det sannolikt skulle leda till ökad ägarkoncentration på mediemarknaden och att det inte var i enlighet med den utveckling som regeringen ville bejaka. Därmed fanns det ingen anledning för mig att börja titta närmare på om den här typen av projekt, JOA-idén, skulle kunna vara bättre att använda på andra tidningsföretag. Om man återför det till den tidpunkten var det den uppfattning som jag hade. Sedan kan man i efterhand vara kritisk, när man har följt mediediskussionen kring hur den här typen av affärer har fungerat i t.ex. USA, eftersom det inte har bidragit till mångfald. Det har varit en samverkan, ett samarbete, ett köp som har inneburit att det är en stark part som samarbetar och sätter villkoren för en svag part. Men detta är ju reflexioner och tankar efter tidningsläsande som sommaren gav tid för. Det fanns ingen anledning för mig som statsråd att fördjupa mig i detta.

Ordföranden: Får jag tolka svaret som att det inte är givet att den negativa hållning som statsrådet hade gentemot en tilltänkt affär mellan Bonniers och Svenska Dagbladet skulle ha kunnat parallellställas till en motsvarande reaktion på en affär mellan Bonniers genom Sydsvenskan och tidningen Arbetet?

Marita Ulvskog: Min reaktion i juni var entydigt negativ.

Ordföranden: Gentemot en affär mellan Svenska Dagbladet och Bonniers, ja. Men gentemot en affär mellan Arbetet och Sydsvenskan?

Marita Ulvskog: Det fanns inte någon anledning för mig att börja värdera vad det skulle kunna innebära. Om det nu var så att det innebar att en stark

tidning bestämde villkoren för en svag, hade jag naturligtvis varit negativ. Men jag hade ingen anledning att göra den typen av analyser.

1998/99:KU25
Bilaga B 6

Ordföranden: Jag antar att statsrådet aldrig någonsin har hört talas om att det veckan efter den första kontakten lär ha förekommit konkreta diskussioner om hur en affär mellan Bonniers genom Sydsvenskan och tidningen Arbetet skulle kunna gå till.

Marita Ulvskog: Jag har förstått i efterhand, via uppgifter från andra personer, att någon sådan kontakt togs.

Ordföranden: Jag ber att få tacka statsrådet Ulvskog för en och en halvtimmes diskussion och förklarar härmed denna del av sammanträdet avslutad.

Offentlig utfrågning med f.d. jordbruksminister Annika Åhnberg angående handläggningen av ett ärende om jakträtt

Ordföranden: Utskottets sammanträde återupptas. Välkommen hit, Annika Åhnberg och alla övriga.

Skälet till att vi har bätt den tidigare jordbruksministern att komma hit i denna egenskap är ett anmält ärende om jakträtt, dvs. en konflikt i Idre kommun som utspelade sig under den tid då Annika Åhnberg var chef för Jordbruksdepartementet.

Kutymen i utskottet bjuder att om den som så småningom skall svara på utskottets frågor vill säga något först går det bra. Därefter lämnar jag ordet till partierna i storleksordning med den avvikelsen att det parti som har anmält frågan till utskottet får börja utfrågningen. Sedan går vi ett varv runt, och om det då fortfarande återstår frågor börjar vi om från början igen.

Var så god, Annika Åhnberg.

Annika Åhnberg: Med mig har jag kanslirådet Bjarne Örnstedt som på Jordbruksdepartementet handlägger sådana frågor som vi nu skall diskutera.

Vi fick i juni 1996 från Länsstyrelsen i Jämtlands län en hemställan där man önskade att regeringen skulle fatta beslut om att ge Idre sameby jakträttigheter som motsvarar dem som andra samebyar har. Och man motiverade det med i huvudsak två skäl. Det ena skälet var att det fanns så att säga en orättvisa mellan samebyar, att Idre samebys medlemmar inte hade samma rättigheter som andra samebyars medlemmar. Det andra skälet var att man såg det som mycket önskvärt att man kunde finna möjligheter för samebyn att utveckla sina verksamheter och därmed möjliggöra för t.ex. ungdomar att stanna kvar och bedriva verksamhet i samebyn.

Det första skälet tyckte jag redan från början inte vägde tungt, därför att Idre sameby skiljer sig från andra samebyar. Den har tillkommit i modern tid, och det finns inte de grundläggande och hävdvunna rättigheter där som finns i andra samebyar.

Det andra skälet däremot tyckte jag var mycket angeläget. Rennäringen som ju är basen för samebyns verksamhet måste ju av olika skäl, bl.a. biologiska, begränsas och är i dag begränsad till ett antal på 2 700 djur. Men det är utan tvekan så att verksamheterna behöver kompletteras och utvecklas för att det även i framtiden skall vara möjligt att också bedriva rennäringen. Man riskerar så att säga att samebyn går en långsam sotdöd till mötes om man inte kan åstadkomma utvecklingsmöjligheter. Det är viktigt för dem som är aktiva nu, men det är särskilt viktigt också för framtiden.

Låt mig också säga att det enligt min uppfattning finns, både bland de parter som var med i denna diskussion och i samhället i allmänhet, en stark känsla för betydelsen av rennäringen och det samiska folkets rättigheter och

en stark önskan att den samiska kulturen skall leva vidare. Men jag tycker mig nog åtskilliga gånger ha haft anledning att konstatera att när den där altruistiska inställningen närmar sig den nivå där ord skall omsättas i handling så tycks den liksom förflyktigas och bli ganska svår att fånga.

Jag såg det som min uppgift, med ansvar för samefrågor, att ge alla våra vackra åtaganden gentemot vår urbefolkning också ett konkret innehåll. Och det var skälet till att jag tyckte att det var ett mycket viktigt ärende som länsstyrelsen i Jämtland hade och att jag gärna ville se om det fanns möjlighet att möta deras krav.

Detta var ett ärende som vi redan från början insåg var komplicerat och kontroversiellt och som vi därför lade ned mycket tid och engagemang på på departementet. Vi tog emot uppvaktningar från Älvdalens kommun, dvs. den berörda kommunen, från Länsstyrelsen i Jämtland och från Idre sameby. Vi skickade ut ärendet på remiss till ett antal berörda myndigheter – Statens fastighetsverk, Statens jordbruksverk, Statens naturvårdsverk, Sametinget, Länsstyrelsen i Dalarnas län och Älvdalens kommun. Och man kan säga att remissvaren spände över hela fältet, från ett odelat ja till länsstyrelsens hemställan från Sametinget till ett lika odelat nej från Älvdalens kommun och däremellan ett antal instanser som var i varierande grad tveksamma eller kritiska.

Vi tog dessa remissvar på mycket stort allvar, och vårt beslut blev en kompromiss mellan länsstyrelsens hemställan och de ståndpunkter som hade förts fram i remissvaren. Länsstyrelsen hade ju begärt att vi skulle göra lagändringar, men vi valde i stället att agera på ett sådant sätt att staten som markägare skulle agera genom upplåtelser av jakträtten.

Jag vill också särskilt påpeka att i länsstyrelsens hemställan som sändes ut på remiss står det på s. 4: Länsstyrelsen i Jämtlands län har den senaste vintern deltagit i förhandlingar med i första hand Fastighetsverket och Länsstyrelsen i Kopparbergs län för att finna möjligheter för samebyns medlemmar att bl.a. jaga älg på byns åretruntmarker i Kopparbergs län. Detta har inte vunnit framgång. Besked har lämnats av förvaltande myndigheter att bymedlemmarna inte kan påräkna älgjaktsupplåtelse i området, trots att betydande arealer i dag inte nyttjas för jakt.

Det var alltså ingen av de berörda remissinstanserna som noterade eller som hade invändningar mot eller som över huvud taget kommenterade detta yttrande från Länsstyrelsen i Jämtland i sina remissvar. Det är självklart att vi insåg att upplåtelsefrågor var viktiga i sammanhanget. Det var ju också därför som de två myndigheter som under olika perioder hade haft att handlägga dessa frågor var remissinstanser, dvs. Fastighetsverket och den berörda länsstyrelsen. Men ingen av dem tog i sina remissvar, trots att de så att säga i vid mening berörde upplåtelsefrågor, upp detta faktum som alltså först långt senare efter beslutet stod klart för oss, nämligen att jakträtten redan var upplåten.

Det är också självklart, herr ordförande, att om vi hade fått någon antydning om att det var på detta sätt hade vi förfarit annorlunda. Självfallet hade vi vidgat kretsen av berörda remissinstanser till också de jaktlag som i så fall hade varit berörda. Och självfallet hade vi preciserat beslutet och mycket mer

noggrant analyserat för vilka områden ett sådant beslut som det som jag föreslog regeringen skulle vara gällande.

Men låt mig också säga, herr ordförande, att min ambition hade varit den samma, att försöka se till att det fanns möjligheter för Idre sameby att utveckla sina verksamheter.

Låt mig slutligen, herr ordförande, säga att i den anmälan till konstitutionsutskottet som aktualiserar denna fråga sägs det att vi under beredningen av ärendet kände till att dessa upplåtelser fanns, och jag vill påpeka att detta inte är korrekt. Vi hade ingen kunskap om att dessa upplåtelser existerade. Och om vi hade haft det hade vi handlagt ärendet annorlunda. Och mot bakgrund av de informationer som vi hade är det min uppfattning att vi agerade korrekt.

Ordföranden: Anmälare är moderaten Christel Anderberg, och ordet går av den anledningen först till Inger René.

Inger René: Då stämmer det alltså att departementet inte kände till att den jakträtt som man gav samerna sammanföll med den jakträtt som dessa 23 jaktlag har uppe i norra Dalarna. Är det sant?

Annika Åhnberg: Det stämmer.

Inger René: Det låter för mig väldigt egendomligt, särskilt mot bakgrund av vad Annika Åhnberg nu har berättat om det samarbete som var och de diskussioner som fördes med berörda kommuner. Var det inte så att någon tjänsteman på departementet eller någon annan satt i dessa förhandlingar och vid något tillfälle fick inblick i den här upplåtelsen till de 23 jaktlagen?

Annika Åhnberg: Nej. Jag kan säga att det förvånar mig också, eftersom den här frågan ju var och är en bland många frågor där rätten till jakt av olika slag är ett centralt tema. Och jag var därför ganska stark i den tron att detta var ett ärende som vi kände utan och innan. Vi tillbringade i stort sett 24 timmar om dygnet med den här typen av frågor. De var oerhört viktiga för oss på departementet. Och just för att de var och är så kontroversiella och berör så grannliga avvägningar mellan samers rättigheter, som är av en annan karaktär än äganderätten, och just för att de berör den gränsdragningen mellan den samiska befolkningen och den svenska befolkningen är det så oerhört viktigt att man noggrant sätter sig in i ärenden och försöker fatta beslut som driver processen i en konstruktiv riktning och inte understryker den destruktiva process som jag tyvärr tycker att vi är inne i när det gäller många av de frågor som rör den samiska befolkningen. Jag tycker att det är djupt olyckligt om beslutet har bidragit till att stärka motsättningen, därför att det i all handläggning av dessa frågor har varit min ambition att gå den andra vägen, nämligen att försöka dämpa konflikterna och att hitta möjligheter till konstruktiv samlevnad.

Inger René: Herr ordförande, får jag ställa några frågor direkt till kanslirådet?

Ordföranden: Ja.

Inger René: Det talades ju om arbetsgrupper med representanter från departementet och från berörda kommuner. Och jag misstänker att kanslirådet var inblandat i dessa diskussioner. Är det inte rätt?

Bjarne Örnstedt: Jag har inte suttit med i någon arbetsgrupp som rör det här förhållandet med jakträtt, eller Länsstyrelsen i Dalarna eller Älvdalens kommun.

Inger René: Men kanslirådet kanske har haft kännedom om de arbetsgrupper som fanns i detta sammanhang?

Bjarne Örnstedt: Det enda jag känner till är den arbetsgrupp som fanns i samband med den s.k. Älvdalendeklarationen år 1993, tror jag. Och det gällde Länsstyrelsen i Jämtland, Länsstyrelsen i Dalarna och Naturvårdsverket. Jordbruksverket var inte inblandat i det som ju utmynnade i denna överenskommelse.

Inger René: Dessa 23 jaktlag har ju haft sina jakträttigheter sedan många år tillbaka. Kom den frågan, den kunskapen eller den vetskapen om dessa jaktlags rättigheter inte upp i det sammanhanget?

Bjarne Örnstedt: Jag och departementet var inte inblandade i den s.k. Älvdalsöverenskommelsen. Möjligen har vi fått något dokument därifrån, men det var i så fall flera år tidigare. Detta var inget som återopades från någon remissinstans i det här ärendet.

Inger René: Staten är här fastighetsägare. Är det inte lite egendomligt att man som fastighetsägare inte kunde få fram kunskaper om de förhållanden som rådde?

Bjarne Örnstedt: Så här efteråt är åtminstone jag förvånad. Vi hörde med de två myndigheter som upplät jakträtt. Det var Fastighetsverket före den 1 juli 1996, och det var Länsstyrelsen i Dalarna därefter. Ingen av dem andades med ett ord att det skulle ha varit upplåtet. Skälet till deras avstyrkan var i stället balansen mellan de två befolkningsgrupperna.

Inger René: Då kommer jag tillbaka till mer politiska bedömningar. Det tog inte lång tid efter det att detta beslutades som diskussionerna om förhållandena växte fram i norra Dalarna. Så fort beslutet fattades började diskussionen. Jag tror att Annika Åhnberg sade att det var en lång tid efteråt, men det var omedelbart. Beslutet var av den karaktären att det trädde i kraft omedelbart. Funderade man inte på att på något sätt rätta till de förhållanden som hade uppkommit?

Annika Åhnberg: Beslutet fattades första halvåret 1998. Jag kan faktiskt inte påminna mig att jag under min tid som minister nåddes av protesterna eller kraven på att beslutet skulle rivas upp. Däremot vet jag att Idre sameby har valt att inte utnyttja rättigheten. Man vill inte från samebyns sida bidra till att skärpa konflikter utan man vill avvakta vad som händer i det fortsatta arbetet. I sak har ingenting hänt med anledning av beslutet.

Beredningen av ärendet pågick på departementet under två år. Det var inte någon hemlighet för någon berörd part att det fanns en hemställan från Läns-

styrelsen i Jämtlands län, att den skickades ut på remiss och att vi förde en diskussion. Vi fick inga signaler under den två år långa beredningen innan beslutet var formellt fattat. Det är enligt min uppfattning mycket vanligt att medan ett ärende bereds, om det är kontroversiellt eller väcker kritik, brukar de berörda grupperna höra av sig.

Inger René: Beslutet har ännu inte verkställts fullt ut? Beror inte det på att älgkvoten redan var utdelad till jaktlagen och att samebyn därför medgav att inte använda sig av en älgkvot som redan var utdelad? Under 1999 kommer vi in i en annan fas. Vad händer då?

Annika Åhnberg: Jag känner inte till detta. Eftersom vi inte kände till att upplåtelseerna fanns kände vi följaktligen inte till hur det förhöll sig med de fördelade älgkvoterna.

Inger René: Annika Åhnberg sade att beslutet ännu inte hade trätt i kraft.

Annika Åhnberg: Jag sade att samebyn ännu inte har försökt att använda sig av rättigheten därför att man inte har velat bidra till ökade motsättningar utan vill avvakta den fortsatta hanteringen av ärendet.

Inger René: Känner inte Annika Åhnberg till att detta beror på en överenskommen kommersell älgkvoterna redan var utdelade? Det kände alltså inte...

Annika Åhnberg: Jag tror säkert att en bidragande orsak var att beslutet fattades under 1998 och ganska nära inpå den aktuella jaktsäsongen. Jag tycker också att det finns ett mått av eftertanke hos samebyn som är värt att respektera.

Inger René: Brukar regeringen upplåta mark? Är det vanligt?

Annika Åhnberg: Jag har aldrig varit med om det i något annat sammanhang. Jag har rent generellt ingen överblick om det är vanligt eller ovanligt.

Inger René: Kan kanslirådet svara på den frågan?

Bjarne Örnstedt: Det normala när det gäller statens mark ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen är länsstyrelsen. När det gäller övrig statlig mark beror det på vem som är förvaltare, om det är Naturvårdsverket eller om det är Fastighetsverket.

I den mån staten upplåter mark beror det normalt på att regeringen ändrar på ett avslagsbeslut från en myndighet och beviljar en upplåtelse. Det är i överklagandeärenden.

Inger René: Det var inte så i detta fall. Hur kommer det sig att regeringen ingrep i just det här fallet?

Annika Åhnberg: Länsstyrelsen i Jämtland hade ett annat förslag. Deras förslag var att man inom ramen för den lagstiftning som rör rennäringen skulle tillförsäkra Idre sameby samma rättigheter som andra samebyar har. Vi tvekade redan från början till den lösningen. Redan när Idre sameby konstruerades stod det klart att det inte var en traditionell sameby och därför inte kunde påräkna samma rättigheter som andra samebyar. Denna tveksamhet förstärktes av remissomgången. Däremot tyckte jag att det var angeläget att

bidra till att finna en lösning på det problem som Länsstyrelsen i Jämtland pekade på, nämligen de bristfälliga möjligheterna till en utveckling som också möjliggjorde samebyns existens i framtiden.

Jag kom fram till att utan att ingripa i rennäringslagstiftningen skulle staten i sin egenskap av markägare kunna upplåta rättigheter till samebyn. Det fanns ingenting i mitt beslutsunderlag som sade mig att detta inte skulle vara möjligt. Tvärtom. Jag tyckte att det tydligt framgick av länsstyrelsens hemställan att det fanns outnyttjade jaktmöjligheter.

Inger René: I promemorian från departementet står det lite grann om bekymren som närmar sig. Man skriver att man avser att ta kontakter som kan gagna samarbetet mellan de grupper som har rätt till samma jaktmarker i norra Dalarna. I vilken utsträckning har man tagit dessa initiativ?

Annika Åhnberg: Det känner jag inte till. Jag har inte längre ansvaret.

Inger René: Det är svårt att veta när beslutet fattades. Det är därför jag kastar ut frågan. Kanslrådet kanske känner till det?

Bjarne Örnstedt: Det har inte tagits några direkta kontakter när det gäller regeringsbeslutet. Först kom det en ansökan om rättsprövning till Regeringsrätten och därefter kom denna anmälan till KU. Därefter får man se vad utlåtandet blir och vad som kan göras. Beslutet kan jag inte uttala mig om. Det är regeringen som tar ställning.

Mats Berglind: Jag har några korta frågor.

Du beklagar att det hela inträffade när du nu i efterhand har fått reda på att det var upplåtet till andra jaktlag. Ser du i efterhand att det blev någon miss i remissförfarandet som kunde ha spritt ljus över detta?

Annika Åhnberg: Nej. Det är min uppfattning att vi skickade ut remissen till de remissinstanser vi såg var omedelbart berörda. Hade vi fått någon som helst kännedom, eller ens en antydning, om att det fanns sådana upplåtelser och att det fanns redan existerande jaktlag som var direkt berörda av vårt beslut, skulle vi självfallet ha vidgat kretsen av berörda remissinstanser. Men vi fick inte vare sig vid de muntliga uppvaktningarna – ordentliga genomgångar med väl tilltagen tid – eller i det skriftliga remissmaterialet någon som helst antydning om att det fanns sådana problem.

Min bedömning är att det inte fanns en rimlig chans för oss att i den första remissomgången kunna föreställa oss de remissinstanser vi nu efteråt inser fanns. Vi kunde inte i blindo skicka ut remissen till t.ex. Jägarförbundet som har flera hundra tusen medlemmar. Det hade enligt min uppfattning varit ett orimligt förfarande.

Mats Berglind: En av de remissinstanser som sade blankt nej var Älvdalens kommun. Vad var deras bevekelsegrund för att säga nej?

Annika Åhnberg: De nämnde ingenting i sitt remissvar om att det redan skulle finnas upplåtelser som skapade problem. Min känsla är att Älvdalens kommuns tungt vägande skäl var att det fanns en risk att rubba balansen mellan olika befolkningsgrupper. När jag nu läser här ser jag att man betonade att det skulle finnas en risk att obalansen – då talar man om länsstyrel-

sens ursprungliga förslag – skulle leda till att konflikter kunde uppstå mellan samer och övriga.

1998/99:KU25
Bilaga B 7

Mats Berglind: Det antyds ingenting om att det beror på rådande jakträtter?

Du sade att beredningstiden var två år, och det var ett flertal remissinstanser som hade fått chansen att yttra sig. Min erfarenhet av jaktfrågor är att det är ett känsligt område. Blev det aldrig någon massmedial debatt om förslaget?

Annika Åhnberg: Nej. Min erfarenhet är också att jaktfrågor väcker mycket starka känslor. I den här frågan möttes vi inte av några sådana reaktioner. Alla som begärde uppvaktning hos oss i frågan fick också komma och tala om sin ståndpunkt. Det var de tre som jag nämnde, dvs. kommunen, samebyn och Länsstyrelsen i Jämtland, som har det regionala ansvaret för rennärringsfrågorna. Ingen annan hörde av sig under tiden.

Mats Berglind: Jag är medveten om att Annika Åhnberg redan har svarat på denna fråga, men jag frågar för att det skall bli tydligt i utfrågningsprotokollet. Jag vill hänvisa till påståendet som står i anmälan i tredje stycket, nämligen att statsrådet Åhnberg under remissarbetet som föregick regeringens beslut informerades om statens upplåtelseavtal med de 23 jaktlagen och de därmed föreliggande enskilda jakträttsinnehavarnas jakträtter på statens mark. Jag vill att Annika Åhnberg ger ett klart svar på det påståendet.

Annika Åhnberg: Det är inte ett korrekt påstående. Inte någon gång under hela den tid vi beredde ärendet fick vi någon sådan information från någon part.

Mats Einarsson: Jag skulle vilja ha några ytterligare förtydliganden.

Fanns det några uttryckliga uppgifter eller påståenden i materialet om att existerande jakträtter inte fanns?

Annika Åhnberg: Det fanns inte ett uttryckligt sådant påstående. Jag citerade tidigare ur Länsstyrelsen i Jämtlands läns ursprungliga hemställan – det var ett stycke på s. 4 – där snarare det motsatta uttrycktes. Jag vill gärna än en gång läsa upp den sista meningen i det stycket, nämligen att besked har lämnats av förvaltande myndigheter – det syftar på Fastighetsverket och den andra länsstyrelsen – att bymedlemmarna inte kan påräkna älgjaktsupplåtelser i området trots att betydande arealer i dag inte nyttjas för jakt. Så skrev länsstyrelsen. Det är naturligtvis inte i formell mening ett påstående om att det inte finns några upplåtelser, men nog ligger det nära till hands att man tolkar det som att det finns arealer som kan upplåtas för jakt. I och med att inte någon annan aktör invände mot det påståendet förstärktes naturligtvis vår uppfattning att det inte fanns några problem som rörde redan befintliga upplåtelser.

Mats Einarsson: Det fanns inte i processen någonstans något uppdrag till någon att kontrollera om det finns jakträttigheter, dvs. en uttrycklig sådan undersökning gjordes inte vare sig på departementet eller någon annanstans?

Annika Åhnberg: Det fanns inte en uttrycklig sådan begäran från departementet, men remissen skickades till de myndigheter som hade haft på sitt

ansvar att upplåta sådana rättigheter. Min bestämda uppfattning är att de borde ha ålegat de myndigheterna att ta med sådana aspekter i sina remissvar. Det borde vara självklart för dem att det var mycket viktig information för departementet.

Helena Bargholtz: Med tanke på hur populärt det är att jaga i Sverige kan det inte vara särskilt ovanligt att jaktlag har tillträde till statligt ägd mark för att jaga?

Annika Åhnberg: Det är naturligtvis inte ovanligt. Länsstyrelsen skrev ju att det fanns betydande arealer som inte nyttjades för jakt. De arealer som de skrev om var de aktuella, dvs. samebyns åretruntmarker i Kopparbergs län.

Helena Bargholtz: De jaktlag vars intressen inte har beaktats har inte varit organiserade i en sådan form att det var naturligt för länsstyrelsen att höra med dem? Det verkar vara ett glapp i kommunikationerna?

Annika Åhnberg: Det är ett litet speciellt förhållande. Det är Länsstyrelsen i Jämtland som har det regionala ansvaret för rennäringsfrågor därför att kompetensen finns där. Rennäringen har en liten omfattning i Dalarnas län. Det kan naturligtvis göra att det just i de områdena finns lite skillnader på kunskaperna hos länsstyrelserna om den faktiska verkligheten. Alla jaktlag finns registrerade med namn och adress. Det är inte en omöjlig uppgift för myndigheter som har ansvar för verksamheter som berör dessa frågor att känna till vilka jaktlag som är verksamma inom ett område.

Helena Bargholtz: De är inte skyldiga att registrera sig hos länsstyrelsen?

Annika Åhnberg: Jaktlag är registrerade och identifierade, men exakt hos vilken myndighet kan jag tyvärr inte svara på.

Bjarne Örnstedt: Varje älgjaktslag ansöker om en tilldelning hos länsstyrelsen. Det är känt av länsstyrelsen vilka som jagar älg. Från den 1 juli 1996 är det länsstyrelsen som är förvaltare och upplåter jaktmarkerna. Givetvis hade länsstyrelsen uppgifter på jaktlagen, dvs. namn och adress, och vad de jagar. Det fanns hos länsstyrelsen.

Helena Bargholtz: Jag har hört att det ofta förekommer konflikter mellan den samiska befolkningen och den svenska befolkningen i just dessa områden. När man bereder denna typ av ärenden borde man vara medveten om att höra båda sidor ordentligt.

Annika Åhnberg: Det är riktigt att det finns många sådana konflikter. Ofta rör de de mer ursprungliga samebyarna där det ofta existerar parallella rättigheter. De är naturligtvis en källa till konflikt.

Inger René: Idre ligger inte precis i Jämtlands län. Jakträttigheterna i Idre måste väl inte i första hand vara förtecknade i Östersund utan i Falun?

Annika Åhnberg: Det är min uppfattning att det är Länsstyrelsen i Dalarna som har uppgifterna, men även den länsstyrelsen var en av remissinstanserna.

Inger René: Av den anledningen borde inte propån från Länsstyrelsen i Östersund vara särskilt värdefull när det gäller detta ärende och förteckningen av jaktlag? De sysslar med övergripande samiska frågor men inte övergripande jaktlagsfrågor. Är det rätt uppfattat?

Annika Åhnberg: Det är alldeles riktigt. Men den länsstyrelse som sysslar med jaktfrågorna var ju en remissinstans. Det är av det skälet som man hämtar in remisståndpunkter från myndigheter som är berörda, dels för att få chansen att få kommentarer om den ursprungliga hemställan, dels få påpekanden om felaktigheter och brister i den. Det borde Länsstyrelsen i Dalarna ha gjort.

Inger René: Vem brukar för statens räkning teckna upplåtelseavtal med jaktlag? Här är det staten som är markägare.

Annika Åhnberg: Länsstyrelserna.

Inger René: Det är inte Domänverket eller Assi Domän eller någon annan? Det är länsstyrelserna?

Annika Åhnberg: Ja, nu är det länsstyrelserna.

Inger René: Då?

Annika Åhnberg: Med då avses?

Inger René: 1998.

Annika Åhnberg: Då var det länsstyrelserna.

Inger René: Det är ett ovanligt förfarande att man reglerar äganderätt när det gäller markanvändning inte genom lag utan genom ett regeringsbeslut. Varför valde man ett regeringsbeslut i ett sådant ärende? Man kan fundera på om det verkligen stämmer med regeringsformen.

Annika Åhnberg: Den frågan har Regeringsrätten handlagt.

Låt mig ännu en gång upprepa att det är ett ovanligt förfarande. Men det var ett ovanligt komplicerat problem. I grunden handlar det om att tillförsäkra vår samiska urbefolkning möjligheter att leva och existera också i det moderna samhället. Det leder oss ofta till den typen av konflikter. Markanvändningen hos den samiska befolkningen skär på en annan ledd än den vi använder oss av i det moderna samhället. Det gör att det inte alltid är så lätt att hitta möjligheter till samexistens.

Det finns en lagstiftning som har försökt beakta de ursprungliga samebyarna och tillförsäkra den samiska befolkningen vissa rättigheter i kraft av deras urminneshävd. Idre sameby är inte en sådan ursprunglig sameby utan är konstruerad betydligt senare utifrån en gemensam uppfattning i samhället att det skulle vara bra att på det sättet befrämja utvecklingen av rennäringen.

Av det skälet att Idre sameby inte är en ursprunglig sameby tyckte jag inte att det skulle vara riktigt att inlemma den och jämställa den med andra samebyar. Däremot tyckte jag att själva problemet för denna by att utvecklas i framtiden och göra rennäringen och tillhörande verksamheter attraktiva för unga samer måste hanteras. Den möjlighet jag såg var att staten i sin egen-

skap av markägare kunde göra en sådan upplåtelse. Jag fann ingenting i beslutsunderlaget som talade mot den uppfattningen.

1998/99:KU25
Bilaga B 7

Inger René: Innebär detta att även om regeringen och Annika Åhnberg hade vetat om att det fanns en jaktupplåtelse på samma område som samerna fick möjligheter att jaga och fiska på samma sätt som rennäringslagen ger tillstånd till, hade regeringen ändå tillstyrkt beslutet?

Annika Åhnberg: Det hade vi naturligtvis inte gjort. Självfallet hade vi gått vidare i vår beredning av ärendet. Vi hade trängt djupare in i frågan om vilka arealer det var som Länsstyrelsen i Jämtland egentligen syftade på när man menade att det inte bedrevs någon jakt. Vi hade fortfarande försökt att finna en möjlighet att ge också samebyn sådana rättigheter, men vi hade naturligtvis preciserat de områden som hade varit aktuella. Vi hade självfallet tagit in i beredningen av ärendet de berörda jaktlagen med vilka det fanns upplåtelser.

Inger René: Möjligheten att rätta till detta fanns under förra halvåret. Beslutet trädde i kraft den 4 juni 1998. Det blev genast en storm kring beslutet. Det fanns möjligheter att rätta till det.

Annika Åhnberg: Denna storm nådde inte mig, herr ordförande. Stormar som rör jaktfrågor brukar nå ansvarig minister med en förvånansvärd styrka och hastighet, men denna storm nådde inte mig.

Ordföranden: Jag kan från min tidigare gärning verifiera vad statsrådet har framfört på denna punkt.

Göran Magnusson: Annika Åhnberg sade tidigare att det förekom parallella upplåtelser i de historiska samebyarna. Omfattade de jakträtt och jakträtt av det slag som här var upplåtet på annat sätt till de 23 jaktlagen?

Bjarne Örnstedt: Enligt rennäringslagen har medlem i sameby alltid jakträtt inom byns betesområde ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjället. Dessutom upplåter staten genom länsstyrelsen rätt till jakt.

Göran Magnusson: På samma område?

Bjarne Örnstedt: Ja, på samma område. Numera efter det ändrade upplåtelse-systemet för småviltsjakt går det att köpa ett jaktkort. Då kan det teoretiskt finnas hundratal, kanske tusentals, jägare som har rätt att jaga på samma mark.

Göran Magnusson: Det förekommer alltså i samebyar längre norrut i Jämtland parallella jakträttsupplåtelser?

Bjarne Örnstedt: Ja, det är vanligt även inom skogsindustrin och i jaktvårdsområden. Man köper ett jaktkort som gäller för en dag eller en vecka. Detta har flera rätt att göra. Man kan aldrig räkna med att vara ensam jägare, utom när det gäller älgjakt. Dubbelregistrering ovanför odlingsgränsen är något annat som kritiseras. Samerna har rätt att skjuta x älgar inom ett område, markägaren har rätt att skjuta y älgar inom samma område och samtidigt. Även i fråga om älgjakt kan det förekomma sådant.

Helena Bargholtz: Annika Åhnberg nämnde att Fastighetsverket är okunnigt om upplåtelseförhållandena på statlig mark. Under vilket departement lyder Fastighetsverket? Är det Jordbruksdepartementet?

Annika Åhnberg: Finansdepartementet.

Helena Bargholtz: Jag ville bara ha det klarlagt.

Ordföranden: Jag skall se om jag kan sammanfatta det som är ostridigt. Om jag förstår det hela rätt hävdar Annika Åhnberg att påpekandet i anmälan om att statsrådet, regeringen eller Jordbruksdepartementet, var underkunnigt under beredningsprocessen om kollisionen i jakträttigheter icke är korrekt.

Annika Åhnberg: Det stämmer.

Ordföranden: Vidare hävdar Annika Åhnberg att hade man vetat hur det förhöll sig skulle i vart fall beredningsprocessen ha varit annorlunda. En möjligen spekulativ men ändå inte ointressant fråga är om beslutet skulle ha kunnat bli annorlunda.

Annika Åhnberg: Ja, det skulle det naturligtvis ha blivit.

Ordföranden: Det är väl också ostridigt att det beslut som regeringen fattade alltså är i kraft men, som statsrådet har framhållit, det utnyttjas uppenbarligen inte därför att samebyn själv har bestämt att inte utnyttja det av det ena eller andra skälet?

Annika Åhnberg: Det är riktigt.

Ordföranden: Då anmäler sig frågan, om det visar sig att ett beslut har fattats på ett felaktigt informationsunderlag, om inte dåvarande statsrådet Åhnberg övervägde när detta blev uppenbart att gå i författning om att vidta någon åtgärd.

Annika Åhnberg: Herr ordförande! Jag uppmärksammade inte att det uppstod ett sådant problem efter det att beslutet fattades.

Om någon agerade i den frågan, så var det inte riktat till oss på Jordbruksdepartementet. Jag noterade inte att beslutet refererades i medierna. Jag noterade inte heller om beslutet togs upp i riksdagen. Jag var helt enkelt okunnig om att beslutet väckte så många protester.

Ordföranden: Får jag ställa en fråga till Bjarne Örnstedt: Uppmärksammade inte Jordbruksdepartementet under den tid som Annika Åhnberg var chef för departementet att den här konflikten hade uppstått?

Bjarne Örnstedt: Nej, vi får urklipp av pressmeddelanden som berör departementet. Detta beslut refererades i de klipp som vi fick. Det framfördes kritik mot att samerna hade fått denna utvidgade rätt. Men sedan hördes ingenting mer förrän departementet fick ett telefax från Svenska Samernas Riksförbund med en kopia på anmälning till regeringsrätten med ansökan om rättsprövning. Det var den 10 eller den 20 september. Då fick vi det klart för oss. Det var första gången det konkret nämndes om dubbelupplåtelse och att man hade kränt tidigare upplåten jakträtt. Det innebar i sin tur att saken var under Regeringsrättens prövning. Skulle den finna att regeringsbeslutet var

olagligt enligt regeringsformen skulle den upphäva beslutet. Då fanns det anledning att avvakta Regeringsrättens bedömning i frågan.

Ordföranden: Har inte regeringen under den tid som gått sedan dess övervägt att oberoende av vad Regeringsrätten kan komma att anse i laglighetsfrågan göra en annan bedömning i så att säga lämplighetsfrågan? Annika Åhnberg vidgick nyss att hade man vetat skulle det inte vara uteslutet att regeringen hade bestämt sig för en annan lösning. Någon sådan reflexion har regeringen, såvitt Bjarne Örnstedt vet, ännu inte ägnat sig åt?

Bjarne Örnstedt: Nej, jag sitter inte med i regeringen.

Ordföranden: Nej, jag reserverade mig därför med en liten inskjuten bisats.

Bjarne Örnstedt: För mig som jurist var det naturligt att avvakta vad Regeringsrätten kommer att säga. Nu vet vi att beslutet inte stred mot regeringsformen. Då är det ett civilrättsligt beslut. Det finns en bestämmelse i jordabalken som säger att om det har skett en dubbelupplåtelse, vilket uppenbarligen har skett gjort inom vissa områden, då gäller enbart den första upplåtelsen, såvida inte båda kan gälla sida vid sida. Det kan de göra om det inte uppstår något förfång för de båda parterna. Det kanske man kan misstänka att det gör, men det vet man inte riktigt. Men i avvaktan på Regeringsrättens ståndpunkt i ärendet fanns det, tyckte jag som jurist, ingen anledning att göra någonting.

Ordföranden: För så vitt man inte bedömde situationen olämplig i alla fall.

Bjarne Örnstedt: Från det att beslutet fattades i början av juni till mitten av september när kopian på ansökan kom, hörde ingen av sig muntligen eller skriftligen och sade att beslutet var felaktigt. Ingen sade det.

Ordföranden: Om det inte finns några ytterligare frågor ber jag att få tacka Annika Åhnberg och Bjarne Örnstedt för att ni kommit hit för att svara på utskottets frågor.

1999-05-04

Kl. 11.00–11.30

Ordföranden: Godmorgon! Sammanträdet är öppnat. Vi skall i dag i realiteten gå igenom granskningsbetänkandet. Men innan vi gör det skall vi ställa några korta kompletterande frågor till Annika Åhnberg, som vi har bett komma hit, om det som har förevarit framför allt mellan Jordbruksdepartementet och Älvdalens kommun i den fråga som handlar om jakten i Idre sameby.

Jag misstänker att Annika Åhnberg vet vad vi undrar över. Men jag lämnar över ordet till dig, om du vill säga någonting. Eller skall vi gå över direkt till frågorna?

Annika Åhnberg: Herr ordförande! Jag har egentligen ingenting att tillägga utöver det som jag sade förra gången. Därför tror jag att det är lika bra att vi går över direkt till frågorna.

Inger René: Herr ordförande! Anledningen till att vi har bett Annika Åhnberg komma tillbaka är att kommunalrådet Halvarsson i Älvdalens kommun menar att det dåvarande statsrådet, vid en uppvaktning som Älvdalens kommun gjorde i januari förrförra året, informerades om de problem som finns när det gäller jakträttigheter i området. Älvdalens kommun begärde att få komma och uppvakta departementet. Då är min första fråga: Vilka skäl angav man för den begäran?

Annika Åhnberg: Kommunen begärde att få komma och uppvakta oss. Det gjorde man via ett brev som man skrev i november 1996. Man hänvisade till hemställan från Länsstyrelsen i Jämtland och sade också att kommunstyrelsen hade diskuterat remissen. Man ansåg att detta var en så viktig principiell fråga för Älvdalens kommun att man borde vara remissinstans och att man borde få göra en uppvaktning. Man skriver i det här brevet också att man hade gjort en framställan om att få vara remissinstans, men något svar har inte kommit.

Jag har diskuterat det här med Bjarne Örnstedt som hade haft kontakt med en eller möjligen två företrädare för kommunen per telefon och sagt att de visst var välkomna att komma in med sitt remissyttrande och att de skulle göra det före den första december, precis som de själva hade önskat. Men det kom inget sådant remissyttrande från kommunen. Det finns alltså olika uppfattning om huruvida kommunen var inbjuden att vara remissinstans eller inte. Men skälet till att man ville göra uppvaktningen var i alla fall att detta var en principiellt viktig fråga för kommunen och att man tyckte att det var viktigt att kommunen blev hörd i sammanhanget.

Inger René: Vilka frågeställningar tog man upp? Kommunalrådet anger att det skrevs minnesanteckningar vid det här tillfället. Vi har bett att få ta del av dessa minnesanteckningar. Såvitt jag förstår har vi inte fått dem än. Vilka ämnesområden diskuterades vid detta sammanträde?

Annika Åhnberg: Såvitt jag förstår finns det inga tjänsteanteckningar i vår akt på Jordbruksdepartementet. Jag vet att två personer, utöver jag själv, var närvarande vid den här uppvaktningen. Det var dels Åsa Elfström, som då var enhetschef för same- och utbildningsenheten, dels en politiskt sakkunnig vid namn Marie Nordén. Marie Nordén förde alltid löpande anteckningar vid de uppvaktningar som hon deltog i. Men det var alltid tjänstemännen, som var närvarande vid uppvaktningar, som förde tjänsteanteckningar och som sedan såg till att de blev inlagda i akten. Det fördes inga sådana anteckningar den här gången. Därför har jag inga sådana tjänsteanteckningar att referera till. Däremot vet jag ju vad som diskuterades på mötet. Nu skall jag ärligt erkänna att det här inte är den uppvaktning som framstår klarast i mitt minne. Det blir ju ett ganska stort antal uppvaktningar även under en kort minister-tid. Men det som diskuterades var framför allt att kommunen var definitivt motståndare till det förslag som Länsstyrelsen i Jämtland hade lämnat, nämligen att Idre sameby skulle få samma rättigheter som andra samebyar. Man tog upp farhågorna för att ett sådant beslut skulle skapa ökade motsättningar mellan befolkningsgrupperna. Man uttryckte också tämligen tydligt att man tyckte att det var bra som det var; balansen var bra. Man uppskattade att samebyn fanns där, men man ville inte att någonting skulle förändras eftersom det då, som man uttryckte det, skulle bli en obalans. Man stödde också de remissinstanser som hade haft en likartad uppfattning.

Det råder inga som helst tvivel om att de på kommunen var motståndare till den förändring som länsstyrelsen föreslog. Det insåg jag till fullo när jag hade träffat dem.

Inger René: Varför skulle det bli problem när det gäller samarbetet mellan befolkningen i samebyn och andra människor som bor i Älvdalens kommun?

Annika Åhnberg: Det här är långt ifrån den enda fråga som diskuterades då och som diskuteras nu. Det finns tyvärr ett antal konflikter som berör befolkningen i samebyar och andra människor, kanske framför allt i egenskap av markägare. Det pågick då, och pågår, en rättsprocess som kallas Härjedalsprocessen. Den rörde just rätten till renbetesland i Jämtland. Ägare av betesmark i Idre by hade nyligen väckt en motsvarande talan vid Tingsrätten i Sveg. Det var alltså ett spänt stämningssläge. Man kan säga att ena parten hävdar att samerna får för mycket av det svenska samhället: för mycket ekonomiska resurser och rättigheter. Samerna å sin sida hävdar att de är förfördelade och att de har frångåtits sina rättigheter och inte respekteras som vår urbefolkning.

Det var mot bakgrund av ett sådant spänt stämningssläge som den här frågan hanterades. Det var egentligen med anledning av hela den här situationen som man diskuterade och sade att i stort sett varje förändring, enligt kommunens uppfattning, skulle leda till försämrade relationer därför att den ej samiska ortsbefolkningen skulle känna sig ytterligare stärkt i sin uppfattning att samerna fick fler förmåner och att den övriga ortsbefolkningen fick färre. Det var alltså ett svårt läge.

Inger René: Jag skulle gärna vilja att Annika Åhnberg var lite tydligare i fråga om förskjutningen när det gäller de ekonomiska fördelarna och sådant.

Går det att vara lite tydligare och tala om vad det verkligen rörde sig om när den här uppvaktningen ägde rum den 14 januari förrförra året.

1998/99:KU25
Bilaga B 7

Annika Åhnberg: Jag tror tyvärr inte att jag kan vara så mycket tydligare. Min erfarenhet av frågor som rör den samiska befolkningens relation till resten av befolkningen är att det finns oerhört många starka känslor. Det gör att orden, nästan oavsett vad man säger, tolkas olika av olika grupper. Enligt min minnesbild framkom det ingenting mer substantiellt än att detta skulle försämra balansen. Man kanske till nöds tyckte att man hade det bra just med Idre sameby. Men ett sådant här steg skulle, enligt kommunen, försämra situationen. Jag minns inte exakt, men det är ändå min uppfattning att det här inbegrep alla de konflikter som fanns i området. Den samiska befolkningen i Idre sameby hade ju en helt annan uppfattning. Den ansåg inte att det rådde en god balans mellan olika befolkningsgrupper i det här området. Den ansåg att det var absolut nödvändigt att samhället gjorde någonting för att visa att man över huvud taget brydde sig om den samiska befolkningen.

Inger René: Jag skulle vilja att Annika Åhnberg kommenterade det förhållandet att Älvdalens kommun explicit skriver om konflikter som kan äga rum när det gäller jakt och fiske. Och kommunalrådet från Älvdalens kommun säger också att man diskuterade jakt- och fiskefrågor och att det fanns de som hade rättigheter till de här markerna och att det därför skulle bli bekymmer.

Annika Åhnberg: Jag har också noterat att kommunens företrädare säger att de både skriftligt och muntligt framförde de här argumenten. När jag nu läser igenom de skrivna papper som finns framstår det inte tydligare än det gjorde då för mig. Jag kan alltså inte av dessa papper läsa ut att man från kommunens sida sade att det inte fanns någon möjlighet att upplåta ytterligare jakt-rätter. Det är därför min slutsats, även om jag inte minns ordalydelsen, att man uttryckte sig på ungefär samma sätt som i sina skrivelser, dvs. lika otydligt och utan att precisat säga att det inte fanns någon möjlighet att upplåta ytterligare jakträtter.

Jag vidhåller att vi inte fick kännedom om detta faktum. Det som stod klart för mig var det som Länsstyrelsen i Jämtland i sin hemställan mycket tydligt hade sagt, nämligen att det fanns stora outnyttjade arealer. Jag tycker att man skall ha klart för sig att Idre sameby är en mycket liten sameby. Det handlar om ett tiotal medlemmar i den här samebyn. Det är alltså inte fråga om någon invasion av samer som skulle översvämma de här jaktmarkerna.

Inger René: Jag skulle vilja ha en kommentar till. Idre kommun skriver apropå detta med jakt och fiske att man tycker att den reglering som finns i de s.k. kungabreven är tillfyllest och att man inte vill att verksamheten skall regleras genom rennäringslagen. Jag skulle vilja ha en kommentar om detta.

Annika Åhnberg: Det var ett argument som togs upp av flera remissinstanser, och det var också skälet till att vi inte tyckte att vi kunde bevilja hemställan från Länsstyrelsen i Jämtland så som den hade framställts. Vi tog alltså dessa yttranden på allvar och tyckte att det låg mycket i det faktum att Idre sameby kringgärdas av andra regleringar än andra äldre samebyar. Vi tyckte att det

var ett tungt vägande skäl för att inte bifalla hemställan från Länsstyrelsen i Jämtland. Men, som jag sade redan förra gången, jag tyckte att det var oerhört angeläget att man ändå på något sätt försökte tillmötesgå de samiska intressena. Det var min mycket starka vilja. Den viljan var inte tillkommen av någon önskan att vara ogin mot befolkningen i övrigt, utan den grundade sig helt enkelt i det som står i regeringsformens 1 kap. 2 § fjärde stycket: "Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas."

Jag tyckte att det var ett ansvar för en minister med ansvar för samefrågor att försöka göra någonting i verkligheten av det.

Inger René: Innebär detta att man i beslutet frångick den remiss som man skickade ut och som var identisk med det som Länsstyrelsen i Jämtland hade skrivit? Innebär det i så fall att remissinstanserna svarade på remissen utifrån den reglering som finns i rennäringslagen men att resultatet eller beslutet blev ett annat? Om den text som har med beslutet att göra hade skickats ut hade remissinstanserna möjligen haft anledning att svara på ett annat sätt, med en annan bakgrund.

Annika Åhnberg: Det är korrekt. Det är precis det som är syftet med en remissomgång. Man skickar ut ett ursprungligt förslag. Man får in ett antal synpunkter, och sedan fattar man ett beslut. Om det under den remissomgången dyker upp synpunkter som gör att man tror att det inte heller är möjligt att fatta det andra beslutet så gör man inte det. Men, som jag sade redan förra gången, det var mycket tydligt att flera remissinstanser tyckte att man inte skulle föra in Idre bys rättigheter i rennäringslagstiftningen, och jag tyckte själv att det var ett tungt vägande skäl. Det var ett utfall av remissrundan som jag kände stor förståelse för.

Det framkom ingenting av remissrundan eller vid den muntliga uppvaktningen som fick mig att tro att det som Länsstyrelsen i Jämtland ändå sade och som också låg till grund för dess förslag, nämligen att det fanns stora outnyttjade jaktarealer, inte var korrekt. Det var ingen som påpekade det. Om vi hade fått någon antydning om det hade vi inte heller fattat det andra beslutet. Då hade min strävan säkert fortfarande varit att det skulle fattas ett beslut som gav samebyn ökade möjligheter, men det hade inte skett utan att vi hade avkrävt både Länsstyrelsen i Jämtland och andra aktörer en precisering av vad som kunde ligga i begreppet "stora outnyttjade arealer".

Om vi hade haft en aning om det här hade vi ägnat den delen av ärendet ännu större energi för att tränga in ytterligare i problematiken. Men vi fick liksom inte någonstans under processen en känsla av att det låg ett problem i det här.

Mats Berglind: Jag har en fråga när det gäller remissmaterialet i förhållande till själva beslutet. Vad bedömer du att det är för stor skillnad mellan remissunderlaget och beslutet när det gäller just jaktfrågorna? Det är ju där knuten ligger.

Annika Åhnberg: Det handlar om två helt olika typer av beslut. Det ena är ett lagstiftningsärende. Man kan säga att det handlar om att föra över en immateriell rätt från, i det här fallet, markägaren, staten, till samebyn. Det handlar

om att föra över en sådan grundläggande rätt som är förknippad med markägandet till en annan aktör. I förlängningen skulle det betyda att samebyn, om staten t.ex. på nytt skulle vilja göra en förändring och ta ifrån samebyn en del av jakträtten, skulle ha rätt att t.ex. ställa ekonomiska anspråk. Det skulle alltså ge en helt annan lagskyddad styrka åt samebyns rättigheter.

Att som markägare upplåta jakträtten är ett civilrättsligt förfarande som förekommer hundratals gånger i vårt land. Stora skogsbolag upplåter sina marker, och andra markägare gör det. Detta är naturligtvis också reglerat och ger den som marken upplåts till vissa rättigheter. Men de är inte alls av samma styrka och karaktär som de rättigheter som en förändring av rennäringslagstiftningen skulle ha inneburit. Det är också min uppfattning att det, om man hade gjort en förändring av rennäringslagstiftningen, skulle ha föranlett mycket starka reaktioner. Man skulle så att säga ta ifrån marken en del av de rättigheter som är förknippade med ägandet av den och föra dem till samebyn.

Ingvar Svensson: Du säger att det är två helt olika typer av beslut. Det är precis så som vi också har uppfattat det. Remissrundan handlade ju om rennäringslagens 25 §. Där föreligger det redan i dag dubbla jakträttigheter när det gäller lokalbefolkningen och samebyarna. Nu avvisar ju regeringen det här första beslutet enligt rennäringslagen och fattar ett nytt beslut. Man avvisar beslutet A och fattar ett nytt beslut, B, om jakträttigheter.

Varför remissbehandlades inte den frågan? Det var ju, som du säger, två helt olika typer av beslut. Borde man inte, när det gällde den frågeställningen, ha kontrollerat vilka jakträttigheter som fanns i området?

Annika Åhnberg: Jag har försökt svara på den frågan tidigare, men jag kan försöka igen. Trots att det uttryckligen hade framförts av Länsstyrelsen i Jämtlands län att det fanns outnyttjade arealer fanns det ingen som invände mot det i remissrundan. I en remissrunda brukar man ändå få en aning om att det kan finnas ett problem. Någon brukar uttrycka sig på ett sätt som gör att man tränger djupare in i problematiken. Det hade vi naturligtvis gjort, eftersom det här var en känslig fråga och eftersom vi sökte efter ett sätt att ge lite uppmuntran till den här samebyn som befann sig, och kanske också befinner sig, i en oerhört svår situation. Men vi ville naturligtvis inte göra det genom att spå på konflikten eller skapa ytterligare problem.

Mitt svar är: Av det enkla skälet att det inte framkom någonting som gav mig underlag för att tro att detta skulle vara ett komplicerat eller kontroversiellt beslut skickade vi inte ut det på en ny remissrunda.

Ingvar Svensson: Du pratar om att det inte fanns någon antydning i remissvaren. Med min frågeställning undrade jag egentligen varför man inte i Regeringskansliet eller på departementet insåg att det var en ny typ av beslut som krävde en ny remissomgång. Det är ju där knutpunkten ligger i diskussionen. Vi granskar ju inte remissinstansen; vi granskar regeringens verksamhet. Vi ställer oss frågan om inte regeringen i det här läget borde ha varit så klarsynt att man skickade detta på en ny remiss.

Annika Åhnberg: Mitt svar på den frågan är: Nej, det tycker inte jag. Jag tycker att vi gjorde allt som man rimligen kunde begära för att undersöka och analysera det här ärendet på längden och på tvären. Jag måste säga att jag nog tycker att någon av remissinstanserna eller kommunen i någon av sina skrivelser eller vid uppvaktningen kunde ha varit tydligare. Om detta nu var en så oerhört viktig fråga för dem och om detta med att det fanns jaktupplåtelser var av en sådan oerhört stor betydelse förvånar det mig att det inte på något sätt kom fram en antydning om det. Det enda som sades när det gällde möjligheterna till jakt i området var det som Länsstyrelsen i Jämtland mycket tydligt skrev, nämligen att det finns stora outnyttjade arealer där detta tional medlemmar, som det handlar om, från Idre sameby nog också skulle kunna finna utrymme för sin jakt.

Inger René: Jag skulle vilja fråga vidare om det som Ingvar Svensson tog upp.

Om det här regleras genom rennäringslagen finns det väl dubbla jaktupplåtelser?

Annika Åhnberg: Ja, det är riktigt.

Inger René: Då reglerar ju lagen detta. Och eftersom det regleras i lagen fanns det kanske inte skäl för remissinstanserna att beröra just den frågan.

Annika Åhnberg: Jag måste tänka lite, eftersom jag inte riktigt hänger med i själva frågan.

Inger René: Lagstiftningen ser sådan ut att det faller ned dubbla jaktupplåtelser, om rennäringslagen reglerar verksamheten. Då ingår det i lagen, och då får man finna sig i att dessa restriktioner finns för jaktlagen.

Annika Åhnberg: Nu förstår jag frågan. I de områden där det finns dubbla jaktupplåtelser förekommer det ganska mycket konflikter kring dem. Jag kan inte påminna mig någon diskussion om jaktfrågor, när det gäller de områden där det finns dubbla jakträttigheter, som jag har deltagit i där man inte har kommit in på konflikten och svårigheten när det gäller att hantera detta. Därför är det snarare osannolikt att man i detta fall inte över huvud taget berörde problemen med skilda jaktupplåtelser. Det brukar sannerligen inte vara en diskussion som lyser med sin frånvaro när man debatterar jakträtter i andra sammanhang.

När jag nu åter läste igenom dessa handlingar noterade jag att kommunen i något av sina brev skriver väldigt positivt om fiskerättigheter, just av den här kombinerade naturen, som rör Idre sameby. Här finns samernas husbehovsfiske, och eftersom det är ett husbehovsfiske är området så lämpligt och attraktivt också för turister och den övriga Ortsbefolkningen.

Det är alltså inte alltid omöjligt att hantera en gemensam existens på samma marker. Det är trots allt stora arealer som vi talar om. Det var ett tional medlemmar i Idre sameby som skulle få den här rättigheten.

Inger René: Jag har en sista fråga, herr ordförande. Älvdalens kommun skriver ju på ett klart och tydligt sätt – och har också skickat ut pressmeddelanden som är mycket tydliga – att skälet till att man åkte och uppvaktade de-

partementet var att man ville diskutera jakt- och fiskefrågor i förhållande till de 23 jaktlag som fanns i Älvdalens kommun och inom det område där Idre sameby ligger.

Kan Annika Åhnberg kommentera det?

Annika Åhnberg: Jag kan inte kommentera det på annat sätt än genom att hänvisa till den tjänsteanteckning som jag har fått mig tillsänd; Elisabet Reimers har också talat med kommunalrådet Herbert Halvarsson. I det här brevet står det:

Vid uppvaktningen framfördes uppgift om att det förekom jakt i området. Herbert H. uppger att man kanske inte uttryckligen talade om jakträttsupplåtelser.

Jag tar detta som ett stöd för min minnesbild, nämligen att man inte uttryckligen talade om jakträttsupplåtelser. Jag kan förstå – kanske ännu mer i efterhand – att det kan ha varit så självklart att det fanns en konflikt att man inte nämnde det. Men även självklara saker brukar man inte dra sig för att framföra till statsråden vid uppvaktningar. För mig var detta inte självklart. Jag hade ju fått den här andra informationen från Jämtlands läns länsstyrelse, och möjligen var jag inte tillräckligt bekant med hela områdets geografi. Det här var alltså inte tydligt för mig. Man talade inte om konkurrerande jakträttsupplåtelser. Det är min minnesbild.

Inger René: Men man sade att det förekom jakt. Och finns det jakt finns det jakträttsupplåtelser, om det inte är fråga om tjuvjakt, men det är ju inte troligt att man diskuterar tjuvjakt i ett sådant här sammanhang.

Annika Åhnberg: Det är självklart att det förekom jakt. Riktigt så okunnig är jag inte om förhållandena. Men att det förekommer jakt betyder ju inte att det förekommer jakt på varenda befintlig markplätt. Länsstyrelsen i Jämtland hade dock sagt att det fanns stora outnyttjade jaktarealer varför min uppfattning var att det skulle gå att förena den befintliga jakten i området i dess helhet med den tillkommande rätten för ett tiotal medlemmar från Idre sameby.

Ordföranden: Jag vill bara spetsa till den senare frågan. Det måste väl innebära att statsrådet var medvetet om att det fanns jakträtter?

Annika Åhnberg: Det är självklart att jag insåg att det fanns jakträtter i den del av landet som vi här talar om men inte att en så stor del av marken skulle vara upplåten. Eftersom min uppfattning var att det fanns stora outnyttjade markarealer tolkade jag det som att det inte fanns sådana rättigheter fördelade överallt.

Ordföranden: Statsrådet sade tidigare att det inte ens hade funnits en antydan om att det fanns sådana rättigheter. Det faktum att det fanns jakt måste åtminstone i vanligt språkbruk uppfattas som en antydan.

Annika Åhnberg: Jag uttryckte mig kanske slarvigt. Det gällde en antydan om att det låg en konfliktrisk i detta, om att det fanns ett otillräckligt antal jaktmöjligheter och att det här skulle komma att konkurrera med befintlig jakt.

Per Lager: Jag skulle bara vilja fråga Annika Åhnberg om det inte vore naturligt att det låg i regeringens och ministrarnas intresse att ta reda på exakt hur det låg till med jakträttigheterna. Jag tänker på att det fanns outnyttjade arealer men också på vetskaper om att det förmodligen fanns jakträttigheter någonstans i närheten eller kanske i samma område. Varför gick man helt enkelt inte in och kollade detta noga, med tanke på att man vet vilka konflikter det kan utlösa?

Annika Åhnberg: Vi skickade ju ut ärendet på en remissomgång till bl.a. Länsstyrelsen i Dalarnas län, som ju är den myndighet som har att förvalta det här ansvaret. Det är egentligen orimligt att begära att regeringen eller ens ett departement i detalj skall sätta sig in i den exakta utformningen av befintliga jakträttsupplåtelser när man har en myndighet med ett mycket tydligt ansvar. Och eftersom denna myndighet är remissorgan förväntar man sig kanske att man skall få en analys eller åtminstone en kommentar till de delar i förslaget som den här remissinstansen borde ha haft invändningar mot.

Per Lager: Jag tänker mig att man, när man får in den här informationen, borde kollationera det hela och gå tillbaka till länsstyrelsen och fråga: Är det verkligen så som ni säger? Vore inte det naturligt, med tanke på att man vet vilka konflikter det här kan innebära framöver? Det är inte så mycket av undersökande verksamhet. Det handlar mer om att kollationera att det verkligen står så till som man förväntar sig att det skall göra.

Annika Åhnberg: Vi fick ju ingen antydning om att det fanns en sådan problematik. Det var skälet till att vi inte gick vidare med detta. Om vi hade fått en sådan antydning hade vi, som jag sade, trängt djupare in i det hela. Men det var min uppfattning att det här gick att förena.

Det kommunen hela tiden tog upp var frågan om obalans, att detta skulle innebära ytterligare en orättvisa och en förmån till samebyn som den inte borde ha. Man sade att det var bra som det var och att samebyn inte skulle ges några ytterligare förmåner, men man sade ingenting om att dessa förmåner skulle ges på bekostnad av någon annans förmåner. Det var inte skälet till att det skulle uppstå en obalans, utan det handlade om det faktum att man gynnade samebyn. Det var den uppfattning som jag fick av kommunens argumentation i ärendet.

Ingvar Svensson: Herr ordförande! Annika Åhnberg säger flera gånger att Länsstyrelsen i Jämtlands län har talat om stora outnyttjade markarealer. Men Länsstyrelsen i Jämtlands län har ju ingen kompetens när det gäller jakträtten i Dalarna. Den har ju Länsstyrelsen i Dalarna. Är det din uppfattning att Länsstyrelsen i Dalarna har bekräftat den åsikt som Länsstyrelsen i Jämtland hade i remissvaren?

Annika Åhnberg: Det var nog min uppfattning att man gjorde det, eftersom man inte alls berörde detta. Det var ju ändå en ganska stor del av det som Länsstyrelsen i Jämtland skrev. Länsstyrelsen i Jämtland skrev:

Länsstyrelsen i Jämtlands län har den senaste vintern deltagit i förhandlingar med i första hand Fastighetsverket och Länsstyrelsen i Kopparbergs län, som det hette då, för att finna möjligheter för samebyns medlemmar att

bl.a. jaga älg på byns åretruntmarker i Kopparbergs län. Detta har inte vunnit framgång. Besked har lämnats av förvaltande myndigheter att bymedlemmarna inte kan påräkna älgjaktssupplåtelse i området trots att betydande arealer i dag inte nyttjas för jakt.

När jag läste det här fick jag en känsla av att man nästan hos Länsstyrelsen i Dalarna förlägger den här uppfattningen att det finns outnyttjade markarealer men att de inte kan tillkomma samebyn. Om jag hade varit tjänsteman på Länsstyrelsen i Dalarnas län hade jag nog faktiskt reagerat och uppfattat en sådan formulering som provokativ, om det var så att man på länsstyrelsen hade en helt annan uppfattning om sakernas tillstånd.

Jag tycker att det är märkligt att man inte reagerade på den formuleringen.

Ordföranden: Då har jag inga ytterligare talare anmällda. Jag vill tacka dig för att du kom hit. Eftersom utskottet justerar sitt betänkande på torsdag tror jag inte att vi kommer att behöva träffa dig ytterligare en gång.

Annika Åhnberg: Det gläder mig, herr ordförande.

Offentlig utfrågning med statsrådet Leif Pagrotsky angående ansvar för praxis i ärenden om export av krigsmateriel

Ordföranden: Jag ber att få hälsa statsrådet Leif Pagrotsky välkommen hit med anledning av en granskning som utskottet är engagerat i och som gäller regeringens praxis i ärenden om export av krigsmateriel. Granskningsärendet har aktualiserats av Miljöpartiet.

Den som vi har frågor att ställa till brukar få en möjlighet att introducera ämnet, om han eller hon så vill. Därefter går frågan till det parti som har aktualiserat ämnet och därefter till övriga partier i storleksordning. Sedan börjar vi om från början igen om det behövs.

Återigen: Välkommen, Leif Pagrotsky!

Leif Pagrotsky: Först vill jag tacka för möjligheten att få komma hit och redovisa mitt sätt att se på de frågor som blivit föremål för KU:s intresse.

Jag vill börja med att säga något om skälet till att vi har en strävan efter samsyn på det här politikområdet, som ju är skälet till att KU intresserar sig för min ämbetsutövning i år. Jag vill göra det genom att återge vad anmälaren, Lars Ångström, säger: Exportpolitiken skall präglas av långsiktighet och inte åka bergochdalbana i takt med att Sverige byter regering.

Det är det som är huvudskälet till att regeringar av olika kulör valt att eftersträva en bred förankring av exportpolitiken. Detta var utgångspunkten också vid den förändring som genomfördes 1996, när man organiserade en särskild myndighet för att ansvara för frågorna och till det knöt ett särskilt råd som fick en bredare sammansättning än tidigare för att på ett ännu bättre sätt säkerställa kontakten med riksdagen och möjliggöra en fortsatt bred förankring av politiken. Det blev alltså en förstärkt parlamentarisk representation och insyn vid beslut jämfört med vad som hade gällt t.o.m. 1995.

Ibland kan det uppstå konflikt mellan kravet på långsiktighet och önskemålet om samsyn. Det blir i så fall regeringens sak att göra avvägningen av de här motstående aspekterna. Hur de här avvägningarna görs är en återkommande fråga vid den årliga granskning som utrikesutskottet gör av politiken i anslutning till regeringens skrivelse om de här frågorna.

Anmälan är grundad på en bild av att det skulle vara vanligt förekommande att beslut fattas med bristfällig förankring. Den bilden stämmer inte. När jag har gått igenom de ärenden som regeringen haft att avgöra sedan den här förändringen inträffade 1996, som är den period som anmälaren menar har kännetecknats av en annan praxis än förut, har jag inte funnit att stödet vid beslut varit svagare än vad det varit tidigare. Jag kan inte se att bilden stämmer av att det skett en gradvis försvagning i stödet och att regeringen haft en förändrad praxis.

Avvägningen mellan kravet på långsiktighet och önskemålet om samsyn tycker jag hittills har fungerat väl. Nu pratar jag om den tid som jag kan överblicka, och jag kan kanske sträcka mig några år ytterligare tillbaka i tiden, innan jag själv fick ansvar för detta. Jag hoppas att det kommer att fortsätta så, men det beror ju på saker som vi inte vet så mycket om i dag, t.ex. hur framtiden gestaltar sig i olika avseenden.

Det här är min redogörelse för den grundsyn som har gällt hittills och för hur jag ser på den allmänna ramen för frågorna. Det är den inledning som jag hade tänkt ge.

Ordföranden: Tack för detta! Innan jag ger Per Lager ordet vill jag upplysa om en sak som de närmast inblandade redan vet, nämligen att det, i den mån som uppgifter av hemlig karaktär kan aktualiseras, är min avsikt att lägga samman alla sådana frågor till en särskild avdelning mot slutet av utfrågningen då vi i så fall stänger dörrarna. Det får väl ankomma på både frågeställare och svarare att vara uppmärksamma på när gränsen för detta eventuellt närmar sig.

Per Lager: Herr ordförande! Jag skulle vilja börja med en utgångsfråga här. Det är ju så att den svenska vapenexportpolitiken bygger på det parlamentariska samförståndet och att, precis som statsrådet sade, exportpolitiken skall präglas av långsiktighet, just för att slippa den här bergochdalbaneeffekten.

Min utgångsfråga är då: Har regeringen efterlevt principen om partipolitiskt samförstånd? Såvitt jag förstår har det skett en gradvis förändring av denna inställning. Från att regeringen före 1996 kanske hanterade upp till 2 000 fall och nu bara har några enstaka fall att hantera, är det nu så – och det kan vi läsa i det första PM:et från regeringen från den 8 mars – att det är krigsmaterielinspektörens samlade bedömning snarare än ställningstaganden av enskilda ledamöter i EKR som är avgörande. Därmed är det en praxisförändring och därmed gäller inte längre det partipolitiska samförståndet, såvitt jag förstår, fullt ut, utan det är andra avväganden som blir viktigare. Är detta riktigt?

Leif Pagrotsky: Utskottet har frågat mig vilka principer som har gällt vid regeringens handläggning av de här frågorna. Jag har noggrant gått igenom hur regeringens beslut har byggts under och vilken sorts parlamentarisk förankring – eller vad man nu skall kalla det – de besluten har haft. Jag kan faktiskt inte finna något stöd för att det har skett en praxisförändring. Den som påstår att praxis har förändrats bör väl då redovisa någon sorts grund för det påståendet innan vi kan börja analysera närmare vad som kan tänkas ha legat bakom detta. Jag har gjort en ordentlig genomgång och inte funnit någon sådan förändring.

Jag har i mitt skriftliga svar till utskottet nämnt just det som Per Lager så korrekt beskriver, att en jämförelse inte är helt enkel eftersom vi förut hade tusentals ärenden och nu har ett litet antal ärenden. När myndigheten inrättades 1996 tog den hand om det allra mesta som fanns på det här området, så jämförelsen är mellan olika storheter så att säga. Tiden före den 1 februari 1996 och tiden efter är svårjämförda, men jag har efter bästa förmåga an-

strängt mig för att göra en jämförelse och har inte kunnat finna någon förändrad praxis vad gäller regeringens sätt att beakta vad andra parter tycker.

Den bild som Per Lager grundar sin fråga på skulle jag vilja ifrågasätta. Är det så att det kommer fram analyser som visar att jag har fel skall jag gärna gå hem och fundera en gång till över vad som kan tänkas ha skett. Men någon praxisförändring har jag inte kunnat iaktta i regeringens sätt att bygga under den här typen av beslut.

Per Lager: Herr ordförande! Före 1996 var det ett samförstånd. Det räckte med att ett enda parti sade nej för att man inte skulle lämna något positivt förhandsbesked – det är väl korrekt, antar jag. Efter 1996 har fler partier kommit in i det nya Exportkontrollrådet, som ersatte Rådgivande nämnden. Alla partier som sitter i riksdagen är med.

Min direkta fråga är då till statsrådet: Har det inte – det gäller fortfarande förhandsbesked – sedan februari 1996 varit något tillfälle då regeringen har lämnat positiva förhandsbesked i affärer där inte bara representanter för Vänsterpartiet och Miljöpartiet utan också andra partier har avstyrkt affärerna?

Leif Pagrotsky: Nej, det har det inte gjorts.

Per Lager: Det var ett bra besked. Det innebär att konsensusidén fortfarande gäller, och att det är statsrådets mening i alla fallen.

Leif Pagrotsky: Jag noterar att Per Lager använder orden olika i olika frågor. Nu är det konsensus när bara Vänsterpartiet och Miljöpartiet säger nej – det är ett intressant besked från Per Lager att det är på det viset. När alla andra partier är överens och Vänsterpartiet och Miljöpartiet har en annan åsikt, då råder konsensus.

Men vad det handlar om är ju att strävan efter att nå en bred samsyn finns kvar. Jag tror att den allmänna bilden av hur stor oenighet som råder kanske ibland är överdriven. Det råder ju en grad av sekretess här som gör att det inte är lätt att i alla frågor gå ut och klarlägga hur det ligger till här. Praxis har varit att sträva efter enighet inom den begränsade krets av partier som förut ingick i Rådgivande nämnden. På den tiden – såsom Sven Hirdman t.ex. redovisade här i utskottet våren 1994, tror jag det var – beskrev man att önskemålet var strävan efter enighet, och den brukade man nå fram till. Men det var ingalunda så att det *alltid* behövde vara på det sättet, utan det var en avvägningsfråga. Enigheten var inte alltid hundra procentig. Det kunde ibland bli ett beslut på ett annat vis.

Jag skulle nog vilja beskriva det på ungefär samma sätt, att vi strävar efter den typen av bred samsyn, men det är inte ett hundra procentigt krav. Jag kan inte utesluta att det kan bli på ett annat sätt i framtiden. Jag har ju att hantera kravet på långsiktighet och att undvika Lars Ångströms bergochdalbaneeffekt. Jag måste i framtiden förbehålla mig rätten att om jag skall värna långsiktighet och kontinuitet samt vår utrikespolitikens trovärdighet och våra möjligheter att agera på den här marknaden, måste jag också väga det mot om partier har motsvarande kontinuitet eller inte eller prioriterar annat. Konjunkturerna växlar ju i de här frågorna, även om jag har kravet från riksdagen på

mig att vara långsiktig och beakta också kontinuiteten och att göra en avvägning i detta – ja, inte bara jag utan också regeringen i övrigt.

Sedan vad gäller att vi har gett upp stödet för att vi nu accepterar att Miljöpartiet och Vänsterpartiet ibland säger nej och vi fattar beslut ändå. Vad vi har gjort är ju att vi har breddat insynen i de här frågorna. Vi har adderat två ytterligare partier som förut inte hade säte i gamla Rådgivande nämnden. Det har inte inneburit att vi börjar mäta hur många som avviker; vi mäter ju hur många som stöder olika förslag till beslut. Det är en positiv bedömning – hur många som står bakom.

Frågeställaren ser ut att bygga upp sin fråga på hur många det är som röstar nej. Om man förändrar sammansättningen och bygger in fler partier är det klart att det är en förändrad förutsättning som gör att man inte kan jämföra före och efter i antalet nej, utan man får titta på antalet ja, antalet som står bakom ett tillstyrkande. I det avseendet har det inte skett någon förändrad praxis i det beslutsfattande som regeringen har haft och som vi har iakttagit. Däremot har det skett en, tycker jag, positiv förändring genom att ytterligare ett par partier är delaktiga i processen – har full insyn och full möjlighet att komma hit till kamraterna i KU och berätta om saker och ting inte går rätt till och kan tillföra viktiga argument i diskussionerna fram till beslut i Exportkontrollrådet. Men jag kan inte skriva under på terminologin, att det plötsligt har blivit en förändrad praxis för att man tillåter att något parti säger nej – det gjorde man inte förut – när det nu har tillkommit fler partier.

Per Lager: Herr ordförande! Jag måste rätta mig själv. Jag menade inte konsensus i den här frågan. Frågan skulle vara ställd så här: Har tre partier eller fler varit emot – bara för att visa att jag menar att Miljöpartiet och Vänsterpartiet kanske är mer emot än vanligt så att säga.

Jag betraktar detta som en praxisförändring. Den uppfattningen bygger jag på att tidigare hade man den här konsensusidén, men då var ju inte heller alla partier representerade i Rådgivande nämnden. Efteråt har fler partier kommit till. Vid utfrågningen med nuvarande krigsmaterielinspektören Staffan Sohlman säger han att man kan inte i den här situationen använda konsensusregeln. Däremot är det väldigt viktigt, det är mycket styrande, med ledamöternas åsikter i det här rådet. Därmed har vi en praxisförändring. Det är det som jag vill att statsrådet skall erkänna – att det är en praxisförändring i de omständigheterna att man nu har ett annat system för den här rådgivningen.

En sista gång skulle jag vilja fråga om det alltså inte har lämnats något förhandsbesked sedan 1996 där tre eller fler partier uttryckligen varit emot det här.

Leif Pagrotsky: Det råder ju enighet om vad som gäller i sak här. Bland de fem partier som satt i Rådgivande nämnden är det ungefär samma typ av diskussioner som det var då; det är ingen särskild förändring. I de beslut som jag redovisat har det inte varit någon förändring i praxis av vilket stöd som besluten har haft, även om jag inte därmed vill säga att detta kommer att råda för evigt, att det är en permanent situation. Det är alltså en strävan som får vägas mot andra strävanden. I de här fallen som vi haft uppe har det fungerat väl. I andra kommer det kanske inte att göra det – vad vet jag?

Uppenbarligen råder det oenighet i språkbruksfrågan. Skall man mäta hur många som står bakom, eller skall man mäta hur många som är emot? Om man släpper in ytterligare ett par i rummet som får uttrycka sin åsikt och de kan säga att de är emot, är det därmed en förändrad beslutspraxis? Jag håller inte med om den bedömningen.

För att klargöra min åsikt i språkbruksfrågan skulle jag – märk väl att det inte pratas om frågan om det är en praxisförändring eller inte i sak, utan där är vi överens – vilja ta en liknelse som kanske är hämtad från förra utfrågningen som jag var med om här. En ledamot från ett annat parti än Per Lagers ville illustrera sin poäng genom att ta en bild från en annan miljö som var mera bekant för att klargöra en svår bild så att säga. Vi diskuterade hur man skall dricka saker och ting. Det handlade om att bestämma hur stora mängder man skall hålla i sig. För att ta den bilden här skulle jag vilja säga följande.

Vi håller ungefär lika mycket vätska i glaset som förut, men nu har vi ett större glas. Om någon säger att vi har bytt praxis, att det är mera tomrum upptill och att det är en kraftig praxisförändring i dryckesvanorna, säger jag att jag dricker lika mycket mjölk som jag gjorde förut. Jag har bara valt ett mera praktiskt glas för att jag inte skall spilla lika mycket på vägen från kylskåpet. Jag kan inte förstå att jag har ändrat praxis om jag byter glas.

Det är precis detta som den här diskussionen handlar om. Staffan Sohlman, Miljöpartiet och andra väljer att beskriva tomrummet i toppen som bas för vad som är praxis. Jag väljer att beskriva hur mycket mjölk jag dricker, och mängden är oförändrad. Jag hoppas att jag gjort mig tydlig.

Så till den sista frågan: Har något förhandsbesked lämnats sedan 1996 som tre partier eller fler har stått emot? Svaret på den frågan är: Nej, inga sådana förhandsbesked har regeringen fattat beslut om sedan den här nya ordningen inträffade. Med det klargörandet hoppas jag att en del av mytbildningen kring det här kanske kan vara borta.

Britt-Marie Lindkvist: Jag hade tänkt ställa en del frågor men jag tycker att ministern väldigt utförligt redan har svarat på dem. Därför avstår jag tills vidare.

Helena Bargholtz: För klarhets skull vill jag bara fråga: I hur många ärenden när det gäller förhandsbesked har det inte rått konsensus? Eller är det så att man håller på tills man är överens? Eller är det så att man har lagt fram ärenden och kan konstatera att det inte finns konsensus och att ärendena då faller? Har det varit vanligt?

Leif Pagrotsky: De ärenden som kommer till regeringen har innan dess normalt varit i Exportkontrollrådet och alltid kommit från myndigheten, från Inspektionen för strategiska produkter. I deras beredning ingår i de flesta fall – i samtliga de här fallen, såvitt jag förstår – att de också har varit hos Exportkontrollrådet. Därefter har ju inte regeringen något särskilt forum. Hur processen i Exportkontrollrådet har varit – hur många gånger ärendena varit uppe och hur strävan efter konsensus varit där – har jag, uppriktigt sagt, inte undersökt men det kan jag i och för sig ta reda på om ni vill. Jag gissar att man där strävar efter att diskutera sig fram till gemensamma bedömningar av

de viktiga utrikespolitiska aspekter som rådet har att väga in i besluten. Det är väldigt sällan man där uppnår konsensus, eftersom vissa ledamöter i stort sett alltid röstar på exakt samma sätt. En del andra grupperar sig också inbördes; det blir liksom två grupper i rådet.

När regeringen fattar beslut har regeringen detta som ett underlag som man har att beakta. Det viktiga är inte bara vilket antal partier som röstar si eller så eller vilket antal ledamöter som röstar si eller så. När regeringen har att värdera långsiktigheten och sådant är det jätteviktigt att förstå vad som är argumenten. Vilka analyser och vilka alternativa bedömningar ligger till grund för argumenten? Vi måste naturligtvis alltid vara öppna för att en liten minoritet kan vara den som gör den bedömning som vi anser vara den mest korrekta. Här är det ju inte ett rösträkningsförfarande, utan regeringen har att göra en självständig bedömning av de bakomliggande argumenten i frågan. Det gör vi grundligt, på nytt så att säga.

Helena Bargholtz: Jo, det förstår jag. Men det hade ändå varit intressant att veta ungefär, så att säga, hur stämningen är i Exportkontrollrådet när de här frågorna diskuteras. Jag uppfattar att det ofta är så att man inte är överens, och då tas det inte upp till regeringen.

Leif Pagrotsky: De allra flesta avgöranden tar ju myndigheten utan att ta upp dem till regeringen. De fall som myndigheten enligt sina riktlinjer har att skicka till regeringen är särskilt svåra avvägningar där man behöver någon sorts prejudicerande avslut eller där frågorna av andra skäl har särskilt stor betydelse. Den bedömningen har myndigheten att göra. Och den har inte regeringen att lägga sig i, utan antingen kommer frågan till regeringen eller också gör den inte det. Det som kommer behandlar vi efter konstens alla regler på det sättet.

Uppriktigt sagt är jag inte riktigt kunnig om hur diskussionerna i Exportkontrollrådet och i myndigheten varit i det avseendet. Jag brukar hålla mig informerad om resultatet av deras diskussioner, men jag har inte inför det här sammanträdet i dag gjort någon närmare efterforskning, så jag har inget bra svar på det. Jag har begränsat mig till det som ni har frågat mig om, nämligen hur regeringen har skött sin del av den här beslutskedjan.

Helena Bargholtz: Jo, jag är medveten om att det är det som det handlar om.

Per Lager: Herr ordförande! Statsrådet säger att det inte lämnats något förhandsbesked där tre eller fler partier har varit emot ett sådant positivt förhandsbesked. Jag tycker att det är intressant att få reda på att det är så. Men detta innebär ju inte att det i framtiden kommer att vara likadant, och det är precis vad ministern påpekade här: Det är inte vilket antal som är emot som är viktigt, utan det handlar om en samlad bedömning, en avvägning. Detta är väldigt viktigt, tycker jag, för offentligheten att känna till – att det är en praxisförändring.

När vi före 1996 hade Rådgivande nämnden kunde vartenda parti som var med där ha vetorätt. Man genomförde aldrig en affär om något parti var emot; detta är vad jag känner till. Därefter, efter 1996, finns alltså, även om det hittills inte har varit något sådant fall, inte den här möjligheten i framti-

den. Regeringen gör sin bedömning på krigsmaterielinspektörens samlade bedömning. Det har inte att göra med hur många partier som var emot.

1998/99:KU25
Bilaga B 8

Leif Pagrotsky: Förlåt, jag beklagar men jag uppfattade inte det sista.

Per Lager: Själva frågeställningen är att det betyder att vi i framtiden kan räkna med att det inte är partiernas representanter i Exportkontrollrådet som har ett viktigt inflytande över om en affär blir av eller inte, utan det är krigsmaterielinspektörens samlade bedömning, precis som statsrådet sade. Det har inte att göra med antalet ledamöter för eller mot.

Leif Pagrotsky: Nu gäller frågan, om jag fattade det rätt, hur myndigheten fattar sina beslut. Det jag har gått igenom är hur regeringen har fattat beslut i de ärenden som myndigheten har skickat till regeringen. I de ärendena har ett mycket viktigt underlag för beslut varit kunskapen om hur behandlingen i myndigheten har utfallit. Vad ledamöterna i Exportkontrollrådet har anfört för argument och vad de har gjort för ställningstaganden – i de fall de har gjort ställningstaganden – har varit väldigt viktigt som underlag för regeringens bedömning.

Men regeringen kan inte springa ifrån ansvaret för sitt eget ställningstagande och sina egna beslut genom att säga att man bara följer en majoritet eller något i den stilen. Regeringen måste självständigt ta ansvar för innehållet i besluten – annars kan man med rätta hamna här hos er igen. Jag kan därför inte stå här och säga att jag för all framtid kommer att göra precis på detta sätt och att det inte kommer att ske någon förändring, för det kan bli hur konstiga resultat som helst. Det gäller naturligtvis inte just den här riksdagen, men man vet aldrig hur parlamentet kommer att se ut i framtiden, och vad det är för konstiga partier om kan tänkas komma in.

Det är givet att jag måste göra en egen bedömning som jag står för när jag föreslår regeringen ett beslut. Hittills har det sammanfallit på det lyckosamma sätt som jag just redovisade, men huruvida det kommer att bestå för framtiden beror inte bara på mig. Det beror också på vilken typ av ärenden som kommer upp och hur de olika partierna väljer att utveckla sin politik i dessa frågor.

Det utskottet har frågat efter är i vad mån det har skett någon förändring efter februari 1996 jämfört med perioden före. Där är mitt svar tydligt. Jag kan inte se någon sådan förändring. Därmed har jag inte pratat så mycket om framtiden. Frågan får i så fall ställas så här: Kommer regeringen – det skulle förhoppningsvis vara samma regering i framtiden – att göra precis som hittills om alla partier uppför sig precis om hittills och gör samma analyser som hittills och om världen ser ut precis som hittills? Den frågan kan jag svara på. Men jag skulle bli fälld av KU om jag gjorde allmänna utfästelser om att statistiken avgör hur besluten ser ut, skulle jag gissa. Jag ser att en ledamot nickar instämmande.

Per Lager: Huvudfrågan är om det har skett en praxisförändring. Det är det som är det intressanta här. Man kan undersöka hur det blir framöver genom att se på det som hänt mellan 1996 och fram till i dag. Då ser man att det inte är nödvändigt med partipolitiskt samförstånd. Fyra partier i Exportkontrollrådet skulle kunna vara emot ett förhandsbesked, men regeringen skulle ändå

kunna lämna ett sådant besked. Det är det som jag tycker är intressant. Har det skett en praxisförändring är det just detta man kan förvänta sig ske i framtiden, även om det inte har skett hittills.

Leif Pagrotsky: Det är en konstig sammanblandning. Praxis handlar ju om hur det faktiskt har varit i beslutsfattandet. Man ställer samtidigt hypotetiska frågor om framtiden, men den hypotetiska framtiden är ännu inte praxis. Per Lager drar slutsatser för framtiden eftersom praxis, som han säger, har ändrats. Jag försöker här med allt större kraft säga att praxis inte har ändrats. Däremot är det osäkert vad det har för prognosvärde för framtiden. Det beror på hur världen utvecklas. Jag har försökt säga att jag inte kan binda upp mig för att alltid följa statistiken från röstsammanräkningen i Exportkontrollrådet. Jag har att ansvara för mina egna ställningstaganden, och det har regeringen i övrigt också att göra.

Tidigare regeringar, och den socialdemokratiska regeringen före 1996, valde att göra avvägningarna på detta sätt. De avvägningar som har gjorts sedan myndigheten inrättades har varit ungefär likadana. Jag hoppas att detta kan fortsätta, men det rör jag inte ensam över. Vi får se hur det blir. Någon grund för att säga att det är en kursomläggning finns dock inte.

Om fyra partier säger nej och åberopar skäl som strider mot sådant som riksdagen har krävt att jag skall iakta är det min skyldighet att göra på ett annat sätt. Anta att det kommer in konstiga partier i riksdagen som sätter folk som röstar helt slumpmässigt i rådet – sådant har hänt i andra länder. De kanske säger följande: "Nu slog Norge oss t.o.m. i ishockey, så nu skall de minsann inte få några bandvagnar." Så blir det en viss röstkonstellation. Det är min skyldighet att strunta i detta.

Jag säger inte detta för att göra någon prognos om hur det kan gå till, utan för att illustrera att jag och regeringen måste beakta vilka krav riksdagen har ställt på vilka underlag som skall finnas och vilken sorts avvägningar som skall göras när vi tar ställning. Det måste regeringen själv ta ansvar för.

Därmed kan man inte bara räkna siffror, även om det hittills har gått bra att göra på det sätt jag nu beskriver och ändå få en mycket bred uppslutning kring de beslut som man har kommit fram till. Jag kan säga att jag även för egen del blev lite förvånad när jag såg hur bred uppslutningen var. Även jag hade blivit offer för den allmänna bilden i debatten. Det har varit ett nyttigt uppvaknande för mig. Det vill jag tacka utskottet för.

Per Lager: Herr ordförande! Statsrådet menar att det inte har skett en praxisförändring, och att det är en hypotetisk fråga, medan jag menar att det har skett en praxisförändring. Jag har belägg för detta i det PM som regeringen har skrivit. Man skriver att det inte är de enskilda ledamöternas ställningstaganden som är det viktigaste, utan den samlade bedömning som krigsmaterielinspektören gör. Detta skall ställas mot hur det var före 1996, då vetorätt faktiskt gällde i dessa affärer. Skulle det inte vara så, skulle jag vilja ha reda på det, men det är den kunskap jag har om rådgivande nämndens verksamhet.

Leif Pagrotsky: Det är inte för att diskutera myndighetens sätt att fatta beslut som jag har blivit ombedd att komma hit. Jag har inte gått igenom det materialet, men det är det jag uppfattar att Per Lager just nu ställer frågor om.

Vad gäller regeringens sätt att fatta beslut har det inte skett någon praxisförändring. Denna terminologiskillnad framgår, vad jag kan utläsa, av det material som KU:s kansli har distribuerat. Är det en praxisförändring när två partier, som röstar annorlunda, har tillkommit? Där säger KU:s kansli att det har skett en praxisförändring, därför att man nu accepterar att några partier är emot ett beslut.

Jag menar att den enda praxis som har någon vettig och rimlig relevans här gäller hur brett stödet bakom besluten är. Där har det inte skett någon förändring. Det är myndighetschefen som har att väga samman de olika argumenten. Jag vet inte om det har skett någon förändring i det avseendet i förhållande till när regeringen var ansvarig. Nu är det en myndighet som är ansvarig. Men det hör som sagt inte till det som jag har talat om här. Jag har begränsat mig till regeringens beslutsfattande. Jag uppfattade att det var KU:s intresse. Jag vill varna för att dra alltför långtgående slutsatser av det jag har sagt om ett så begränsat område med så begränsad räckvidd.

Ordföranden: Det synes mig som om såväl frågor som svar börjar komma åter. Har Per någonting ytterligare att tillföra?

Per Lager: Ja, jag vill poängtera att det hela tiden självklart handlar om regeringen. Vad jag talar om är underlaget för regeringens beslut – inte om myndighetens egna beslut. Där har det skett en förändring. Tidigare kunde enskilda partier ha vetorätt. Det gällde t.o.m. Kristdemokraterna, som satt i en regering 1991–1994 utan att vara med i nämnden. Partiet hade ändå veto­rätt genom en representant.

Leif Pagrotsky: Just det berodde ju på att partiet ingick i en koalitionsregering där man internt hade gjort upp om beslutsregler som innebar att man skulle vara överens om dessa frågor. Det var inte beslutsregler i nämnden. De hade i det sammanhanget ingen betydelse. Jag vet inte om partierna hade gruppmöten innan de gick dit, där de gjorde upp om hur det skulle vara. Regeringen fattade likafullt besluten, och där satt alla dessa fyra partier.

Läget för en socialdemokratisk regering är ju lite annorlunda. Vi har en större mängd partier i opposition. Frågan är om vart och ett av de partierna skall ges samma inflytande över besluten som den borgerliga regeringen ansåg att det enda representerade oppositionspartiet, som var väldigt stort, skulle få. Man får värdera vad det har för betydelse för långsiktigheten i besluten om man låter ett 50-procentsparti eller ett 5-procentsparti vara emot ett beslut. Jag menar att varje regering måste göra denna avvägning. Det är regeringens politiska ansvar. Det måste den svara för inför utrikesutskottet vid den årliga granskningen. Det gäller om man har tagit tillräcklig hänsyn till det generella utrikespolitiska kravet att söka enighet i denna typ av frågor eller om man har eftersatt kravet på kontinuitet, t.ex.

Jag har redovisat de principiella utgångspunkterna för detta, och dessa principiella utgångspunkter tänker jag fortsätta att sträva efter om inte riksdagen säger åt mig någonting annat. Vart de principiella utgångspunkterna leder mig i de enskilda fallen beror på hur de fallen ser ut och hur partikonstellationerna ser ut. Det är jag inte beredd att förutspå, även om jag har mina förhoppningar om att vi skall fortsätta på samma sätt som hittills.

Ordföranden: Tack för detta. Det verkar som om samtliga ledamöter har fått om än inte de svar de ville ha så åtminstone svar på sina frågor. Jag ber att få tacka statsrådet för beredvilligheten att ställa upp och för svaren på våra frågor.

Leif Pagrotsky: Tack så mycket.

Offentlig utfrågning med Håkan Tidlund angående
näringsminister Björn Rosengrens handlande i fråga om
verkställande direktör i Samhall

Ordföranden: Utskottet återupptar sitt sammanträde och byter ämne för att i stället försöka att få ytterligare upplysningar om det som i utskottets handlingar kallas näringsminister Rosengrens handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall. Håkan Tidlund, som är styrelseordförande i Samhall, hälsas välkommen hit.

Vi brukar ha som kutym att låta den som är inbjuden själv få lämna en redogörelse för händelseförloppet i fråga, i den mån han eller hon så vill. Ärendet handlar gott och kort om huruvida det kan göras gällande att näringsministern på ett icke acceptabelt sätt har ingripit i frågan om vem som skall vara verkställande direktör i det bolag som Håkan Tidlund är ordförande i. Varsågod och välkommen hit!

Håkan Tidlund: Jag har varit ordförande i Samhall i ett år. Jag är naturligtvis fullständigt medveten om spelreglerna mellan ägare och styrelse. Min uppfattning är att när man har en huvudägare, kanske bara en ägare, är det viktigt att ha en nära och ganska omfattande relation mellan ägaren och styrelsen, och styrelsen oftast företrädd av dess ordförande. När det gäller Samhall tycker jag att detta är än viktigare. Man skall ha klart för sig att av Samhalls totala intäkter på ca 9 miljarder kronor kommer nästan hälften som bidrag i form av merkostnadsersättning från staten. Förra året fick vi ca 4,4 miljarder kronor. Jag skulle snarast tycka att det vore anmärkningsvärt om ägaren inte var intresserad av hur pengarna förvaltades, och att de förvaltades på bästa möjliga sätt.

När vi sedan kommer till sakfrågan vill jag delge utskottet att signalerna från ägarföreträdarna om att man gärna såg eller ser en förändring i ledarskapet i Samhall inte är något nytt. När ordförandeskapet överlämnades till mig från Marcus Storch i maj 1998 redogjorde han för mig att den här typen av frågor också hade varit föremål för diskussioner bland ägarföreträdarna och styrelsen. I det sammanhanget var det arbetsmarknadsdepartementet som hade ansvaret för både verksamheten och ägarrollen i Samhall.

Jag har också vid uppföljningssamtal, dels vid månadsskiftet augusti–september, dels den 5 oktober med dåvarande statssekreteraren Sture Nordh, uppfattat signaler att man från ägarens sida kanske tyckte att det efter 20 års framgångsrik verksamhet från verkställande direktörens sida kunde vara skäl att någon annan tog ansvaret för bolagets verksamhet inför 2000-talet. Detta manifesterades av en annan händelse som inte har fått någon som helst uppmärksamhet, nämligen att dåvarande Arbetsmarknadsdepartementet vid sidan av styrelsen tillsatte en särskild utredning som Öhrlings Coopers &

Lybrand lade fram. Uppdragsgivaren var inte styrelsen för Samhall, utan det var Arbetsmarknadsdepartementet som begärde denna utredning.

När jag fick det här samtalet hem, som det har stått om i massmedierna – man skall ha klart för sig att mitt hem likaväl är min arbetsplats numera, så man kan också säga att jag fick samtalet hem till min arbetsplats – var det mer fråga om en bekräftelse från Björn Rosengrens sida. Han bekräftade egentligen de synpunkter som tidigare hade framförts från Arbetsmarknadsdepartementet i denna fråga. Han kan ju knappast ha haft någon egen uppfattning i frågan eftersom han hade varit minister bara några dagar eller någon vecka, utan han måste ha fått den från dåvarande Arbetsmarknadsdepartementet.

Vid detta samtal var vi båda – han har ju sin erfarenhet och jag har min erfarenhet från företagsledning och styrelse – helt på det klara med rollfördelningen mellan ägaren och styrelsen. Men det fanns ju anledning för mig att inte behålla denna information och dessa signaler för mig själv. Därför tog jag kontakt med samtliga bolagsstämmovalda ledamöter per telefon vid två tillfällen. Jag informerade då om de iakttagelser jag hade gjort och om de slutsatser som hade kommit fram under året.

För att inte spela vid sidan av Gerhard Larsson hade jag också ett långt och öppet samtal med honom om de iakttagelser jag hade gjort och om de slutsatser som jag hade dragit.

I oktober hade vi sedan ett ordinarie styrelsesammanträde. I anslutning till detta, alltså inte vid styrelsemötet, när alla bolagsstämmovalda var samlade tog vi återigen upp och diskuterade hur vi såg på detta. Man kan ju fråga sig varför bara de bolagsstämmovalda och inte också arbetstagarrepresentanterna deltog? Skälet är att det är de bolagsstämmovalda som är valda av ägaren, medan arbetstagarrepresentanterna är valda på andra meriter, så att säga. Vid denna diskussion konstaterade de bolagsstämmovalda ledamöterna fullständigt enigt att någon åtgärd inte skulle vidtas. Vi fann inte från styrelsens sida anledning att vidta någon som helst åtgärd.

Man skall också ha klart för sig att vi befann oss i ett ganska känsligt läge med en relativt ny ordförande och dessutom, på grund av sänkningarna i merkostnadsersättningarna, att ett mycket omfattande omstruktureringsprogram. Att i det läget byta verkställande direktör fann vi mycket olämpligt. Detta meddelades också Gerhard Larsson.

Man kan sammanfattningsvis säga att ärendet är ett icke-ärende från styrelsens synpunkt. Ärendet har icke diskuterats i styrelsen någon gång, utan det har diskuterats och sonderats bland de bolagsstämmovalda ledamöterna utanför styrelsesammanträdet.

Jag vill också säga, med anledning av vad som har skrivits i några av tidningarna, att alla stämmovalda ledamöter var fullständigt överens om handläggningen av ärendet. Det fanns alltså inga meningsskiljaktigheter bland de bolagsstämmovalda ledamöterna.

Det var detta som jag ville säga inledningsvis om själva händelseförloppet. Sedan kan man naturligtvis gå in på orsaker, verkan osv., men det kanske kommer upp i frågorna sedan.

Ordföranden: Tack för denna inledning. För din information tillämpar utskottet ordningen att den partigruppering som har anmält frågan får ställa frågor i den första frågerundan, och sedan går vi i fallande partistorleksordning. Är vi inte färdiga efter en runda, tar vi en runda till på samma måte.

Nils Fredrik Aurelius: Låt mig börja med att ställa några frågor om telefonsamtalet från Björn Rosengren till dig i din egenskap av styrelseordförande. Det var lite oklart i din framställning i vilken egenskap Björn Rosengren ringde. Det var ju uppenbarligen inte som privatperson. Du talar om Arbetsmarknadsdepartementet, och du talar om att han var ny på sin post som näringsminister. Vad sade han när han ringde? I vilken egenskap ringde han? Sade han att han hade regeringens mandat att ringa och tala med dig exempelvis?

Håkan Tidlund: Nej, han nämnde det inte på det sättet. Han ringde naturligtvis till mig i min egenskap av styrelseordförande i Samhall.

Nils Fredrik Aurelius: Sade han inte närmare i vilken egenskap han ringde?

Håkan Tidlund: Nej, det gjorde han inte. Jag är inte alldeles obekant med honom, så vi behöver inte presentera oss så väldigt noggrant.

Nils Fredrik Aurelius: Det intressanta för vår del är mer om han hade mandat att ringa på det sätt som han gjorde. Var det så att nästan hela samtalet handlade om verkställande direktören? Vad sade han lite mer explicit?

Håkan Tidlund: Många av de frågor som jag har fått som styrelseordförande, och jag tror att det är det som ligger bakom det hela, handlar om huruvida Samhall är effektivt. Den frågan får jag många gånger, men jag kan tyvärr inte svara på den. Kritiken mot ledningen har varit att man inte är tillräckligt öppen, att man är lite sluten för information, att man har låg förändringsbenägenhet osv. Man är naturligtvis i väldigt stor utsträckning beroende av den verkställande ledningens vilja att utmana och förändra en så komplex verksamhet som det här handlar om.

Samtalet handlade väldigt mycket om vilken ersättningsnivå Samhall behöver ha för att kunna bereda 28 000—29 000 arbetshandikappade jobb med hög kvalitet, där behoven finns. Tidigare har osthyvelsprincipen tillämpats väldigt mycket, som du vet. Det har skett en sänkning med 100 miljoner kronor och en med 200 miljoner kronor, och sedan har man fått anpassa sig på något sätt. Viktigt är naturligtvis att kunna definiera vad som är den maximala nyttan av de resurser som vi får, och detta handlade samtalet mycket om.

Sedan fick jag uppfattningen att det måste ha skett en överlämning från Arbetsmarknadsdepartementet, som jag tidigare var inne på, till Björn Rosengren i samband med departementsförändringarna i oktober månad.

Nils Fredrik Aurelius: Har du tidigare varit med om att ägarrepresentanter hör av sig med direkta synpunkter på vem som är verkställande direktör? Det är ju en sak att ägarna vill ha en allmän kommunikation om hur medlen används, om de används effektivt etc. Det är en annan sak om en ägare hör av sig och har synpunkter på något som helt klart är en styrelsefråga, nämligen

gen vem som skall vara verkställande direktör. Har du varit med om något sådant tidigare?

1998/99:KU25
Bilaga B 9

Håkan Tidlund: Det finns ju bara en ägare här, och det är staten. Oftast hör man kritiken att ägaren är för passiv när det gäller att ha synpunkter på verksamhetens utveckling och liknande. Man kan göra jämförelsen med en stor koncern. Jag vet inte om det är alldeles fel att göra det. När jag var vd och koncernchef i Folksam hade jag naturligtvis synpunkter på hur verksamheten bedrevs och hur ledningen agerade i de olika dotterbolagen. På samma sätt utgår jag från att koncerncheferna i Föreningssparbanken, Skandia och liknande inte sitter passiva i de bolag som de är hundra procentiga ägare i.

Det är alltså en svår fråga. Det viktigaste är naturligtvis att man inte missbrukar det här inflytandet och försöker sätta sig själv i styrelsens roll. Jag vet inte om jag är förmäten om jag säger att jag nog förbehåller mig rätten i det här sammanhanget att fatta mina egna beslut om och göra mina egna bedömningar av kvaliteten på exempelvis verkställande direktören. Det tror jag att vår styrelse också gör.

Nils Fredrik Aurelius: Framhöll du för Rosengren i samtalet detta med din roll som ordförande för styrelsen och att det var styrelsen som hade att avgöra frågan om vd? Sades det direkt i samtalet?

Håkan Tidlund: Ja, det har jag sagt hela vägen. Det är styrelsens uppgift. Frågan har som sagt över huvud taget inte diskuterats i styrelsen. Jag tyckte att det inte bara kan vara så att ordföranden skall lyssna på den här typen av information. Det fanns anledning att diskutera det här bland de stämموvalda ledamöterna.

Nils Fredrik Aurelius: Efter detta samtal ringde du alltså runt bland styrelsens av stämman valda ledamöter, och sedan nådde tydligen historien pressen. Det blev bekant att du hade ringt runt. Vad sade du när du ringde runt? Hur stora delar av samtalet med Rosengren återgav du?

Håkan Tidlund: Jag återgav förtroendefrågan. Det var ju egentligen den frågan som var ny. Det handlade ju om de signaler som hade kommit om vdskapet.

Nils Fredrik Aurelius: Det var alltså den frågan du tog upp när du ringde runt?

Håkan Tidlund: Ja.

Nils Fredrik Aurelius: Efter att du hade ringt de här samtalen till styrelsens ledamöter, återrapporterade du då till Rosengren?

Håkan Tidlund: Nej. Jag kan säga att jag inte har haft någon kontakt med Rosengren annat än i ett helt annat sammanhang som inte har något med det här att göra.

Nils Fredrik Aurelius: Det låter ju intressant i och för sig.

Håkan Tidlund: Det var en mycket trevlig middag. Det var inga speciella besök på några restauranger eller något liknande.

Nils Fredrik Aurelius: Det var det vi möjligen undrade över. Det kunde bli ett nytt intressant ärende.

Håkan Tidlund: Nej, de kontakterna har vi inte.

Nils Fredrik Aurelius: Falstaff Fakir säger att varje beläst människa tror på allt som står i pressen. Det gör ju inte riktigt vi. Men om man ändå tror *lite* på vad som står i pressen så var det tydligen så att många styrelseledamöter blev upprörda över den påringning som du gjorde. De fick helt enkelt uppfattningen att här hade Rosengren hört av sig och sagt att vd:n skulle bort och att det måste ni fixa. Är det en rimlig sammanfattning av vad du kan ha sagt och av hur de kan tänkas ha uppfatta det?

Håkan Tidlund: Nej, jag måste säga att jag inte känner igen den reaktionen vare sig från samtalen eller från diskussionen vid det sammanträde som vi hade och som var förlagt utanför Stockholm, i Margaretetorp i norra Skåne. Vi tog upp och diskuterade det här t.o.m. vid nästkommande styrelsesammanträde i november. Det står ju också i massmedierna att styrelsen krävde ett extra styrelsemöte för att diskutera det här i november. Det måste jag tyvärr också dementera – till journalisternas förtret. Det handlade om ett extra möte för att diskutera budgeten. Det var därför vi lade in ett extra möte i november. Det hade alltså inget med den här frågan att göra. Den frågan avslutades och fördes bort från styrelsens dagordning i samband med diskussionen i Margaretetorp. Men du vet ju lika väl som jag att det inte är någon idé att försöka reda ut detta genom att ta reda på vem som har sagt vad i en sådan här situation. Jag är lite förvånad, men jag kommer inte åt källorna.

Nils Fredrik Aurelius: Då skulle jag slutligen vilja ställa några frågor om det här styrelsesammanträdet i Margaretetorp. Tydligen är det så att frågan om vd Gerhard Larsson togs upp vid det här sammanträdet, men på ett lite ovanligt sätt.

Håkan Tidlund: Nej, det togs alltså inte upp på styrelsesammanträdet utan de bolagsstämmovalda ledamöterna träffades för att summera upp de telefonsamtal vi hade haft. Då konstaterade vi att den här frågan över huvud taget inte var aktuell att ta upp vid styrelsens bord.

Nils Fredrik Aurelius: Gjordes det alltså en paus i det ordinarie styrelsesammanträdet?

Håkan Tidlund: Nej, det var efter.

Nils Fredrik Aurelius: Efter styrelsesammanträdet alltså. Förutom arbetstagarrepresentanter fick alltså inte heller tjänstemän vara med vid den här sammankomsten?

Håkan Tidlund: Nej, det är också en sådan där artikelhistoria, att Gerhard Larsson satt med och hörde på vår diskussion. Det måste jag tyvärr också dementera. Gerhard Larsson var självklart inte med när vi diskuterade den här frågan. Det var enbart de stämmovalda ledamöterna som diskuterade frågan.

Nils Fredrik Aurelius: Av vilken anledning fördes inget protokoll? Varför gjorde ni detta sammanträde så informellt?

Håkan Tidlund: För att det inte var uppsatt som något styrelseärendet. Vi tyckte att vi ville diskutera om det över huvud taget skulle föras upp som en styrelsefråga.

Nils Fredrik Aurelius: Tack.

Ordföranden: Tack för detta! Pär-Axel Sahlberg fick svar på den fråga han hade tänkt ställa under resans gång alldeles automatiskt.

Helena Bargholtz: Jag hade tänkt ställa några frågor. I det underlagspapper som vi har fått talas det om att statssekreteraren tydligen fått höra av Gerhard Larsson att han skulle vara intresserad av nya arbetsuppgifter. Är det ditt intryck att Gerhard Larsson själv kanske under en längre period har velat ha andra arbetsuppgifter? Nu får han tydligen också det. Vad jag har förstått lämnar han sitt uppdrag. Eller har jag missförstått det?

Håkan Tidlund: Jag vet inte om han har fått några nya arbetsuppgifter.

Helena Bargholtz: Men han skall inte lämna?

Håkan Tidlund: Vad Gerhard Larsson har diskuterat med statssekreterarna och vad han har haft för innersta tankar känner jag inte till. Jag kan bara gå vidare så att vi kommer en liten bit längre fram i tiden. Inför styrelsesammanträdet i februari i år, alltså 1999, tog Gerhard Larsson kontakt med mig. Han konstaterade att han har varit vd i 20 år. Han kom fram till slutsatsen att han gärna skulle vilja diskutera en överenskommelse med styrelsen om att lämna vd-skapet. Den frågan behandlades självklart av styrelsen i sedvanlig ordning. En enig styrelse kom överens om att det också låg i bolagets intresse vid den tidpunkten att träffa en sådan överenskommelse. En sådan överenskommelse är också träffad. Gerhard Larsson lämnar vd-skapet i Samhall den 31 maj i år. Om han kommer att få något nytt jobb eller inte har jag tyvärr ingen information om.

Helena Bargholtz: Får jag fråga: Var det före den här historien med Björn Rosengren?

Håkan Tidlund: Nej, efter. Det var ett halvår efter.

Per Lager: Jag har bara en liten följdfråga. Först kom det här samtalet från Björn Rosengren till dig och sedan var det ingen återkoppling alls. Eftersom jag förstår att ni är på *speaking terms* med varandra och har goda kontakter kan man tänka sig att det skulle ligga i hans intresse att få en återkoppling. Varför skedde i så fall ingen sådan?

Håkan Tidlund: Han får väl svara för sin del. Jag tyckte att det fanns anledning att hålla den frågan väldigt separat, alltså att inte ha för mycket kontakt med honom i den frågan, utan att vara väldigt formell.

Per Lager: Ja, jag förstår det också, och det är alldeles riktigt. Så skall det skötas. Men vad jag funderade på var det som vi har fått lära oss om att

Gerhard Larsson meddelat att han var intresserad av att få andra arbetsuppgifter.

1998/99:KU25
Bilaga B 9

Håkan Tidlund: Den frågan tror jag inte att jag kan svara på över huvud taget, alltså vad han har gjort och vad han inte har gjort. Jag har bara läst vad som har sagts i pressen. Låt mig, för att det inte skall bli något missförstånd, säga att i dag – och det vet naturligtvis ni bättre än jag – gör man en åtskillnad när de gäller ägarfrågorna. De är ju egentligen relativt sällan frekventa i kontakter. Det kan vara vd-frågor, ledningsfrågor, val av styrelse och sådant. Men det sköter man väldigt mycket själv. Sedan har man verksamhetsfrågor. De sköts av statssekreterare Anna Ekström och de människorna. Där har vi naturligtvis mycket kontakter. Där har vi kontakter om den här RRV-rapporten som kom i förra veckan som hade synpunkter på vilka handikapp de anställda hade osv.

När det gäller verksamhetsfrågor, som nu ligger på Anna Ekströms bord, är det alltså frekventa diskussioner både med styrelsen och med tjänstemännen. Ägarfrågor däremot tror jag inte heller i fortsättningen kommer att bli särskilt frekventa. Det utgår jag från. Det är ju styrelsens sak. Styrelsen tillsätter, och avskedar normalt sett också, verkställande direktören. Jag tror alltså inte att det finns så mycket att prata om i det sammanhanget.

Mats Einarsson: Jag tänkte höra om de här signalerna. Du nämnde att signaler om bl.a. ledningsfrågor hade funnits under en viss tid. Man kan föreställa sig att sådana här signaler har lite olika språklig form. Om vi nöjer oss med de signaler som Björn Rosengren gav uttryck för – hur såg de ut? Man kan tänka sig en skala från imperativet – ”Avskeda verkställande direktören!” – till ”regeringen tycker” eller ”jag tycker” eller ”borde ni kanske inte fundera på ledningsfrågorna?”. Det finns en viss skala i signalgivningen. Kan du säga något mer konkret om hur de här signalerna utformades?

Håkan Tidlund: Jag kan väl säga att de inte ligger i någon av ytterligheterna. De ligger någonstans mittemellan.

Ordföranden: Får jag ta upp den delen. Bortsett från alla diskussioner om vad Gerhard Larsson tidigare hade velat och sådant är ju den fråga som nu granskas inte Gerhard Larssons önskemål hit eller dit – det är den relation som regeringen genom Björn Rosengren hade med dig som ordförande i styrelsen. Det är det som är själva granskningsfrågan. Då blir naturligtvis Mats Einarssons fråga helt central. Tidningarna gör ju gällande – det är ju det underlag som vi har på papper bortsett från vad vi sedan kan ha hört har, förevarit i samma styrelse – att styrelsen genom dig fick besked från Björn Rosengren om i vart fall hans, och då får man väl anta också regeringens, önskan om att byta verkställande direktör. Är den uppfattning som tidningarna förmedlar korrekt?

Håkan Tidlund: Nej. Enligt vad jag har läst, och vi har också fått det här materialet, är det bara *en* tidning som har haft den uppfattningen. Det är Sveriges näst största kvällstidning. Det har jag inte kommenterat på något sätt. Det jag kan ställa mig bakom, och som är väl beskrivet, är det TT-meddelande som finns i bilaga 3 i materialet. Det tycker jag väldigt väl åter-

speglar vad som hände. I övrigt måste jag säga att det tyvärr finns en hel del felaktigheter i kvällstidningens formuleringar. Det finns kanske också lite av det här klassiska att man spetsar till saker och ting på ett sätt som inte stämmer överens med verkligheten. Jag har i alla fall inte upplevt det så. Jag har inte känt mig pressad att göra detta. Det kan jag bara säga, att skulle någon komma på idén att försöka sätta mig i en sådan situation så skulle de få se sig om efter en ordförande i Samhall, den saken är klar. Och jag har inte upplevt det på det sättet.

Ordföranden: Men får jag återgå till min egentliga fråga. Hur du reagerar eller inte reagerar inför detta är en sidoordnad fråga i det här hänseendet. Vad regeringen gjorde är desto mera centralt. Med min referens till tidningarna ville jag egentligen inget konstigare än att göra ett slags sammanfattning av tre fyra sidor text och av vad jag har förstått att styrelsen uppfattade det här som, nämligen att Björn Rosengren gav besked om att han önskade se en ändring på vd-posten. Är det en korrekt uppfattning?

Håkan Tidlund: Jag har svarat på den frågan. Jag säger att jag uppfattade det som att Björn Rosengren i stort sett bekräftade de signaler som hade kommit från det tidigare arbetsmarknadsdepartementet. Man krävde inget explicit. Man sade inte: Nu gör du så här. Så var det inte på något sätt. Man hade, och *har* tror jag, den uppfattningen att det vore bäst för bolaget att så skedde. Men det är styrelsen som fattar besluten.

Ordföranden: Ja, det senare är formellt uppenbart.

Håkan Tidlund: Arbetsmarknadsdepartementet hade i alla fall den uppfattningen att det kanske vore skäl att fundera på en ny ledning i Samhall. Den uppfattningen framförde också Björn Rosengren vid samtal. Om han framförde den för egen del eller för någon annans del vet jag inte.

Ordföranden: Han får väl uppfattas som varande regering i detta avseende.

Håkan Tidlund: Det är mycket möjligt.

Ordföranden: Skälet till att man ställer frågorna på det här sättet är att det uppenbarligen inte har varit någon liten synpunkt, vilken som helst. Då skulle sannolikt inte dina styrelseledamöter över huvud taget ha tyckt att detta var något märkvärdigt. Uppenbarligen finns det ett antal styrelseledamöter som, om man förstår tidningsskriverierna rätt, har uppfattat att det var en händelse som inte bara var ett kaffesamtal mellan dig och Björn Rosengren – om än på telefon.

Håkan Tidlund: Du får naturligtvis värdera trovärdigheten i vad som står i tidningen mot vad jag har sagt. Jag uppfattade inte att det fanns några sådana reaktioner från styrelsens ledamöter som finns beskrivna i tidningen. I den andra artikeln tror jag att rubriken var: Nu spricker Samhalls styrelse. Det fanns inga sådana reaktioner som framfördes till mig. Men jag kan inte göra annat än att säga att ni antingen får tro på vad jag säger eller ge större trovärdighet åt vad som har stått i kvällstidningen.

Nils Fredrik Aurelius: Det är ju ändå uppenbart att det här samtalet vilket, som du nu framställer det, handlade om olika saker som hade med Samhalls framtid att göra, utlöste en stark aktivitet från din sida i *en* speciell fråga, nämligen frågan om vem som skulle vara vd framöver. Du ringer personligen runt till styrelseledamöterna, som faktiskt blir upprörda. Det säger i alla fall en som jag har talat med att han blev. Det är uppenbart att det förorsakar en viss uppståndelse.

Det är lite svårt att få den skildringen att gå ihop med det du säger nu. Du säger egentligen bara att det var en fråga som hade varit aktuell sedan länge och att vi hade talat om lite olika saker och så. Det blir ändå en väldig aktivitet, och uppenbarligen väcker det en del starka känslor hos styrelseledamöter. Det leder också till ett, visserligen informellt men kanske väl så viktigt, litet sammanträffande i samband med nästa styrelsesammanträde. Då måste man ändå ställa sig frågan om det inte finns *någon* täckning för det som förvisso lite drastiskt i tidningarna har uttryckts som att du har fått order om, eller en klar information om, att Rosengren i alla fall vill att vd:n skall bort. Så tycker du alltså inte är fallet?

Håkan Tidlund: Jag tror att man spelar upp det här. Rosengren är säkert en kompetent person. Men jag kan väl säga så här: Om man inte hade genomfört den här förändringen så tror jag efter det samtal jag hade den 5 oktober med statssekreteraren Nord, att jag nog hade agerat på samma sätt som jag agerade på nu. För då var signalerna ganska tydliga från Arbetsmarknadsdepartementet om att man gärna såg någon form av förändring. Jag tror alltså inte att det var just det att ministern ringde. Jag hade tagit upp den här frågan med styrelsen efter de signaler jag hade fått under ett år oavsett samtalet.

Per Lager: Min fråga liknar den senast ställda. Jag vill bara återknyta till det som Mats Einarsson undrade: Hur kraftig var den här signalen? Det är väl så att man – eller i alla fall *jag* – får känslan av att signalen var ganska kraftig eftersom den föranledde den här snabba aktiviteten att ringa runt till styrelseledamöterna. Det hade ju inte skett, antar jag, om detta enbart var en bekräftelse på vad du redan visste och på vad som så att säga låg i luften. Här var det en signal som gav incitament till en snabb aktion. Var det inte så?

Håkan Tidlund: Signalen som jag fick från Rosengren var ungefär av samma styrka som de signaler som jag fick från Arbetsmarknadsdepartementet. De var inte starkare på något sätt. Om man leker med tanken att man inte hade gjort den här regeringsombildningen utan att det fortfarande var ett arbetsmarknadsdepartement som hade skött detta så hade frågan blivit aktuell i alla fall. Man uttryckte ju ändå en önskan till Samhalls styrelse. Vi hade alltså ändå varit tvungna att driva det här.

Per Lager: Min poäng var att den här signalen för mig ändå tycks ha varit lite kraftigare än vad du ger sken av här. Den gav alltså anledning till en snabb handling. Ungefär så menar jag.

Ordföranden: Huvudskakningar går inte in i protokollet.

Håkan Tidlund: Det är svårt att värdera på en skala från ett till fem. Jag uppfattar det i alla fall inte som att man sade: Gör du inte det här så kommer vi att fixa det på annat sätt.

Ingvar Svensson: Det är två frågeställningar som jag funderar lite över. I höstas var känsligheten väldigt stor för företaget. Då kunde man inte tänka sig att byta verkställande direktör. Men några månader senare hittar man, på direktörens eget initiativ, en lösning. Hade känsligheten för företaget minskat under den här tiden? Det var fråga nummer ett.

Fråga nummer två gäller att om jag hade varit verkställande direktör och styrelseordföranden hade givit någon antydning till mig om att jag kanske borde tänka mig någon annan framtid än som verkställande direktör hade jag så klart föredragit att hedersammare dra mig tillbaka än att bli avpolletterad. Då skulle jag vilja ställa en fråga. Först beslutar alltså de här bolagsstämموالدا att inte göra något än. Några månader senare tar verkställande direktören själv initiativet. Har du efter det tillfälle då de bolagsstämموالدا bestämde sig för den här linjen själv tagit kontakt med verkställande direktören och diskuterat hans framtid? Har du framfört några signaler i någon väg?

Håkan Tidlund: Du menar efter Margaretetorp? Gerhard Larsson tog kontakt med mig ungefär en vecka före styrelsesammanträdet i februari i år. Däremellan har vi inte diskuterat hans framtid. Vad jag menade där var att inför år 1999 och år 2000 var vi tvungna att göra en kraftig omstrukturering i Samhall. Det handlade framför allt om att ytterligare skära ned på kostnader. Det var det jag menade med att det var ett känsligt läge i oktober, alltså när det programmet skulle iscensättas och i stort sett genomföras.

Framöver tror jag att det kommer att handla mer om att få en ledarkapacitet i Samhall som har förmågan att påverka intäkterna positivt. Det kanske är fel förhandlingstaktik, men jag tror inte att vi kan räkna med en automatisk uppräkning av merkostnadsersättningen från riksdagens sida. Vi måste hela tiden börja fundera på detta. Då måste vi ha en profil på ledare som kan leda en stor organisation, som har förmåga att avveckla affärer, att hitta nya affärer, och att driva det här den vägen. När Gerhard tog upp detta att han ville lämna sin post med mig, såg jag en möjlighet att kanske också se till att Samhall får en ny ledartyp inför 2000-talet. Vi får alltså räkna med att merkostnadsersättningen kommer att spela en allt mindre roll framöver.

Ordföranden: Tack för det. Ingen mer har anmält sig. Får jag ställa en avslutande fråga: Hur många gånger har du ringt runt till de stämموالدا ledamöterna i styrelsen sedan du blev ordförande?

Håkan Tidlund: Ja, jag hade två samtal med var och en då i oktober. När frågan kom upp på styrelsens bord i februari i år, alltså frågan om att träffa en överenskommelse med Gerhard Larsson, fick jag fullmakt. Det föranledde också två samtal med var och en på kvällen för att stämma av att överenskommelsen låg i linje med styrelsens och statens riktlinjer för den här typen av överenskommelser. Det blir fyra gånger.

Ordföranden: Och samtliga fyra gånger gällde det verkställande direktören?

Håkan Tidlund: Ja. Det är lite tragiskt. Jag hoppas att det blir andra frågor framöver.

Ordföranden: Jag noterar som en reflexion i marginalen att åtminstone de två första uppenbarligen var föranledda av det samtal som denna utskottsdiskussion har haft som utgångspunkt.

Kenth Högström: Är det normalt att styrelsens ordförande inte riktigt bekymrar sig över den avgående vd:ns framtid? Du sade ett par gånger att du inte vet något om hans framtid. Är det bara så att man kan lämna en vd med ett avgångsvederlag?

Håkan Tidlund: Ja, jag kanske har den inställningen om jag får vika ut mig lite grann. Man kan inte både ha förmånliga anställningsvillkor och anställningstrygghet. Man får välja. Man kan ha anställningstrygghet enligt lagen, som de flesta har. Det är därför man skriver sådana här avtal, och det är därför det finns pensionsvillkor och avgångsvederlag. Om styrelsen finner skäl kan man då skilja personen från tjänsten. Där tycker jag att man kan instämma i den kritik som har varit tidigare mot att vissa hävdar att man skall ha både och, både avgångsvederlag och ett nytt jobb. Det kan inte vara rimligt. Det här är en form av försäkring som man har. Det är en omställningsförsäkring som är tidsbegränsad på två år. Får man andra inkomster så räknas den av. Det kan inte vara styrelsens uppgift att agera kraftfullt i *den* frågan. Det har han säkert goda möjligheter att klara själv.

Ordföranden: Nils Fredrik Aurelius har signalerat att han vill ställa en *liten* fråga.

Nils Fredrik Aurelius: Just det. Den är dock central i sammanhanget såttillvida att den återkopplar till det här telefonsamtalet från Rosengren som ju var utgångspunkten för detta ärende. Det sker ju en väldig massa ringande och sammanträdande om vd-frågan efter detta samtal. Det har ju klart framgått. Då är jag fortfarande väldigt förvånad över att du inte på något sätt återrapporterar till Rosengren vad som har skett. Han ringer ett samtal som utlöser en stor aktivitet från din sida – och en ganska ovanlig sådan – med framför allt telefonsamtal. Kan du än en gång förtydliga lite grann varför du inte avrapporterar resultatet av dessa samtal till Rosengren?

Håkan Tidlund: Jag hade inte fått uppdraget att göra något egentligen. Han hade inte tvingat mig att vidta någon åtgärd. Därför hade jag inget att direkt återrapportera. Dessutom utgick jag från att han kanske läste och lyssnade på nyheterna och fick information den vägen. Det är alltså inte så att det är någon direktstyrning från ministrarnas sida. Det tror jag inte vore lämpligt.

Ordföranden: Då så. Tack för att du ville komma hit och svara på våra frågor. Utskottet tar en kvarts rast.

Offentlig utfrågning med näringsminister Björn Rosengren angående hans handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall

Ordföranden: Välkomna tillbaka efter årminstone någon slags lunch. Särskilt välkommen hälsar jag näringsminister Björn Rosengren som är här med anledning av ett granskningsärende om näringsministerns handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall.

Kutymen bjuder att den som vi har att ställa frågor till ges möjlighet att introducera ärendet om han eller hon så vill. Därefter går ordet till det parti som har anmält ärendet, i detta fall Moderata samlingspartiet, och därefter går ordet till övriga partier i storleksordning. Sedan börjar vi om från början om det skulle återstå några frågor efter den första rundan. Så kommer det att ske. Välkommen. Björn Rosengren. Jag misstänker att du möjligen vill säga någonting själv inledningsvis.

Björn Rosengren: Tack så mycket. Jag vill bara kort säga att anledningen till detta förhör, såvitt jag förstår, handlar om det samtal jag hade med ordföranden i Samhalls styrelse. Det var föranlett av att Samhall tillsammans med Öhrlings Coopers & Lybrand hade gjort en studie av Samhall som handlade mycket om effektivitet. Därtill hade det påannonserats att Riksrevisionsverket skulle göra en studie av Samhall.

Som ansvarigt statsråd tog jag mig friheten att ringa ordföranden och föra en diskussion med ordföranden om bolaget som sådant, dess effektivitet och dess verksamhet. Det hade också anmälts till mig från den tidigare ledningen, dvs. det gamla Arbetsmarknadsdepartementets politiska ledning, att det hade förts en diskussion om Gerhard Larssons ledning och ställning. Därtill hade Gerhard Larsson på sommaren innan jag tillträdde som statsråd anmält att han hade intresse att få ett annat jobb.

Det är klart att i den situationen förde jag i första hand en diskussion om bolaget. Jag kan erinra konstitutionsutskottets ledamöter att under Näringsdepartementet, under min hatt, tror jag att vi har 36, 37 myndigheter. Det innebär att jag dagligen har kontakt med dessa myndigheter. Vi har ett tjugotal bolag. Det innebär att jag dagligen har kontakt med bolagen och deras ledningar. Jag anser att om jag icke gjorde det vore det också påkallat att jag fick sitta här i konstitutionsutskottet. Det är min allmänna kommentar till detta.

Ordföranden: Tack för det. Nils Fredrik Aurelius har ordet.

Nils Fredrik Aurelius: Då vill jag faktiskt rent ut fråga näringsministern i min första fråga: Sade näringsministern explicit till Håkan Tidlund att Gerhard Larsson borde bytas ut och försvinna som vd för Samhall i det här telefon-samtalet?

Björn Rosengren: Nej, det kan jag inte påstå. Vi hade en allmän diskussion om Gerhard Larssons roll. Men det är klart att vi kom in på att Gerhard Larsson hade anmält att han ville ha ett nytt jobb. Vi kom också in på den diskussion som hade förevarit med den gamla departementsledningen. Men jag har alltså inte yttrat någonting som skulle kunna leda till att jag meddelar ordföranden: Nu skall du gå hem och sparka din vd.

Nils Fredrik Aurelius: Det var alltså inte det som var huvudorsaken till att näringsministern ringde upp Håkan Tidlund?

Björn Rosengren: Svar nej. Det var verksamheten. Jag kan också säga – det är lika bra att föregå med detta – att jag nu kommer att ha mycket kontakt med Samhall med anledning av konsultrapporten och inte minst med anledning av Riksrevisionsverkets synpunkter. Det leder till att departementsledningen och även jag kommer att ha ingående kontakter med Samhall. Samhall omsätter 9 miljarder varav ungefär 4,4 miljarder kommer från statskassan. Det är klart att det vore ytterst oansvarigt om inte jag både i allmänna ordalag och i vissa detaljer gick in på Samhall.

Det är två saker som reglerar detta när det gäller vd. Den ena saken är, som utskottet väl känner till, själva regeringsformen. Jag kan inte som minister gå och säga: Nu skall vi byta vd:n. Då måste jag faktiskt gå till regeringen. Det är en sak, dvs. att jag måste ha ett regeringsbeslut. Men det räcker inte. Detta är också reglerat i aktiebolagslagen. Regleringen i aktiebolagslagen är att jag får vända mig till bolagsstämman. Detta är jag i mina andra roller som jag är mer än väl införstådd med.

Nils Fredrik Aurelius: Får jag anknyta till vad näringsministern sist sade här. Det är naturligtvis så att staten som ägare utövar sin rätt att besluta i bolagets ärenden på bolagsstämman, att det är bolagsstämman som utser styrelsen och styrelsen som utser vd, precis som näringsministern antydde här. Berördes denna lite mer konstitutionella fråga under samtalet med Håkan Tidlund?

Björn Rosengren: Det hade inte någon aktualitet eftersom frågan aldrig handlade om det. Den diskussion som fördes var som jag sade dels om verksamheten och framför allt om den konsultrapport som hade lagts fram, dels om de tidigare samtal som förts om att Gerhard Larsson hade anmält att han ville ha ett nytt jobb och dels om de diskussioner som hade varit med den tidigare departementsledningen och bolaget.

Nils Fredrik Aurelius: Det är uppenbart att näringsministerns samtal med Håkan Tidlund utlöser en stor aktivitet från hans sida. Han ringer sammanlagt inte mindre än fyra gånger till varje styrelseledamot under en tid framöver, varav det första samtalet relativt snart efter näringsministerns samtal. Det verkar som om flera styrelseledamöter har fått uppfattningen att den viktiga och akuta frågan var vd:s ställning och om vd Gerhard Larsson skulle vara kvar i bolaget eller inte.

Det verkar lite egendomligt för oss, om det nu var ett mycket allmänt samtal om bolaget som fördes, att det utlyser den stora aktiviteten från ordförandens sida. Han ringer sammanlagt fyra gånger till varje styrelseledamot och dessutom ser han till att det äger rum ett litet extra informellt styrelsesam-

mantråde. Men som näringsministern ser det kan han mycket väl ha ringt ändå?

1998/99:KU25
Bilaga B 10

Björn Rosengren: Jag vill inte kommentera detta annat än att jag ingående har läst det förhör som har gjorts av konstitutionsutskottet av ordföranden Håkan Tidblad. Jag tycker att han har förklarat det på ett utomordentligt sätt. Jag kan inte ta en diskussion om hans agerande. Det vet jag inget om. Den förklaring han har finns ju i det förhör ni har haft med honom. Jag har ingen annan förklaring

Nils Fredrik Aurelius: Vi brukar vara lite mer försiktiga och kalla det utfrågning. Det är inte något direkt förhör, inte heller med näringsministern.

Björn Rosengren: Det är ett uttryck för att jag verkligen tar detta seriöst och allvarligt.

Nils Fredrik Aurelius: Det är däremot utmärkt.

Näringsministern poängterade här hur viktigt det var att näringsministern har kontakt med statliga bolag. Det talades om daglig kontakt i inledningsanförandet. Innebär det att näringsministern har ringt flera gånger till Håkan Tidlund och diskuterat Samhall?

Björn Rosengren: Jag har bara talat med Håkan Tidlund om Samhall en gång. Det var vid det här tillfället. När jag sade daglig kontakt tog jag det som en allmän förklaring till de arbetsuppgifter jag har med det trettiotal myndigheter som ligger under departementet och det tjugotal bolag.

Ordföranden: Är det någon ytterligare som önskar fråga?

Ingvar Svensson: Herr ordförande! Den uppfattning jag fick av utfrågningen med Håkan Tidlund var att han uppfattade det som ett tydligt önskemål från ministrarnas sida att man bytte ut ledningen för Samhall. Jag är inte riktigt klar över hur du bedömer den situationen, om det var ett tydligt önskemål från din sida i den här allmänna diskussionen om Samhalls framtid att ledningen borde bytas ut.

Björn Rosengren: Det är svårt att föra en diskussion om vad Tidlund sade och inte sade. Om jag har förstått det rätt uppfattade Tidlund att den signalen som Tidlund tidigare fått om den verkställande direktören i Samhall från den gamla departementsledningen, om jag uttrycker mig så, dvs. i Arbetsmarknadsdepartementet, låg kvar. Det har han sagt enligt avskriften av förhöret, om jag kallar det så, eller utfrågningen. Det är möjligt att han uppfattade det så. Jag kan inte svara på det.

Än en gång. Jag har fört en allmän diskussion med utgångspunkt från det allvar jag kände när denna rapport lades på bordet där det fanns anmärkningar på det sätt vilket bolaget leddes. Den tidigare ledningen departementsledningen, den politiska ledningen, hade framfört synpunkter om ledarskapet. Jag tog då upp de frågorna. I detta låg ingenting om att jag på något sätt beordrade eller sade: Nu går du hem och sparkar vd:n.

Ingvar Svensson: Det är alldeles klart. Den uppgiften har vi. Att det inte skulle föreligga på det sättet kan vi inte bevisa varken till eller ifrån. Frågan

gäller grundinställningen, att det förelåg – om vi skall uttrycka det på ditt sätt – ett fortsatt önskemål om att ledningen skulle bytas ut. Det framförde du vid det här tillfället.

Björn Rosengren: Jag har inte uttryckt mig så. Jag har uttryckt det så att jag fört en diskussion om ledarskapet med anledning av det som har uppkommit och det som jag redogjort för, dvs. den tidigare departementsledningens synpunkter och också konsultrapporten. Jag har alltså inte uttryckt mig på detta vis och absolut inte explicit, att här skall osv. Jag har fört en allmän diskussion om ledarskapet i Samhall.

Vi har många bolag och myndigheter. Jag har dagliga kontakter med myndighetschefen eller styrelseordförande i bolag i sådana fall det finns en sådan. Det finns också styrelseordförande i vissa verk. Vägverket är ett bra exempel på det. Det är klart att jag har kontakt med båda och för en diskussion om verksamheten. Det förekommer också att ordföranden kan ta upp med mig som företrädare för huvudägaren vad han eller hon tycker om ledningen. Det är en normal kontakt som tas. Men att jag skulle ställa krav i makt av att jag företräder ägaren att man här skall avskeda vd:n eller liknande har aldrig förekommit.

Ingvar Svensson: Herr ordförande! Det var inte heller det föreställningen gällde. Jag uppfattar att både Håkan Tidlund och du hävdar att några sådana krav inte har framförts. Min fråga gällde: Fanns det i den här diskussionen önskemål om att ledningen borde bytas ut? Så uppfattade i varje fall jag utfrågningen med Håkan Tidlund.

Björn Rosengren: Jag har fört en allmän diskussion om att man skulle se över ledningsfrågorna. I detta är det klart att frågan om vd:n och vd:ns roll har diskuterats. Men jag har inte, än en gång, sagt: Nu begär jag, nu önskar jag, jag förutsätter, eller något liknande, att vd:n skall bytas ut.

Ordföranden: Får jag ställa en likartad fråga. Det är ingen tvekan om att det förefaller lite förbryllande att i ena änden finns en näringsminister som inte ens säger att han egentligen med styrelsens ordförande har diskuterat själva vd-frågan till en styrelseordförande som ändå finner samtalet så anmärkningsvärt att han ringer runt till samtliga styrelseledamöter och diskuterar just denna fråga över till styrelseledamöter som uppenbarligen blir mycket upprörda över att regeringen har ställt krav på byte av vd.

Det förefaller mig som om de här historierna någonstans går isär. Får jag fråga näringsministern explicit: Är det rätt att uppfatta honom så, att näringsministern förnekar att han ens med Tidlund skulle ha tagit upp frågan om byte av vd? Är det så?

Björn Rosengren: Det är som jag säger. Vi har fört en diskussion om byte av vd. Det är helt självklart eftersom vd:n dels har anmält att han vill ha ett nytt jobb, dels att det har förts en diskussion med den gamla ledningen och dels att det fanns anmärkning på företagets ledning. Men det jag svarar på är att jag inte har krävt eller begärt att Håkan Tidlund skall byta ut vd. Det är den frågan jag svarar på.

Svaret på en fråga lite mer allmänt hållet, att har vi fört en diskussion om vd:s vara eller icke vara, är. Det är sant. Vi har fört en sådan. Håkan Tidlund tycker jag också har svarat på den frågan i den utfrågningsutskrift som jag har framfört mig.

Ordföranden: Håkan Tidlund har också, om jag nu minns ordföljden rätt, bekräftat att han tycker att Tidningarnas Telegrambyrå har givit en korrekt bild av händelseförloppet. Däremot har han synpunkter på en större svensk kvällstidnings sätt att återge händelseförloppet. I referatet från Tidningarnas Telegrambyrå står det att regeringen vill att Samhall byter vd och har gett styrelsen den signalen. Det bekräftar styrelsens ordförande Håkan Tidlund. Han har inför utskottet bekräftat att han finner denna spegling av frågan korrekt. Det är här som bilderna från dem som vi har haft möjlighet att fråga inte riktigt stämmer överens med varandra.

Björn Rosengren: Jag har det här TT-meddelandet framför mig. Håkan Tidlund säger att han inte fått order från någon om att han skall sparka Larsson från jobbet som koncernchef för statliga Samhall. Däremot har det kommit tydliga signaler under en viss tid att man från ägarens sida av olika skäl vill se en förändring i ledningen för Samhall. Det är riktigt, säger han. Men samtidigt har det stått fullständigt klart både för mig och för ägaren att frågan om att tillsätta och eventuellt avskeda en verkställande direktör är en styrelsefråga. Det är vad som står i TT-meddelandet.

Det äger nog sin riktighet. Men han säger ”under en tid”. Det är möjligt att den tidigare departementsledningen var tydligare än jag under en viss tid. Han åberopar också att den här diskussionen har funnits under en längre tid. Jag har tagit upp ledningsfrågan. Jag har tagit upp Gerhard Larsson. Men än en gång: Det har varit mer allmänna termer och med utgångspunkt från den kritik och de diskussioner som den tidigare politiska ledningen har haft på företaget och från den konsultrapport som jag här har hänvisat till.

Ordföranden: Jag inser att näringsministern ser det på det sättet. Det som lever kvar som en förbryllande omständighet är att en styrelseordförande finner det så anmärkningsvärt att regeringen har vidhållit samma uppfattning som man har haft under en längre tid och till följd av detta ringer runt till styrelsen och inkallar till ett sammanträde utan de fackliga representanterna närvarande. Ser näringsministern var de bilderna divergerar från varandra och skälet till att utskottet möjligen har ett och annat frågetecken som inte riktigt har blivit rakt ännu?

Björn Rosengren: Jag tycker att det frågetecknet är väldigt lätt att göra till ett utropstecken. Hur Tidlund agerat gentemot sin styrelse har jag aldrig fört en diskussion om och kände inte heller till förrän jag läste detta. Jag har inte haft någon diskussion med Tidlund om detta. Jag har haft ett samtal. Jag har fört en allmän diskussion och kommit in på ledningen av Samhall av, tycker jag, rimliga skäl. Sedan har jag inte över huvud taget haft kontakt med Tidlund i denna fråga.

Ordföranden: Finns det några ytterligare frågor?

Ingvar Svensson: Man skulle kunna sammanfatta dina svar på det här sättet: Du ville byta ut ledningen, men krävde det inte.

1998/99:KU25
Bilaga B 10

Björn Rosengren: På departementet har jag lärt mig när jag kom dit att man först fick en talepunkt som man skulle hålla sig till. Sedan fick man en tankepunkt som man skulle tänka. Jag brukar skojsamt säga: Snart får man väl en känslpunkt som man skall känna. Svaret på frågan blir liksom en tankepunkt. Det är möjligt att jag skulle ha kunnat tänkt så. Det tycker jag att det står näringsministern ganska fritt att göra. Men jag har aldrig uttryckt mig så.

Ordföranden: Om ingen ytterligare fråga föreligger ber jag att få tacka Björn Rosengren för att han har kommit hit och svarat på våra frågor. Utfrågningen är därmed avslutad.

Bilagorna A 1.1.1–A 5.1.4

A 1.1.1 Granskningsanmälan 1998-05-27	1
A 1.1.2 Granskningsanmälan 1998-06-30	2
A 1.1.3 PM från Statsrådsberedningen 1999-01-14.....	3
A 1.1.4 PM från Statsrådsberedningen 1999-01-14.....	6
A 1.2.1 Granskningsanmälan 1998-07-29	9
A 2.1.1 Granskningsanmälan 1998-10-22	10
A 2.1.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-09.....	11
A 2.1.3 PM från Kurt Junesjö ang. anpassade hängavtalsförbindelser 1999-04-20	25
A 2.1.4 PM Negativ föreningsfrihet m.m.	63
A 2.2.1 Granskningsanmälan 1998-05-11	72
A 2.2.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-02-09.....	73
A 2.2.3 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-04.....	78
A 2.3.1 Granskningsanmälan 1998-09-17	81
A 2.3.2 Regeringsbeslut 1998-03-19	82
A 2.3.3 PM från Statsrådsberedningen 1999-01-11.....	84
A 2.4.1 Granskningsanmälan 1998-05-19	89
A 2.4.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-01-18.....	91
A 2.4.3 Beslut av Justitiekanslern 1998-02-20	100
A 2.4.4 Skrivelse från Europeiska kommissionen 1997-03-26.....	107
A 2.5.1 Granskningsanmälan 1998-07-06	109
A 2.5.2 PM från Kulturdepartementet 1999-02-04.....	111

A 2.5.3 Pressmeddelande Svenska Dagbladet	113	1998/99:KU25
A 2.5.4 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-23	116	
A 2.6.1 Granskningsanmälan 1998-11-27	117	
A 2.6.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-01	119	
A 2.7.1 Granskningsanmälan 1998-09-07	124	
A 2.7.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-01	125	
A 2.8.1 PM från Näringsdepartementet 1999-03-01	130	
A 2.9.1 Granskningsanmälan 1999-02-02	132	
A 2.9.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-04-12	134	
A 2.9.3 Regeringsbeslut 1998-06-04	137	
A 2.10.1 Granskningsanmälan 1999-02-02	139	
A 2.10.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-09	141	
A 2.10.3 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-23	144	
A 2.11.1 Granskningsanmälan 1998-07-16	146	
A 2.11.2 PM från Statsrådsberedningen 1998-11-23	147	
A 3.1.1 Granskningsanmälan 1995-05-24	154	
A 3.1.2 Granskningsanmälan 1995-05-27	155	
A 3.1.3 PM med frågor från KU 1995-10-10	156	
A 3.1.4 PM från Kommunikationsdepartementet 1995-11-27	158	
A 4.1.1 Granskningsanmälan 1998-09-07	170	
A 4.1.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-02-23	171	
A 4.2.1 Granskningsanmälan 1998-10-26	175	
A 4.2.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-02-19	176	
A 4.2.3 Brev från Göran Persson till (fp)	177	

A 4.2.4 Brev från Göran Persson till (kd).....	178	1998/99:KU25
A 2.2.5 Socialdemokratiska partiets hemsida	179	
A 4.3.1 Granskningsanmälan 1998-10-29	180	
A 4.3.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-02-19.....	181	
A 4.4.1 Granskningsanmälan 1998-12-11	184	
A 4.4.2 Brev från Försvarsmakten 1998-12-04	185	
A 4.5.1 Granskningsanmälan 1999-02-02	187	
A 5.1.1 Granskningsanmälan 1997-12-04	189	
A 5.1.2 PM från Statsrådsberedningen 1998-04-14.....	190	
A 5.1.3 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-09.....	193	
A 5.1.4 Tjänsteanteckning, PM från Statsrådsberedningen m.m.	195	

Bilagorna B 1–B 10

B 1 Offentlig utfrågning med f.d. försvarsminister Anders Björck angående handläggningen av frågan om anskaffande av Leopard- stridsvagnar.....	203
B 2 Offentlig utfrågning med f.d. försvarsminister Thage G Peterson angående handläggningen av frågan om anskaffande av Leopard- stridsvagnar.....	223
B 3 Offentlig utfrågning med Carl Henrik Ehrenkrona, Kurt Junesjö och justitieminister Laila Freivalds angående regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson	233
B 4 Offentlig utfrågning med riksdagsledamoten Gun Hellsvik, stats- sekreterare Mikael Sjöberg, landshövdingen Börje Hörnlund och f.d. statsminister Ingvar Carlsson angående regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson	278
B 5 Offentlig utfrågning med statsrådet Thomas Östros angående propositioner om röd diesel m.m.	310
B 6 Offentlig utfrågning med kulturminister Marita Ulvskog angå- ende handläggningen av vissa ärenden om sändningstillstånd för	

digital-TV samt om försäljningen av Svenska Dagbladet till Marieberg..... 322

B 7 Offentlig utfrågning med f.d. jordbruksminister Annika Åhnberg angående handläggningen av ett ärende om jakträtt 341

B 8 Offentlig utfrågning med statsrådet Leif Pagrotsky angående ansvar för praxis i ärenden om export av krigsmateriel 363

B 9 Offentlig utfrågning med Håkan Tidlund angående näringsminister Björn Rosengrens handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall 372

B 10 Offentlig utfrågning med näringsminister Björn Rosengren angående hans handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall.. 383